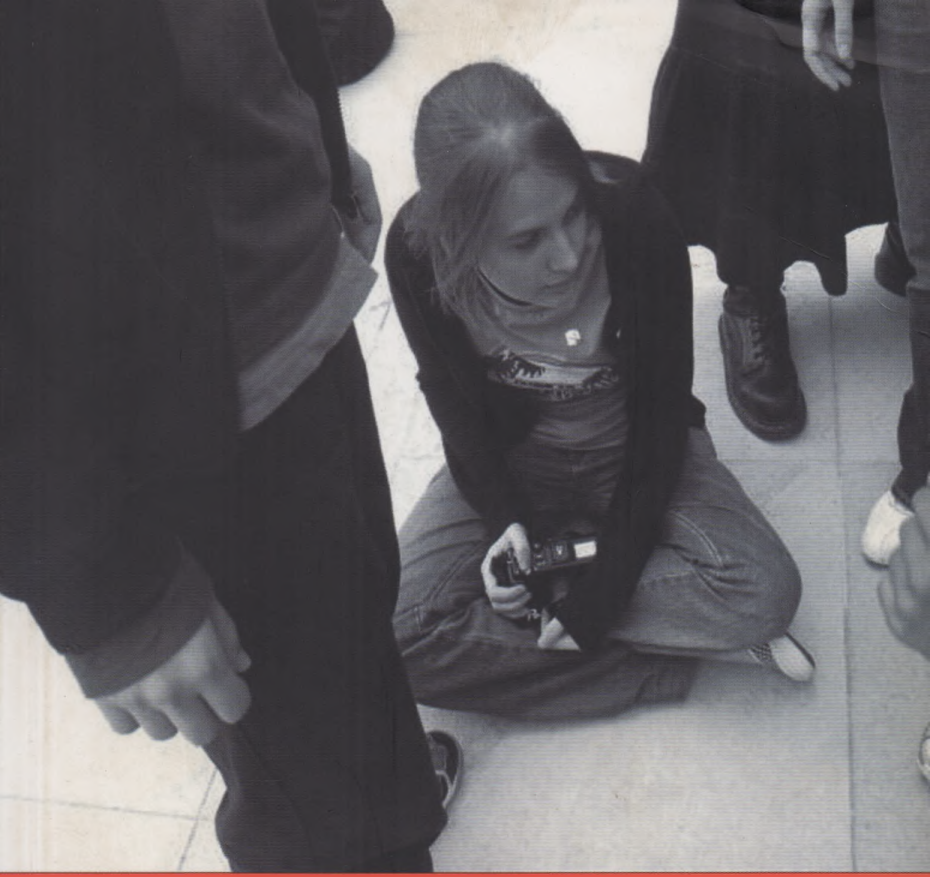

Erdal Atabek

Kuşatılmış Gençlik

alkım

Erdal Atabek: 1930 yılında Adapazarı'nda doğdu. 1948 yılında Kabataş Erkek Lisesi'nden mezun oldu. 1950 yılında girdiği İstanbul Tıp Fakültesi'ni 1955'te bitirdi. Fizyoloji Anabilim Dalı'nda asistanlığa başladı. Ardından İç Hastalıkları uzmanlık eğitimi aldı.

1966-1975 yılları arasında üst düzey yöneticilik görevlerinde bulundu. 1980 yılında görevlerinden kendi isteğiyle ayrıldı. Hekimlik alanında 'psikosomatik hastalıklar' üzerindeki çalışmalarına başladı.

Yazılarına 1965 yılında Milliyet Gazetesi'nde başladı. Yazılarını, inceleme ve araştırmalarını halen Cumhuriyet Gazetesi'nde sürdürüyor.

Yapıtları:

Alkol ve İnsan, İnsan Sıcaklığı, Sözüm Sanadır, Kışkırtılmış Erkeklik - Bastırılmış Kadınlık, Kendi Yurdunda Sürgünsün, Kuşatılmış Gençlik, Gençlik Duvarları Yıkıyor, Kırmızı Işıkta Yürümek, Belki de Sensin (Öyküler), *Beyaz Balinayı Sevmek, Cinsellikten İkmale Kalmak, Nerede Yanlış Yapıyoruz?, Bizim Duygusal Zekâmız, Hayatımız ve Değerlerimiz, Erken Büyüyen Çocuklar, Modern Dünyada Değer Kayması ve Gençlik, Sıpa Koleje Gidiyor.*

Atabek, yurt içinde ve dışında "Ailenin Değişimi", "Gençler ve Anne Babaların İletişimi", "Sosyal Değerler Nasıl Değişiyor", "Eğitim Neden ve Nasıl Değişmelidir", "Ne Yapıyoruz? Neden Yapıyoruz? Nasıl Yapıyoruz?" gibi çeşitli kültür konularında özgün analiz ve değerlendirmelerini içeren konferans ve seminerler veriyor.

Çeşitli eğitim kurumlarında danışmanlık yapan Erdal Atabek, halen Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Sosyal Psikoloji dersleri vermekte ve araştırmacı yazar olarak çalışmaktadır.

Erdal Atabek

KUŞATILMIŞ GENÇLİK

alkım

Kuşatılmış Gençlik / Erdal Atabek

ALKIM / 182 • Edebiyat - Kişisel Gelişim 3

Kitap Editörü: Demet Elkâtip

Kapak ve İç Tasarım: Filiz Arslan

© Alkım Yayınevi, 2006

ISBN: 975-992-078-6

Alkım Yayınları'nda 1. Baskı: Ekim 2006

Baskı: Ohan Matbaası

Hadımköy Yolu, San.1 Bulvarı 4.Bölge 9. Cadde Çakmaklı-B.Çekmece-İstanbul
Tel: (0212) 886 70 70 (Pbx)

Alkım Yayınevi

Mühürdar Cad No 60 Kadıköy - İstanbul • Tel (0216) 449 10 60 (Pbx)

Faks (0216) 449 10 64 • e-mail: alkim@alkim.com.tr • http//:www.alkim.com.tr

Cesaretle yaşamak isteyen
genç insanlara...

İçindekiler

ÖNSÖZ / 11
"DAHA ÇOK GENÇSİN" / 15
"ARTIK GENÇ DEĞİLSİN" /15
Daha Çok Gençsin /16
Viva Zapata /18
"GENÇLİK - GENÇLİK" DEDİĞİMİZ /20
Üretim İnsan İçin Çok Önemli mi? /23
İşe Yaramayan İnsan Sendromu /23
Biyolojik Üreticilikle Sosyolojik Üreticilik Arasında Geçen Yıllar /25
Büyümek (Ah) Ne Zordur /28
GENÇ OLMAK /32
İlkellerde Genç Olmak /32
Bizim Erginleme Törenlerimiz /34
Bizim Erginliğimiz /40
GENCİN ARKA PLANI: ÇOCUKLUK /45
Birinci Çağ: Bebeklik /47
İkinci Çağ: Erken Çocukluk /53
Üçüncü Çağ: Orta Çocukluk /56
Dördüncü Çağ: Çocukluğun Sonu /59
Beşinci Çağ: Ergenlik /62
Altıncı Çağ: Genç Erişkinlik/ 68
BU TOPLUM GENÇLERE GÜVENİYOR MU? /72
Devlet Yetkilileri Gençlere Güveniyor mu? /73
Öğretmenler Gençlere Güveniyor mu? /75

Ana Babalar Gençlik Çağındaki Çocuklarına Güveniyor mu? /78
Gençler Kendilerine Güven Duyulmasını İstiyor /79
"Garcia'ya Götürülecek Mektup" /82
2500 YIL ÖNCE "GENÇLER-DOĞRULUK-EĞRİLİK" KONUSUNDA NELER KONUŞULMUŞTU? /89
Neden Yalan Söylemek Zorunda Kalıyorum? /91
Suskunluk Neyi Anlatıyor? /96
GENÇLER VE DUYGULAR /99
Umut-Sevgi-Barış-Özgürlük /101
Umut /102
Umutsuzluk /104
Sevgi /105
Sevgi Neden Gençliktir? /106
Sevgisizlik /108
Ama Neden Sevgisizlik? /110
Bir Gençlik Duygusu Olarak: Barış /111
Nükleer Silahlar-Nükleer Savaş /115
Barışı Kimler (ve Neden) İstiyor? /117
Bir Gençlik Duygusu Olarak: Özgürlük /118
Özgürlüğe Yeniden Bakmak /122
Duygu Özgürlüğü, Düşünce Özgürlüğü Yaratma Özgürlüğü /123
"İnsan Olmak Neden Suçtur?" /126
Yaşama Özgürlüğü /133
Yaratma Özgürlüğü /136
Özgür İnsan Olmak /138
KUŞAKLARARASI İLİŞKİLER /139
Gençler Ne Diyor? /139
Gençlerin Söylediklerini Anlamak /147
Aile İçi İletişimin Bozulması /152

Yanlış Davranışların Sonuçları /154
Hande /157
12 EYLÜL'ÜN GENÇLERE YAPTIĞI /161
Onlar da Bir Zamanlar Gençti (Belki Bugün de Gençtirler) /164
"TAŞRALI GENÇLİK" /178
"Taşralı Aydın Olmak" /180
"E TİPİ GENÇLİK" /186
Genç İşportacı /187
E Tipi Yaşamak /189
Kuşku Sözcükleri ("Senin Bildiğin Gibi Değil") /190
E Tipi Olmamak /192
M.Ç. Olayı /193
EĞİTİM, AMA NİÇİN? /198
Anneler Babalar /202
Ezberci Eğitim, Ama Niçin? /205
Tek Yönlü İletişim, Ama Neden? /208
Yabancı Dil, Ama Neden? /211
Belgrad'da İngilizce mi, Türkçe mi? /213
Yasak-Baskı-Şiddet-Korku-Yalan Zinciri, Ama Neden? /216
Ne Çok Yasak Var /221
Yasaklar İçin Baskı /222
"Hiç Baskı Olmazsa Doğruları Nasıl Öğrenecekler?" /224
Baskı Biçimi Olarak: Şiddet /226
"O da Kimbilir Ne Yapmıştır?" /227
Yılgın Horoz /229
Şiddetin Çocuğu: Korku /231
Çocuk Korkuları /232
Yalanlar /233
Toplumun Yaygın Eğitimi /235
GENÇLİKTE CİNSELLİK /238

"Cinsel Konular Beni İğrendiriyor" /244
Kız Arkadaş-Erkek Arkadaş Kolay mı, Zor mu? /248
Ya Duygular? Ya Acılar? Ya İnsan? /250
Ve Geneleve Gidilir /252
Evlenilecek Kadın, Yatılacak Kadın /255
"Kızlık" Sorunu /256
Cinsel Bilgileri Nereden Alıyoruz? /260
Mastürbasyon: Nereden Nereye? /262
Cinselliğin Toplumsal Önemi /265
SONSÖZ AYDA'NIN /268

ÖNSÖZ

Bu kitabın önsözünü liseli bir gence bırakıyorum, adı ÖZGÜR Büyük iller arasında bulunmayan bir ilimizdeki imza gününde tanışmıştık. Aylarca sonra, bu kitap üzerinde çalışırken bana bir mektup gönderdi. Orada da, bir grup arkadaşıyla benzer konuları anlatmışlardı. Bu mektubu kitabımın önsözü yapıyorum. Genç arkadaşımın sadece adını veriyorum, başına bir iş gelmesin diye... Sadece bu bile hepimize çok şey anlatmıyor mu?

Bu kitabı gençlerimiz için yazdım. Onlar daha özgür olsun diye, onlar daha mutlu olsun diye yazdım. Bizlerden daha insanca yaşayabilsinler diye...

Önsöz de gençlerin, sonsöz de.

15.11.1989

Merhaba

Umarım beni hatırlarsınız. 5 ay kadar önce.....'da yapılan imza gününde tanışmıştık. Adım Özgür. Sizinle sohbet etmiştik. Dilerim hatırladınız.

Aslında hatırlayıp hatırlamamanız o kadar önemli değil. Herhalde tanımadığınız insanlardan size birçok mektup geliyordur. Her neyse, mektubu yazmamdaki amaç iletişim kurabilmek ve sizin gibi değerli bir insanla haberleşebilmekti. Ben şu anda lise sondayım ve tahmin edebileceğiniz gibi üniversiteye hazırlanıyorum. Ama benim aydınlarımızdan bir isteğim olacaktır. (Aydın deyince ya-

zarlar, çizerler, bilim adamlarımızı kastediyorum.) N'olur liseli gençliğe de biraz ilgi gösterin. Ülkemizdeki bütün gençler üniversitelerde değil. Biz de varız. Bizim de demokratik istemlerimiz var, bizim de haklarımız kısıtlanıyor, üzerimizde baskılar var.

Bu baskılar gün geçtikçe de sertleşerek artıyor.

Okullarda yapılan aramalarda öğrencilere birer adi suçluymuşçasına davranılıyor. Cüzdanlarımızdan gömlek yakalarına, kravatların içinden ceket eteklerine kadar her yerimiz aranıyor. Tabii arama sırasında ellerimiz başın üstünde ve ayaklarımız açık. Bu çok basit bir örnekti.

Ayrıca gerici ve örümceklenmiş kafalı öğretmenlerimizin sözleri ve de davranışları var. Ağızlarında en adi küfürler, Tevhid-i tedrisat kanununun yapıcılarından Aristo'ya kadar herkesi "piç" yapıyorlar.

Bir kız arkadaşımız erkekle yan yana oturdu diye olmadık hakaretlere uğruyor. Bir hoca sınıfta kızlarla erkeklerin sıralarını ayırıyor, diğeri bugünkü türban konusunda Atatürk'ü suçluyor. Ve daha neler neler.

Peki diyeceksiniz, öğrenciler ne için bir şey yapmıyor? Bunun nedeni çok basit, var olan eğitim sistemiyle öğrenciler o kadar pasifize edilmiş ki, öğretmenin bir hareketiyle herkes siniyor. Başkaldıranlar da çeşitli şekilde cezalandırılıyor.

Bunları size neden yazıyorum? Kesin bir fikrim yok, herhalde birileriyle paylaşma isteği duydum... Umarım sıkılmadınız. Ayrıca şunu da belirtmek istiyorum. *Kışkırtılmış Erkeklik-Bastırılmış Kadınlık* adlı kitabınız bir harika. İnanın bir erkek olarak kafamdaki birçok soruya cevap buldum ve toplumdaki karmaşayı çözebildim. Kitabınızı bütün erkek ve kız arkadaşlara tavsiye ediyorum.

Umarım, ilerideki yeni kitaplarınızda da aynı başarıya ulaşırsınız.

Aydınlık günlere ulaşmak dileğiyle
Sevgiler ve mutluluklar
Özgür.....
.....Cad. No....

"DAHA ÇOK GENÇSİN..."
"ARTIK GENÇ DEĞİLSİN..."

Gençliğimiz bu iki yargının arasında sıkıştı kaldı, biliyorum.

DAHA ÇOK GENÇTİK.

Hayatla ilgili bütün kararlarımızda "daha çok gençtik".

Toplumun düzenini beğenmediğimiz zaman, toplumdaki ikiyüzlülüğe karşı çıktığımız zaman, insanların yalanlarına karşı çıktığımız zaman "daha çok gençtik". Hayatın bir dalavere olmasına karşı çıktığımız zaman, insanın hayatı bir yük gibi taşımasına karşı çıktığımız zaman, insanın bu olmadığını, bu olmaması gerektiğini söylediğimiz zaman "daha çok gençtik".

DAHA ÇOK GENÇTİK.

Daha rezilliklere alışmamıştık. Daha yalanlara alışmamıştık. Daha üçkâğıtçılıklara alışmamıştık. Suskunluklara, görmezden gelmelere, bana dokunmayan yılan bin yaşasınlara alışmamıştık.

Sonra başka bir şeyi yaşadık.

SEN DÜZENİ DEĞİŞTİREMEZSEN, DÜZEN SENİ DEĞİŞTİRİR.

Düzen bizi değiştirdi mi bilmiyorum ya da bilmek istemiyorum.

Başka bir şeyi yaşadık.

ARTIK GENÇ DEĞİLDİK.

Toplumun düzenini beğenmiyorduk ama "artık genç değildik". Toplumdaki ikiyüzlülüğü gene sevmiyorduk, yalan-

lardan gene nefret ediyorduk, hayatın bir dalavere olmasına, insana yük olmasına karşı çıkıyorduk ama "artık genç değildik".

Artık üzerimizde sorumluluklar vardı. Evimiz, ailemiz, toplumdaki yerimiz, ücretimiz, koltuk takımımız, masamız, sofrada tabaklarımız vardı. Düşünmemiz gereken ne çok şeyimiz vardı. Onları düşünmeli ve susmalıydık.

Onları düşündük ve sustuk.

Doğruları görmezden geldik. İnandıklarımızı sorguluyor gibi yaptık, yeni doğrular arıyormuş gibi yaptık. Oysa yalandı.

Yaptığımız, gençliğimizi ıskalamaktı.

Belki de burukluğumuz budur.

Daha Çok Gençsin...

Karşımdaki saçları beyazlaşmış adam, aramızda "ağabey" dediğimiz saygın bir kişiydi. Konuşmamı çok beğenmişti.

– Seni kutlarım. Çok güzel konuştun, çok doğru şeyler söyledin. Bana gençliğimi hatırlattın. Keşke söylediğin şeyler olabilse ama daha çok gençsin. Çok yorulacaksın, çok kırılacaksın. Söylediğin şeylerin bir türlü olmadığını göreceksin, üzüleceksin. Gene de kutlarım, konuşman çok güzeldi.

Doğrusu bu kutlamaya hiç sevinmemiştim. İçimde kabaran isyan duygusunu zor yendim, bunu anımsıyorum. Saygın "ağabeyimizin" yorumu cesaret kırıcıydı. O konuşmadan aklımda kalan sözcükler "daha çok gençsin" oldu. Sonradan bu sözleri çok duyacaktım: Daha çok gençsin, daha çok gençsin.

Bu sözlerde övgüden çok yergi vardı, hafifseme vardı, küçümseme vardı.

"Daha çok gençsin. Deneyimsizsin. Gerçekleri bilmiyorsun. Önündeki engellerden haberin yok. Zamanı gelince

hanyayı konyayı anlayacaksın. Yazık olacak, başını sert taşlara vuracaksın. İyi niyetlisin belli ama daha hiçbir şey bilmiyorsun. Daha çok gençsin."

Kısaca teşekkür edip geçebilirdim, olmadı. İçimdeki isyan kımıldadı:

– Söylediklerimizi yapmaya çalışacağız. Yapacağız da. Biz göreceğiz. Belli olmaz belki siz de görebilirsiniz.

"Ağabey" alındığımı sandı. Yanıtımı da çok saygılı bulmamıştı:

– Umarım.

– Sevgili ağabeyim, ummak değil, yapmak gerekiyor.

"Ağabey" basit duyguların adamı değildi. Titizlenip bana haddimi bildirmeye kalkmadı. Tersine, yumuşak bir sesle:

– Doğru, (dedi) yapmak gerekiyor. Biz yapamadık. Sizin yapmanızı çok isterim. Cesaretin hoşuma gitti. Devam. Başarılar.

Cesaret mi? Farkında bile değildim. Düşündüklerimizi (düşündüklerimi değil, düşündüklerimizi) söylemiştim. Orada kişi olarak değil, aynı düşünceleri paylaşan bir grup olarak vardık. Ben sadece arkadaşlarımın sözcüsüydüm.

Düşündüklerimizi söylemenin cesaretle ne ilgisi vardı? Düşündüğünü söylemek en doğal hakkımız değil miydi?

Yıl 1963 olmalıydı. Hekim örgütlerinin bir toplantısıydı. İnsan sağlığının birçok konusu ele alınmıştı. Biz de düşüncelerimizi ortaya koymuştuk.

Doğru şeyler söylüyorduk. Eleştirilerimiz doğruydu, önerilerimiz doğruydu. Toplantıdaki herkes de bunların doğru olduğunu söylüyordu. Ama işte gençliğimiz vardı ve gençliğimiz bize güven duyulmasını önlüyordu.

O toplantıda genç olmanın belki de söylediklerimizin etkisini azalttığını –biraz da hayretle– fark ettim.

Şimdi "genç olmak" diyorum ya, ben 33 yaşındaydım. Ar-

kadaşlarım da hemen hemen aynı yaşlardaydı. Bize "gençler" diyorlardı. "Genç doktorlar." Hekim örgütlerinde bu alışılmadık bir durumdu. Meslek kuruluşlarında görev almak için yaşlanmak, durmuş oturmuş olmak önemli bir özellikti. Kuruluş başkanları hep yaşlılar olurdu. Onlar çok şey bilir, "büyüklerle" iyi ilişkiler kurabilir, kuruluşu önemine uygun biçimde temsil eder, üyelerinin haklarını koruyabilirdi.

Biz bu anlayışa karşıydık. Bizim kuşaklarımız bu önyargıya karşı çıktı, mücadele etti ve kazandı.

Kuruluşlarımıza (dernekler, sendikalar, birlikler) genç kuşaklar geldi, mücadele etti ve kazandı.

Bu mücadele bana gençlikten yana olmayı öğretti. Hep gençlikten yana oldum. Gençliğe hep güvendim. Gençliğin gelecek değil bugün olduğuna inandım.

Bugün de gençlere haksızlık etmenin ne büyük kayıplara yol açtığını görüyorum. Bu kitabı yazmak istememin asıl nedeni budur.

Viva Zapata

VİVA ZAPATA (Yaşasın Zapata) beni çok etkileyen bir filmdi. Meksika'nın ünlü halk kahramanı Emiliano Zapata'nın hayatıyla ilgili bu film, bir halk isyanının öyküsüydü. Zapata (Marlon Brando oynuyordu) köylü bir gençti. Toprak sorunlarını bir grup olarak Başkan'a anlatıyorlardı. Başkan, köylülerin temsilcisi olarak konuşan tok sözlü, suskun duruşlu genci dinlerken önündeki kâğıda bakıyordu. Kâğıtta gelenlerin listesi vardı. Konuşmanın sonunda Başkan konuşan genç köylünün adını sordu. Listedeki "Emiliano Zapata" adını elindeki kırmızı kalemle çizdi. Bu genç köylü tehlikeliydi, artık ona dikkat edilmesi gerekiyordu.

Sonra, ülkede mücadele başlayacaktı. Bu mücadelede Za-

pata ayaklanan halkın lideri olacaktı. Halk mücadeleyi kazanacak ve Zapata başkan olacaktı.

Bir mücadeleyi kazanmak kadar onu başarıya ulaştırmak da zordur. Yeni dönem yeni haksızlıklar getirir. Zapata'nın çevresinde kimileri kendi çıkarları için halka haksızlıklar yapıyordu. Bu haksızlıklardan bıkan halk Başkan Zapata'ya temsilciler gönderdi. Onlar da filmin başındakine benzer bir görünümle Başkan'ın karşısına çıktılar. Aralarından genç bir köylü yakınmalarını dile getirdi.

Başkan Emiliano Zapata genç köylünün adını sordu. Önündeki listede o adı buldu. Kırmızı kalemle işaretleyecekken durdu. Birdenbire kendi adının işaretlendiği an aklına geldi. Genci tehlikeli bulmak yerine haksızlıkları öğrenmek gerektiğini düşündü.

Filmin en önemli yerlerinden birisi buydu ve aklımdan hiç çıkmadı.

"Daha çok gençsin." "Daha çok gençsin!"

Dünyanın her yerinde böyle miydi?

"GENÇLİK-GENÇLİK" DEDİĞİMİZ...

"Genç olmak" dediğimiz zaman neyi anlıyoruz?

Gençlik tanımlarına bakarsak, öncelikle anladığımız belirli bir yaş diliminde olmaktadır. 12-24 gibi başlangıcı ve bitişi olan bir yaş diliminde bulunan kişiyi "genç" olarak tanımlarız.

Bu tanımlamaya öylesine alışmışız ki, doğruluğundan kuşku duymayız. Ama, bu tanımın doğruluğundan kuşku duymak için nedenler var.

Gençlik tanımında sadece belirli bir yaş diliminde olmak değil, ailenin ekonomik yapısı içinde yer almak, kendi evi olmamak ve ailesinin bakımı altında yaşamak öğeleri yer alıyor.

Böylece "gençlik" tanımını biyolojik, ekonomik, sosyolojik öğelerle yapıyoruz. Tanımın dikkat çeken yanı, bir süreci değil de durumu belirtmesidir.

Oysa, gençlik dönemi, bir durumdan çok, bir süreçtir.

Gençliği bir yaş parantezine almak, belki istatistiklerde yardımcı olmaktadır ama hayatın anlamını bulmada yardımcı değildir. Yaş dilimleri ister 12-24 kabul edelim, ister 15-25 diyelim, örneğin 30 yaşına gelen birisi, bu tanıma göre artık genç değildir. 40 yaşında gençlikten söz bile etmemek gerekir. 50 yaşında ise gençlikten söz etmek özentidir. 60 yaşında gençlikten dem vurmak gülünç olmaktır.

Tanımın temel yanlışı da, kanımca, burada. Belirli bir yaş dilimini koyar da onun sonrasını "artık genç değilsin" diye

nitelersek, insanlarda yaşlılık duygusunu biz yaratıyoruz demektir.

Tanımın yetersizliğinden kaynaklanan olgular için de ek tanımlar gerekmektedir. "Artık genç sayılmaz ama ruhu genç" ya da "kendi genç değil ama düşünceleri genç" gibi tanımların gerekmesi bile, gençlik tanımının yetersiz olduğunu düşündürmüyor mu?

Gençlik tanımının biyolojik yanını ele alırsak, yaş diliminin başlangıcı gerçek bir biyolojik dönemeci belirlemektedir: Erinlik (puberte).

Çocukluktan gençliğe geçiş, gerçekten de biyolojik bir olgunlukla başlamaktadır. Kız çocuğu, ilk âdetini görmeye başladığı zaman cinsel olgunluğa erişmekte, genç kız olmaktadır. Erkek çocuğu da, cinsel olgunluğa eriştiği zaman genç erkek olmaktadır. Buradaki değişimin nedeni "cinsiyet hormonları"dır. Kızlarda östrojen, erkeklerde testosteron salgısı başlamakta, bu durumda hayatın gerçek bir dönüşümü olmaktadır.

Bu dönüşümün önemli özelliği, "biyolojik üreticilik" döneminin başlamasıdır. Artık genç kız da, genç erkek de biyolojik üreticidir, başka bir deyişle çocuk yapabilirler. Bedensel ve ruhsal bütün değişim, biyolojik üreticiliğin habercileri, hazırlayıcıları, kolaylaştırıcılarıdır.

Bu dönüşüm öylesine büyük bir güçtür ki, genç insan bir anlamda şaşkına döner, ne yapacağını bilemez, garipleşir, davranışları değişir. Aslında, genç insan nasıl bir güç kazandığının bilincinde değildir, bu gücü nasıl kullanabileceği konusunda belirgin bir düşüncesi de yoktur. Sadece duygusal bir kargaşa yaşar, değişen hayatına yeni anlamlar bulmaya çalışır.

Gençlik tanımında "biyolojik kriter" kullanıyorsak, dönemin başlangıcını belirleyen özellik, bitişini de belirlemeliydi.

Eğer gençlik biyolojik üreticilikle başlıyorsa, bitişi de biyolojik üreticiliğin bitişi olmalıydı.

Bu durumda, kadın için gençliği, ilk âdetin görülüşünden âdetlerin kesilişine kadar süren dönem diye tanımlamalıydık. Erkek için de, biyolojik üreticiliğin görüldüğü dönemden bu üreticiliğin bitişine kadar geçen dönem olarak kabul etmeliydik.

Ekonomik ve sosyolojik ölçütler de "kişinin üretici olması"yla yakından ilgilidir. Kendi hayatını kazanan, böylece ailenin ekonomik gücünün dışına çıkan, kendi evini açabilen insan, sosyoekonomik bakımdan üretici olan insandır. Ancak, bu ölçüt, biyolojik ölçütün tersi olmakta; biyolojik üreticilikle başlayan gençlik, sosyoekonomik üreticilikle bitmiş kabul edilmektedir.

Kullanılan "gençlik" tanımı, doğrusu çok görece, birbirine ekleme, bütün olmaktan uzak bir tanımdır.

Eğer insanlar üzerinde yanlış duygular uyandırmasaydı, bu tanımı çok eleştirmeden kabul etme olanağı bulunurdu. Ancak, durum böyle değildir. Gençlik dönemini belirli bir yaş diliminde bitirmek, insanların "yaşlandıkları duygusu"nu uyandırmakta, bu da insan üzerinde durağanlık, tükenmişlik, artık bir şey yapma gücünü yitirmek olarak değerlendirilmektedir.

35 yaşındaki "genç" bir insan, "biz gençken..." diyebilmekte, 40 yaşındaki "genç" insan, "artık bizden geçti, genç değiliz" diye hayıflanmaktadır. Bütün bunlar hayatı bir süreç olarak almayan, dar ve kısıtlı kalıplar içine sokan tanımlardır.

Bu bakımdan, "gençlik olgusu"nu insanın üretim süreci içinde bulunmasıyla değerlendirmek sadece bir tanımın yetersizliğinden kurtulmak değil, aynı zamanda insanın "üretme ve yaratma gücü"yle bağlantısını da açıklayacaktır.

Üretim İnsan İçin Çok Önemli mi?

Üretim süreci içinde bulunmak insan için çok önemli mi? Önemliyse, bu önem salt "üretme gücü"nden mi geliyor, "üretme eylemi"nin sonucu mu?

"Hayatın en iyi öğretici" olduğunu kabul ederek insan hayatına bakarsak "üreticilik-yaratıcılık" eyleminin insan için "gençleştirici", bu eylemi yapamamanın insan için "yaşlandırıcı" olduğunu kolaylıkla görebiliriz.

Uzun yıllar boyunca dikkatimi "emeklilik" olgusu çekmişti.

Çalışan insanlar, hayatları boyunca "emekli olabilmek" düşüncesini içlerinde bir rahatlık duygusu olarak yaşatmışlardır. "Emekli olmak" onlar için sıkıcı işlerinden uzaklaşmak, şöyle gönüllerince yapmak istedikleri işleri yapabilecekleri zamanlar olarak yaşayan bir özlem olmuştur. Ama emekli oldukları zaman, durumun hiç de kendi düşündükleri gibi olmadığını görmüşlerdir. Emekli olduklarında rahatlamak şöyle dursun, derinde bir rahatsızlık duygusunun büyüdüğünü görmüş, mutsuz olmuşlardır. Onlarla konuştuğunuz zaman, kendilerini rahatsız eden en önemli duygunun "artık işe yaramamak" olduğunu görürsünüz. "Artık işe yaramayan insan sendromu" diyebileceğimiz bu durum gerçek bir çöküntüdür. Hem ruhsal hem de bedensel bir çöküntü. Eğer söz konusu kişi, işiyle aşırı bir özdeşlik içindeyse, bu durum onun hızla yaşlanmasına ve erken ölümüne yol açar.

İşe Yaramayan İnsan Sendromu

"İşe yaramayan insan sendromu" sadece emeklilerde değil, çalışanların bir bölümünde de görülür. Bu bakımdan da yaşla değil, üretim süreci içindeki insan değeriyle ilgilidir.

Genç bir insan da, eğer çalıştığı işi anlamsız bulursa, kendi

özlemleriyle bağdaşmaz bulursa, toplum için ve kendisi için bir değer taşımadığına inanırsa aynı durumda demektir. Çalışan birçok insanın gerçek bir yakınması olan "yaptığım işten hiçbir zevk almıyorum. Yaptığım işin kime yararı var ki" duygusu, onun gençliğini zedeleyen, onu yaşlandıran önemli bir etken. O da artık "işe yaramayan insan sendromu" içindedir. Bu durumdaki insanın çalışması onu gençleştirmemekte, tersine yaşlandırmaktadır.

Çağdaş kapitalist toplumların üretim sürecinde yapılan pek çok işin gerçek bir üretim olmadığı, insanın daha mutlu olmasına hizmet etmediği, sadece kazanmak amacına yöneldiği gerçeği dikkate alınırsa, "toplum ve kendisi için anlamlı" bir işte çalışmak isteyen insanların çalışırken neden mutsuz olduğu daha iyi anlaşılabilir.

Böylece, "bir işte çalışıyor olmak"la "insanın toplumu ve kendisi için anlamlı bir üretim sürecinde bulunmak" arasında ne denli büyük fark olduğunu da görebiliriz.

İnsanlar bunları çok düşünmezler. Genellikle, "işin var mı?", "bir işte çalışıyor musun?", "aldığın ücret iyi mi?", "kazancın yolunda mı?" gibi sözlerle işin önemini ölçerler. Oysa bu, çalışma eyleminin sadece bir bölümüdür. "Bir işi olmak" ve "yapılan işten iyi bir gelir sağlamak" insanın mutlu olması için yeterli değildir. Belki de böyle bir düşünme kalıbı insanın mutsuzluğuna yol açmaktadır.

Freud, insanın mutluluğunu tanımlamak için "çalışmak ve sevmek" demişti. Burada sözü edilen "çalışmak" ediminin, "bir işte çalışmak" anlamında kullanılmadığını sanıyorum. Eğer öyleyse yanlış olduğunu söylemek gerekiyor. Doğrusu "üretmek ve yaratmak" olmalıdır. *Gerçek bir üretimi ve yaratıyı getirmeyen hiçbir çalışma insanı mutlu edemez*, sadece oyalar ve geçinmesini sağlar.

Böyle bir işte çalışan insan "işe yaramayan insan sendro-

mu"ndan kurtulamaz. İnsan için anlam taşımayan, onun hayatına anlam katmayan bir işte çalışmanın "insana uygun" bir yanı yoktur. İnsanların kendilerini zaman zaman "dönme dolap beygiri" gibi duyumsamalarının gerçek nedeni de budur. Bu duygu oldukça gerçeği yansıtmaktadır. Dönme dolap beygiri de kendisi için anlamsız, kendisine anlam katmayan, başkalarına çıkar sağlayan bir işi yapmaktadır. Kuşkusuz, "beygir" bir hayvan olduğu, böyle şeyleri düşünmediği için mutsuz olmamaktadır. (Belki de biz hayvan psikolojisini bilmediğimiz için bu beygirin mutsuz olmadığını sanıyoruz.) Ama insan kesinlikle mutsuzdur. Bu mutsuzluğu görmezden gelmek de mutsuzluğunun bir parçasıdır. Çünkü insan sürekli mutsuzluk içinde yaşayamaz. Onun için de kendisine çıkış yolları arayıp bulmakta, en kolay olan "kendini aldatma" yöntemini kullanmaktadır.

– İşimde mutlu muyum? Bilmem, hiç düşünmedim. Bana kalsaydı başka bir şey yapardım. Ama işte hayat, siz de biliyorsunuz. İnsan istediği şeyleri yapamıyor. Hiç değilse bir işim var. Çalışıyor ve paramı alıyorum. Ailem, çocuklar, başka ne olacak? Hem herkes böyle değil mi? Ne zaman insanın istediği oluyor ki?

Gerçek bu kadar yalındır: İnsanın mutsuzluğu da bu denli açıktır.

Mutsuzluksa yaşlılığın ta kendisi.

Biyolojik Üreticilikle Sosyolojik Üreticilik Arasında Geçen Yıllar...

Biyolojik üreticilik "erinlik"le başlıyor.

ERİNLİK-PUBERTE-BULUĞ dediğimiz bu başlangıç, insan hayatının olağanüstü bir dönemeci.

Çocukluk bitiyor, erişkinlik dönemi başlıyor. Kızlar ilk âdetlerini görüyorlar, erkeklerin bıyığı beliriyor, sesleri ka-

lınlaşıyor. Artık çocuk sahibi olabilirler. Biyolojik üretim gücünü kazanmışlardır.

Bu dönemin toplumsal özelliklerini sonra yeniden ele alacağız.

Biyolojik üretim gücü, kişi için önemli ama toplum için yeterli değil.

Toplumun kişiyi "gerçek anlamda erişkin" sayması için, "toplumsal üreticilik" de gerekiyor. Bizim için dahası var, bizim toplumumuzda kişinin "erişkin" sayılması için "toplumsal üreticilik" ön planda.

"Toplumsal üreticilik", insanın bir meslek sahibi olması, bir işte çalışması, para kazanması ve kendi evinin olması demek.

Burada, gene toplumumuzun bir özelliği var. Toplumumuz da, bir insanın meslek sahibi olması, bir işte çalışması, para kazanması "erişkin" sayılması için yeterli değil. Toplumumuzun buradaki ölçütü "evlenmek".

EVLENMEK, gerçek anlamda erişkin olmanın kesin ölçütü. Kızlar için daha da önemli ölçütü. Erkekler için de önemli ölçüt.

Toplumsal erişkinlik şemasını toplumumuz için, düşünürsek:

ÇOCUKLAR okula gideceklerdir. İlkokul, ortaokul, lise, yüksekokul. Eğitim bitince erkekler askerlik yapacaktır, sonra evlenecektir. Artık erişkindir. Kızlar okul bitince bir işe girebilirler, para da kazanırlar ama erişkin olamazlar. Erişkin olmaları için "evlenme"leri gerekir. Ondan sonra erişkindirler.

İşte bu BİYOLOJİK ÜRETİCİLİK ile TOPLUMSAL ÜRETİCİLİK arasında geçen zamanın uzunluğu pek dikkatimizi çekmemektedir. Oysa bu zaman dilimi, insanın ilk on yılları içinde yer almaktadır ve çok uzundur.

Ortalama ON YIL.

13 yaşında buluğa ulaşan insan, eğitimini bitirip de hayatını kazanır duruma gelebilmek için daha ON YIL bekleyecektir.

İşte bu "on yıl" sandığımızdan çok daha önemlidir. Bu "on yıl" geçmiş yüzyılların on yılı değildir. Bunun önemi üzerinde de yeterince durulmadı.

Geçmiş yüzyıllarda insanlar böyle bir "on yıl" bekler miydi, bilmiyorum. Ama, iletişimin böylesine hızlı olmadığı, dünyanın her yöresinin birbirinden haberli olmadığı, nükleer savaş tehlikesinin yaşanmadığı yüzyıllarda on yıl çok önemli olmayabilirdi. Oysa, şimdi çok önemlidir.

Yirmi birinci yüzyılın eşiğinde, böylesine hızlı bir iletişim ağıyla birbirine bağlanmış insanlar dünyasında, geleceğin böyle belirsiz yaşandığı bir çağda "on yıl" olağanüstü önemlidir. Biz, böyle bir dünyada yaşanan "on yıl"ı çok önemli saymak zorundayız.

"Biyolojik üretici" olmuş bir genç insanı erişkin saymak için "on yıl" bekletemeyiz. Oysa, biz yüzyıllar öncesinde olduğu gibi genç insanın "biyolojik üretici" oluşuyla "toplumsal erişkin" olması arasına "on yıl" bekleme süresi koyuyoruz ve bunu doğru buluyoruz.

"Gençlik bunalımı" denilen olgunun temeli budur.

Bu bunalım "gençlik bunalımı" değil, "toplumsal üretim bunalımıdır."

Bunalım, bu boyutuyla, evrensel kapitalist sistemin bunalımıdır.

Ulusal boyutta, bunalım daha da derindir. Ulusal ölçekte davranışımız, gençlerin "biyolojik üretici" olmasının da reddedilmesinden kaynaklanmaktadır.

"Biyolojik üreticilik" toplumumuzun gözünde "tehlike"dir. Sorunun çözümü "evlenmek"te görüldüğü için, ev-

lenmemiş genç bizim için "daha çocuk" olmaktadır. Bu "tehlikeli çocuk" daha sıkı bir denetim altına alınmakta, ailenin baskısı daha da artmaktadır. Kızlara tam baskı uygulanmakta, erkeklere "biraz aralanmış baskı" yeterli görülmektedir.

Biz kendimizi uygar sayıyoruz ya, belki de ilkel toplumlar genç insanlara daha doğru davranıyorlardı.

Büyümek (Ah) Ne Zordur...

Büyümek. Büyükler gibi olmak. Büyüklerin arasına karışmak. Büyümüş sayılmak.

Başı okşanıp eline harçlık tutuşturulan çocuk olmaktan çıkıp da önem verilen, ciddiye alınan, söylediklerine, yaptıklarına dikkat edilen biri olmak.

Çok zordur çok.

İçimizin içimize sığmadığı zamanlar. "Ne yapsak da kendimizi göstersek" diye her çılgınlığa aklımızın yatıverdiği zamanlar. Her şeyleri yapmaya, her şeyleri yıkmaya hazır olduğumuz zamanlar.

Gözümüzü kırpmadan nice yanlışı yapıverdiğimiz, gülünç olmayı hiç de gülünç bulmadığımız zamanlar.

Büyüklerin "delikanlılık işte" deyip de bizi çileden çıkardığı zamanlar.

Ne zordur "insanın kendisi olması". Nice çileler çekilmiştir bu zamanlar, nice belalara bulaşılmıştır, nice yaramaz işlere girilmiştir.

Sait Faik bir öyküsünde böyle bir delikanlıyı kahveye oturtur, gelen kahveciden "az şekerli" kahve istetir. Kahveci şöyle bir bakar. Genç, daha az şekerli kahve içeceklerden değildir. "Az şekerli kahve içmek" büyümüş insanın harcıdır. Ama kahveci de güngörmüş adamdır, insanın halinden anlayanlardandır. Gencin havasını bozmaz, az şekerli kahvesini getirir. Büyüme acılarını bilmek, insan olmanın erdemle-

rindendir.

Ne zordur her şeyin "ilk"i.

İlk biradan ilk yudumu içmek. İlk sigarayı dudağının ucuna alıp yakmak. İlk şiiri yazmak. Dudağına ilk ruju sürmek. İlk aşk için gözyaşı dökmek. İlk sakal tıraşını olmak.

Ne zordur.

İlk şapkamı alışımı anımsıyorum. Üniversite yıllarıydı. Karaköy'de iki ünlü şapkacı var, biri Cervo öbürü Borsalino şapkalarını satıyor. Ünlü İtalyan fötrleri. Önlerinden kimbilir kaç ay geçmiş, vitrinlerine bakmışım. Şapkaların fiyatları da birkaç aylık harçlığımız. Biriktirmişim. Bir gün, bütün cesaretimi kuşanıp dükkânın kapısından giriyorum. Bir şapka istiyorum. Şapkaları deniyoruz. Kimisini dar kenarlı buluyorum, kimisini çok geniş. Bir türlü karar veremiyorum. Satıcı yılların deneyiminden bana bakıyor:

– İlk kez şapka alıyorsunuz galiba. Böyle olur, kimisi dar gelir, kimisi geniş, (diyor).

Nefretle bakıyorum satıcıya. Cesaret zırhımı delik deşik ediyor. Her yanım yara bere.

– İlk kez şapka alıyorum, (diyorum).

Şapkayı almadan çıkıyorum. Yandaki dükkâna giriyorum. Oradan ilk şapkamı alıyorum. Geniş kenarlı yumuşak gri bir fötr.

Dünyanın parasını veriyorum. Olsun. O benim ilk şapkam. Dükkândan çıkıyorum. Bütün vitrin camlarında fötrüme bakıyorum. Biraz daha büyüyorum. Ne zordur büyümek.

Ne çocuksundur ne büyük. Çocukluğu cennet sanırlar, değildir ya, büyüklük de o yaşlarda insana cennet gibi gelir. Gençlik, iki cennet arasında bir cehennem.

Çocuk olmadığını anlatamazsın, büyük olmadığını anlatamazsın.

Gençlik, belki de insanın kendini anlatamadığı çağ. Böyle de tanımlanabilir mi, bilmiyorum.

"Delikanlı işte" deyip geçivermek ne kolay. Kanı deli akıyor da bundan yapıyor her şeyi. "O da durulur, hele bir büyüsün, bu yılları atlatsın, ayakları yere bassın, o da anlar her şeyi."

Nefret edersin bu sözlerden. Kabul edilmek için "daha bir büyümenin beklenmesi" çileden çıkarır seni.

Sen varsındır. Sen bugün varsındır. Bütün varlığın ayaktadır. Bütün gücünle oradasındır. Ama kimse sana "evet, sen varsın, varsın ve güçlüsün" demez.

Büyüklerin "anlayış" dediği, yapay gülümsemelerle bakarlar sana. Ya da buna bile gerek görmezler, küçümserler. "Hele bir büyü de." "Hele dünyanın ne olduğunu anla da..." "Hele bir askere git de..." "Hele para kazanmaya başla da..."

Sen dünyalar yıkmaya, dünyalar kurmaya hazırsındır.

Nefret edersin hepsinden. Bu yaşlı bunaklardan. Bu kendini beğenmiş aptallardan. Bu üç kuruşluk çıkar için boynunu ipe geçirmiş çıkarcılardan. Bu içi geçmiş çuvallardan. Bu yalancılardan. Bu ikiyüzlülerden.

Nefret edersin. Öfken büyür. Onlar gibi olmamaya ant içersin.

Onlarla kavgaya girersin.

Onlar annendir. Onlar babandır. Onlar öğretmenlerindir. Onlar devlet büyükleridir. Onlar büyük çevredir. Onlar dünyadır.

Olsun. Olsun. Onlar herkes olsun. Onlar bütün dünya olsun.

Kavgam hepsiyledir.

Gücüm hepsiyle başa çıkar. Bir yol bulurum. Onların bilmediği şeyleri öğrenirim. Onları yenerim. Bütün dünyayı yenerim.

Eğer yenemezsem? Lanet olsun bana da. Yuf olsun bana da. Ben de bir şeye yaramıyorum demektir. Belki de bir hiçim. Belki de yokum.

Kendimle baş başayım.

Kendimle yalnız kalıyorum.

Kendimle uzun saatler geçiyorum.

Kendimle uzun uzun yürüyorum.

Kendimle rahatlıyorum.

Kendimle kavga ediyorum.

Belki de "gençlik hüznü" dedikleri budur.

GENÇ OLMAK

İlkellerde Genç Olmak...

İlkel toplumlarda "genç olmak", toplumca kuralları belirlenmiş törenlerle kabul ediliyor.

Bu törenler bugün bize "sert, aşırı zorlu" gelebilir ama daha net olduğuna kuşku yok.

Gençler önce eğitiliyor, sonra sınanıyor. Bilgi, dayanıklılık, gözüpeklik. Bu sınavlardan geçenler artık "ergin" kabul ediliyor.

Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek olayı şöyle anlatıyor:

"Çocuklar, ritlerin, pratiklerin, törenlerin yapılacağı yerlerde toplanırlar. Tören yerleri ya bu amaçla hazırlanmış alanlar ya da klanın, tribünün yakınında bulunan kutsal bir koruluk olabilir. Yaşlı erkekler, avcılar, büyücüler, çocuklara çeşitli konularda bilgiler verirler, onları eğitmeye çalışırlar. Bir çeşit ön okul niteliğinde olan bu eğitim ve öğretim; yaşlılara saygı, cemaat hayatına uyma, hediye alıp vermenin kuralları, tabular, avlanma teknikleri vb. gibi konuları içerir. Dinsel hayatla, efsanelerle, ibadet araçlarıyla ilgili açıklamaların ve bilgilerin yanı sıra, çocuklar cinsel konularda da aydınlatılırlar.

Bu arada çocukların saçları kesilir ya da yolunur; burun kanatları delinir, dişler törpülenir ya da kırılır; bedende yaralar açılır ve sünnet edilir. Çocukları hem bedenen, hem de ruhen güçlendirmek, aynı zamanda onların yürekliliğini ve gözüpekliğini denemek için çeşitli sınavlar düzenlenir: Açık

havada çırılçıplak uyumak, sabahın erken saatlerinde buz gibi suda yüzmek, oruç tutmak, tek başına kalmak, ateş üzerinden atlamak, susmak, uyanık kalmak, ağaçlara tırmanmak, sıçramak, atlamak vb. Bütün bunlar yapılırken, adayın sızlanmaması, ağlamaması gerekmektedir. Tam anlamıyla ergin bir delikanlı olabilmesi için, hem bedensel, hem de ruhsal acılara katlanmayı öğrenmesi gerekmektedir. Dinsel özlü erginlemenin en önemli evresi "ölüp dirilme" ile ilgili olanıdır. Aday ya da adaylar sembolik olarak ölüp dirildikten sonradır ki, yeniden doğmuş bir insan sayılırlar. Bu pratik ya tören ağası ya da mitik bir hayvan tarafından yenip, yutulmak biçiminde olur. Eğer, mitik hayvan, bir timsah ya da bir yılansa çocuk, bu hayvanın ağaçtan, ottan yapılmış büyük bir benzerinin ağzından içeri girer ve çıkar. Bu sırada törende bulunanlar bağrışırlar. Kimi zaman da bu iş tören alanındaki çukurların, mezarların içine girip çıkmakla yerine getirilir. Eski adını bırakıp, yeni bir ad alan çocuk böylece dünyaya gelişini tamamlamış olur.

Aynı dönemde erginlenen çocuklar bir yaş grubunu oluştururlar. Aynı yaş grubunda olanlar yaşamları boyunca birbirleriyle sıkı bir biçimde arkadaşlıklarını sürdürürler.

Erkek çocukların erginlemelerine bakarak kızlarınki daha sadedir. Kızlar, evlerinden alınarak yaşlı, görmüş geçirmiş kadınların yanına verilir. Çoğu zaman bu işler için özel olarak yapılmış kulübeler vardır. Buralarda onlara cinsel bilgiler verilir, ev kadınlığı, çocuk bakımı vb. hakkında açıklamalar yapılır; sünnet pratiğinin uygulandığı yerlerde sünnet de edilirler. Bunlardan sonra kızlar artık evlenebilecek duruma gelmiş sayılırlar.

Törenler boyunca şarkılar söylenir, şiirler okunur, oyunlar oynanır. İnisiyasyon evreleri derece derece çocukluk, delikanlılık, olgun erkeklik dönemlerini içine almaktadır.

Erginleme ritleri, çocuğu anasının çevresinden koparıp, ona yeni bir benlik kazandırarak "topluma katma" amacını gütmektedir. Bedensel ve ruhsal değişimlerden geçirilen, geleneksel, dinsel ve toplumsal bilgilerle donatılan, kutsanan kimse artık cemaatin geçerli bir üyesidir; evlenebilir, savaşa ve avlara katılabilir. "Erkekler derneği"ne, "gizli dernekler"e girmek için de birtakım ritler gerekmektedir.

Bugün artık erginleme törenleri çok seyrek olarak yapılmaktadır."

(Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek, *İlkellerde din, büyü, sanat, efsane*, Gerçek Yayınevi)

Bizim Erginleme Törenlerimiz...

Bizim erginleme törenlerimiz yok mu? Bunu düşünüyorum.

Biz genç bir insana ne zaman "artık çocuk değilsin, erginsin" diyoruz? Bunu düşünüyorum. Düşünüyorum ve bulamıyorum.

Hayır, durun, birdenbire buluyorum.

Genç insanı "ergin" saydığımız tek durumu buluyorum: Suçladığımız zaman. Onu suçladığımız zaman, ceza vereceğimiz zaman "sen büyümüştün" diyoruz.

"Sen büyümüştün. Artık her şeyi biliyordun. Bunu da aktetmen gerekiyordu. Üstelik sana söylemiştik de. Ama sen dinlemedin. Dinlemedin ve suç işledin. Şimdi cezanı çekmen gerekiyor."

Onun dışında hep çocuk oluyor "o". Çocuk oluyor ve çocuk kalıyor.

Büyükler çocuklarını büyütmüyor ve yaşlanmıyorlar.

Büyükler çocuklarını büyütmüyor ve güçlü kalıyorlar.

Büyükler çocuklarım büyütmüyor ve söz dinletiyorlar.

"Daha çocuksun." "Daha dünkü çocuksun." "Daha dün-

kü çocuksun, dur bakalım, ne gördün ki." "Daha çocuksun, bilemezsin, söz dinlemelisin, yoksa..."

Âdet gören kız büyümüyor, çocuk kalıyor..

Sünnet olan erkek büyümüyor, çocuk kalıyor.

Askere gidiyorsun, büyümüyorsun.

Evleniyorsun, büyümüyorsun.

İşe giriyorsun, büyümüyorsun.

Çocuğun oluyor, büyümüyorsun.

"Daha çocuksun, kendini koruyamazsın. Şimdi kanın kaynıyor, Allah korusun kapılır gidersin. Kendini koruyamazsın, ziyan olursun. Nerden buldun o kızı, sen hayatı nerden bileceksin? Onunla evlenemezsin, ailemiz ne olur?"

"Arkadaşlık mı, ne demek o, fingirdedin demek, o ne idüğü belirsiz oğlanla mı? Evlenmek mi? Seni öldürürüm daha iyi."

"Bak, sen bizim çocuğumuzsun, senin üstüne titredik. Senin için hayatta en iyisi olsun istedik. Elimizden ne geldiyse yaptık, seni bir şeylerden mahrum etmedik. Hep senin iyiliğin için. Gene senin iyiliğini istiyoruz. Sen daha çocuksun, bunları bilemezsin. Sen de ana olduğun zaman öğreneceksin, analık ne demekmiş. Ama sen kafanın dikine gidiyorsun. Bunun çok cezasını çekersin. Söylemediniz deme bizden yardım da isteme o zaman. Bilmiyorum ki sana nasıl anlatsam? Sen bizi sevmiyor musun? Biraz büyüklerinin söylediğini dinlesen ne olur? Ne olur ha? Neden bir şey söylemiyorsun, öyle domuz gibi dinliyorsun. Neden neden? Biz sana ne yaptık kızım? Allahım bana neyin cezasını veriyorsun? Konuşsana, hadi konuşsana. Sen insanı susarak öldürürsün. Bittim, üstüme fenalıklar geliyor. Konuşsana Allah'ın cezası..."

"Ya, demek öyle düşünüyorsun. Güzel. Gel bunu konuşalım. Biliyorum, artık büyüdün. Şöyle iki erkek gibi konuşa-

lım. Gel bakalım, otur. Biz de gençtik, genç insan ne demek biliriz. Evlenmek istiyorsun, öyle mi? Kim bu kız, biz tanıyor muyuz? Hoş, tanımamıza gerek yok ya, sen tanıyorsun nasıl olsa. Peki, evlenmek istediğin bu kızı tanıyor musun? Yani, iyice tanıyor musun? Kimmiş, neymiş, soyu sopu kimlermiş biliyor musun? Yo, şimdi bana onun soyuyla sopuyla ne ilgimiz var deme, çok önemlidir bu. Soy sop, aile çok önemlidir. Öyle para pul meselesi demiyorum. Aile formasyonu çok önemlidir. Şimdi bilemezsin ama sonra karşına çıkar bunlar. Sen şimdi kızı gördün, beğendin, dünya ondan ibaret sanıyorsun. Gençlik işte, bilmez miyim? Daha kimleri göreceksin, kimleri tanıyacaksın, dur bakalım. Kızın geçmişini inceledin mi? Özel geçmişini demek istiyorum. Seni ilgilendirmiyor değil mi? Şimdi ne durumda, ona bakıyorsun, yetiyor. Ama sonra yetmez olur. Evlenirsin, senin kararın elbet. Ama sonra, kızın geçmişi kafanı kurcalar. Geçmişinde birileri var mıydı, kimlerle ilişkisi olmuştu, erkekler olmuş muydu? Bana kırılma şimdi, senin iyiliğin için söylüyorum. Şimdi gözün dünyayı görmüyor ama sonra geceleri uykun kaçar. Biliyorum, daha çok gençsin, fazla kadın tanımadın. Belki benim de hatalarım oldu, bu bakımdan seninle ilgilenemedim, belki de biraz çekindim. Kadınları biraz tanımalıydın. Kadınlar bu evlilik hesaplarını pek yaparlar oğlum. Akıllarını bu konuya biraz yorarlar. Onlar için iyi bir evlilik yapmak çok önemlidir. Eh işte, hayatlarını evlilik üzerine kurarlar da ondan. Ne yapalım, bizim düzenimiz böyle, onları suçlamak için söylemiyorum ama işin gerçeği bu. Şimdi bu evlilik kız için iyi parti. Senin için bilmiyorum. Doğrusu, bu kızı biraz tanımak isterdim. Biliyor musun, ne diyeceğim, kızla biraz gez toz, acele etme. İyice öğren, tanı. Belki onun tanıdığı ilk erkek de sen değilsindir. Şöyle iyice bir öğren. Sonra gene konuşalım, bakalım bugünkü gibi evlenmeye hevesli olacak

mısın? Gene kararlıysan, elbette evlenirsin, ne olacak? Sen benim oğlumsun."

"Kim arıyor bu kızı böyle? Gecenin bu saatinde ne demek bu? Saat daha dokuz mu? Saat daha dokuz ne demek? İyi iyi, ses çıkarmayalım on ikide arasınlar. Kızımız var ya, biz de anlayışlı babayız, arasınlar bakalım. Bak Leyla, bu işlerden hoşlanmıyorum. Bu saatte arayan erkek arkadaş ne demektir bilirim. Bu kıza çok yumuşak davrandık biliyorum. Yani şimdi bana gaddar babayı oynatma. Benim öyle rollere niyetim yok ama bu kadarı da olmaz canım. Kız büyüdü mü? Artık bunlar olacak mı? Anlamadım, yoksa bunları sen mi ayarlıyorsun? Hayır hayır, öyle demek istemedim ama çok yumuşak davrandığın açık. Sen anlayışlı ana olacaksın, ben de geri kalmış, örümcek kafalı baba. Öyle değil canım, öyle değil. Sonra ikimiz de üzülürüz, bilmiş ol. Sen bu kızla münasip biçimde konuş. Arkadaşlıklarını iyi düzenlesin. Okul arkadaşlığı okulda kalır. Bir yere çıkarlar onu da anlarım, gruptur falan. Böyle teke tek arkadaşlıklar nereye gider, sen de bilirsin, ben de. Biz de öyle mi tanıştık? Ne olmuş öyle tanıştıksa? Onlar da öyle mi yapsınlar yani? Canım işi başka yöne çekme. Öyle tanıştık da kötü oldu demek istemedim. Canım uzatma artık, çok mu iyi oldu? Biz öyle tanıştık da çok mu iyi oldu dedim. Evet öyle söyledim, ne olmuş? Senin canın kavga istiyor galiba. Şimdi beni iyi dinle. Bu evin babası bensem, bir daha bu saatte telefon istemiyorum. Anlarsa anlar, anlamazsa anlamaz. Bak sonra senden sorarım bu işin hesabını. O kadar."

* * *

– Sen ne diyorsun bu gençlerin hallerine İbrahim ağa?

– Estağfurullah doktor beyim. Ben ne diyeceğim gençlerin hallarına?

İbrahim, bir bankada odacıdır. Küçükken köy yerinden kopmuş gelmişlerdir. İbrahim burada büyümüş, burada tanıdıklarından bir kızla evlenmiştir. Çocukları doğmuş büyümüştür. Hatır sayar, yol yordam bilir efendiden biridir. Bankaya uğradığım zaman bir ara bulur, ille kahvesini içmemi ister. Ben de ille onun kahvesini içerim. Bugün, iş bitimine yakın uğradım, biraz konuşmak istiyorum. Ben "ağa" diyorum ya, burada adı "İbrahim efendi"dir.

– Gençler diyorum İbrahim ağa, büyüyorlar, senin benim zamanıma benziyorlar mı?

– Valla doktor beyim, benzeyen var, benzemeyeni var. Bizimkiler gene bize biraz benziyor da başkalarını bilmem, bize söz düşmez. Herkesin genci kendine. Ne diyeyim Allah şaşırtmasın. Kimin ne olacağı belli mi?

– Seninkiler de büyüdü.

– Büyüdüler Allah bağışlarsa. Bizde dört çocuk var, biliyorsun. Büyüğü Mustafa ağırdır, onuruna fazlaca düşkündür. Okusun çok istedim.

– Neden istedin okumasını?

– İstememe sebep doktor bey, bizim Mustafa girgin değil. Nerde ne olmuş bilmez, kim ne yapmış bakmaz. Okursa memur olur, kendini kurtarır dedim. Memurluk, öyle ya iyidir, amirini bilirsin, işini bilirsin, maaşını alırsın. Kolay iş. Bizimkine uygun dedim, okusun dedim, okumadı. Liseyi bitirmedi. Hoş bitirse de ne olacak?

– Ne yapıyor?

– İşçi koyduk. Bankadaki memur hanımlardan birinin tanıdığı varmış, onun yanına koyduk. Allah razı olsun. Namusludur ha. Çok namusludur, kendine de bize de söz getirmez. Çalışır da. Aç kalmasın yeter. Bizim onlardan bir şey beklediğimiz yok. Askerliği var, gidecek. Sonra da evlendiririz. Evini bilir, işini bilir, artık sonrası ona kalmış.

– Onun küçüğü?

– Onun küçüğü Ayşe. Çok akıllıdır o. Bıraksaydık, okuyacaktı ya olmadı. Çocuklarımın en akıllısıdır desem doğru. Öğretmeni bile geldi de rica etti, bunu okutun dedi. Okutamadık. Nerden okutalım. Evde iş bekler, anası yardım etsin ister. Tanıdık terzinin yanına verdik, dikiş öğreniyor. Becerikli, daha da ilerleyecek. Eh o da bir altın bilezik. Kıymetini bilirse kendini kurtarır. Bir de hayırlı kısmeti çıkarsa. Evlenir, evini bilir, evinin kadını olur. Kız çocuğu, ne olacak?

– Şimdi kızlar da okuyor ama İbrahim.

– Okuyor bey okuyor da bunlar zengin harcı. Çocuk okutmak ne demek? Paran varsa her şeyin tıkırında gider. Oğlun da okur, kızın da evlenir. Paran yoksa doktor bey, hep sen koşacaksın, hep sen bakacaksın, olur işlerin olmaz olur yoksa. Hoş sen de bilmez değilsin ya bunları, bizi konuşturursun işte.

– Yok İbrahim ağa. Ben bilirim davası değil. Ben benimkini bilirim, sen seninkini bilirsin. Onun için soruyorum. Şöyle sohbet işte.

– Bak Ayşe'nin küçüğü Ömer. Şimdi 12 yaşında ya, tuttuğunu koparır, acar bir adam o.

İbrahim'in yüzü ışıldıyor. Belli, Ömer'i başka bir yere koyuyor.

– Ne o, bakıyorum Ömer derken gözlerin parladı. Daha çok mu seviyorsun?

– Töbe doktor beyim, daha çok sevmek değil. Çocuklarımı ayırmam. Ayırmam da o kendini ayırtıyor. Girgindir, becerikli dir, meraklıdır. Öyle gurur, kibir bilmez. O işi yaparım, bu işi yapmam demez. Verileni yapar, verilmeyeni merak eder. Bu yaz okul tatilinde tanıdık bir marangozun yanına verdim, bizim Halil'in. Yazın aylak kalıp da haytalığa özenmesin diye. Mektepler açılmadan biraz da dinlensin diye

alalım dedim. Halil beni köşeye çekti de, "Bu oğlanı bana ver de usta yapayım, birinci sınıf marangoz olur." dedi. "Okutup da ne yapacaksın, nerede iş bulayım diye dönüp duracak." dedi. "Bırak bana, şimdiden haftalığını vereyim, işi öğrensin." dedi. Vermedim. Daha küçük. Hele biraz okusun. Ama sanatı merak ederse, baktım ki yapıyor, neden olmasın. Sanat altın bileziktir doktor bey. Bak, seninkisi de sanat. Altın bilezik değil mi? Nerede olsa, ekmeğini çıkarır. Ömer'den hiç korkum yok. Ekmeğini taştan çıkarır. Sanatını bilir, ticaretini yapar. İşini kurar o. Allah şaşırtmasın da iyilikte kazansınlar, iyilikte harcansınlar.

– En küçükleri kızdı değil mi?

– Kızdı evet. Daha ilke gidiyor. Kızların eni sonu evlenmektir. Ne kadar okusa sonunda evlenecek. Evlendimi de çocukları olur, evine bakar. Bizim töremiz bu ya, buralar da öyle. Bakıyorum bizim memur hanımlar da emeklilik sayıyorlar. Neden? Kocaları var, çocukları var, ev işleri, kolay mı? Emekliliği gelecek de biraz rahat edecekler. Hayatın düzeni bu.

– Öyle İbrahim ağa. Hayatın düzeni bu. Hayatlarını kazansınlar, mutlu olsunlar, bizim de istediğimiz bu değil mi? Hadi bana izin. Kahve için teşekkür ederim.

– Sağol doktor bey, alçakgönüllüsün, biz de seni severiz. Sağol.

Bizim Erginliğimiz

– Bizde "ergin olma"nın ölçütleri nedir? Ne dersiniz?

Halit Bey kültürlü bir dostumdur. Onunla "ufuk açıcı" konuşmalar yaparız. Bilmem sizde de öyle olur mu, kimi konuşmalar "ufuk açıcı" gelir bana, kimi konuşmalar da "ufuk daraltıcı". Birisiyle konuşursunuz, hoşgörülüdür, dünyaya geniş bakar, bildiklerinin üstüne kapanmadan düşünür, ye-

ni yorumlara uzanır. Sizi dinlerken gerçekten dinler, ne dediğinizi anlamaya çalışır, (kimileri de sözünüz bitsin de kendi konuşsun diye bekler de), konuştuğu zaman da söylemek istediği bir şey vardır. İşte öyle biriyle konuştuğum zaman ufkumun açıldığını görürüm. Böyle dostlarımı sık sık arayıp konuşasım gelir. Halit Bey, onlardan. Ona soruyorum "bizde ergin olmanın ölçütlerini".

– Önemli bir soru doktor. Belki içinde olduğumuzdandır, çok geniş bakamıyoruz. Şöyle düşünelim, "ergin olma"nın halk arasındaki karşılığı nedir? "Adam olmak", "adam yerine konulmak", "adam sayılmak", bunun karşılığı mı? Bir yanıyla öyle ama bir yanıyla değil. Bu deyimi hem erginlik için kullanıyoruz hem de "toplumda saygınlığı olmak", "yol yordam bilmek, hatır gönül bilmek, değer bilmek" anlamlarında kullanıyoruz. Belki de "ergin olma" kavramında bu iki öğe de birlikte bulunuyor, düşünmek gerekir.

Bir kere, gençlik için öngörülen yaş sınırlarını aşmak "ergin olmak" için yeterli görülmüyor. Bunu söyleyebiliriz.

Eğitim döneminin bitmesi bir derece. "Erginlik" ölçütleri içinde eğitimini bitirmiş olmak var. Ama, bu genç eğitimini bitirdiği halde çalışmıyorsa gene tam "ergin" sayılmıyor.

Sanırım "çalışmak, bir işi olmak, para kazanmak" önemli bir ölçüt. Bu da erkekler için geçerli. Evin kızı eğitimini bitirip çalışmaya da başlasa, para da kazansa daha "ergin" sayılmıyor ki. Doğru değil mi?

– Sanırım haklısınız.

– Evet, öyle görünüyor. Erkekler için bir ölçüt de askerliğini yapmak. Askerliğini yapmamak, önceleri daha da ağırlıklı olarak önem taşıyordu, şimdi biraz değişik görüldüğünü kabul edebiliriz. Ama erkekler için askerliğini yapmak önemli bir "erginlik ölçütü". Kızlar için söz konusu değil.

Evlenmek, sanıyorum en önemli ölçütlerden birisi. Kızlar

için çok önemli. Erkekler için de önemli.

– Peki Halit Bey, evlenmek önemli bir ölçüt, doğru da, evlendiği halde baba evinde oturan insanlarda gene bir eksiklik olmuyor mu?

– Doğru, oluyor. Evini ayırmak, ayrı ev açmak, işte çok önemli ölçütlerden birisi de bu. Genç erkek için de, genç kadın için de önemli bir toplumsal kişilik ölçütü.

Bir de "çocuğu olmak" var. O da önemli bir ölçüt. Çocuğu olan erkek "baba", çocuğu olan kadın "ana" oluyor. İşte, ergin olmak da böylece tamamlanıyor.

– Pek uzun bir süreç değil mi bu?

– Doğrusu pek uzun bir süreç. Hem uzun, hem de toplumsal açıdan çok yükümleyici. Bakın unuttuk, erkek çocuklarının sünnet olmasını da unutmamak gerekli. Onların sünneti, ergin olmada ilk adım sayılmalıdır.

Şimdi böylece bakarsak, "ergin olma", erkek çocukları için sünnet olmayla başlayan, eğitim süreciyle devam eden, bir işe girme, para kazanmayla köşelenen, kendi evini açma –evlenme– çocuğu olmayla kabul edilen bir olgu.

Kızlar içinse, âdet görmeyle başlayan, eğitimini bitirmenin pek önem taşımadığı, evlenmeyle kabul edilen, çocuğunun olmasıyla perçinlenen bir dönem.

– Peki yaşın önemi ne oluyor?

– Sanırım yaşın pek önemi olmuyor. Bir genç erkek ya da genç kız 30 yaşına gelse de evlenmemişse, ayrı evi yoksa, gene ailenin bir çocuğu sayılıyor. Ailenin çocuğu sayıldığı için de kendi kararlarını kendisi veremiyor, evin denetimini kabul etmek zorunda, evin kararlarına uymak zorunda, Bu da henüz ergin sayılmadığının kanıtları değil mi?

– Peki, biz ilkelleri görmüştük, onların erginleme törenlerini konuşmuştuk. Böyle bakınca, ilkel toplumların erginleme törenleri daha uygun, daha kolay gibi gelmiyor mu?

– Bana da öyle geliyor. Bakın, ilkel toplumların erginleme törenlerinde bizim bugünkü toplumumuza göre ne farklar var.

Bir kere, çocuğun artık erginlik dönemine geldiğini kabul ediyorlar. Biz daha bu dönemi görmezden gelmeyi aşamadık. Çocuklarımız büyüyor, tam erginlik dönemine giriyorlar, biz hâlâ kaş göz işaretiyle geçiştiriyoruz.

Sonra, ilkel toplumlar erginlik çağına gelen çocuğu ana babasından ayırıyor, onları bu konunun eğitmenlerinin gözetimine veriyor. Bana kalırsa çok doğru bir davranış.

– Neden doğru buluyorsunuz bunu?

– Doğru buluyorum. Çünkü, erginlik dönemi ailelerin tutumuna bağlı kalarak geçirilecek bir dönem değil. Her aile kendi anlayış çerçevesinde yaklaşıyor olaya. Bu da her çocuk için ayrı bir erginlik dönemi demektir. Keşke biz de ilkel dediğimiz toplumlar gibi yapsak da erginlik çağına gelmiş çocuklarımızı bir araya toplayıp, bu konuda eğitmen olanların eğitiminden geçirsek. Bence, ilkel dediğimiz toplumlardan alacağımız çok ders var. Bunun bir önemli farkı da, erginlik eğitimini aile dışındaki eğitmenler yaptığı zaman hem aile içi birikimlerin çocuğu engellemesi söz konusu olmayacaktır, hem de toplumdaki ergin eğitiminin bir standardı olacaktır.

– Bir şeye daha dikkat ettiniz mi?

– Neye?

– İlkellerin erginleme törenlerinde erkeklere de kızlara da "cinsel eğitim" verdiklerine. Biz bunu hâlâ yapmıyoruz. Erginlik çağına giren erkek çocuklarına, kız çocuklarına cinsel eğitim veriliyor mu? Yoksa veriliyor da ben mi bilmiyorum?

– Verildiğini sanmıyorum. Verilse de gizli kapaklı. Bir kere kızların bu konudaki bilgilenmeleri bütünüyle sağlık açısından. Âdet görmenin ne olduğunu bilmeyen öyle çok kızı-

mız var ki. Bugün bile var. Bunun sonraki hayatında önemini öğrenmeden yetişen ne çok kızımız var. Bu nedenle de ilk âdetlerini gördüklerinde utanıyorlar, korkuyorlar, üzülüyorlar.

– Erkek çocuklar da öyle. Anlamsız bir gururdan başka hiçbir şey vermiyoruz erkek çocuklarımıza da.

– Gördünüz mü? İlkel toplumlar bizden daha iyi durumda. Sonra, onların erginleme törenlerinden sonra, artık çocuk bir ergin sayılıyor. Ava alınıyor, topluluğun bütün işlerine giriyor. Büyüklerle ortak haklara sahip oluyor. Bu da iki, üç aylık bir süre. Demek ki, ilkel toplumlarda erginlik dönemi böyle kısa sürüyor. Doğrusu çok zahmetli, eziyetli bir süre, ama bitiyor.

– Bizim erginleme törenlerimiz aslına bakarsanız daha az eziyetli değil. Daha yükümleyici ve çok uzun sürüyor. On yıl mı demiştiniz?

– On yıl. Kimi zaman daha da uzun.

– Üzerinde çok çok düşünülmesi gerekli. Biz çocuklarımıza, gençlerimize çok eziyet ediyoruz, çok yük yüklüyoruz. Düşünmek gerekiyor.

– Evet. Düşünmek. Düşünmek, anlamak, değiştirmek gerekiyor.

– Değiştirmek. Belki de en güç olanı.

GENCİN ARKA PLANI: ÇOCUKLUK...

Her gencin arkasında "çocukluk dönemi"nden oluşan bir "geçmiş" var. Bu öyle bir "geçmiş" ki aynı zamanda "gelecek" demek.

İnsan kişiliğinin oluşumu, geçmişten geleceğe uzanan dinamik bir oluşum. Onun için de, genç insanın arkasındaki fona, "onun çocukluğuna" kısaca bakmak gerekiyor.

"Çocukluk dönemi"ni insanın kişilik gelişimi açısından inceleyen bilim insanlarından birisi Erik Erikson.

Erikson'un kendisi de ilginç bir hayat serüveni yaşıyor. Almanya'nın Frankfurt kentinde Danimarkalı bir ana babanın oğlu olarak dünyaya geliyor. Babası, daha Erikson doğmadan annesini terk ediyor. Annesi, Alman Yahudisi olan Dr. Theodor Homburg'la evleniyor. Dr. Homburg, çocuk hekimidir. Erik Erikson üvey babasının bulunduğu Karlsruhe'de büyüyecektir ve bir başkasının çocuğu olduğunu bilmeyecektir. Erikson'un hayatı, bu bilinmezin karmaşası içinde geçecek, tam yetişme yıllarında önemli bir kimlik bunalımını yaşayacaktır. Çünkü, bir Yahudinin oğlu olmasına karşın sarı saçlı, mavi gözlü bir İskandinavdır. Hem Yahudi arkadaşlarınca, hem de diğerlerince dışlanacaktır. Kendi yaşadığı bu kimlik bunalımı, Erikson'un sonradan bu sorunlar üzerinde düşünmesinin de belki nedeni olacaktır.

Erik Erikson, lise yıllarında sanata olan eğilimiyle Almanya ve İtalya'da sanat eğitimine yönelir. Viyana'da bir tanıdığı yoluyla çocuklar için yeni bir anlayışa dayanan bir okul kurarlar. Bu okulda çocukların kendilerini rahatlıkla ifade

etmeleri, ders planına katkıda bulunmaları, yöntem olarak uygulanır.

Erikson, Viyana'da Anna Freud'la tanışır. Onun tarafından analiz edilmeye başlamıştır. Bir yandan da Anna Freud'la görüşürler ve Erikson'un dikkati çocuk psikiyatrisine yönelir.

Daha sonra, Boston'da bulunan Harvard Tıp Fakültesi'nden bir çağrı olarak Amerika'da çalışmaya başlar. Daha sonra Yale Üniversitesi'nde çalışmalarını sürdürecek, bu arada Sioux kızılderili kabilelerindeki çocukların yetişmesini inceleyecektir. Daha sonra geçeceği Berkeley'de de Yurok kızılderililerini inceler. Sonraki çalışmaları artık çocuklar ve gençlerle olacaktır.

Bu hayatın dikkat çekici yanları var. Tam yetişme yıllarında önemli bir kimlik bunalımı yaşayan Erikson, bu bunalım altında ezilmemiş, yeteneklerini (ve kuşkusuz olanaklarını) doğru kullanarak kendi sanatsal-bilimsel yolunu çizebilmiştir. Özgür düşünce yöntemiyle de ilgi alanlarında önemli adımlar atmış, bilimin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bütün bunları yaparken de çok dikkate değer olarak araştırmacı incelemeci kişiliğini ortaya koymuştur. Bu bakımdan da yaptığı çalışmalar "masa başı düşünceleri" olmamış, hayatın çok yönlü insan-kültür etkileşiminin önemli ürünleri olmuştur.

Erik Erikson, "İnsanın Sekiz Çağı" olarak tanımladığı hayat bölümlerinin önemli özelliklerini açıklamış, insanın kişilik oluşumunun anahtarlarını uzatmıştır. (Bu bölüm, Erikson'un *Childhood and Society-Çocukluk ve Toplum* adındaki yapıtının en önemli bölümü olarak ayrıca yayınlanmıştır.)

Erikson'a göre, insan yaşamında doğumdan başlayarak hayatın sonuna kadar kişilik gelişimi bakımından önemli işlevsel dönemeçler vardır. Bu dönemeçler arasındaki dönem-

leri "sekiz çağ" olarak tanımlayan Erikson, her çağda biri olumlu, biri olumsuz iki nitelik bulunduğunu, bu iki niteliğin bir "çekirdek çatışma" durumunda olduklarını, hangi niteliğin ağır basacağına önceden karar verilemeyeceğini, çeşitli etkenlerin buna yol açacağını açıklar. Bu "çekirdek çatışma-nuclear conflict" ağır basan niteliğin olumlu ya da olumsuz olmasına göre insanın kişiliğini etkiler.

Ancak, ister olumlu ister olumsuz olsun, hiçbir nitelik sonuna kadar sürmez, yani etkilerle değişebilir. Böylece, insan kişiliği doğumdan başlayarak hayatın sonuna kadar uzayan "dinamik bir süreç"tir. Bu bakımdan da bu süreç içinde yer alan bütün etkenlere dikkat edilmesi gerekir.

Biz de, bu sürecin kısa bir açıklamasını vermeyi "genç insanın kimlik oluşumu"nu anlamak bakımından gerekli buluyoruz.

Birinci Çağ: Bebeklik (0-1 yaş)

Bu çağın **OLUMLU niteliği TEMEL GÜVEN-OLUMSUZ niteliği TEMEL GÜVENSİZLİK.**

"Bebekte toplumsal güvenin ilk kanıtı beslenmesinin kolaylığı, uykusunun derinliği ve bağırsakların rahat çalışmasıdır. Bebeğin gittikçe artan alıcı yetileri, annenin bunları besleme yollarıyla karşılıklı olarak düzenlenir. (Karşılıklılık-mutuality, Erikson'un ana kavramlarından biri olarak önem taşır. Bu olgu gerek bireyin, gerekse türün yaşamı ve gelişimi için zorunlu bir niteliktir. Her evrede çekirdek çatışmanın olumlu yönde çözümü, olumlu benlik kazanımları ancak *karşılıklılığın bulunmasıyla* olanaklıdır.)

Bu da bebeğin, doğuşunda içinde bulunduğu süredurumun (homeostasis) henüz oturmamış oluşunun yarattığı rahatsızlıktan kurtulmasına adım adım yardımcı olur. Bebek, yavaş yavaş artan uyanık kaldığı saatler içersinde, giderek

daha çok sayıdaki duyusal deneyiminin, bir iç iyilik duygusuyla birlikte oluşan bir tanışıklık duygusu yarattığını bulur. (Çeşitli) rahatlık durumları ve bunlarla ilişkili kişiler tıpkı bağırsaklarındaki buruntular gibi tanıdık olurlar. Bu nedenle, bebeğin ilk toplumsal başarısı, annesini aşırı bir kaygıya ya da öfkeye yer vermeksizin gözünün önünden ayırabilmesidir. Çünkü anne, güvençle beklenen bir dış görüntü olmanın yanı sıra artık bebeğin içinde bir kesinlik durumunu da almıştır. İşte yaşantının bu aynılığı, sürekliliği ve tutarlılığı (bebeğe) güdük bir benlik kimliği duygusu (sense of identity) sağlar. Kanımca bu, dışındaki evrenle sıkı sıkıya bağıntılı bir iç evrenin var olduğunun bilinmesine dayanmaktadır: Dıştaki tanıdık ve güvençle beklenen kişi ve nesneler evreniyle bağıntılı bir iç evren: Anımsanan ve önceden beklenen bir duyumlar ve imgeler evreni..."

Bir bebekte GÜVEN ve GÜVENSİZLİK duygusunun oluşması? Belki de toplumumuzda milyonlarca kişi, bugün bile böyle bir şey olabileceğini aklına getirmiyor.

– O daha iki günlük bebek ayol. Kim bilmiş de onun güvenini, güvensizliğini anlamış? Hadi hadi, öyle şey mi olurmuş, millet de ne icat edeceğini şaşırdı. Bizi öyle mi yetiştirdiler? Ne kusurumuz varmış bizim?

Oysa o iki günlük bebek ne zengin bir algılar dünyasının içinde. Konuşmuyor, bir şey anlatamıyor ama, algıları alabildiğine açık. Daha neyin ne olduğunu bile bilmiyor, ama öğreniyor. İşte bu özelliği çok önemli: Öğreniyor.

Şimdilik öğrendiği en önemli şey; GÜVEN ve GÜVENSİZLİK.

GÜVEN'i öğreniyor. Anne geliyor, onu besliyor, ona sesler çıkarıyor, ona dokunuyor, onu seviyor. O da anneye "güven"meyi öğreniyor.

(Aradan yıllar geçecektir. O bebek büyüyecektir. Nice sı-

navlardan geçmiş bir insan olacaktır. Nice güvenlerden, nice güvensizliklerden geçecektir. Yalnız bir gecesinde, telefonu rasgele çevirecek, bir ses arayacaktır. Telefonu açan sese, "Bir dakika kapatmayın," diyecektir, "Bir dakika kapatmayın, beni dinleyin, beni bir dakika dinleyin, bir sese ihtiyacım var. Bir sese. Sadece bir sese ihtiyacım var. Benimle konuşun. Lütfen benimle konuşun. Birine ihtiyacım var. Bir insana ihtiyacım var. Delirecek gibiyim. Ne olur kapatmayın. Beni dinleyin. Benimle konuşun. Bir şeyler söyleyin. Bir sese. Bir insana. Ne olur, kapatmayın"...)

Bu dönemin bir özelliği de "bebeğin kesin bağımlılığı". Daha yürüyemiyor. Beslenmesi, altının temizlenmesi hep başkası tarafından yapılacak. Bu çaresizlik bebeği nasıl etkiliyor, bilmiyoruz. Bir şeyin sizi çok rahatsız etmesi ve sizin bir şey yapamamanız. Sadece ağlamanız, bağırmanız. Kendinizi duyurmak istemeniz. Ve kimsenin gelmemesi. Kimsenin size bakmaması. Karnınızın aç kalması, altınızın ıslak olması. Sesinizi duyuramamanız.

Bebek GÜVENSİZLİĞİ böyle öğreniyor.

Erikson'un önemli bir saptaması da şöyle:

"... Ayrıca genel olarak güven, yalnızca dıştaki yaşam sağlayıcıların aynılığı ve sürekliliğine dayanmayı öğrenmiş olma anlamına gelmez. Yanı sıra kişilik kendisine ve organlarının zorlamalarla başa çıkma yetisine güvenmesini ve de kendisini, yaşam sağlayıcıların "aman bir şey olmasın" diye tetikte beklemelerine gerek bırakmayacak yeterlikte güvene değer görmesini gerektirir."

Demek ki "kendine güven" olgusu da daha bebeklikte oluşmaya başlıyor. En bağımlı olduğu hayat döneminde insan yavrusunun bu "kendine güven" duygusunu geliştirebilmesi çok önemli. İşte bu durumda bu duygunun gelişmesine yardımcı olabilmek de çok ama çok önemli. Bebeğin

kendine güvenini geliştirebilmek.

Çocuğa gösterilecek ilgi ve şefkatin akılcı bir ölçüsünü bulabilmek.

Bizim de içinde olduğumuz Doğu toplumlarının çocuklarına karşı olağanüstü bir ilgisi, bir şefkati vardır. Doğrusu, bunun çok olumlu yanları var. Çocuğu ilk yıllarından başlayarak sevmek, ilgilenmek, okşamak, konuşmak gerçekten çok olumlu. Ama burada bir nokta var ki, ona dikkat etmezsek bütün bu ilginin sonuçları yanlış olabilir, o da "çocuğun bize aşırı güveni gelişirken, kendisine güven duymasının gelişmemesi". Eğer bu davranışlarımızla çocuğun "kendine güveni"ni engellersek ona –kuşkusuz istemeden– zarar vermiş oluruz.

Onun için de Erikson'un bu saptamasını çok önemli buluyorum. Çocuğumuza davranışımızda ölçülü olmanın, ona sorunlarıyla kendisinin başa çıkabilmesi fırsatını vermenin, onun yetişmesine önemli bir katkı demek olduğuna dikkat çekmek istiyorum.

Son yıllarda insanların, "stres ve stresle başa çıkma" konusuyla ne denli ilgili olduğunu biliyoruz. Bakınız, burada "ilk stres ve stresle başa çıkmayı ilk öğrenme" durumuyla karşılaşıyoruz. Böylece "stresle tanışma ve başa çıkma" konusundaki ilk eğitim, bebeklikte olmaktadır.

Ya, "temel güven"in karşıtı olan "temel güvensizlik?"

O durumda neler oluyor? Gene Erikson'u dinleyelim:

"Psikopatolojide temel güven yokluğu en iyi çocukluk şizofrenisinde gözlemlenebilir. Öte yandan, bu güvenin yaşam boyu sürüp giden zayıflığı, içekapanık (şizoid) ve çökkün (depressif) durumlara çekilmenin sık görüldüğü yetişkin türlerinde belirgindir. Bu durumlarda, bir güven konumunun yeniden kurulmasının sağaltım için gerekli koşul olduğu anlaşılmıştır. Psikotik patlamaya yol açan koşullar ne olursa olsun, ileri de-

recedeki hasta birçok bireyin davranışlarındaki gariplik ve çekilmede duyularla fiziksel gerçeklik, sözlerle toplumsal anlamlar arasındaki sınırları sınayarak toplumsal karşılıklığı (social mutuality) yeniden kazanma çabasını görürüz."

KARŞILIKLI TOPLUMSAL GÜVEN.

Ne önemli değil mi?

* * *

"Ana babalar yalnız yasaklama ve izin vermeyle yönlendirme yollarını kullanmakla kalmamalı; çocuğa, ne yapıyorlarsa bir anlamı olduğuna ilişkin derin, neredeyse bedensel bir inandırma sağlayabilmelidirler. Son kertede çocuklar engellemelerden değil, bu engellenmelerin toplumsal anlamlarının yokluğu ya da yitişinden ötürü nevrotik olurlar."

YAPILAN ŞEYLERİN BİR ANLAMI OLMASI. TOPLUMSAL BİR ANLAMI OLMASI.

Bunun da ne denli önemli olduğunu Erikson'dan öğreniyoruz. Kuşkusuz, bunu sadece o söylemiyor ama altını kalın bir çizgiyle çiziyor.

Sadece yasaklama, sadece izin verme değil, yapılanların "toplumsal anlamlı" şeyler olduğunu anlatabilme.

Bu bölümü Erikson'dan dinleyelim:

"Yalnızca varoluşa ilişkin olan temel güven-temel güvensizlik konulu çekirdek çatışmanın (nuclear conflict) çözümü için kalıcı örüntülerin sıkıca yerleştirilmesi, benliğin ilk görevi ve dolayısıyla, her şeyden önce, anne bakımı içersinde bir görevdir. Ancak burda şunu söylemek gerekiyor: Çok erken bebeklik deneyimlerinden oluşan güvenin toplamı, verilen yiyeceklerin ya da sevgi gösterimlerinin niceliğine değil, daha çok anneyle ilişkinin niteliğine bağlı görünmektedir. Bir yandan bebeğin bireysel gereksinmelerinin duyarlı bir bakımla karşılanması; öte yandan bebeğe, kültürünün yaşam

biçiminin güvenilir çatısı içersinde, güvene değer bir kişi olduğuna ilişkin güçlü bir duygunun verilmesi. İşte bu ikisini birleştiren bir uygulama yoluyla, anneler, çocuklarında bir güven duygusu yaratırlar. Bu ise çocukta bir kimlik duygusunun temelini oluşturur. Bu da sonradan "iyiyim" duygusu, kendi olma duygusu, güvenilen biri durumuna gelme duygusuyla birleşecektir. Bu yüzden, (çocuk bakımının önceden tanımladığımız zorunluluklarının –doğum, beslenme, diş çıkarma, sütten kesme gibi– belirli sınırları içinde) büyüyen çocuğun, bu ya da sonraki evrelerde dayanamayacağı az sayıda engellenme (frustration) vardır. Yeter ki engellenme bireysel yaşam sürecinin sonuçta, anlamlı, daha geniş bir sahipleniş içererek bütünleşmeye (integration) doğru gelişimi sırasında, sürekli olarak yenilenen daha büyük bir aynılık ve daha güçlü bir süreklilik yaşantısına yol açsın.

Ana babalar yalnız yasaklama ve izin verme ile yönlendirme yollarını kullanmakla kalmamalı; çocuğa ne yapıyorlarsa bir anlamı olduğuna ilişkin derin, neredeyse bedensel bir inanma sağlayabilmelidirler. Son kertede, çocuklar engellemelerden değil, bu engellemelerin toplumsal anlamlarının yokluğu ya da yitisinden ötürü nevrotik olurlar.

Ancak, en elverişli koşullarda bile, bu evre, ruhsal yaşama bir iç bölünme duygusunu ve yitirilmiş bir cennete olan evrensel bir geçmiş özlemini (nostalgia) sokar gibi görünmekte (ve bu duygular için bir ilkörnek durumunu almaktadır.) İşte, yoksun kalmışlık, bölünmüşlük ve terk edilmişlik duygularının bu güçlü bileşimine karşı temel güven, tüm yaşam boyu kendini sürdürmelidir."

* * *

Düşünüyorum.

"O mutlu bebek" sözlerini, "o mutlu çocukluk günleri"

öyküsünü.

Bebeğin hayatında bile çatışma var. Bebeğin hayatında bile mutluluk, çabayı gerektiriyor.

Bir bebeğe bile çevresinin güvenmesi gerekiyor.

Bir bebeğe bile yapılanların toplumsal anlamı olduğu duygusunu vermek gerekiyor.

Bilemediğimiz ne çok şey. Yapamadığımız ne çok şey.

Bir an bebeği bırakıyor, gençleri düşünüyorum.

Güvenmediğimiz gençleri.

Hayatlarına toplumsal bir anlam katamadığımız gençleri.

İç çatışmalarını bilemediğimiz, kimlik arayışlarını anlayamadığımız gençleri.

Bize de yazık olmuş, onlara da yazık oluyor.

Gençler ve onların gerisindeki çocukluk.

Bebeklikten sonrasına da bakalım.

İkinci Çağ: Erken Çocukluk (1-4 yaş)

Bebek bir yaşına gelirken, kasları da güçlenir. Kaslarının güçlenmesi, artık bir yaşına gelen çocuğa iki olanak sağlar: Yürümek ve dışkısına egemen olmak.

Çocuk artık iki ayağının üstünde durmayı, yürümeyi öğrenmektedir. Anüs sfinkteri (büzülen kası) yoluyla da dışkısını "tutmayı" ve "bırakmayı" yapabilmektedir.

İşte bu yetileri kazanmak çocuğun yeni bir dönemini başlatır: Özerk olma dönemini.

Bu dönemdeki çekirdek çatışmanın OLUMLU niteliği ÖZERKLİK'tir.

Ama insanı özerk kılan her yeti birlikte yeni sorunlar getirir. Bu sorunlar da "ne yapacağına karar verme"dir ve "karar verdiği şeyi başarma".

İki ayağının üzerine kalkıp yürümek, sanıldığından daha çok işlevin birlikte yapılmasını gerektirir: Kasların gücüne

güvenmek, beden bölümlerinin birbirine uyum sağlamasını başarmak, böylece de dengeli bir yürüyüşü gerçekleştirmek.

Başlangıçtaki güvensiz, sarsak adımlar giderek yerini daha güvenli, denenmiş bir dengeye bırakır, çocuğun kendine güveni de böylece artar.

Dışkıyı isterse tutabilmeye, isterse bırakmaya olanak veren anüs büzücü kaslarına egemenlik, çocuğa bir sorunla birlikte gelir. Çocuk "arka tarafını-kıçını" görememektedir. Bu bilinmezlik, onun güven duygusunu zedeleyecek, her zaman "arka tarafını-kıçını" koruma gereğini duyacaktır.

Artık bu dönemde, toplumsal destek ya da köstek daha belirgindir. Çocuk, yaptıklarında desteklenebilir de, ayıplanıp kösteklenebilir de.

Bu dönemin çekirdek çatışmasında OLUMSUZ nitelik UTANÇ VE KUŞKU'dur.

Çocuk, yaptıklarının olumlu karşılandığını görünce "Özerklik" niteliği gelişecek, olumsuz karşılandığını görürse "utanç ve kuşku" duyacaktır.

Erikson "utanç" duygusu üzerinde daha çok durulması gerektiğini, bu kavramın "suçluluk"la karıştığı için yeterince incelenmediğini belirtiyor. "Utanç" duygusu güçlü bir duygudur. "Utanç duyan" insan, kendisinin görülmemesini diler, ortadan kaybolmayı düşünür, "keşke yer yarılsa da içine girsem" der. Bu da yok olmaya eşdeğerdir.

Bu dönemde, çocuğun çevresinin önemi daha da büyüktür; ana baba ve diğer büyükler çocuğa karşı gene akılcı ve ölçülü olmak zorundadır.

Çocuğu bu döneminde "özerkliğini geliştirici" biçimde destekleyebilmek, onu, yaptıklarından "utanç ve kuşku duymasına yol açmadan" yönlendirmek, son derece önemlidir.

Bu dönemde, çocuğun kakasını istediği gibi kullanabilmesi (tutması ya da bırakması) onun için bir "kendini anlatma

biçimi" olabilir. Bu anlatım biçimine dikkat ederek çocuğun "iyi durumda mı", yoksa "tepkili mi" olduğunu anlayabilmek olasıdır.

Bu dönemin önemi, çocuğun sonraki hayatında ÖZERKLİĞİN Mİ, yoksa UTANÇ VE KUŞKUNUN MU ağır basacağını belirleyici olmasındandır.

* * *

Düşünmemiz gerekiyor.

Toplumumuzda bunca "karar veremeyen" insan nereden çıkıyor? Hayatı boyunca "seçme yapmakta zorlanan" insanlar neden bu kadar çok? Neden "kararlarını başkasına bırakarak rahatlayan" insanlar toplumumuzda daha kolay yaşıyor?

Neden birçok insanımız "artık senin karar vermen gerekiyor" dendiği zaman rahatsız oluyor da, "sen karar vermeyi bana bırak, sen benim verdiğim kararlara uy, yeter" diyen insanlarla daha rahat ediyor?

Neden "bize adil bir diktatör gerek" diyen birçok insan var?

Düşünmemiz gerekiyor.

Kendisi düşünen, kendisi karar veren, kendi verdiği kararları uygulamaktan hoşlanan insanlar, neden toplumumuzda "dik başlı, uyumsuz" olarak niteleniyor?

Neden demokrasiyi yaşatamıyoruz. "Bir süre demokrasiye ara verilmiştir" buyruğuna, insanlar neden bu kadar kolay boyun eğiyor?

* * *

Pek de bilmiyoruz değil mi? Hemen "işte, bizim insanımız böyle" deyiveriyoruz. Şimdi, bütün bunları daha iyi anlamamız gerekiyor. Çocukluk döneminin evrelerine yeni bir göz-

le bakmamız gerekiyor. Çocuk eğitimine daha başka bir gözle bakmamız gerekiyor.

Ve sormamız gerekiyor: Yoksa, biz toplumda "seçmeyi öğretemediğimiz üç yaşındaki yetişkinler"le mi yaşıyoruz?

Ondan dolayı mı, koskoca adamları ürkütmeye birkaç davranış yetiyor?

Bilmemiz gerekiyor.

Bir toplumu anlamak için bütün bilim disiplinlerinin el ele vermesi bundan ötürü gerekli.

Bu ÖZERKLİK ve karşıtı olarak UTANÇ VE KUŞKU konusu beni çok düşündürdü.

Üçüncü Çağ: Orta Çocukluk (4-7 yaş)

OLUMLU nitelik GİRİŞİM, OLUMSUZ nitelik SUÇLULUK DUYGUSU...

3-4 yaşlarındaki çocuk, artık yetileri gelişmiş, yürümeyi öğrenmiş, çevresine bakmaya başlamış bir kişiliğin sahibidir. Şimdi ona gereken, dünyasını genişletmek, yeni kaleler fethetmektir. Bu da "girişim" demektir.

"Girişim" eylem anlamında "girişmek ve becermek"tir. Çocuk, uzun süren yaşamının bu döneminde her şeyi merak eden, her şeyi soran, her şeyi isteyen, her şeyi kurcalayan dinamik bir varlıktır.

Bu dönemin bir özelliği de, çocuğun "cinselliği" tanımaya başlamasıdır. Çocuk, organ cinselliğini merak eder ve tanımaya başlar. Annesinin, sadece kendisine sevgiyle bakan insan olmadığını, "cinsiyetini" de kavramaya başlar. Bununla birlikte "ensest yasağını-yasak sevgi sınırını" da anlar.

Bir özellik de, anne baba özdeşleşmesinin kurulmasıdır. Bu özdeşleşme, çocukta üstbenlik oluşmasına yol açacaktır. Çocuk artık iyi-kötü, doğru-yanlış, istenen-istenmeyen edimleri öğrenmeye başlayacaktır.

Gene bu dönemde, çocukta törel sorumluluk gelişmeye başlayacaktır. Çocuk kardeşine bakmaktan, sorumluluk almaktan hoşnut olacaktır.

Doğrusu, bu dönemin çok büyük bir önem taşıdığını anlamak gerekiyor. İnsanın bu çağında başlayan "girişimci" niteliği, hayatı arayış merakı, çevresini genişletme istemi akıllıca desteklenirse, ileride özgür düşünceyi, geleceğe yönelik emeller geliştirmeyi, bir edimi gerçekleştirmeyi sağlayacaktır.

Ama, işin tersi olur da, çocuğun –kuşkusuz birçok yanlışı da olacak– "girişimciliği" büyüklerin rahat etmesi adına engellenir, çocukta zamansız ve katı bir üstben oluşmasına çaba harcanırsa, işte o zaman çocukta "suçlulukla duraklama" olur. Bu dönemdeki çatışmanın olumsuz niteliği çocuğun davranışlarına egemen olur.

Böyle bir çocuk, büyüklerinin sözünden çıkmayan, onların her dediğine tâbi olan, edilgin, ürkek, bağımlı bir çocuk olur.

* * *

Annesi; "keserim pipini, pipisiz kalırsın" dediği zaman çocuk korktu. Bunun olabilirliğini düşündü. Anne ise dehşet içinde kalmıştı. 5 yaşındaki oğlu pipisiyle oynuyordu. Ne yaptığını tam olarak bilmiyordu ama, bunun çok kötü bir şey olduğunu biliyordu. Ne yapıp edip çocuğu bundan vazgeçirmek gerekiyordu. Şimdi böyle olursa sonra nasıl başa çıkabilirdi ki?

Annenin "iğdiş edilme kompleksi"nden haberi yoktu. Bu karmaşanın, çocuğun gelişiminin tam da bu evresinde olabileceğine ilişkin bir şey bilmiyordu. Nerden bilsin ki, ona "annelik" diye, çocuğunu iyi beslemek, temiz giydirmek, tehlikelerden korumak öğretilmişti. Geri yanı kendiliğinden

olurdu. Hep öyle olmuş, hep öyle görmüştü.

Zaten bu yaş çocuklarına hep "yapma" demek gerekirdi. Onca işi içinde bir de çocukların "muzurluğuyla uğraşmak" ek zorlanma oluyordu. Akşama kadar çocuklara "yapmayın, etmeyin" diye söylenmek gerekiyordu. Evet, inkâr etmiyordu, ara sıra da pataklıyordu ama siz de onlarla bir gün yaşasaydınız böyle yapmanın kaçınılmaz olduğunu anlardınız. Ama, ne kadar sinirlenirse sinirlensin, çocukların başlarına vurmazdı. Başlarına vurulan çocukların aptal olduğunu duymuştu, çocuklarını aptal yapmaya da niyeti yoktu.

Bir çocuğun bu denli uğraştırıcı olduğunu daha önce söyleseler inanmazdı. Bir anda nasıl da ortalığı karıştırıveriyordu. Önüne oyuncaklarını koyuyor ama çocuk bir süre sonra sıkılıyor, yeni şeyler istiyordu. Hep de onunla uğraşacak değildi ya. Evin önce işi kendisini bekliyordu.

Evet, birkaç kere de, çok yorgun olduğu zamanlarda, bıkkınlık ve umutsuzlukla "ben öleyim de annesiz kal" dediğini anımsıyordu. Çocuk birden değişmiş, sessizce ağlamaya başlamıştı. Sonra gelmiş, "anneciğim ne olursun ölme" demişti. İçinden gülmüştü kadın, sonra da çocuğuna acımıştı. 'Tamam, ben ölmem ama sen de yaramazlık yapıp beni bıktırma" demişti.

Çocuk yetiştirmek çok güçtü canım. Anne olmayanın bunu bilmesi mümkün değildi. Acaba bir yuvaya mı verselerdi? O da nasıl olacaktı? Her yere güvenilmezdi, sonra dünyanın parası...

* * *

Bu dönemde erkek ve kız çocuklarının cinsel kimliklerinde farklar belirir. Erkek çocukların davranışlarında "fallikgirici" özellikler ağır basar. Kız çocuklarında ise "ele geçirme", "sevimli olup kendini beğendirme" özellikleri ağırlık

kazanır.

Bu davranışlara büyüklerin cinsel eylemleri yakıştırmasını yapmamak doğrudur. Bunlar çocukların "normal" kişilik gelişmesidir.

* * *

Bu dönem çocuğuna da ilgi, sevgi ve destek gerekiyor. Onun girişimci yanını bilerek desteklemek, yanlışlarını da onda suçluluk duygusu yaratmadan öğretmeyi bilmek. Doğru yaklaşım bu.

Dördüncü Çağ: Çocukluğun Sonu (7-12 yaş)

AŞAĞILIK DUYGUSUNA karşı İŞYAPICILIK...

Çocuk bu yaşlara gelirken (6-7) hayata hazırlanma yolunda önemli adımlarını atmıştır. Güçlenmiş, yetileri gelişmiş, kendi becerilerini sınamış, girişimciliği tanımış durumdadır.

Şimdi artık "iş yapma"ya hazırdır. Gereken "iş"ler yapmak, kendini göstermek, toplumsal değerini kazanmak zamanı gelmiştir.

Bu yaşlarda kollarını, bacaklarını oynatarak "kişisel" haz duymanın ötesine geçen çocuk, aile yuvası içinde de daha fazla kendini kanıtlama aracı olmadığını fark eder. Artık, yuvanın dışında bir şeyler yapması gerekmektedir.

Duyguları da bir ölçüde yatışmış, kendini yapabileceği işlere verecek duruma gelmiştir.

Bu dönem, alet kullanma ve iş yapma dönemidir.

Çocuk, ister bir ormanda büyüsün, ister tarlada olsun ya da okula başlasın, kendi dışındaki dünyayla uyum sağlamak, aletleri tanımak, onlarla çalışmak ve "iş yapmak" isteği duymaktadır.

Bu dönemin çocuğu "öğrenmeye açıktır ve isteklidir".

Çevresine bakar, ilişki kurar, öğrenir, öğrendiklerini yapmaya çalışır, yaptıklarının değerini anlamak ister.

Bu dönemin olumsuz özelliği "aşağılık duygusu"dur.

Eğer çocuğun "işyapıcılığı" engellenirse, aletlerle uyum sağlamada başarısız olursa, yaptığı iş değersiz bulunursa, çocuk "aşağılık duygusu"na girebilir. Bu durumda da umudu kırılacak, gelişmesi duraklayarak daha geri bir döneme sığınmaya çalışacaktır.

Böyle bir başarısızlık, insanın toplumla kaynaşmasının önündeki ciddi bir engeldir. İnsanın toplumsallaşması, bebeklikten başlayan bir süreçtir. Bir sürecin gelişmesinde bu yaş dönemi (7-12) özel bir önem taşır. Bu dönemdeki "işyapıcılık", sadece bir işin başarılması değil, ekip çalışmasının da tanındığı, benimsendiği bir dönem olarak toplumsallaşma sürecinin güçlü bir dönemecidir.

Bu dönemi başarıyla sürdüren çocuklarda, başka çocuklarla birlikte çalışma yetisi ve isteği güçlenecek, tersine bir durumun gelişmesi, çocuğun arkadaşlarından uzaklaşmasına, dünyanın bir bölümüyle iletişim kurmaktan kaçınmasına yol açacaktır. Bu da yeni öfkeler, yeni bastırmalar, yeni çalkantılar demektir.

Pek çok çocuğun gelişmesi bu dönemde, bu nedenlerle kesintiye uğrar.

Bu dönemde yapılacak bir yanlışa da önemle değinmek gerekiyor. Bu yanlış da, çocuğu sadece "işyapıcılığıyla" değerlendirmektir. Çocuğu bu dönemde desteklerken, gelişmesinin insanca yönünü bir yana bırakmamak zorunludur. Onu sadece yaptığı işlerle değerlendirmek, çocuğun insanca ufkunu geliştirmeyi unutmak, ileride "işiyle aşırı özdeşleşmiş", "kendini sadece işindeki başarısıyla değerlendiren" insanın doğmasına yol açacaktır.

Bu durum da, Erikson'un deyimiyle önemli bir tehlikedir:

"Eğer kişi biricik yükümlülüğü olarak işini görür ve değerliliğin tek ölçütü "işe yarama" olursa, teknolojinin ve kendisini sömürme konumunda olanların uydumcu (conformist) ve düşüncesiz kölesi durumuna gelir."

* * *

Erikson'un tanımı insanı düşündürüyor: "Teknolojinin ve kendisini sömürme konumunda olanların uydumcu (conformist) ve düşüncesiz kölesi...

Bir süredir toplumumuza egemen olan siyasal ideolojinin (buna 12 Eylül ideolojisi de demek gerekir) "bize nasıl bir gençlik gerekiyor?" sorusuna verdiği yanıt, karşımıza çok erken çıktı.

İleride incelemeyi düşündüğümüz konu, Erikson'un bir açıklamasıyla karşımıza çıkıverdi: Teknolojinin ve kendisini sömürme konumunda olanların.....uydumcu (conformist) ve düşüncesiz kölesi...

Bu tanımla şöyle açıklamalar arasındaki paralellik hemen gözümüze çarpmıyor mu? "Bize gerekli olan gençlik, politikaya karışmayan, modern teknikleri bilen, yabancı dil bilen, çalışkan gençlerdir."

Erikson iki niteliği vurguluyor: Uydumcu ve düşüncesiz.

Egemen ideoloji de aynı nitelikleri istiyor: Düzene uygun olarak gelişin (düzenin nimetlerinden yararlanın) ve kendi işinizin dışındaki işlere karışmayın (tartışmayın, size öğretilenin dışındakileri aramayın, düşünmeyin).

Kuşkusuz, "nasıl bir gençlik?" sorusuna hiçbir zaman açıkça bu yanıt verilmiyor. Ama, tanımları aşıp da işlevlere gelince hemen "nelerin istenmediğini" görüyoruz. "Nelerin istenmediği", aynı zamanda "nelerin istendiğinin"de ölçütleri. Konu, ileride ayrıca ele alınacaktır ama, daha 7-12 yaşlar döneminde önemli olduğuna göre, bu yaş dilimini kapsayan

"ilkokul" eğitimine de dikkatimizi çekecektir.

Bir önemli nokta da, ülkemizde 5 yaşından başlayarak çocuklara verilen "din eğitimi"dir. "Din eğitimi" çocukları nasıl etkiliyor? Onların kişilik gelişimi üzerinde hangi yönlendirmeleri yapıyor? Bugün artık sadece "resmi olmayan din eğitimi" değil, okullarda yapılan "resmi din eğitimi" de ciddi bir sorun olduğuna göre, bu eğitimin programı, ilkeleri, uygulamaları çocuk kişiliğini nasıl biçimlendiriyor? Bu sorunun da dikkate alınması gerekli.

Ülkemizde 7-12 yaş arasındaki çocukların eğitimine tümel bir bakış, bu eğitimin çocukların "işyapıcılığını" mı geliştirdiğini, yoksa onlarda "aşağılık duygusu" mu uyandırdığı konusunun ipuçlarını da verecektir.

Beşinci Çağ: Ergenlik (12-15 yaş)

Yeniden hızlı büyüme.

Şimdiye kadar kazandıklarıyla bundan sonra yapacaklarının hesaplanması.

"Ben kimim?", "ne yapabilirim?" sorularının yükü.

Dönemin OLUMSUZ niteliği ROL KARGAŞASI, OLUMLU niteliği KİMLİK.

Çekirdek çatışma bu ve önemli.

Büyümenin –belki de– en bunalımlı dönemi.

* * *

"İçim içime sığmıyor sanki. Çok şey yapabilirim, biliyorum ama ne yapabileceğimi bilmiyorum. Hem çok güçlüyüm hem çok güçsüz. Bir zaman geliyor, dünyanın fatihi oluyorum, bir zaman geliyor, hüzünlü bir çocuk oluyorum.

Arkadaşlarım var. Arkadaşlarım çok önemli. Arkadaş edinmek istiyorum. Bir arkadaşım daha olunca çok seviniyorum. Onların da beni sevmelerim çok istiyorum. Hep arka-

daşlarla buluşuyoruz. Yapacak öyle çok şey buluyoruz ki. Arkadaşlık ne güzel bir şey.

Evin dışını keşfediyorum. Yeni yeni anlıyorum evin dışının ne güzel olduğunu. Arkadaşlarla sinemaya gidiyoruz, geziyoruz, yeni açılan hamburgercilere gidiyoruz. Bizim kendi yerlerimiz var. Kendi yerlerimizin olması ne güzel. Buraları yalnız biz biliyoruz. Yalnız bizim olan ne çok şey var. Hep aramızda konuşuyoruz. Birbirimize anlatıyoruz. Ne çok gülüyoruz. Kimi zaman da birbirimizi kızdırıyoruz. Bir gün bir laf buluyoruz. Hadi bakalım, o laf aramızda bir süre dolanıyor. Hepimiz o lafı söyleyip gülüyoruz.

Biz bir grubuz. Birbirine bağlı bir grup. Birbirine sadık arkadaşlar. Grup olmak çok güzel. Hep birbirimize bakıyoruz. Ya grubum olmasaydı? Ya grubun dışında kalırsam, bundan korkuyorum.

Kızları da konuşuyoruz elbette. Kızlarla dalga geçiyoruz. Ne var ki bunda? Bir kız var hoşuma giden, ama nasıl yaklaşacağımı bilmiyorum. Onu da gırgıra alıyorum. Ne olacak? Kız değil mi? Nasılsa birini buluruz.

Bizimkilere bakarsan –evdekilere yani– derslerden ne habermiş? Onlar bu kız dalgalarından çakmazlar. Varsa yoksa dersler. Dersler mi? İdare ediyoruz. Bizimkiler "gençliktir, olur" falan diyorlar. Gençlikmiş, olurmuş, işe bak, onlar bu işleri unutmuşlar, fosilleşmişler.

Canımı sıkan şey, evden para istemek zorunda olmak. Haftalık dedikleri de hesap kitap, işte ne yersin, ne içersin, bir de sinemaya gidersin hesabı. Sıkılıyorum. Para istemek çok zor geliyor. Neyse ki annem arada bir görüyor. O da "artık bununla idare et" diyerek.

Biz de kendimizi göstereceğiz. Öyle şeyler yapacağız ki, "vay be, şunlara bak, neymişler de bizim haberimiz yokmuş" diyecekler.

* * *

Kimlik arayışının önemli alanları: Cinsel, toplumsal, meslek.

Çocukluktan çıkıp da erişkinliğe geçerken, durumu "askıya alma".

"Ben kimim?", "başkaları beni nasıl görüyor?" sorularına yanıt bulmak.

ROL KARGAŞASI bu.

Kimlik arayışının önemli alanları: cinsel, toplumsal, mesleki.

"Cinsel kimlik" bu dönemde önemle sorgulanıyor. Bunun için de, karşı cinsten birinin "beni nasıl bulduğu" çok önemli. Genç erkek bir kız arkadaş bulmayı, onunla konuşmayı çok istiyor. Genç kız da bir erkek arkadaşı olmasını, onunla konuşmayı özlüyor. Bu arkadaşlıklarda –büyüklerin sandığı gibi– organ cinselliği ön planda değil. Gençler diğer cinsten arkadaşlarıyla uzun saatler boyunca konuşuyorlar. Birbiriyle konuşmak, onların "cinsel kimlik arayışları"ndaki bunalımı yatıştırıyor. Birbirlerinin duygularında, düşüncelerinde, beğenilerinde "kendilerini" arıyorlar. Kendilerini başkasının gözüyle görmek istiyorlar. "Ben kimim?" sorusunun karşı cinsten birinin yanıtıyla açıklık kazanması çok önemli. Kız arkadaşıyla, erkek arkadaşıyla arasının bozulması büyük bir üzüntüye yol açıyor. Neredeyse dünyanın sonunun geldiğini düşündürüyor. O dönemde de ne çok yanlış anlama oluyor. "Sen yanlış anladın." "Beni anlamadın, öyle demek istememiştim, bak benim söylediğim neydi?" sözleri sık sık duyuluyor.

İlk gençlik bu. Anlaşılmak istiyor. Anlaşılmak ve kabul edilmek.

Ama, içtenlikle, bütün duygularıyla.

Anlaşılmak ve kabul edilmek.

Bunun için bütün hayatını vermeye hazırdır.

"Toplumsal kimlik", toplumun gözünde kabul edilmektir.

Toplum, "evdekiler"dir, "okuldakiler"dir, en çok da "arkadaşlardır.

"Yeni genç insan" bu arayışta "toplumun kendisini kabul etmesini ister.

Bunun kolay yolu, toplumdaki kahramanlara "benzemek"tir.

Toplumda yaratılmış kahramanları "öykünmek" ya da "kahraman yaratmak" dönemleri.

Kovboy filminden çıkan gençlerin ellerini "olmayan bir tabancayı en çabuk çekmek için" hafifçe yanlarından sarkıttıkları dönem.

Pop şarkıcılarının efsaneleştikleri dönem.

James Dean'in ölümsüzleştiği dönem.

"Biz Fenerbahçeliyiz, büyük bir camiayız" dönemi.

"Toplumsal kimlik" kazanırken yaşanan bin bir serüven dönemi.

Güç ve zevkli dönemler.

Zevkli ve güç dönemler.

Ya "meslek kimliği?"

"Ben ne yapabilirim?", "ben ne yapmalıyım?", "ben ilerde ne olmalıyım?" sorularının sonsuz uçlu yanıtları.

İlkel toplumun gençleri için ne kolay yanıt verilecek bir soruydu bu.

"Avlanırım, savaşa katılırım, törenlerde dans ederim."

Şimdi öyle mi ya? Meslek sorunu her gencin önünde büyüyen bir bilmece. "Ben ne yaparım?"la bitmeyen bir bilmece. "Ne yaparsam daha iyi olur?"la başlayıp, "onu yapabilir miyim?"le süren, "nasıl olacağını bilmiyorum"la iyice çetre-

filleşen bunaltıcı bir bilmece.

Ama, "meslek kimliği" geleceğin her alanına damgasını vuracak önemde bir sorundur. Artık, insanın yaşamı boyunca uğraşacağı iş, onun getireceği gelirle bütün hayatını düzenleyeceği ekonomik kaynak, toplumda onunla değer kazanıp, onunla değer kaybedeceği bir etiket.

"Meslek kimliği" de bu dönemin önemli arayışlarından birisi.

İşte bu dönemi, bu arayışları başarıyla sürdüren bir genci mutlu kılan öğe "kazanılmış kimlik"tir.

Eğer bu dönem başarıyla geçirilemezse, genci bekleyen tehlike "kimlik bunalımı"dır (identity disorder).

"Kimlik bunalımı", genç insanın kendine güvenini azaltan ya da yok eden, onu kendi gözünde değersizleştiren, verdiği kararlara güvensiz kılan bir bunalım.

* * *

12 Eylül döneminde, ülkemizde pek çok genç bu bunalıma düştü.

Bildiğim bir araştırma yok ya da ben bulamadım ama, kişisel gözlemlerim pek çok genç insanın bu dönemde "kimlik bunalımı"na düştüğüdür.

12 Eylül'ün yapısına yakından bakınca buna şaşmamak gerekiyor.

"12 Eylül dönemi" sadece bir zaman dilimi değildir. Bu dönemi "sosyal-kültürel-siyasal" özellikleri olan bir dönem olarak tanımak zorundayız. Böyle bir "yakından bakış"ta görürüz ki, "12 Eylül dönemi", insanlardan belirli şeyleri isteyen bir "özel normlar sistemi" olma çabasındadır.

Bu "özel normlar sistemi", özellikle genç insanı belirli kalıplar içine sokmaya çalışmış, bu kalıpların içine girmek istemeyenler için çok yönlü bir "ceza tehdidi" sürdürülmüş, bu

kalıpların içine girenler için "ödüller" sunulmuştur.

"12 Eylül dönemi"nin "özel normlar sistemi"nin, kalın hatlarla çizilen "gençlik ideolojisi", sosyal açıdan "büyüklerinin dediğini doğru kabul eden, bunları ancak izin verilmiş kalıplar içinde tartışmaya istekli", kültürel açıdan "Atatürk ilke ve inkılaplarını rehber kabul eden, onun büyükler tarafından yapılan yorumlarının dışına çıkmayan, izin verilmiş kitapları okuyan, izin verilmiş müzikleri dinleyen", siyasal açıdan "siyasete hiç karışmayan, siyaseti çirkef gören, onu büyüklere bırakan" bir gençliktir.

Böyle bir gençlik arayışı, genç insanın "kimlik arayışı" süreciyle çok ters bir tutum olmaktadır. Genç insanın kendi kişiliğini bulmaya yönelik çabaları, onu "büyüklerinin dediğini kabul eden, onları yapan, onun dışına çıkmayan" birisi yapmak isteyen "resmi gençlik ideolojisiyle" çatışmaktadır.

Özellikle, eleştirel zekâ yapısında olan, özgür düşünceye açılmak isteyen, diğer bir deyişle, gerçekten çağdaş ve uygar olmaya aday gençler, topluma verilmeye çalışılan "genç insan modeli"yle kesin bir uyuşmazlık içine düşmekte, en büyük sıkıntıyı bu gençler çekmektedirler.

Buna karşılık, daha kolaycı, gününü gün etmek isteyen, bireyci çıkarına yönelmiş bir genç, bir modele uymakta güçlük çekmemekte, bunun bedelini de "kişiliğini teslim etmek"le ödemektedir.

* * *

Aslında, genç insanın bu dönemdeki cinsel, toplumsal, meslek kimliğinin her yanı da ağır baskı altındadır ve "kimlik bunalımı" bu nedenle de ağırlaşmaktadır.

"Cinsel kimlik" arayışı, bu alandaki ağır baskılar nedeniyle duraklamakta, "toplumsal kimlik" gene sürekli baskılarla ezilmekte, "meslek kimliği" de hiçbir yanı gence yardımcı

olmayan "eğitim-üretim" sürecinde örselenmektedir.

Aslında, "gençlerin kimlik bunalımı" toplumumuzda bir buzdağı görünümündedir. Yardım aramayı düşünebilen, bulmaya moral –ve ekonomik– gücü yeten az sayıdaki genç insana karşılık, büyük bir gençlik kitlesi bu bunalımı yaşamak zorunda bırakılmaktadır.

Bu durumda genç insan için iki seçenek vardır: Ya bunalmak ya da düzenin istediği insan olarak rahatlamak.

Düzenin istediği insan olmaksa, artık hiçbir zaman "kendisi olamayacak" insanın, "başkalarının istediği insan olmaya teslim olması" demektir.

Genç insana hangisini seçmeyi önermeliyiz?

Altıncı Çağ: Genç Erişkinlik (15-24 yaş)

Hayat, insan için bir serüvendir. Deneme sınama serüveni.

Kimlik arayışını başaran genç, artık "kendini" tanımıştır, "ne yapabileceğini bilmektedir. Başkasıyla yakın bir ilişki kurmaktan korkmaz. Başkasıyla kuracağı bir ilişkide "kendini kaybedip gideceği" korkusunu duymaz.

Bu dönem, genç insanın YAKINLAŞMA dönemidir.

YAKINLAŞMA, genç insanın kendi içinde olgunlaşmasıyla başarabileceği bir iş. Daha önceki dönemde (kimlik arayışı dönemi), yakın ilişki kurmaktan kaçınırdı, yakınlıklarında özveri gösteremezdi, ödün veremezdi. O dönemde anlaşılmayı, kabul edilmeyi beklerdi.

Oysa bu dönemdeki genç, artık yakın ilişkilerinde özveri göstermeye hazırdır, ödün vermeye razıdır. Anlaşılmak kadar anlamaya da çalışır. Kabul edilmek kadar kabul etmeyi de başarmaktadır.

Böylece, başarılı bir YAKINLAŞMA edimi gerçekleştirebilen genç, bu dönemin olumsuz niteliği olan YALNIZ KAL-

MA'dan kurtulur.

YALNIZ KALMAYA karşı YAKINLAŞMA.

Dönemin çekirdek çatışması budur.

Gerçek anlamda "cinsel yakınlık" da bu dönemde kurulabilir. Bir önceki dönemin cinsellik olgusu, kimlik arayışının bir parçasıydı. Bu dönemdeki cinsellik ise, gerçek anlamda "üretimsel cinsellik"tir.

Bu dönemde "kaç-kovala" cinselliği, yerini "sevgi-dostluk- birliktelik-cinsellik" bütünlüğüne bırakmıştır.

Genç insan artık "yakın ilişki" kurmaktan korkmaz. Hayatın karşılıklı yakınlaşma olduğunu anlar, bunun önemini kavrar, "sevmenin" ve "üretmenin" nasıl bir mutluluk kaynağı olduğunu kavrar.

Ya başaramazsa?

İşte o zaman, genç insanı YALNIZLIK beklemektedir. Acı bir yalnızlık duygusudur bu. Bütün birikimleriyle, bütün hayat deneyleriyle koca dünyada yapayalnız kalmıştır.

Hele de, bir önceki dönemde "kimlik arayışı"nı başarılı geçirmemişse, bu dönemin yalnızlığına kapı açılmış olacaktır.

Genç tam olgunlaşma çağında, bir önceki dönemin çalkantılarını atlatamadığı için YAKINLAŞMA'nın gerektirdiği özveriyi gösteremeyecek, ödünleri veremeyecek, kendini kaybetmekten korkacaktır.

* * *

"Sanki tam da beni anlatmışsınız.

Şimdi düşünüyorum da, neden bir türlü 'yakın dostluk' kuramadığımı anlamaya başlıyorum. Size inanması güç gelecek ama, karımla bile yakın bir dostluk kurmayı başaramadım.

Hep 'neden' diye düşünmüşümdür. Neden benim de ya-

kın dostlarım olmadı. Neden içimdeki yalnızlık duygusunu tam olarak atamadım? En yakın ilişkide bile yaşadığımız her şeyi tam olarak paylaşamadım. Cinsel ilişki, en yakın ilişki değil mi? Artık bundan yakın ne olabilir, değil mi? O anda bile, bir türlü 'çok yakın' olamadım.

Bencillik mi diye düşünmüşümdür. Çok bencil biri miydim ben? Vermek yerine hep almaktan hoşlanan biri miydim? Sevmekten çok sevilmekten hoşlanan. Anlamak yerine anlaşılmaktan hoşlanan. Kabul etmekten çok kabul edilmeyi bekleyen.

Belki de, kendimi hiçbir zaman 'gerçek anlamda mutlu' duyamayışım bundandı. Belki de o 'kimlik arayışı' dediğiniz dönemi başarıyla geçirememiştim. Şimdi 'bu muydu?' demekten kendimi alamıyorum.

Yalnızlığımı hep talihsizlik saydım. Evet, talihsizlik.

Bir türlü anlaşılmayış. Bir türlü o yakın dostluğu kuramayış.

Sizi yanıltmayayım, öyle dostu olmamış, sevip sevilmemiş biri değilim. Benim de dostlarım oldu, sevdim, sevildim, cinsel ilişkiler kurdum. Ama, işte bir eksiklik vardı. Hepsinde de bir eksiklik vardı. Bir türlü derindeki yalnızlığımı paylaşamayan bir eksiklik.

Ama suç bende miydi, elinizi vicdanınıza koyun da düşünün, suç benim miydi? Benim koşullarımda başka türlü bir insan olabilir miydim?

Bunca baskının altında doğru dürüst gelişebilir miyim?

Siz de biliyorsunuz ya da umarım biliyorsunuzdur, bütün çocukluğum başka türlü baskıyla geçti, hele gençliğim? Ne çok baskı vardı. O zaman bunları baskı diye almamışım. Şimdi çok iyi anlıyorum. Hepsi de baskıydı. Hep "aman yanlış yapmayalım" diye yapılan baskı. Hep "daha iyi olalım" diye yapılan baskı.

Sonuç ne oldu?

Yanlış yapmayalım diye hiçbir şey yapamaz olduk.
İyi olalım diye ne olduğumuzu, ne yapacağımızı bilemez olduk.
Bu yalnızlık duygusu içimize kendiliğinden mi yerleşir?
O dönemi başarılı geçirmekten söz ediyorsunuz.
Benim başarı şansım var mıydı?
Yoktu, şimdi anlıyorum.
Biz hayatı daha baştan kaybetmişiz.
Önyargılarla, bilinçsizlikle, geçmişin yüküyle..."

BU TOPLUM GENÇLERE GÜVENİYOR MU?

– BİZ GENÇLİĞE GÜVENİYORUZ.

Gençlikle ilgili özel günlerde (19 Mayıs'ta, gençlikle ilgili toplantılarda vb.) yetkililer, birbiri ardından çıktığı kürsülerde bu sözü söylerler.

Acaba gerçekten böyle mi düşünürler, yoksa "böyle söylemek gerektiği için" mi böyle söylerler? Dinlerken bunu düşünürsünüz.

Devlet yetkilileri, politikacılar, öğretmenler, ana babalar "gençliğe güvenirler mi?"

Gördüğüm gerçekler bunu doğrulamıyor.

Ne demektir "gençlere güvenmek?" Bunu düşünmek gerekiyor.

"Gençlere" ya da "birine" güvenmek, sırtını sıvazlayıp "ben sana güveniyorum" demek değildir.

"Güvenmek," onun kendi kararlarını verebileceğini kabul etmektir. Verdiği kararlara saygı duymak demektir. Onun verdiği kararların, bizim istediğimize uymasa da doğru olabileceğini kabul etmektir.

"Güvenmek", genç insanın ya da birinin kişiliğine saygı gösterebilmektir. Onun bizden başka biri olabileceğini, bizimkinden ayrı düşünceleri olabileceğini, bizimkinden başka duyguları olabileceğini kabul etmektir.

"Kabul etmek", kabul eder gibi yapıp fırsat kollayarak tuzaklar kurmak değildir. Kabul etmek, içine sindirmek, olabilirliğine inanmak, saygıyla karşılamaktır.

"Güvenmek", genç insanı özgür bırakmaktır. Onun üreticiliğine, yaratıcılığına güvenerek özgür bırakabilmektir.

"Güvenmek", genç insana sorumluluk verebilmektir. Onu hayatın sorumluluklarına katabilmektir. Ona sorumluluk almak için gereken fırsatları verebilmektir.

"Güvenmek", genç insana yetki verebilmektir. Hayatın yetkilerinden gencin payına düşeni ona verebilmektir. Giderek onun yetkilerini arttırabilmektir.

Bu toplum gençlere güveniyor mu?

Gördüğüm gerçekler bunu doğrulamıyor.

O zaman, gördüğüm gerçeklerin ne olduğunu anlatmalıyım.

Devlet Yetkilileri Gençlere Güveniyor mu?

– Bu sorunun yanıtını bulmak için şu ölçütlerdeki tutumlara bakalım:

Gençlerin politikayla ilgilenmeleri destekleniyor mu?
Köstekleniyor mu?

Gençlerin istedikleri her kitabı okumaları
destekleniyor mu?
Köstekleniyor mu?

Gençlerin istedikleri konuyu tartışmaları
destekleniyor mu?
Köstekleniyor mu?

Gençlerin her düşünceyi araştırmaları
destekleniyor mu?
Köstekleniyor mu?

Gençlerin istedikleri düşünceleri benimsemeleri
destekleniyor mu?
Köstekleniyor mu?

– Şimdiye kadar bir devlet yetkilisinin ağzından şu sözleri duyduk mu?

"Gençler,

Politika demek, yönetim sanatı demektir. Bir ülkenin, bir toplumun iyi yönetilmesi için herkesin o yönetime katılması gerekir. Bu da herkesin politika yapmasıyla sağlanır. Bir ülkede demokrasi ancak böyle sağlanır. Onun için de gençlerin politikayla ilgilenmesi o ülkenin gelişmesi için, o ülkenin demokrasisi için kesin bir zorunluluktur. Ülkemizin daha iyi yönetilmesi için, daha iyi bir geleceğe hazırlanması için siz gençlere büyük görevler düşmektedir. Hangi işi yaparsanız yapınız, ülkenin daha iyi yönetilmesi demek olan politikayla ilgilenmeniz gerekir.

Onun için de sizden politikayla ilgilenmenizi bekliyoruz. Sizden, politikayla ilgilenerek, kendinizi gelecekteki görevlerinize hazırlamanızı bekliyoruz. Ülkemizde hoşgörüyü yerleştirmek için, herkesin düşünce ve söz hakkına saygı gösterilmesini sağlamak için, politikayla ilgileniniz.

Politik çalışmaların düzeyinin yükselmesi, politikacı niteliğinin saygınlaşması için hepinizin politikayla ilgilenmesi gereklidir.

Gençler, sizden bunu bekliyoruz."

İçinizde böyle sözler duyan oldu mu, bilmiyorum, ben duymadım. Ama şu sözleri çok duydum. Kuşkusuz siz de duydunuz.

"Gençler,

Politika bir çirkeftir, sakın ona bulaşmayın. Biz nasılsa bulaştık, siz bize bakmayın. Siz kendi işinizi iyi yapmaya bakın. Sapık düşüncelere kapılmayın. Gençlerin politikaya kapılması nasıl felaketler getirmiştir, hep gördük. Gençleri kandıranlar, onları kendi amaçlarına alet edenler vardır, onları iyi tanıyın, onları dinlemeyin. Sakın politikaya bulaşmayın."

12 Eylül döneminin asker-sivil sözcüleri hep bu temayı işlediler.

Peki, politika bir çirkefse, bu seçkin şahsiyetlerin o çirkefte ne işleri vardı? Kimse ilgilenmezse çirkef nasıl temizlenirdi?

Politika demek, yönetim sanatı demek değil miydi? Nasıl olurdu da, bir ülkeyi yönetmek "çirkef" olurdu? Bu nasıl bir çirkefti ki, oraya geçen bir türlü bırakmak istemiyor, orada kalmak için kendince uygun gördüğü her yola başvuruyordu?

Yoksa "politika bir çirkeftir" derken, ellerine geçirdikleri o yetkileri bırakmamanın dolaylı bir mücadelesini mi veriyorlardı? Gençlerin o mücadeleye katılmasından korkuyorlar mıydı?

Sanırım böyleydi, sanırım böyledir.

Onun için de, gençlerin politikayla ilgilenmeleri hem vatandaşlık haklarını kullanmalarıdır, hem de o seçkin şahsiyetleri yakındıkları çirkeften kurtarmak için verilmesi gereken kesin bir uğraştır.

"Devlet yetkilileri gençlere güveniyor mu?" diye sormuştuk.

Yanıtı bulmadık mı?

Biz bulduk. "Bulmadık" diyenler varsa diğer ölçütleri de düşünsünler. Biz bulduk.

Gerçekte "Devlet yetkilileri gençlere –hem de hiç– güvenmiyorlar."

Öğretmenler Gençlere Güveniyor mu?

– Bu sorunun yanıtını bulmak için de şu ölçütlere bakalım:

✓ Öğretmen öğrencisine sadece bilgi mi aktarıyor?

Verdiği bilgiyi tartışmaya açıyor mu?

✓ Öğretmen öğrencisinden sadece verdiği bilgiyi mi istiyor?

Konunun yorumunu mu bekliyor?
Öğretmen öğrencisini "bilgi deposu" yapmayı mı amaçlıyor?
Kültürel gelişmeye mi yöneltiyor?
Öğretmen suskun, konuşmayan, tartışmayan öğrencisini mi seviyor?
Konuşan, tartışan, karşı çıkmaya cesareti olan öğrencisini mi seviyor?
Öğretmen öğrencisini sınav sonuçlarına göre mi değerlendiriyor?
Kişilik yapısıyla, bilginin kültüre dönüşme durumuyla, yetileriyle mi değerlendiriyor?

Ölçütlerimizin birinci seçeneği, karşımıza, "ezberci öğrenim, durağan öğrenci" kalıbını, benimseyen öğretmen tipini çıkarıyor.

Ölçütlerin ikinci seçeneği ise, "dinamik öğrenim, katılımcı öğrenci" yapısını benimseyen öğretmen tipini belirliyor.

Her iki tip öğretmen de var. Bu konuda belirleyici etken kuşkusuz tek değil. Öğretmenin kişiliğinden gelişimine, öğrenimini nasıl değerlendirdiğinden dünya görüşüne kadar pek çok etken, öğretmenin öğrencisine karşı davranışını belirliyor. Bu davranışlar da böylesine ikili bir şemaya oturamaz ama biz biraz kolayına kaçarak olayı netleştirmek istedik.

Birinci tip öğretmen öğrencisine –genelde de insana– güvenmiyor.

İkinci tip öğretmen ise öğrencisine –genelde de insana– güveniyor.

– Öğretmenlerle siyasal iktidarın ilişkisi nasıl?

Bu konuya bir göz atarken –yaptığımız sadece bir göz atmadır– öğretmenlerin siyasal iktidarla ilişkilerine bakmadan

doğruyu bulamayız. Siyasal iktidar, özelinde Milli Eğitim Bakanlığı demektir.

Siyasal iktidar, öğretmenleri çok sıkı biçimde denetliyor. Çünkü siyasal iktidarın gençlere bakışı, kesin bir denetim altında tutma. Siyasal iktidar gençlere güvenmiyor. Bu nedenle, gençleri sadece "bilgi depolanan" insanlar olarak görmek istiyor. Bu da sonuçta "iş gördürülen robotlar" demektir.

Bu nedenle de, öğrencilerine "bilgi depolayan" zamanı gelince de bu "bilgi envanterini ortaya çıkaran" öğretmenler rahat ediyorlar, sırtları sıvazlanıyor, görevleri –ve gelecekleri– güven altına alınıyor.

Buna karşılık, öğrencileri "yetiştiren", "onların görüş açılarını genişleten", "onlara yeni ufuklar açan", "bilgilerini değil de, yetilerini genişleten" öğretmenler siyasal iktidar tarafından tedirgin ediliyor, yerleri değiştiriliyor, cezalandırılıyor.

Birinci tip öğretmenler "mutsuz" olmaları gerekirken "mutlu" oluyorlar.

İkinci tip öğretmenler "mutlu" olmaları gerekirken "mutsuz" oluyorlar.

Öğretmenlerin öğrencilerine güvenleri arasında siyasal iktidar vardır.

Bunun bilinmesinin kanımca büyük önemi var.

Bu gerçek bilinmediği zaman, öğrencilerin öğretmenlerine tepki duyması kimi zaman haklılık taşıyor.

Bu gerçek bilinmediği zaman öğretmenlerin öğrencilerine tepki duyması kimi zaman haklılık taşıyor.

Öğretmen öğrencisine güvenemiyor. Öğrenci öğretmenine güvenemiyor.

Bu güvenin arasında siyasal iktidarın bulunduğu görülmüyor, başka nedenler varsayılıyor. Oysa, asıl neden siyasal iktidarın öğretmeni de öğrenciyi de kendi amaçları doğrul-

tusunda kullanma istemidir.

"İnsan yetiştirmek" değil de "robot yaratmak" peşinde olan ideolojilerde ne öğretmen öğretmen olabilir, ne de öğrenci öğrenci olur.

Sorunun özü budur. Net ve açık.

Ana Babalar Gençlik Çağındaki Çocuklarına Güveniyor mu?

– Bu sorunun yanıtında şu ölçütlere göz atmalıyız:

Hangi mesleği seçmeleri konusunda çocuklarını özgür bırakıyorlar mı?
Kendileri mi karar veriyorlar?

Arkadaş seçiminde çocuklarının kararlarını onaylıyorlar mı?
Karışıyor ve arkadaşlarını saptıyorlar mı?

"Biz çocuklarımıza güveniriz" derken;
"bizim dediklerimizden çıkmazlar" mı;
"onlar kendileri için doğru olanı bulur" mu;
demek istiyorlar?

Siyasal konularda kendi düşüncelerini benimsemelerini mi istiyorlar?

Onların kendi kararlarını vermelerini mi doğru buluyorlar?

Eş seçiminde doğru olanın büyüklerin sözünü dinlemek olduğunu mu,
doğruyu kendilerinin bulmalarını mı düşünüyorlar?

– Bütün ana babalar kendi çocuklarına güvenirler, doğrusu güvenmeyi de isterler. Buradaki "güven" sözcüğünün neyi anlattığını iyi bilmek gerekir.

Çünkü, ana babaların çoğu, "biz çocuklarımıza güveniriz"

derken verdikleri örneklerde "güven duyma"yı "çocukların kendi sözlerinden çıkmamak" olduğunu anlatırlar. Buysa, çocuklara güven duymak değil, onların "bağımlılığına güven duymak"tır.

Bir gence güven duymak, onun kişiliğine güven duymaktır. Eğer, genç oğlumuzun ya da genç kızımızın kendisi için en doğru kararı vereceğine güveniyorsak, ancak bu "ona gerçek güven duymak" olur.

Bunu doğru biçimde anlamak için de, gençlerin verdikleri kararlarda ana babalarının düşüncelerine, istemlerine uymayan kararları karşısındaki ana baba davranışlarına bakmak gerekir. Böyle bir durumda, ana baba "bizim düşündüğümüz bu değildi ama karar onundur" diyebiliyorsa, bunu gerçekten içine sindirebiliyorsa, dahası bunun böyle daha doğru olduğuna inanıyorsa, işte bu gerçek bir güven demektir.

Yoksa, toplumumuzun çoğunluktaki ana baba davranışı gibi, gence duyulan güven "onun ana babasının dediğinden çıkmayacağına duyulan güven"se, bu aslında tam bir güvensizliktir.

Bu davranışın çoğunlukta olduğu bir toplumda da "ana babaların genç yaştaki çocuklarına gerçek bir güven duymadığı" sonucuna varabiliriz.

Gençler Kendilerine Güven Duyulmasını İstiyor...

Kerem (19), "gençlere güven duyulması" konusundaki duygularını şöyle anlattı:

– "Gençlere güveniliyor mu?" diye sordunuz. Ne yazık ki; güvenilmiyor. Ne yazık ki diyorum, doğrusu bizlere güvenilmesini çok isterdim. Çünkü bütün hareketlerimizin anlamında güven duygusunun rolü çok büyük. Bizim kendimize güven duymamız için bize güven duyulması çok önemli.

Kimse size güvenmiyor, siz de kendinizin güvenilir olduğunuz duygusunu almıyorsunuz. Kendimize güvenimiz oluşmuyor, gelişmiyor.

Annem babam bile beni hayal kırıklığına uğratmıştır. Bana hep güvendiklerini söylerlerdi. Ben de bunun doğru olduğunu düşünürdüm, çok da hoşuma giderdi. Sonra birkaç olayda, kendilerinin düşünmediği gibi hareket ettiğim birkaç olayda "biz sana güveniyorduk, bir daha bu yanlışı yapma" dediler. Oysa, benim hareketlerim yanlış değildi. Bugün düşünüyorum, bugün de yanlış gelmiyor. Ama annem babam öyle düşünmüyorlardı, bugün de öyle düşünmezler.

Konuyu da açıklayabilirim, sakıncası yok. Politik bir harekete sempati duymaya başlamıştım. Bir konuşma sırasında bunu açıkladım. Bana büyük bir tepki gösterdiler. Bunun sonucunda neler olabileceğini düşünmediğimi, oysa beni çok sevdiklerini, çok güvendiklerini, şimdiyse bana duydukları güvenin sarsıldığını söylediler. Doğrusu çok şaşırmıştım. Onları da anlamaya çalıştım. Toplumda politik hareketler hep terörle, anarşiyle özdeşleştirilmişti. Onlar da benim bu eğilimimin teröre, anarşiye karışmakla sonuçlanacağını düşünüyorlardı. Onları anlamaya çalıştım. Hak vermedim ama anlamaya çalıştım. Biz iletişimsiz bir aile değiliz. Ailem de öyle tutucu, gerici falan değildir. Ama, kültürleri kendi ölçüsündedir. Bundan dolayı da onları küçük görmeye hakkım yoktur. Tersine, yetişmedikleri ölçüde gelişmelerinden kıvanç duyarım. Ama, daha birkaç olaydan sonra onların "güven duymak" dediklerinin, "kendi söylediklerinin dışına çıkmamaya güven duymak" demek olduğunu anladım. Aslında bunu bilinçli yapmıyorlardı. Toplumdaki ana babalarla çocuklar arasındaki "güven duymak" ilişkisini böyle öğrenmişlerdi, böyle benimsemişlerdi. Çocuklarının kişiliğine, benliklerine, kararlarına güven duymanın ne

olduğunu bile bilmiyorlardı. Bilmedikleri bir şeyi anlamak, hele de uygulamak sanıldığından daha zor olmalı. Onları gene de kırmamaya çalışarak bunları anlatmaya çalıştım. Başardığımı sanmıyorum. Beni çok severler. Kendi ölçüleri içinde çok severler. Ama sevgi bile sanırım onlara bağlı olmayı sevmektir. Bir insanı kendi gelişimi içinde sevmek bambaşka bir şey. Bu sevgiyi aslında kimse bilmiyor ya da ben bilenini görmedim.

Şimdi, annemin babamın durumu bu olursa, başkalarından ne bekleyebilirim?

Bakınız pek çok kurum, gençlere duyulan güvensizliğin kurumlaştırılmasıdır.

YÖK, Yüksek Öğretim Kurumu, başlı başına bir "güvensizlik kurumu" değil mi? Bu açıdan pek ele alınmadı. Düşüncelerin sınırlandığı, tartışma ortamının bilerek yaratılmadığı, her an gözetlendiğiniz bir yerde bırakınız bilimi, kendi insan kimliğinizi bile geliştiremezsiniz. Her üniversiteye girişte polisçe hüviyetinizin kontrol edildiği, derslerde bile aranızda varlığını bildiğiniz polislerle her an yaşadığınız güvensizlik duygusu bizi nasıl etkiler biliyor musunuz? Sosyal çalışmalarınız, kültürel çalışmalarınız hep kuşku altında. Yüksek öğrenim gençliği için bir "güvensizlik kurumu" kurmuşsunuz, sonra da gençlere güvendiğinizi söylüyorsunuz.

Biliyor musunuz, toplumda çok yalan söyleniyor. Kimisi bilinçli, kimisi bilinçsiz çok yalan söyleniyor. En çok da bundan inciniyorum. Yalan, bilmiyorum nasıl açıklayabilirim ama sanki canımı acıtıyor. Kendimi aşağılanmış hissediyorum. Korkarım, bütün bunlar benim kendimi toplumdan uzaklaştırmama yol açacak Sanki kendimi soyutlarsam daha rahat edeceğim gibi geliyor. Bu da ne kötü bir duygu. Ama inanın bu kötülükte benim hiç payım yok.

"Garcia'ya Götürülecek Mektup..."

"Gençlere güvenmek" denince hep aklıma "Garcia'ya Götürülecek Mektup" olayı gelir. 1960'larda Amerika'da kısa bir yazı milyonlarca basıldı. Orduya, gençlerin bulunduğu yerlere gönderildi. Bu yazının okunup benimsenmesi istendi. Mektup bir olayı anlatıyordu:

"Amerikan iç savaşında General Garcia, ülkenin uzak bir yerinde savaşıyordu. Çok önemli bir mektubun generale götürülmesi zorunluydu. Belki de savaşın kaderi bu mektupla değişebilirdi. Ancak General Garcia'nın birlikleri öyle bir yerde savaşıyordu ki oraya varmak için dağları aşmak, ırmakları geçmek, yabanıl hayvanlarla boğuşmayı göze almak gerekiyordu.

Bu mektubu götürmek için gönüllü bir genç arandı. Böyle bir gönüllü çıktı. Mektubu aldı, yola çıktı.

Yolun çok tehlikeli olduğunu söyleyenler doğru söylemişlerdi. Mektubu, ıslanmaması için kat kat sararak göğsüne koyan genç inanılmaz güçlüklerle karşılaştı. Öyle dağlarla karşılaştı ki, 'ben bunları nasıl aşarım?' diye düşündü, ama yılmadı ve aştı. Öyle ırmaklarla karşılaştı ki, boğulup gitmekten korktu, ama korkusunu yendi ve ırmakları aştı. Yabanıl hayvanlarla karşılaştı, kimiyle boğuştu, kiminden kaçtı ama yolunu yürümeyi sürdürdü.

Bunca tehlikenin içinde bile genç, bir kez olsun 'ne varmış bu mektupta ki hayatımı bunca tehlikeye atıyorum?' demedi. Açıp okumayı denemedi. Bir yerde yırtıp 'lanet olsun, bir mektup için canımdan mı olacağım?' diye düşünmedi. Önüne çıkan bütün engelleri aştı ve mektubu General Garcia'ya ulaştırdı.

İşte genç budur, böyle olmalıdır."

Yazının milyonlarca basılıp Amerikan gençliğine gönderilmesinin nedeni buydu. "Siz de böyle olun" diyen bir tavırdı bu.

"Hayat size emanet edilen bir mektuptur. Onu koynunuza sokun ve yerine ulaştırın. 'İçinde ne varmış?' diye merak etmenize gerek yok. Mektubu alın ve yerine ulaştırın."

"Siz işinize bakın. Gereği olmayan merakları bir yana bırakın. Boş tartışmalara girişmeyin. İşinizi yapın, göreviniz budur."

Sonra da, bütün Amerikalılara seslenen bir özdeyiş bulundu:

"Ülkem benim için ne yaptı, diye sormayın.

Ben ülkem için ne yaptım, diye sorun."

İşler iyi gitmeliydi. İşler iyi gidiyordu.

Ama düşünüldüğü gibi olmadı.

Gençler yıllar boyu General Garcia'lara mektup götürmek için koşuştukça akıllarına sorular da gelmeye başlamıştı:

"Kimdi bu General Garcia?"

"Kimler için dövüşüyordu bu general?"

"Kim emir veriyordu bu generale?"

"General Garcia gerçekten demokrasi ve özgürlük için mi savaşıyordu?"

"Yoksa oradaki savaş kızılderililerin topraklarına konmak için mi yapılıyordu?"

"Sakın bu general birilerinin çıkarları için savaşmasın?"

"Biz de birilerinin çıkarlarına alet mi oluyoruz?"

Sorular artık sadece akıllardan geçmiyor, sözlere de dökülüyordu.

Sözler giderek daha yüksek sesle söylenmeye başlıyordu.

Giderek gençler bu sözleri birlikte söylemeye başlamışlardı.

Sorular da genişlemeye başlamıştı.

"Sizler insanlık için neler yapıyorsunuz?"

"İnsanların geleceğini ne uğruna tehlikeye atıyorsunuz?"

"Bir nükleer savaştan sonra geriye ne kalacak?"

"Neden savaşıyoruz? Neden dünya barışını düşünmüyorsunuz?"

Bu gençlere ne oluyordu? Neden gençler "ben ülkem için ne yaptım?" diye sormuyorlardı da, "ülkem bütün bunları neden yapıyor?" gibi tehlikeli sorular soruyorlardı?

Bu koyun gibi gençlik nereye gitmişti? Bu aslan gençliğe ne olmuştu? Neden bu gençler kartal gibi kanatlarını açıp da ülkelerini korumuyorlardı?

Gençler aslan gibi, kaplan gibi, kartal gibi (ne demekmiş koyun gibi?) gerilip kendilerinden istenenleri yapmalıydı!

Kim giriyordu bu ülkenin tertemiz gençlerinin aklına da, onların düşüncelerini karıştırıyordu?

Bu sorular hep soruldu, hep çözümler arandı. Ama ne yapılsa boşunaydı. O güzelim eski gençler geçip gitmişti. Şimdikilere biraz daha yakından bakmak gerekiyordu. "Gençleri anlama" dönemi başlıyordu.

* * *

Ama başlayamadı. Çünkü başka bir yerde başka olaylar başlamıştı.

Fransa'da "gençlik olayları" başlamıştı.

Dünya gençlik tarihinde bir kilometre taşı.

1968 yılında gençlik başkaldırıyordu.

Sonradan, '68 GENÇLİĞİ' olarak tanınacak bu gençler tarihi yeniden yazmaya karar vermişlerdi.

GERÇEKÇİ OLUN, İMKÂNSIZI İSTEYİN.

'68 GENÇLİĞİ'nin asıl sloganı buydu. Toplumsal kurumlar öylesine yerleşmiş, insanların hayatında öyle kesin yerler tutmuşlardı ki, onlarsız bir şey yapılamaz deniliyordu. Dev-

let, bürokrasi, üniversite, kilise, işyerleri, endüstri-ticaret dünyası vb. bütün kurumlar, yerleşik düzenin temsilcileriydi.

Bir değişikliğin olabilmesi, isteklerin bu kurumlara iletilmesi ve onlar tarafından kabul görmesiyle olabilirdi. Ama bu kabul her keresinde güçleşiyor, yavaşlıyor, bozuluyor, azalıyordu. Bütün yerleşik kurumlar –olabildiğince– kendilerini korurlar.

Bu kurumların ellerinde tuttuğu yetkiler insanların bütün hayatını düzenlemekteydi. Toplumun yönetimi, eğitim, çalışma, milli gelir dağılımı, kültür gibi insan hayatını etkileyen ne varsa hepsi.

'68 OLAYLARI' diye bilinen dönemin özelliği.

'GENÇLİĞİN BÜTÜN İSTEMLERİNİ KURUMLARIN RIZASINA BIRAKMAKTAN VAZGEÇİP KENDİLERİNİN YAPMAYA KARAR VERMESİDİR.'

'68 OLAYLARI', gençlerin öncülük ettiği toplumsal bir başkaldırıydı.

Yerleşik düzenin bütün kurumları saygın yerlerinden alaşağı ediliyor, hiçbirinin yetkisi tanınmıyor, toplum yönetimini gençler, sonra da işçiler, onlardan yana olanlar ele almaya çağrılıyordu.

Fransa büyük bir toplumsal fırtına yaşadı.

Gençler BEKLEMEKTEN VAZGEÇMİŞ. YAPMAYA KARAR VERMİŞLERDİ.

Öğrenciler üniversiteleri işgal etti, işçiler fabrikalarda yönetimi ele aldılar, yerleşik kurumlar paniğe uğradı.

Omlet yapmak için yumurtaların kırıldığı dönemdi bu.

Gençlik hareketleri bütün Avrupa'ya dalga dalga yayıldı. Olaylar bizde de yaşandı. (Artık üniversite gençliğinden daha fazla korkulacaktı. Günümüze dek uzanan korkunun tarihleri buralara uzanır.)

Bugünün gençleri şimdi gerilerde kalmış bu olayı dikkatle okumalıdır. Öğrenmeli, bilmeli, tartışmalıdır. Çünkü, yerleşik düzenin kurumları bu olayı –kanımca özel bir dikkatle– unutturmaya çalışmışlardır. O dönemde uğradığı kökten sarsıntıyı bir karabasan gibi algılamış, unutturmaya çalışmıştır.

Oysa '68 OLAYLARI' salt bir gençlik başkaldırısı değildi. Bundan çok daha fazlasının yaşandığı bir TOPLUMSAL BAŞKALDIRI'ydı.

ESKİ'ye karşı YENİ'nin, YANLIŞ'a karşı DOĞRU'nun, SÖMÜRÜCÜ'ye karşı SÖMÜRÜLEN'in toplumsal başkaldırısı.

Neden sonuçlara ulaşamadı?

Özlemdi ama plan değildi. Eylemdi ama öncesinin ve sonrasının programı yoktu. Sosyal sınıfların hareketi olarak başlamadı ve öyle de bitmedi.

Bu nedenlerle de hareket istediklerine ulaşamadı. Gençler üniversiteleri yönetemedi, işçiler fabrikaları yönetemedi, sömürülenler sömürenlerin ellerinden yetkilerini alamadılar.

Fırtına yavaşladı, yerleşik düzen yitirdiklerini yavaş yavaş ele geçirmeye başladı.

Peki, sonuçta ne oldu? Bütün yapılanlar boşa mı gitti?

Hayır, öyle olmadı.

Yerleşik düzen sarsıldı, sorgulandı, hesap vermeye zorlandı. Artık hiçbir şey '68 OLAYLARI'ndan öncesi gibi olamazdı. Toplum biraz daha değişti.

* * *

68 Fransa adını taşıyan kitabı 1988 yazında tatile gittiğim Kuşadası'nda okuyordum. Metis yayınlarının kitabıydı. Dinamik bir kitaptı. Olayları kendi sürükleyiciliği içinde, fotoğraflarla veriyor, sizi alıp o günlere götürüyordu. 20 yıl ön-

cesini yeniden yaşıyor gibiydim. Duyduğum heyecan, tatil günlerime özel renkler katıyordu.

Kitabın sonlarından bir bölümü sizin de okumanızı istiyorum:

"Mayıs'ın Getirdikleri

Mayıs hareketi, gerçi düzeni değiştirememişti ama hemen hemen bütün toplumsal kurumları kökünden sarsmıştı. Artık Fransız vatandaşları, yargıçların cüppelerine, subayların üniformalarına, yüksek bürokratların ütülü elbiselerine daha başka bir gözle bakıyorlardı. Kadınlar, erkekler karşısında eskisi kadar yumuşakbaşlı değillerdi. Öğrenciler, öğretmenlerinin her söylediğinin pek doğru olmadığını şimdi daha iyi anlıyorlardı. Fabrikalarda işçiler her istenilene boyun eğmiyorlardı. 68 Mayıs'ı, Fransız toplumunun geleceğini gerçekten önemli ölçüde etkilemişti.

Fransız işçi sınıfı hareketi, her zaman erkeklerin tekellerinde olmuştu. Sağcı örgütlerle solcu örgütler, politikanın kadın işi olmadığı konusunda adeta birleşiyordu. Ama 1968 Mayıs'ı, siyasi eylemde kadınların da eşit düzeyde etkin olacakları bir ortamı hızlandırmıştı. Fransız kadınları, ülkenin tarihinde ilk kez, grevlere ve gösterilere yoğun bir biçimde katılmışlardı. Kadın işçiler, erkek meslektaşlarından farksız bir biçimde, fabrika işgallerine katılıyorlar, sendika örgütleri oluşturuyorlar, toplantılar düzenliyor, grev gözcülüğü yapıyorlardı. Sadece, erkeklerin ısrarları üzerine, gece nöbetlerinden muaf tutulmuşlardı...

* * *

Mayıs hareketinin ciddi bir biçimde etkilediği kurumlar-

dan biri ise kiliseydi. Olaylar sırasında, birçok genç papaz öğrencilerin yanında bilfiil mücadeleye katılmışlardı. Örneğin, Paris'te 5 Mayıs günü çıkan olaylar sırasında gözaltına alınanlar arasında genç bir papaz da bulunuyordu. Genç papazların hareketi bir süre sonra, kilisenin de De Gaulle'un yanında ağırlığını koymasıyla sona erecekti."

* * *

Sonradan bu olay incelendiği zaman, gençlerin "kişisel bunalımları" nedeniyle toplumsal hareketlere sürüklendiği yolunda "yerleşik düzenin psikolojik desteği" patentli analizler yapılacaktı. Gençlerin cinsel sorunlarının çözümlerinden söz açılacaktı. Bütün bunlar, '68 GENÇLİK OLAYLARI'nı "eski-yeni, ezen-ezilen, sömüren-sömürülen" karşıtlığından başka alanlara kaydırmak için yapılan boşuna çabalardı.

Gençliğin üretici ve yaratıcı gücü, toplum egemenlerinin korkulu rüyası olacaktı. Bugün de öyledir.

Ben de gençliği bunun için seviyorum.

2500 YIL ÖNCE "GENÇLER-DOĞRULUK-EĞRİLİK" KONUSUNDA NELER KONUŞULMUŞTU?

"İşte Sokrates, görüyorsun neler söylüyorlar iyilikle doğruluk üstüne, insanlarla Tanrıların biçtikleri değer üstüne. Şimdi, doğuştan iyi, her işittiğinden pay çıkaran, hangi yoldan daha iyi bir hayata ulaşılacağını arayan genç üzerinde, bütün bu söylentilerin nasıl bir etkisi olacağını düşünelim. Delikanlı, Pindaros'un şu sorusunu kendi kendine soracaktır: "İçinde güvenle yaşayacağım kaleye doğru yoldan mı tırmanayım, dolambaçlı yoldan mı?" Söylenenlere bakılırsa, doğru olup doğru görünmezsem hiçbir kazancım olmaz, üstelik başıma belalar gelir, cezalara çarpılırım. Oysaki, doğru görünmesini bilen eğri adam Tanrılarınkine benzer bir ömür sürebilir. Madem, bilge şairlerin dediği gibi, görünüş, gerçeği altedip mutluluğu elde ediyor, bütün benliğimle ona dönmeliyim. Çevreme yalandan bir iyilik duvarı örmeliyim. Bilge şair Arkhilokhos'un ikiyüzlü kurnaz tilkisini hep ardım sıra sürüklemeliyim. Ama biri çıkıp: Kötülük edip de günün birinde yakayı ele vermemek kolay değil, diyecek olursa, biz de: Evet ama, büyük işler hiçbir zaman kolay başarılmaz, deriz. Ne olursa olsun mutlu olmak istersek görünüş yolunu tutmalıyız. Sırrımızı saklamak için başkalarıyla anlaşıp ortak oluruz. Bize, halkın önünde de, mahkemede de konuşmak, kandırmak sanatını öğreten ustalar vardır. Böylece kâh aldatır, kâh zor kullanır, hep yüze çıkar, cezadan kurtuluruz. Diyeceksin ki: Tanrıların gözünden bir şey kaçmaz, onlar da

zora gelmez. Doğru, ama ya Tanrılar yoksa, ya da insanlarla uğraşmıyorlarsa, ne diye onlardan boşuna saklanmaya uğraşalım? Yok eğer Tanrılar varsa ve bizimle uğraşıyorlarsa, onlar üstüne ne biliyorsak hepsini efsanelerden, Tanrıların soyunu sopunu anlatan şairlerden biliyoruz. Gene o şairler Tanrıların kurbanlar, yatıştırıcı adaklar, armağanlarla kandırabileceğini söylerler. İnsan ya inanır ya inanmaz bu söylenenlere. İnanırsa eğrilikten yana gitmeli ki, Tanrılar keseceği kurbanların parasını çıkarsın. Gerçi doğru olursak Tanrılardan bize zarar gelmez, ama o zaman da eğriliğin getireceği nimetleri tepmiş oluruz. Eğri olursak hem nimetlere konar, hem de dualarla günahlarımızı affettirir, cezadan kurtuluruz. Günahlarımızın cezasını Hades'in ülkesinde yalnız biz değil, torunlarımız da çekecek diyeceksiniz. Ama, bizim delikanlı da düşünüp diyecek ki size: A dostum, bu işte uyarmaların da kurtarıcı Tanrılar kadar gücü var. Buna en ünlü devletler de böyle inanır. Hem şair, hem de haberci olan Tanrı çocukları da müjdelemişlerdir bunu.

Bu böyle olunca da eğrilik yerine doğruluğu seçmenin ne anlamı olabilir? Öyle ya, hem halkın, hem aydınların önünde, eğriyken doğru görünmeyi başardık mı, hayatta da, öldükten sonra da, Tanrıların, insanların arasında işimiz iş. Bu anlattıklarımdan sonra, Sokrates, kafa, para, beden ya da soyca üstün olan bir adam, doğruluğa değer vermek ister mi? Alay etmez mi doğrulukla. Biri, doğruluğun en iyi şey olduğunu yetesiye kavramış olur da, dediklerimizin yanlışlığını ortaya koyarsa, bu çok anlayışlı bir adamdır. Eğrilere öfkelenmez; bilir ki, ya Tanrı gibi yaratılmış olduklarından ya da bilgeliğe erdiklerinden ötürü eğrilikten tiksinen insanlardan başka kimse doğru olmak istemez. İnsanlar, ancak korkaklık, ihtiyarlık ya da başka bir yetersizlik yüzünden eğrilik edemedikleri için, eğriliği kötülerler. Besbellidir bunun

böyle olduğu. Bu çeşit insanlara haksızlık etmek imkânı verilecek olsa, bu imkânı sonuna kadar kullanırlar.

Bütün bu söylediklerimin asıl sebebine gelince, Sokrates, kardeşim de, ben de şunu söylemek istiyoruz. Dünya kurulalı beri sözleri bize kadar ulaşan bütün kahramanlar ve çağdaşlarımız arasında, tek kişi çıkmamıştır ki, eğriliği kötüleyip doğruluğu överken, her ikisinin ün, ceza, kâr gibi sonuçlarını ele almasın. Sizler, büyük üstat, doğruluğu hep bu yönden översiniz. Ama, başlı başına bir doğruluk ve eğrilik vardır. Her ikisi de, Tanrılar ve insanlar görsün görmesin, insanın içindedir. Hiçbiriniz, ne şiirle, ne sözle bunları ele alıp birinin içimizdeki en büyük bela, ötekisininse en büyük nimet olduğunu yetesiye belirtemediniz. Genç yaşımızda buna inandırılmış olsaydık haksızlığı önlemek için birbirimize bekçilik etmezdik. İnsan belaların en büyüğüyle bir çatı altında bulunmaktan korkar, kendi kendinin bekçisi olurdu." (Platon, *Devlet*, Remzi Kitabevi, 1988, s. 55-57)

Neden Yalan Söylemek Zorunda Kalıyorum?

"Allah kahretsin, yalan söylemek zorunda kalıyorum ve her şeyden nefret ediyorum. Yalandan nefret ediyorum, anamdan babamdan nefret ediyorum. Kendimden nefret ediyorum, bu toplumdan nefret ediyorum, yaşamaktan nefret ediyorum.

Nefret ediyorum ama yalan söylemek zorundayım ve yalan söylemeyi sürdürüyorum.

Yalan söylemezsem kavga etmeyi göze almam gerekiyor. Yalan söylemezsem uyumsuz sayılmayı göze almam gerekiyor. Yalan söylemezsem kuralları çiğneyen kişi durumuna düşüyorum. Yalan söylemezsem ahlaksız sayılıyorum, ruh hastası sayılıyorum, aptal sayılıyorum.

Yalan söylüyorum ve uyumlu sayılıyorum. Ahlaklı sayılı-

yorum, akıllı sayılıyorum, geleceğim çok parlak görülüyor.

Toplumda herkes "yalan söylemenin ayıp olduğunu söyleyerek" yalan söylüyor. Herkes kendinin de, başkalarının da yalan söylediğini biliyor ama bilmezden geliyor. Yalan söylemek asıl kural olmuş ve yalan söylememek, yerine göre akılsızlık, yerine göre boşboğazlık, yerine göre suç oluyor.

Yalan söylemekten nefret ediyorum ve yalan söylüyorum. Bundan büyük aşağılanma olur mu?"

* * *

"Ben kişisel yalanları bağışlayabilirim. İnsanlar yalan söylemek zorunda bırakılıyor, bunu anlıyorum. İnsana başka bir çıkar yol bırakmazsanız o da yalan söyler. Elbette yanlış ama burada çaresizlik var.

Ama topluma söylenen yalanları bağışlamıyorum. Bunu anlamak için hiçbir neden görmüyorum. Devlet adamları yalan söylüyor ve kimse de bunu yadırgamıyor. Toplumu burada suçluyorum ve her şeyi hak ettiklerini düşünüyorum.

Şu 'radyasyonlu çay' olayı bütün hayatımı değiştirdi desem yeridir. Hayatımı, düşüncelerimi, duygularımı değiştirdi. Devlete de, devlet adamlarına da, politikaya da, insanlara da saygımı kaybettim.

Neden mi? Anlatayım:

Şu Çernobil'deki nükleer santral kazası olmuştu ya, bizde de radyasyonlu bulutlar geldi mi, gelmedi mi tartışması başladı. Devlet yetkilileri o zaman ne demişlerdi? Düşünün, aradan zaman geçti ve şimdi kimse bir şey anımsamıyor belki. Oysa ben dün gibi olanları anımsıyorum, çünkü hiç aklımdan çıkmadı. Devlet yetkilileri ne demişti: 'Bize radyasyonlu hiçbir şey gelmedi, hiçbir besin maddesine bulaşmadı, rahatlıkla her şeyi yiyip içebilirsiniz' demişlerdi. En çok da Rize'de yetişen çaylar tartışılmıştı. Anımsayın, devlet yetkilile-

ri 'çaylarda hiçbir şey yoktur, rahatlıkla içebilirsiniz' demişlerdi. Televizyonda bardak bardak çay içiyorlardı. Zamanın Sanayi Bakanı vardı, Cahit Aral, Başbakan vardı, Turgut Özal, Cumhurbaşkanı vardı, Kenan Evren. Unutmadan söyleyeyim. Cumhurbaşkanı çay değil, ıhlamur içiyordu ama açıklaması şuydu: "Ben çay sevmem, ıhlamur severim" yani çayda radyasyon olduğundan değil de sevmediğinden içmiyordu.

Sonra ne oldu? Sonra, çaylarda içilmesinin zararlı olduğu ölçüde radyasyon olduğu ortaya çıktı. Uzunca bir süre radyasyonlu bilmem kaç ton çayın ne yapılacağı tartışılıp durdu. Artık tartışılmıyor bile. Neredeyseler orada kaldılar.

Peki biz ne olduk? Biz aptal yerine konmadık mı? Biz o çayları o zaman içmedik mi? Bunun hesabını ne kimse sordu, ne kimse verdi. Biz aptal yerine konduğumuzla kaldık. Şimdi ben devlet yetkililerinin hangi sözüne güvenebilirim? Hiçbir sözüne güvenemem.

Neymiş, çayların radyasyonlu olduğu açıklanırsa mallarımızın dışarıya satışı etkilenirmiş. Bir kere, malın radyasyonluysa onu dışarıya satmanın neresi doğru? Onu alacak, yiyecek içecek insanlar ne olacak? İçeridekiler ne olacak? Söylerken malı satamayız mantığının neresi doğru?

Bu böyle olunca bana kim 'yalan söylemenin yanlış' olduğunu anlatabilir?

Kim anlatabilir ve kim inandırabilir?"

* * *

"İyi ama siz de yalan olgusuna önyargılı bakmıyor musunuz? Size kalırsa yalanın çok kötü bir şey olduğuna inanmamız gerekecek. Herşey bu kadar basit mi? Bütün toplumların günlük hayatlarında bu denli sık başvurduğu bir şey var mı? Yok. Öyleyse, yalanı böylesine kötülemek için de biraz dü-

şünmek gerekiyor.

Düşünsenize, yalan söylemek hayatımızı kolaylaştırıyor. Hem herkesin gerçekleri duymak istediğini kim söyledi? İnsanlar belki de gerçeklerden kaçtıkları için yalanı icat ettiler. Belki de yalan söylemek sanıldığı gibi, zorda kalmaktan falan doğmamıştır. Yalan söylemenin bize sağladığı yararları görmezden gelmeyelim. Bunların hepsi de aldatma, kandırma amacına yönelik değil. İnsanların katı gerçeklerden, belki de onları yaralayacak gerçeklerden kaçmasının bir yolu değil mi yalan?

Ben 'kötü yalan' diye, başkalarını aldatmak ve ondan çıkar sağlamak için söylenen yalanları anlarım. Yoksa, artık genç olmayan birine 'öyle genç görünüyorsunuz ki' demek ya da çirkin birine 'sizin güzelliğiniz kendinize özgü, aranması gerekir ama bulunduğunda da eşsiz bir güzelliktir' dediğimizde kötü bir şey yaptığımızı kim söyleyebilir? Hem ne gerçektir ne yalandır, kim ayırıyor? Belki de her gerçekte biraz yalan, her yalanda biraz gerçek var. Bunu düşündünüz mü?"

* * *

"Pek düşünmedim ama sizin beni kandırmak istediğinizi hissediyorum. Siz de biraz gerçek, biraz yalan konuşuyorsunuz. Benim için en tehlikesi de bu. Sizi haklı bile bulabilirim, ama bulmuyorum. Haklı değilsiniz.

En haklı olduğunuz nokta, yalanın toplumsal bir olgu olması, bu doğru. Yalan, kişisel bir davranış bozukluğu değil. Ama bütün toplumlarda var diye de doğru saymam olanaksız. Bütün toplumlarda var olan öyle yanlışlar var ki bunlara doğru diyemem. Haklı olduğunuz bir nokta da, insanların gerçeklerle karşılaşmak istememeleri, evet, gerçeklerden kaçıyorlar. Belki de yalanın temeli budur, bilmiyorum.

Ama ben, bir genç olarak, gerçekleri, görmek istiyorum.

Keşke bir taş olsaydı, bir ağaç parçası olsaydı, ben de ona dokunabilseydim. Çıplak gerçeğe ellerimle dokunabilseydim."

* * *

Ya gerçek bir ateşse? Elini o ateşe de uzatır mıydın?

"İşte onu bilmiyorum. Şimdi 'evet, uzatırdım' demek istiyorum. Ama, ateşle karşılaşmadan bunu söylemem de yalan olur. Gerçekten bilmiyorum.

'Gerçek bir ateş olsaydı...'

Düşünüyorum da, bunu önceden kestirmem olanaksız. Belki kaçardım, belki de kaçmaz ve elimi sokardım.

Bilmiyorum.

Bilmiyorum ama bilmek istiyorum.

Bakın, gerçek bir ateş olsaydı, gerçeği bulmak için elimi ateşe sokmam gerekseydi, bunu en çok şimdi yapabilirdim. Şimdi yani gençken.

Evet, bunu ancak gençken yapabilirdim. Sonra? Sonra daha az yapabilirdim sanıyorum."

GERÇEK ATEŞ OLDUĞU ZAMAN NE YAPARSINIZ?

– GERÇEK İÇİN ELİNİZİ ATEŞE Mİ SOKARSINIZ?

– YALAN SÖYLER VE KAÇAR MISINIZ?

"Kolay gibi görünen güç bir soru. Bilmiyorum. Karşılaşmadan anlaşılmaz."

"Elimi ateşe sokarım. Değil mi ki gerçek orda. Elimi ateşe sokarım, gerçeğe ulaşırım."

"Neden işi güçleştiriyorsunuz? Gerçek neden ateş olsun ki? Sorunuzda biraz garip bir mazohizm sezdim. Gerçeği elbette severim de, nedir bu ateş olsaydı falan? Abartmalara bayılıyorsunuz."

"Elimi ateşe falan sokmam. Gerçek gerçek dediğiniz ne? Herkesin kendi gerçeği var. Hem niçin elimi ateşe sokacakmışım, kimin için söyler misiniz? Gerçek ateş olsaydı, öyle

mi? Yalan söyleyip kaçar mıydım? Bal gibi kaçardım. Yalan söylemek mi, en kralını söylerim. Siz bana söyler misiniz? Elimi ateşe sokacağım da gerçeği tutacağım, sonra ne olacak? Bir iki gün ah vah, sonra da tek kollu enayi değil mi? Benden boşuna beklemeyin. Size kendi enayiliğiniz yeter."

"Bana mı sordunuz? Düşüncemi söyleyeyim. Sorunuz çok yalınkat. Bence insan davranışları söz konusu olduğunda yalınkatlıktan kaçınmalı, tek koşullu soruların tuzaklarına düşmemeli. Bu soruda böyle bir tuzak görüyorum. Değişik parametreleri hesaba katmadan böyle bir soru soramazsınız. Buradaki ikili seçenek bilimsel bir yanlış taşıyor. Aslında soru bile değil, yanıtı içinde bir yönlendirme. Buna seçenek demek bile yanlış, ortada seçenek yok. Soruyu hazırlayan kimse soru sorma biçiminde insanı yargılıyor. Yanıtın biri kahramanı ortaya çıkaracak, öbürü de kaçanı. Buna soru denir mi? Yalınkat bir yönlendirme. Hep aynı slogancılık, basmakalıp ukalalık. Bu soruya yanıt vermek bile yanlış, bu yanlışa düşmüyorum."

"Bu durumda kişisel bir tavır olamaz. Buradaki davranış toplumsal bir tavırdır. Siz şimdi toplumun dışında bir davranışı benimseyemezsiniz. Bütün toplum bir yana giderken sizin başka bir yana gitmeniz, olsa olsa sizin gerçek anlayışınızın farklı olduğunu açıklar. Benim ne yapacağım da, toplumun o sırada ne yapacağına bağlıdır. Bireysellik her zaman düşündürücü bir şeydir. Bilmem anlatabildim mi?"

"Bir şey demiyorum. Pek konuşmam. Genellikle susarım. Dinlemek daha iyi geliyor. Susunca bir şey söylemiş olmuyorum. Bir şey söyleme hakkımı da elimde tutuyorum. Susuyorum ve susmamı sürdürüyorum."

Suskunluk Neyi Anlatıyor?

"Suskunluk" bir şey anlatıyor.

"Suskunluk" sözün bittiği yer değil.

Hiç konuşmamak.

Konuşmamak. Bakmamak. Görmemek. Katılmamak.

Suskunlukta yok olana bakmak gerekiyor: Tümceler yok, sözcükler yok, sesler yok.

Suskunlukta el yok, göz yok, yüz yok, insan yok.

Suskunluk insanın yok oluşu.

Toplumun "suskunluğu", toplumun yok oluşu.

Toplum susuyor ve yok oluyor.

* * *

"Suskunluk" bir şey anlatıyor.

"Suskunluk" gizli bir protesto. Susuyor ve kendinizi gizliyorsunuz.

Susuyor ve yanlışa katılmıyorsunuz. Bu tavırdır.

Susuyor ve onaylamıyorsunuz. Bu tavırdır.

Suskunluk birikimdir. Susuyor ve birikiyorsunuz.

Sesler içinizde birikiyor.

Sözler içinizde birikiyor.

Susuyor ve biriktiriyorsunuz.

Seslerinizi biriktiriyorsunuz. Sözlerinizi biriktiriyorsunuz.

Susuyorsunuz ve konuşmuş oluyorsunuz.

Susuyorsunuz ve bağırmış oluyorsunuz.

"Suskunluk" bir şey anlatıyor.

* * *

SİSTEM gençleri susturuyor. En çok gençleri susturuyor.

Gençleri susturuyor ve zaman kazanıyor.

Gençleri susturuyor ve rahat ediyor.

Gençleri susturuyor ve biliyor ki, en özgürce gençler konuşacaktır, en rahat gençler konuşacaktır, en sert gençler konuşacaktır.

SİSTEM gençleri susturuyor.

Yaşlanmışlara dönüyor ve "siz konuşun" diyor.

Gençler susuyor ve yaşlanmışlar konuşuyor.

Yaşlanmışlar: Sizin söylediklerinizin esasta doğrudur ama konunun başka bir yanı da olabilir (diyorlar). Konunun başka yanlarını da düşünmenin bazı yararları da olabilir, çünkü hiçbir zaman konular tek yanlı değildir, esasta haklısınız ama siz de düşündüğünüzde işin başka yanlarını görebilirsiniz, çünkü zaten görüyorsunuz, bakın geçenlerde demiştiniz ki, her zaman konuları değişik açılardan görmek mümkündür. Demiştiniz değil mi? Dersiniz zaten efendim. Biz size yardımcı olmak istiyoruz, siz de bunu biliyorsunuz... (diyorlar).

SİSTEM yaşlanmışların konuşmalarından çok hoşnut oluyor.

SİSTEM "işte bakın, biz farklı düşüncelere de açığız" diyor.

"Farklı düşünceler de söyleniyor ve biz bunu istiyoruz. Çünkü bizde herkes farklı düşüncelerini söyleyebilir ama söylemenin de yolu yordamı var."

SİSTEM gençleri susturuyor ve gençler susuyorlar (mı?).

Suskunluk bir şey anlatıyor ve siz bunu bilmiyorsunuz.

***

Gençler susuyor ve sizi reddediyorlar.

Gençler susuyor ve sizden nefret ediyorlar.

Gençler susuyor ve size tükürüyorlar.

Gençler susuyor ve yürüyüp gidiyorlar.

Siz bunu bilmiyorsunuz.

GENÇLER VE DUYGULAR...

Sayın Erdal Atabek,

Ben 18 yaşında Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü II. sınıf öğrencisiyim. *İnsan Sıcağı, Kendi Yurdunda Sürgünsün* ve *Kışkırtılmış Erkeklik-Bastırılmış Kadınlık* isimli kitaplarınızı büyük bir beğeniyle okudum. Düşüncelerinizi öyle benimsedim ki, artık siz benim için bir yabancı olmaktan çıktınız. Düşüncelerinizi, inandıklarınızı gerçekten benimsiyor ve yürekten destekliyorum.

Sözüm Sanadır isimli kitabınızda Neruda'nın ırzına geçilen bir genç kız için yazdığı şiiri çok beğendim. Bulunduğum bu toplumda konuşup tartışabileceğim insan o kadar az ki, daha doğrusu düşünen insan yok, insanlar robotlaşmış, okula gitmek, yemek içmek belki biraz da gezmek ve yatmak, başka bir şey yok. İşte o yüzden size yazmak gereği duydum.

Ben bir şeyleri değiştirmek istiyorum. "Böyle gelmiş ama böyle gitmez" demek istiyorum. "Böyle gelmiş böyle gider" sözünün aksine, bir şeyler yapmak, aksaklıkları düzeltmek, kötüleri iyi yapmak, haksızlıklara son verip barış ve sevgiyle özgür bir yaşam kurmak istiyorum.

Toplumdaki önyargılardan kurtulmak istiyorum. Sadece kendimi kurtarmak değil, bu önyargıları kaldırmak amacım. Şu an kendimi yobaz, sofu ve kurtlanmış, tozlu eski düşüncelerden kurtardım veya kurtarmaya çalışıyorum. İnsanlığı sevmekle, almak kadar verebilmekle yani paylaşmakla başladım işe.

Bir kız olarak kitabınızda bahsettiğiniz gibi evinin kadını,

mesleğinin kadını veya çocuklarının anası olmak istemiyorum. Ben insan olmak, aranan bir kişi olmak istiyorum. Düşünmek ve gerçekleri öğrenmek amacım, bir şeye körü körüne inanmamak ve yanılgıya düşmemek için öğrenmek.

Üniversite gençliğinin ve geleceğin yöneticilerinin bir üyesi olarak şu anki durumumdan hiç memnun değilim. Çünkü gençlik o kadar boş yetişiyor ki, çünkü düşünmesinden veya gerçekleri görmesinden korkuluyor. Körü körüne inanan ve öğrenen gençlik ya da biraz kaba olacak ama nereye çekilirse oraya giden koyun sürüsü, ülkeye yararlı olmak bir yana, kendine yararlı olabilecek mi?

İşte ben bu sürüye dahil olmak istemediğim için bir şeyler yapmak, bazı şeyleri değiştirmek ihtiyacı hissettim. Tamam, değişmesi gereken çok aksak şey var ama ben nasıl düzelteceğim? Nereden ve nasıl başlayacağım bu işe? İşte burada sizden yardım istiyorum. Kişiliğimi geliştirmek ve nasıl bir gelecek istiyorum, deyip ona göre çalışmak fikrini uygulamaya dönüştürmek amacıyla (çevremde bana bu konuda yardımcı olacak kimse göremiyorum) tavsiye ve fikirlerinizi bana iletmenizi istersem acaba o kadar yoğun ve dopdolu hayatınız arasında çok şey mi istemiş olacağım? Ama kitaplarınızdan anladığım kadarıyla insanları seven ve onları aydınlatmaya çalışan bir yazarsınız. Bu yüzden hoşgörünüze bir kardeş, belki de kızınız olarak sizden değerli tavsiye ve görüşlerinizi bekliyorum. Umarım yardım isteğimi geri çevirmez ve umutla cevabınızı beklediğimi unutmazsınız.

Sağlık ve başarı dolu günler dileğiyle
Selda Üstünyıldız

Kasım ayı başında (1989 yılı) bu mektubu alıyorum. Mektup yayınevine gönderilmiş, kimbilir hangi nedenle elime

geç geçiyor. Atılış tarihi 9.10.1989.

Bu mektupla birlikte bir mektup daha alıyorum. Almanya'dan. Bu kez okurum bir erkek. O mektubu da okuyalım:

Sayın Dr. Erdal Atabek;

"Umudunu öldürmek", bu nasıl söz? Kahroldum. Kanım iliğim kurudu. Umut ve insan bu denli kısa, bu denli kapsamlı, açık şairane hiç anlatılmadı.

Yerle bir edilmiş, yozlaştırılmış, tabulaştırılmış kadın ve erkek ilişkilerinden yola çıkıp insanı umutlara, coşkulara, barışa yöneltmeyi sizde gördüm. Kışkırtılmış erkeklik, bastırılmış kadınlık anlayışımı uzlaşmaya, mutluluğa ve umuda dönüştürebilmek her babayiğidin harcı değil. Her kelimenizde insanı buldum.

Savaşlar ancak barış için olmalı. Kalemler insan için yazmalı.

Sizi kutlarım diyemem. Eksik olur, ayıp olur. Sizi kucaklarım. Size gurbetten en has, içtenlikli sevgileri, selamları, saygıları yollarım.

Ali Akpınar
Zolling - ALMANYA

Umut-Sevgi-Barış-Özgürlük...

Genç imajımın duygu yoğunluklarının nerelerde odaklaştığına bakmak gerekmiyor mu? "Gençlik duyguları" dediğimiz duygusal coşkular hangi özlemleri yansıtıyor?

Konuştuğum gençlere bakıyorum. Gençlerden gelen mektuplara bakıyorum. Katıldığım toplantılarda söz alıp konuşan gençlere bakıyorum. Konuşmayan ama dinleyen, bir şeyler öğrenmeye çalışan gençlere dikkat ediyorum.

Duygusal yönelişlerini görmeye çalışıyorum.

UMUT-SEVGİ-BARIŞ-ÖZGÜRLÜK...

Duygusal yoğunluklar hep böyle beliriyor.

"Gençlik duyguları"na hep "geçici" diye bakmaya alışmamız ne kötü. "Onlar gençtir, daha hayatı bilmiyorlar" diye düşünmek ne yanlış.

Genç insanlarımıza "umut"u tanıtmıyoruz, "sevgi"yi anlatmıyoruz, "barış"ı hedeflemiyoruz, "özgürlüğü" vermiyoruz. Onları bu en güzel duygularda desteklemiyoruz, geliştirmiyoruz, özlemler bundan mı, bilmiyorum.

Umut...

Bandırma'da bir imza-söyleşi günü.

Genç insanlar gelmişler. Kızlı erkekli, gözleri pırıl pırıl yanan bir grup genç. Konuşuyoruz. Genç kızları daha heyecanlı, daha konuşkan görüyorum. Erkek arkadaşları da sevgi dolu, kız arkadaşlarına ön veriyorlar.

Bir genç kız:

– Nasıl böyle umutlu olabiliyorsunuz? dedi. Bu toplum için çalıştınız. Başınıza bunca iş geldi. Acaba kaç insan yaptıklarınızın farkında? Nice acılar çektiniz ama ne oldu? İnsanlar bunları değerlendirebildi mi? Ben hiç de öyle olduğunu sanmıyorum. Ama siz gene umutlusunuz? Ben merak ediyorum, nasıl böyle umutlu olabiliyorsunuz?

İçim cız etti.

Bir genç insan nasıl böyle umutsuz olabiliyordu?

Biz ne yapmıştık da genç bir insanın umudunu böylesine kırmıştık?

İnsanlar neden bu denli umutsuz olabiliyordu?

Yanıt verdim.

– Umutluyum. Ben çok umutluyum. Hem de her şeyden umutluyum. Gelecekten çok umutluyum. Bakın, sizler buradasınız, biz de buradayız. Hepimiz neden buradayız? Birbirimizden ne bekliyoruz? Daha iyi bir dünya bekliyoruz, da-

ha iyi bir gelecek bekliyoruz. Birbirimizden bunu bekliyoruz. Bunu yapabilmek için birbirimizden güç alıyoruz. Duygularımızı, düşüncelerimizi birbirimize aktarıyoruz. Sakın sadece sizin bizden bir şeyler aldığınızı düşünmeyin. Biz de sizden birçok şeyler alıyoruz. Birbirimizden umut alıyoruz.

Şimdi siz düşünüyorsunuz; "Bu insanlar, yazarlar, çizerler neden kalkıp da buralara geliyorlar? Hayatları bunca sıkıntıyla geçen bu insanlar gelip bizleri görmek, sizlerle konuşmak için buralara kadar neden geliyorlar? Demek ki onların, ışıkları bitmemiş, içlerinde biriken duyguları, düşünceleri bize vermek için geliyorlar." Sizler böyle düşünüyorsunuz.

Biz de düşünüyoruz; "Bu gençler bu güzel havada neden buraya geliyorlar? Öğrenmek, bilmek için geliyorlar. Duygularını, düşüncelerini geliştirmek için geliyorlar. Hayatı nasıl yorumladığımızı görmek istiyorlar, öğrenmek istiyorlar. Bunlar için geliyorlar."

İşte bunlar için umutluyum. İşte umut budur.

Bunları söylüyorum ve çok mutlu oluyorum.

O gün Kemal Özer'le birlikteydik. Kemal Özer yıllardır tanıdığım, sevdiğim bilge-düşünür-şair, yanı başımda dingin heyecanlarını yaşıyor, biliyorum.

Biz konuşurken kalabalık büyümüş. Okuyucular, tatil gününün izinli erleri, "burada ne oluyor?" diye meraklanan insanlar toplanmışlar.

Konuşma kendiliğinden gibi "UMUT" konusuna kaymış.

Sonra düşündüm, umutları alabildiğine hırpalanmış bir toplumda "umut" ne önemli? "Umut" deyip geçiverdiğimiz, "umutlu" olmayı "saflıkla budalalık" arasında bir yere koyup geçtiğimiz, umudu "boş beklentiyle karıştırdığımız toplumda neleri kırdığımızı düşündüm.

UMUT, bizim direnme gücümüzdür.

UMUT, bizim yenilenme gücümüzdür.

UMUT, hayat ağacımızın filizidir, yaprağıdır, özsuyudur.

UMUT, bizim eylemimizdir.

Düşünüyorum da, umudun düşmanları insanın düşmanıdır.

İnsanın umudunu kırmak, insanlık suçudur.

Keşke bu suç için yasalarda yer olsaydı, anayasalarda paragraflar yazılsaydı, insanlar "umut kırma" suçunun ne olduğunu öğrenseydi...

Belki, insan daha insan olurdu...

Umutsuzluk...

"Umutsuzluk" bir insan duygusu.

Kim bu duyguyu tanımamıştır ki? Umutsuzluğa düşmeyen insan var mıdır?

"Artık her şey bitti. Ne yapsam boşuna. Yapılacak hiçbir şey kalmadı" deyip de kolunu, kanadını kırılmış duyumsamak.

"Hiçbir şey yapmaya değmez. Yapsan ne olacak, yapmasan ne olacak? Her şey nasılsa olacağına varıyor" diyerek geleneksel kaderciliğin arkasına sığınmak.

"Yapamadım, ben başaramadım, bütün suç bende. Şansımı kendim kırdım, değerini bilemedim, neye elimi atsam kuruttum" duygusuyla kendi üzerine kıvrılmış bir suçluluk burgusuyla umutsuzluğa düşmek.

Kâh birini, kâh ötekini yaşamamış insan var mıdır?

Umutsuzluk, bir insan duygusu.

* * *

Umutsuzluğun en kötü yanı, insana "geçici" olduğunu düşündürtmemesi.

Umutsuzluğa düşen insan için "her şey bitmiş"tir.

Oysa hiçbir şey, hiçbir zaman "bitmez".

Umutsuzluğun her türünü genç yaşlarımızda tanıdık.

Umutsuzluğu gördük, yaşadık, denedik.

O zamanlarda bir düşüncem oluştu: "Kötü günler de iyi günler gibidir, geçer."

Kötü günler, kötü durumlar, kötü koşullar gelir ve geçer.

Ve insan kalır. İnsan hep kalır. İnsan hayatı biraz daha tanır ve kalır.

Bunu hiç unutmam.

Sevgi...

Sevgi, belki de insan duygularının en güzeli. İnsana en yakışanı.

Sevgi deyince neden aklımıza hep "iki insan" gelir? Bir kadın bir erkek. Bir erkek bir kadın. İnsanın insana sevgisi elbette çok güzel ama sevgi bundan daha çok, bundan daha geniş bir duygu değil mi?

Sevgi, bir gençlik duygusu.

Canlandıran, genişleten, yeşerten, yumuşatan bir duygu. Sevgi hayatın zenginliğidir.

Gençlerde sevgi duygusunun giderek geliştiğini görüyorum. Bu gelişimin belki de pek farkında değiliz ama keşke diyorum, bu duygumuz daha da gelişse de "sevgi dolu bir toplumda", "sevgi dolu bir dünyada" yaşayabilsek.

Gençlerle konuşurken, gençlerin mektuplarını okurken hep aynı "sevgiyle bakan gözler"i görüyorum.

Sevgi, belki de insanın gerçek özgürlüğüdür.

Baskıcı insanda sevgiyi hiç görmedim.

Bencil insanda sevgiyi hiç görmedim.

Yılgın insanda sevgiyi hiç görmedim.

Sevgi insana güç verir, cesaret verir, hayata katılma isteği verir, üretmek isteği verir, yaratmak isteği verir.

Sevgi, yaşamanın gücü.

Kitapları seversiniz, hayvanları seversiniz, insanları seversiniz, ağaçları seversiniz. Sevgi sizi büyütür, geliştirir, güçlendirir. Onlar da sizi sever, bunu bilirsiniz. Sevildiğinizi duyarsınız ve güçlenirsiniz. Hayatla bağlarınız gelişir, zenginleşir.

Sevgi özel bir yeti mi? Sanmıyorum. Sevginin her insanda bulunan, gelişmeye açık bir duygu olduğunu düşünüyorum.

Keşke "sevgi eğitimi" diye bir öğretimiz olsaydı. Bize sevgiyi öğretselerdi. Sevgiyi bilen, bize öğreten öğretmenlerimiz olsaydı. Sevgimizi nasıl geliştireceğimizi bize anlatsalardı. Sevginin ne değerli, ne önemli bir duygu gelişimi olduğunu bize duyursalardı.

Biz de, sevgiyle yaşamanın, sevgiyle çalışmanın, sevgiyle üretmenin, sevgiyle yaratmanın gücünü anlayabilseydik, yaşayabilseydik.

Bunu bilseydik, her şey sevgimizi büyüten bir katılım olurdu. Müzik, kitaplar, resim, heykel, sinema, tiyatro, fotoğraf... bütün sanatlar sevgimizi geliştirirdi. Bütün bilimler bize daha yaşanası bir dünya vermek için çalışırdı.

İnsanlara da sevgiyle bakmayı öğrenirdik.

Bir tek insana değil, "işte seveceğim insan" demeden bütün insanlara.

"Benim sevgime sadece o değer" demeden bütün insanlara sevgiyle bakmayı öğrenseydik.

Güçlü zayıf, mutlu mutsuz, varsıl yoksul, güzel çirkin, beyaz siyah demeden bütün insanları sevmeyi öğrenseydik.

İnsanı sadece insan olduğu için sevmeyi bilseydik.

Biz de daha insan olurduk.

Sevgi Neden Gençliktir?

İnsanoğlu yüzyıllar boyunca gençliğin gizini aradı.

"Gençlik", bilinmeyen dağların ötesinde gizlice akıp giden erişilmez ırmağın sularını biriktirdiği bir pınar mıydı? Nice güçlükleri göze alıp da bu pınarın olduğu yere erişenler, bu pınarın suyunu içenler artık "sonsuza kadar genç" mi kalıyorlardı? Böyle söylenceler yıllarca yaşamıştır.

Yoksa "Gençlik", bilinmeyen bir otun içinde mi gizliydi? Binlerce bitkinin içine gizlenmiş, kendisini ancak bilenlerin arayıp bulacağı küçücük bir ot, onu bulanlara, bulup yiyenlere "sonsuz bir gençlik" mi veriyordu? Böyle söylenceler de çıkmıştır.

"Sonsuza kadar genç kalmak" neden insanoğlunun sürekli arayışı oldu?

Neydi "hep genç olmak?"

İnsanlar bunu hep derilerinin gergin oluşunda, saçlarının beyazlaşmamasında, ellerinin buruşmamasında aradılar.

"Genç kalmak" için yapılanların tarihi ayrı bir kitap konusu olacak kadar zengin örneklerle dolu. Günümüzde de "genç kalmak", insanın değişmez bir tutkusu olarak estetik endüstrisini, kozmetik endüstrisini yarattı.

İnsanın yüzyıllar boyu süren yanılgısı.

Bu bir yanılgıdır.

Ne "gençlik iksiri" vardır, ne "gençlik otu", ne de estetikle, kozmetikle elde edilecek bir gençlik.

GENÇLİK SEVGİDİR.

Sevgiyi bilen insan "sonsuza kadar genç" kalmanın gizini de bulmuştur.

Sevgiyi bilen insan, "gençlik pınarını" bulmuştur, "gençlik otunu" bulmuştur, gençliğin o nerede bulunacağı bilinmeyen gizini bulmuştur.

O giz, insanın kendisindedir, insanın duygu dünyasındadır, insanın bilincindedir.

Sevgi insanın bilincidir.

Dünyaya "sevgi bilinci"yle bakan insan, sevilecek ne çok şey bulur.

Her şey onun sevgisi için bir nedendir. Her şey, onun sevgisi için bir nesne (obje)dir. "Ne yapayım, sevebileceğim birini bulamadım" diyen insan, ne yazık ki, sevgi gücünü kazanamamıştır, onun için sevgi "kendisinin sevebileceği birisi"dir ve onu belki de hiç bulamayacaktır. Oysa, "sevgi gücü" olsaydı, kendi bencillik sınırlarının dışına çıkabilseydi, seveceği ne çok şeyin (ağaçlar, kitaplar, insanlar, hayvanlar...) çevresinde var olduğunu bilecekti.

Sevgi bir gençlik duygusudur.

Onu bulan "sonsuza kadar genç" kalır, onu bulamayan hep yaşlıdır.

Sevgi üretici, yaratıcı bir güç.

Belki de onu bilemediğimiz için güçsüzüz.

Sevgisizlik...

İnsana hep "sevgisizlik" öğretildi.

"Sevgisizlik" bir öğretidir.

"Sevgi" suçlandı, yasaklandı ve sürgün edildi.

İnsanın "sevgi kapısı" kapatıldı, üzerine çiviler çakıldı.

Ve "sevgisizlik" öğretildi.

Sevgisiz insanlar çocuklara, gençlere "sevgisizliği" öğrettiler.

Sevgisiz insanlar, yaşadıkları toplumu da "sevgisiz toplum" yapar.

"Sevgisiz toplumda" insanların sevgiyi yaşatmaları, korumaları, savunmaları çok güçtür. İnsanın yaşama eylemindeki temel güçlüklerinden birisi bu.

"Sevgisizlik" nasıl öğretilir?

Güvensizlikle öğretilir, kuşkuculukla öğretilir, bencillikle öğretilir, çıkarcılıkla öğretilir.

"Hayatında kimseye güvenme" diye öğretilir. "Karşındakine hep benden ne çıkar var, diye bakacaksın" denir. "Bu benden nasıl yararlanmak istiyor, diyeceksin" denir. Genç kızlar genç erkeklere böyle bakmayı öğrenirler, genç erkekler genç kızlara böyle bakmayı öğrenirler. Gençler yaşlılara, yaşlılar gençlere, kadınlar erkeklere, erkekler kadınlara böyle bakmayı öğrenirler. Aslında öğrendikleri "sevgisizlik"tir. Bu öğretiyle toplumda kimse kimseye güvenmez olur. Sonra da herkes birlikte yakınmaya başlar, "bu ne güvenilmez bir dünyadır, bu nasıl bir hayattır, güvenilecek kimse kalmadı, güvenilecek hiçbir şey kalmadı mı?" Oysa, varılan sonuç, herkesin elbirliğiyle katıldığı bir "sevgisiz toplum"dur.

İnsanlara "kuşkuculuk" öğretilir. "Kuşkuculuk" öylesine yerleşir ki, insanlar güzel bir günden bile kuşku duyarlar. "Arkadan mutlaka hava bozacaktır" diye düşünmeye alışırlar. Gülmekten korkarlar, çünkü onlara "çok gülmenin arkası mutlaka ağlamaktır" diye öğretilmiştir. Kendilerini mutlu duydukları zaman bile kuşkuculuk peşlerini bırakmaz, "Tanrım bu mutluluk acaba ne kadar sürecek?" diye tedirgin olurlar.

İnsanlara "bencillik" öğretilir. "Her şeyin en iyisi senin olmalı" denir. Hep "en iyisi nasıl benim olur?" diye düşünmeleri istenir. İnsanların "ben" duygusu beslenir, büyütülür, körüklenir, Sonra da o insanlar her şeyi "benim bundan ne çıkarım var?" diye değerlendirmeye alışırlar. Değer yargıları buna göre düzenlenir. Gelişmiş bir bencillik, bütün olayları "bundan bana ne?" gözlüğüyle gösterir. BEN BEN, sadece BEN, hep BEN. İnsan giderek yalnızlaşır, belki de ilk insanın yalnızlığına kadar geriler. Artık yalnızlığından yakındığı zaman bunun arkasındaki oluşumu göremeyecek kadar kendisiyle doludur.

Bencillikle öğretilense "sevgisizlik"tir.

İnsanlara çıkarcılık öğretilir. Her şeye "kendi çıkarın için" bakacaksın denir. Hayat budur denir. Hayat budur ve herkes böyle düşünmektedir. Sen de böyle düşünmezsen aptallık edersin denir. "Çıkar", "çıkarlar", "herkesin çıkarı", "senin çıkarın"... Giderek insanın varoluşunu "çıkarları"yla eşdeğer sayan ortak bir değer sistemi gelişir.

Ve sevgisizlik öğretilir.

Sevgisizlik sevginin düşmanıdır.

Ama Neden Sevgisizlik?

Peki, insanlar neden "sevgi" yerine "sevgisizliği" seçtiler?

Neden insanlara "sevgi" yerine "sevgisizliği" öğrettiler?

Bunun bir nedeni olmalıydı ve vardı.

"Sevgisizlik", insana baskı yapmak için gerekiyordu. Sevgiyi bilen insan özgürdür ve ona baskı yapamazsınız. Ama, sevgisiz bırakılmış insan yalnızdır, baskılara açıktır ve baskılara direnemez. Tersine, yalnızlığından kurtulmak için altına gireceği bir baskıyı kendisi arar. Sevgiden yoksun bırakılmış insan, kendisine yapılan baskıyı fark etmez, giderek böyle bir baskıyı gereksinir, hatta onu sevebilir de.

"Sevgisizlik" insanı sömürmek için gerekiyordu. Sevgi dolu bir toplumda hiç kimse ne sömürüyü haklı bulabilir, ne de haklı kılabilir. Ama, güvensizlik, kuşkuculuk, bencillik, çıkarcılıkla öğrettiğiniz sevgisizlik bir toplumda yerleşirse "sömürü" çok kolaylaşır. Artık ona sömürü bile demezsiniz, gerekli, vazgeçilmez bir yaşama biçimi olarak görürsünüz. Böyle bir toplum düzeninde ya sömüreceksiniz ya da sömürüleceksiniz. Doğrusu hem sömürmeniz, hem sömürülmenizin gerekli olduğudur. Başarıyı da "daha az sömürülmek, daha çok sömürmek" olarak tanımlamak kaçınılmazdır.

"Sevgisizlik" savaşlar için de gereklidir. Baskı ve sömürünün doğrudan aracı olan savaşlar ancak "sevgisizlik"le yapı-

labilir.

Sevgi dolu bir dünyada savaşlara yer yoktur.

Sevgi dolu bir dünya, salt bir duygu dünyası değil, baskının, sömürünün, savaşın olmadığı bir dünyadır.

Onun için de sevgi, bireysel bir gelişmişlik değil, toplumsal bir olgudur.

Onun için de sevgisizlik, bireysel bir yoksunluk değil, toplumsal bir öğretidir.

Sevgi; özgürlük, güç, emekten yana, sömürüsüz, barışçı bir dünya demektir.

Sevgisizlikse; insanlık dışı her şey.

Bir Gençlik Duygusu Olarak: Barış...

Günümüz gençleri barıştan yana.

Gençlerin "barış ve savaş" kavramına ilişkin duyguları, düşünceleri, davranışları hep barıştan yana.

Gençler bu "barış bilinci"ni nasıl kazandı, bunu bilmek gerekiyor. Çünkü gençliğin atılganlığı, gözüpekliği, her sorunu kısa yoldan çözüvermek tutkusu onları barıştan çok savaşa yakın kılardı.

Atılmak, savaşmak, düşmanı yenmek. Gençlere uygun davranış buydu.

Savaşa karşı olmak, savaşmayı istememek ayıpların en büyüğüydü. Korkaklığın, yılgınlığın, yurduna karşı hainliğin simgesiydi bu.

Ben de, benim gençliğim de hep savaşa hazır olmak için yetiştirilmişizdir. Oyunlarımız buydu, duygularımız buydu düşüncelerimiz buydu.

"Silahını çek ve vur."

"Düşmanı bul, bastır ve yok et."

Kısa yoldan, güvenilir, kesin bir sonuç.

Çocukluğumuz savaş oyunlarıyla, mahalle kavgalarıyla,

kişisel dövüşlerle geçiyordu. İlk barış dersini de çocukluğumda almıştım. Olay beni bugün de şaşırtır. Sanırım Gebze'deydik. İki çocuk grubuyduk. Bizim grubumuz daha çok memurların çocuklarından oluşuyordu. Karşı grupsa daha çok yerli halkın çocuklarıydı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bulunduğumuz ilçede –Gebze bir ilçeydi– böyle bir ayrım oluşmuştu demek ki. İki çocuk grubu birbirine karşıydı. Hangi gruptan bir çocuk dövülse, o grup bunun intikamını alırdı. Böyle küçük kavgalar kimi zaman grup kavgalarına dönüşürdü. Daha çok uzaktan taşlarla yapılan, mahalle aralarında sürüp giden, yeneni yenileni pek belli olmayan kavgalardı. Her grup da kendini "yenen" sayardı ya. Karşı grubun lideri Ali adında, sevimli, güçlü, ağırbaşlı bir çocuktu. İçten içe beğendiğim, "keşke bizim aramızda olsaydı" diye düşündüğüm bir çocuktu. Bir gün, onlardan birinin bir yerde kıstırılıp dövülmesinin ardından, benimle görüşmek için haber gönderdi. (Bizim grubun lideri de bendim herhalde.) İntikam kavgası çıkarma hakkı onlarındı. Biz de tetikte bu kavgayı bekliyorduk. Arkadaşlarım bu görüşme önerisine karşı çıktılar. Bunun bir tuzak olduğunu, beni çağırıp döveceklerini, gitmemek gerektiğini söylediler. Ben karşı çıktım. Benim bildiğim Ali tuzak kurmazdı. Ona güveniyordum. Gidip görüşmek istiyordum. Tarafsız bir yer seçtik. İkimiz de yalnız gidecektik. Sonunda arkadaşlarım da kabul etti. Görüşmeye gittim. Ali gerçekten de yalnızdı. Arkadaşlarımız (onun da, benim de grubum) kendi sokaklarının arkasında bekliyorlardı. Ali'yle el sıkıştık, oturduk. Söze Ali başladı:

– Böyle dövüşüp durmamızın sonu yok, dedi. Neden arkadaş olmuyoruz? Arkadaş olalım, birlikte oynayalım. Birbirimizden alıp veremeyeceğimiz bir şey yok ki.

Duraladım. Böyle bir konuşmaya hazır değildim. Birden Ali'ye hayran oldum. Böyle bir konuşmayı yapabilmenin ar-

kasında nasıl bir güç olduğunu sezdim. Ancak güçlü bir insan barış isteyebilirdi. Bunu duyumsadım. Ama, arkadaşlarım da bu barışı ister miydi? Evet, isterdi. Buna da karar verdim. Ali'nin elini coşkuyla sıktım. İçimden ona sarılmak geldi. Ama Ali, ağırbaşlı ve mesafeliydi. Bunu yapamadım.

– Söz, dedim. Bundan sonra dövüşmeyeceğiz. Arkadaş olacağız. Ama, aramızdan biri yanlış yaparsa ne olacak? Sizden biri bizden birini döverse?

Ali:

– Ona ceza vereceğiz, dedi. Toplanıp konuşacağız, ona ceza vereceğiz. Oyunlarımıza almayacağız.

Her şeyi düşünmüştü. Grubunu tanıyordum. Bunları ona söyleyecek birisi o grupta yoktu. Belli ki her şeyi kendisi düşünmüştü. Grubu da onun sözlerini dinleyecekti.

– Peki, dedim. Böyle olacak. Söz mü?

Ali:

– Söz, dedi.

İkimiz de ayrıldık, kendi gruplarımıza döndük.

Arkadaşlarımıza konuşmayı anlattım. Barış önerisini sevinçle karaladılar. Hepsine tek tek baktığımı anımsıyorum. Hayır, korku yoktu. Korkuları yüzünden kabul etmiyorlardı bu öneriyi. Bunu gördüm ve rahatladım. Barış herkes için güvenceydi. Ama çözülmesi gereken bir sorun vardı. Onlardan biri dövülmüştü.

– Son dayak olayı için özür dileyeceğiz, dedim. Bir daha bizden kimse onlardan kimseyi dövmeyecek. Onlardan biri bize saldırırsa, bunu da aramızda karara bağlayacağız. Artık kavga yok.

İlk barış dersimi böyle almıştım.

O günden sonra aramızda kavga olmadı. Birlikte oyun oynamaya başladık. İlk çekingenlikler kolay aşıldı. Oyun taraflarında hep karışık kadrolar yaptık. Ali en iyi arkadaşımız oldu.

Çocuklar arasında olanlar çocukların arasında kalır. Bu olup bitenlerden kimsenin ana babasının haberi olmadı. Hiçbir zaman evlerimize şikâyet götürmedik. Kimseyi babamızın yetkileriyle korkutmadık. Bu en aşağılık suçtu. Böyle bir şey olsaydı bağışlamazdık. Her şeyi kendi aramızda çözümledik. Tek tük olayı toplanıp birlikte karara bağladık. Kavgayı çıkaran özür dilerdi ve vurduğu çocuğun şimdi gelip kendisine vurmasını isterdi. Bu ödeşmeydi. Ama özür dilenen çocuk gidip de ona vurana vurmazdı. "Vazgeçtim" derdi. Giderek bu olaylar da kalmadı.

Sağduyuyla sağlanmış bu barış ortamı hepimiz için güzel bir dersti.

Öyleyse savaşlar neden çıkıyordu?

* * *

Savaşlar neden çıkıyordu?

Bu sorunun doğru yanıtını anlamam için yılların geçmesi gerekiyormuş. Uzun yıllar, savaşların hep devletlerin başındaki liderlerin öfkelerinden, anlaşamamalarından, belki de ruh sağlıklarının bozuk olmasından çıktığını sanıyorduk. Bugün bile, İkinci Dünya Savaşı'nın Hitler'in deliliği yüzünden çıktığını düşünenler vardır. Oysa, savaş böyle bir basit nedenden çıkmıyor.

İşin gerçeği, savaşların altında her zaman bir çıkar çatışması olduğudur. Birinci Dünya Savaşı da İkinci Dünya Savaşı da hep paylaşım savaşları. Yayılmacı ülkelerin diğer ülkelerin topraklarını, doğal zenginliklerini ele geçirmek için çıkardıkları savaşlar. Bu savaşların arkasında ellerini keyifle ovuşturan sermaye grupları var. Hep böyle olmuş ama bizim anlamamız geç oldu.

Bu basit gerçek de hep saklanmış.

Sömürge savaşlarının vitrininde "ilkel topluluklara uygar-

lık götürme" etiketi var. Uygarlık, oralarda yol yapmak, okullar açmak, hastaneler kurmak, dini götürmek demek. Vitrinin arkasında kanlı kırımlar, yeraltı-yerüstü zenginlikleri yağmalamak, baskılı yönetimler var. Dış sermaye gruplarıyla bağlantılı yerli ortaklara verilen kârlarla paylaşılan ülkeler.

Sonradan, savaşların vitrinine "uygarlık götürme" etiketi yeterli olmuyor. Bu kez de etiketin üzerinde "demokrasi ve özgürlükler" var. Ama vitrinin arkası değişmiyor. Gene sermaye gruplarının yenilen ülkelerden elde edilen zenginliklerin yağması. Sonra da şirketlerin kendi aralarındaki savaşları. Silahların yerini karmaşık para hesaplarının aldığı bitip tükenmeyen savaşlar.

İnsanlığın çektiği acıların arkasında işte bunlar vardı. Yakılan, yıkılan kentlerin, milyonlarca ölünün, yaralının, sakatın arkasında işte bunlar vardı.

Haklı savaşlar da vardı, unutmamak gerekiyor. Ülkelerin kendilerini kurtarmak için açtıkları savaşlar: Kurtuluş savaşları. Öncülüğünü bizim ülkemizin yaptığı doğru savaşlar. Bir ülkeyi yağmalamak için değil, kendi ülkesini kurtarmak için yapılan savaşlar. Bu savaşlar haklıydı, doğruydu.

Savaşları doğru değerlendirmek için hep perdenin arkasını görmek gerekiyordu. Hep sormak gerekiyordu: Bu savaşın arkasında ne var, kimler var? Bu savaş kimlerin işine yarıyor? Kimlerin çıkarına geliyor?

Nükleer silahlar birdenbire insanların aklındaki "savaş-barış" kavramına yeni bir boyut getirdi. Yeni ama çok etkili, değişik bir boyut.

Bu neydi?

Nükleer Silahlar - Nükleer Savaş...

Hiroşima üzerinde patlayan "tarihin ilk atom bombası"nın mantarı gökyüzüne yükselirken, insanlık tarihinde

yeni bir çağın başladığını belki de çok az kişi fark ediyordu: Nükleer dehşet çağı.

İnsanlar birden savaşın artık başka bir şeye dönüştüğünü anladılar.

İnsanlar, belki de farkına bile varmadan zihinlerinden eski zaman savaşlarını düşündüler. Teke tek yapılan savaşları. Savaşmak için iki insanın yüz yüze gelmek zorunda olduğu savaşları düşündüler belki de.

Sonra ateşli silahlar çıkmıştı. Köroğlu'na "Delikli demir çıktı-Mertlik bozuldu" dedirten silahlar. Artık insanlar arkadan da vuruluyordu.

Düzenli orduların savaştığı dönemler başlamıştı. Ama gene de askerler çarpışıyor, siviller de tedirginlikle savaşın nasıl sonuçlanacağını bekliyordu. Savaşların cephelerde yapıldığı kavgalar.

Atom bombası, o zamana kadar yaşanan bütün gelişmeleri bir anda ortadan kaldırmıştı. Artık ne asker-sivil ayrımı vardı, ne cephe-cephe gerisi. Atom bombası için herkes hedefti, her yer cepheydi. Ona karşı ne hazırlık yapılabilirdi, ne de önlem alınabilirdi. Hiroşima'nın bir anda yerle bir olması, yüz binlerce insanın bir anda ölümü, kentte her şeyin birbirine karışması gerçek bir "dehşet çağı"nın habercisiydi. Arkadan Nagazaki'ye atılan ikinci bomba, bu gerçeğin anlaşılmasına yetti.

Yaşanan dehşet, insanların atom bombasına hayranlıktan kapanmış gözlerini açmaya başlamıştı. Bombayı yapan nükleer fizikçiler ilk uyananlar arasındaydı. Oppenheimer kendini kaptırdığı parlak bilimsel gelişmenin bomba olup da insanların tepesinde patladığını görmenin dehşetiyle, hidrojen bombası projesine karşı çıktı. Ama çok geçti. Derhal güvenlik belgesi geri alındı ve kuşkulu insanlar listesine sokuldu.

Ama bir kuşku başlamıştı ve artarak sürdü. Nükleer silah-

lara karşı çıkış, sayıları giderek artan insan tarafından benimsendi. İnsanların savaşa ilişkin değer yargıları değişmişti. Bunu da nükleer silahlar yaratmıştı. Olayın arkasında "izm'ler arayanlar yanılıyordu. Nükleer dehşete karşı çıkmayı komünistlerin, sosyalistlerin, hümanistlerin, pasifistlerin marifeti sayanlar yanıldıklarını anladılar.

Nükleer dehşete karşı çıkan "insanın içindeki insan"dı.

"İnsanın içindeki insan", nükleer, silahlarla birlikte artık geleceğin var olmadığını gördü. Gelecek yoktu. Yitip gitmişti. Geleceğin yeniden var olması için mücadele etmek gerekiyordu. Gelecek, artık "barış"la var olabilirdi.

Barış, "insanın içindeki insan"ın varlık-yokluk çizgisindeki amacı oldu.

Barış, artık soyut bir özlem değildi.

Barış, artık somut hedeflerdi: Nükleer silahların yok edilmesi, genel silahsızlanma, savaş için ayrılan paraların insanların sağlığı, eğitimi, mutluluğu için kullanılması.

Barışı Kimler (ve Neden) İstiyor?

Geçmiş yüzyıllarda da barışı isteyenler vardı. Bunların başında "kadınlar" geliyordu. Kadınlar en eski barışçılardır.

Kadınların barışçı olmalarının çok yalın ve çok doğru nedenleri vardır: Kadınlar erkeklerinden ayrılırlar, evleri ve (belki de en önemlisi) çocukları güvenlikte değildir. Kadını dünyanın en eski barışçısı yapan etken, belki de analık içgüdüsüdür. Erkekler için geleceği kurmak olan, belki de bir yaşama biçimi olan "savaş", kadınlar için geleceğin –mutlaka– daha kötüye değişmesiydi. Kazanan tarafın kadını olmak bile, kadına bu duygusunu unutturmamıştır. Kente gelen ve artık köle olan esirlerin susuzluğunu, açlığını, yuvasından ayrı düşüşünü gene kazanan tarafın kadını düşünmüş olmalıdır.

Yaşlılar da savaşa karşı olmuşlardır. Yaşlılar savaşta yük olduklarını düşünürler. Savaşa katılmamak, savaşta işe yaramamak, insanın hayata yük olduğunu düşündürtür.

Gençlerin hep savaş yanlısı olmaları gerekir. Geçmiş yüzyıllarda savaş, gençlerin önündeki gelecekti. Gençlerin zengin olmalarının, daha çok toprağa egemen olmalarının, kendilerini güçlü duymalarının yolu savaştı.

Onları bugünün gençlerinden ayıran önemli fark budur.

Bugünün gençleri savaşa karşıdırlar.

Çünkü savaş onların geleceğini yok etmektedir.

Savaş, artık ne erkekliğin simgesidir, ne cesaretin ölçütüdür.

Savaş artık, sadece ve sadece, kimbilir kimlerin çıkarı için (bunun kimler olduğunu bilen gençler de vardır) gidip dövüşmek, belki ölmek, belki sakat kalmaktır.

Bugünün gençleri savaşa karşıdırlar. Bu da doğru, tutarlı, anlaşılır bir tavırdır.

Artık geçmişte de barıştan yana olan kadınlara, yaşlılara gençler de katılmıştır.

Kendi yurdunu savunmak, kendi emeğini savunmak, insanlık haklarını savunmak gibi haklı nedenlerin dışında gençleri savaşa göndermek olanağı azalmıştır.

Barışı artık halk kitleleri istiyor. Gorbaçov'la Reagan döneminde hız kazanan barış görüşmelerinin arkasında halk kitlelerinin isteği vardır.

Barış gelecektir, savaşsa yok oluş.

"İnsanın içinde insan"ın yükselişi.

Bir Gençlik Duygusu Olarak: Özgürlük...

Özgürlük neden bir gençlik duygusu olsun ki?

Özgürlük her insanın istemi değil mi?

Hayata gözlerini yeni açmış bir bebeğin ağlayışı, ellerini

uzatışı, bir şeyleri tutmak isteyişi özgürlük duygusunun dürtüleri değil mi? Biraz büyüyüp kasları güçlenince, ilk sarsak adımlarını atınca içini kaplayan o bilinmez duygu, aslında özgürlük arayışı değil mi?

Yaşlıların kendi evlerinin olmasını istemesi, istediklerini yapabilmenin hayalini kurmaları, artık özgür olmayışlarının açıklaması değil mi?

Bütün hayatımız boyunca "özgür olma"nın, "özgürce yaşama"nın özlemini duymuyor muyuz?

Özgürlük neden bir gençlik duygusu olsun?

Özgürlük bir insan duygusu. Ama neden gençlik dönemimizde bu duyguyu daha sıcak yaşıyoruz? Özgürlükten uzak olmak, neden bu dönemde bize daha çok acı veriyor?

Hem nedir özgürlük?

Üstünde bunca konuştuğumuz, tartıştığımız, varlığını yokluğunu bilmek istediğimiz "özgürlük" nedir?

"Özgür olmak" derken, gerçekte neleri istiyoruz, nelerin olmasını düşünüyoruz?

Özgür olmak, istediğimiz zaman istediğimiz şeyleri yapabilmek mi?

Yoksa, özgür olmak derken, hiç kimseye, hiçbir şeye bağlı olmadan yaşayabilmeyi mi anlıyoruz?

Özgür olmak, canımızın istediği şeyleri satın alabilmek mi?

Acaba, hiç kimseyle bağlantımız olmasa, istediğimiz her şeyi yapabilsek, canımızın istediği her şeyi satın alabilsek "özgür olmuş" olacak mıyız?

Sakın "özgürlük" derken, nedenlerini pek de bilemediğimiz duyumsuzluklardan kurtulmayı amaçlıyor olmayalım.

Bir köle için "özgürlük", bir efendiye bağlı olmadan yaşamak değil miydi?

Bir mahpus (hapisteki insan) için "özgürlük", hapisten dı-

şarı çıkmak değil midir?

Bir çocuk için "özgürlük" büyümek midir?

Ailesinden harçlık alan bir genç için "özgürlük", okulları bitirip bir işte çalışarak para kazanmak, kendi başına yaşayabileceği bir hayatı kurmak mıdır?

Mutsuz bir evliliğin bunalttığı kadın ve erkek "özgürlüğü" boşanmakta arayacaktır. Boşanınca "özgür" olacaklar mıdır?

Birisi için çok anlamlı "özgürlük", başkası için de aynı anlamı taşımakta mıdır? Özgürlük kişisel bir olgu mu, toplumsal bir anlam mıdır? Yoksa toplumsal-ekonomik-siyasal bir kavram mıdır?

"Özgürlük" tanımı da, toplumların gelişmesiyle, kişilerin durumlarıyla değişiyor mu, yoksa her zaman-her yerde-herkes için geçerli bir tanımı var mı?

"Başkasına zarar vermeden istediğini yapmak", özgürlük için yeterli bir tanım mı? "Başkasına zarar vermek" kavramı da toplumdan topluma, çağdan çağa, insandan insana değişmiyor mu?

Biraz karışık görünüyor ama basmakalıp konuşmamak için kavramları düşünmek gerekiyor.

"Özgürlük" kavramına bir de "kısıtlanmış özgürlük" açısından bakalım. "Özgürlüğüm kısıtlanıyor" derken ne demek istiyoruz?

* * *

– Özgürlüğüm kısıtlanıyor. Kendi istediğim şeyleri yapamıyorum, tersine istemediğim şeyleri yapmak zorunda kalıyorum.

– Özgürlüğüm kısıtlı. Ne yapmam, ne yapmamam gerektiğini bana hep başkaları söylüyor.

– Özgürlük mü? Ne özgürlüğü. Her şeye kurallar. Her yer

kurallar. Bu kurallar bir kere konmuş ve artık değişmiyor. Sen artık o kurallara uymak zorundasın. Uymazsan, kural dışı oluyorsun. Kural dışı. Uyumsuz oluyorsun. Özgürlük yok. Belki de hiç olmadı.

– Özgürlük bir sözden ibarettir, böyle bir şey yok. Kolunda saat olmayan kimse görüyor musunuz? Günümüzü 24 saate bölmüş, kolumuza takmışız. Aslında o küçük alet bize hükmediyor. Gözümüz saatte. Şimdi işe gidilecek, şimdi işten çıkılacak, şimdi eve gidilecek, şimdi yatılacak, şimdi kalkılacak. Kim özgürmüş, bana gösterin de güleyim. Biz işin başında özgürlükten vazgeçmişiz.

– Sorunu yanlış koymayalım. Bakın, özgürlük deyince insanın aklına ne geliyor? Ordan başlayalım. İnsanın aklına doğa geliyor değil mi? Şöyle, doğada yaşamak, dilediği gibi gezinmek, doğayla iç içe olmak, istediği yere bakınmak, istediği zaman yatmak, uyumak. Ama siz, bunaltıcı bir kent hayatında bunu düşünüyorsunuz, bunu da hesaba katmak gerekmez mi? Gerçekten doğada tek başına yaşasaydınız, yiyeceğinizi orda bulmak, yiyecek için dövüşmek zorunda kalsaydınız. Yağmurda, çamurda, fırtınada, gene kendinize bir barınak yapmak zorundaydınız. Şimdi düşünelim, bu özgürlük mü olurdu? Hayır.

İnsan, özgürlüğü toplum hayatının içinde bulmak zorundadır. Toplum hayatı denince de, başka insanlarla birlikte yaşamak zorunlu. Birçok insanın bir arada yaşamasıysa isteyelim istemeyelim kurallar demektir, kurumlar demektir.

Onun için de, fantezileri bir yana bırakırsak, özgürlüğü irdelemek için kuralları, kurumları irdelemek gerekiyor. Kurallar niçin konmuş, kimler için konmuş? Kurumlar niçin kurulmuş, kimler için kurulmuş? Sorunun doğru konumu budur.

– Neden fantezileri bir yana bırakıyoruz? Fanteziler de öz-

gürlüğün bir parçası değil mi? İlle de gerçekçi olmak zorunda mıyız? Belki de asıl özgürlük fantezilerimizdedir. İnsanın ille de olabilir şeyleri düşünmek zorunluluğu nerden çıkıyor? Ben, insanın her şeyi düşünmesini doğru buluyorum. Hem bugün fantezi sayılanın yarın gerçek olmayacağını nerden biliyoruz?

Özgürlüğe Yeniden Bakmak...

İnsanların içindeki özgürlük isteğini dışavuran sorular vardır. Bu sorular insanın yaşadıklarını gerilerde bırakan yeni durumlar yaratırlar. Hep dikkatimi çekmiştir.

– Şu anda size piyangodan bir milyar lira çıksaydı ne yapardınız?

– Elinizde olduğunu farz edelim. Şu anda nerede, ne yapmak isterdiniz?

– Sadece altı aylık ömrünüz kaldığını bilseydiniz nasıl yaşamak isterdiniz?

Bu soruların hepsi de insanları düşündürür.

Birinci soru, insanın ekonomik zincirlerini kırmaktadır. (Unutmayalım, tarih 1989 yılının kasım aylarıdır. Yer Türkiye'dir. Para birimi liradır. Belki de ileride "bir milyar lira" ölçeğine hiçbir hayal yerleştirilemeyecektir.) İnsanların çok parası olunca ne yapacağı düşüncesi ekonomik özgürlük demektir. Orta sınıf insanının yanıtı, bir ev bir arabadır. Ama para bundan çoğuna da yeter. İki ev olmalıdır. Biri hep oturulacak ev, öbürü yazlık. Bir de araba olmalıdır. Bir de iş kurmak gereklidir. Paranın parayı getireceği bir iş. Özgürlük burada biter. Güvensiz toplumun güvensiz insanının hayali özgür olabilir mi?

İkinci soru, insanın daha geniş bir seçimine olanak verir. Nerede ve ne yapmak? Bu soruya kolay yanıt verilemez. İnsan bu soruya yanıt verecek kadar özgür değildir. Hayal gücü sınırlı bir zamana yetecektir. Tatil yapmayı düşünür. Takvimin yılı

12'ye böldüğü zaman dilimlerinden tatil ayını seçer. Ona fantastik olduğunu düşündüğü bir yer bulur: Havai'de tatil yapmak ister. Bir gemide olmak ister. Özlemine bir nefes aldırmak.

Üçüncü soru, insanın bütün özlemlerine yol veren, insanı zorlayan bir sorudur. "Sadece altı aylık ömrü kaldığını bilmek." Burada artık insanın hiçbir kuralı düşünmesine gerek yoktur. Hiçbir kuralı ve hiçbir kurumu. Bütün yapmak istedikleriniz için sadece altı ay. Bütün yaşamak istedikleriniz için sadece altı ay. Buna verilen yanıtlar önemlidir. Şimdi gerçekten özgürsünüz. Her şeyi bir yana bırakabilirsiniz. Bütün sorumluluklarınızı üstünüzden atabilirsiniz. İstemediğiniz her şeyden kaçabilirsiniz. İstediğiniz her şeyi yapabilirsiniz. Artık ölüyorsunuz ve ne yapmak isterdiniz?

Dünya turuna çıkmak isteyenler olur. Bütün borçlarını ödemek isteyenler olur. Bütün sevdiklerini bir araya toplamak isteyenler olur. Şimdi yaptıklarına devam etmek isteyenler olur.

Hayatı boyunca yapamayacağı bir şeyi yapmak isteyenler, dürüst anılmaya her şeyden çok değer verenler, hayatını doyum içinde sürdürenler...

Ölümün insanı özgürleştirmesinde çok düşündürücü bir yan yok mu?

Yaşadığımız hayat özgürlüğün bu denli karşıtı mı?

Düşünmek gerekiyor...

Duygu Özgürlüğü
Düşünce özgürlüğü
Yaşama Özgürlüğü
Yaratma Özgürlüğü...

Özgürlük dediğimiz zaman hep "düşünce özgürlüğü"nü konuşuruz.

"Düşünce özgürlüğü" nedir, boyutları nelerdir, salt siyasal düşüncelerini açıklamak mıdır, yoksa insanın kendi kendine düşünmesi mi demektir, bunları çok konuşmayız. Oysa, bunların da düşünülmesi, konuşulması gerekli.

Yoksa, "düşünme özgürlüğü" dediğimiz kavram, birçok özgürlüklerin bir toplamı mıdır? "Düşünce" öyle kendiliğinden oluveren bir şey mi?

T.Ceza Kanununun 141-142. maddelerini salt siyasal bir konu mu saymak gerekiyor? (163. madde de var kuşkusuz.)

Geçmiş yıllarda yapılan bir paneli anımsıyorum. "Tıp-Hukuk Kurultayı" çalışmaları çerçevesinde yapılan bu panelde "İnsanın Özgür Düşünce Ve Davranışı" konusu tartışılıyordu. Konu, kanımca çok önemliydi. Toplumun bütün hayatını ilgilendiren bir önem taşıyordu.

"İnsanın Özgür Düşünce ve Davranışı..."

Bu kavramı biliyor muyduk, incelemiş miydik nedenlerini, sonuçlarını tanıyor muyduk? Kanımca hayır.

Oysa, "İnsanın Özgür Düşünce ve Davranışı" konusunu bilmeden ne çağdaş çocuk yetiştirmeyi bilebiliriz, ne doğru dürüst eğitim yapabiliriz, ne hukuku düzenleyebiliriz, ne de ruh sağlığını koruyabiliriz.

Bugün (1989 yıllarında) bu konuyu bilmeye her zamankinden daha çok gereksinmemiz var. Bu konu yeniden ele alınmalıdır. Hukukçular, tıp doktorları, psikologlar, eğitimciler, toplumbilimciler, ekonomistler bir araya gelmeli, bu konuyu bütün boyutlarıyla tartışmalıdırlar. Bu konuda yeni ufuklar açılmalı, yeni açılımlar getirilmelidir.

O tarihlerde yapılan bu çalışma (Türk Tabipleri Birliği ile Türkiye Barolar Birliği tarafından ortaklaşa düzenlenmiş ve 25-27 Mayıs 1980 tarihlerinde "Tıp-Hukuk I. Kurultayı" çerçevesinde yapılmıştı) sonradan gelen 12 Eylül hareketinin gümbürtüleri arasında yitip gitmişti. (Kongre Düzenleme

Kurulunu da bir anı olarak vermek istiyorum: Alaeddin Akçası, Orhan Apaydın, Erdal Atabek, Gülçin Çaylıgil, Faruk Erem, Esat Eşkazan, Atilla Sav, Merih Sezen, Coşkun Özdemir, Metin Özek.)

12 Eylül'ün çok sonrasında açılan "Türk Tabipleri Birliği davası"nda yargıçların karşısında bu çalışmayı da savunmamız istenmişti. Bizler bu çalışmadan da suçlanıyorduk. Bu Kurultayı düzenlemekten amacımız neydi? Bu çalışmayı yaparken devleti yıkmayı mı amaçlıyorduk? Savcı –kendisinin de pek inanmadığını düşündürten heyecansız bir ses tonuyla– iddianameyi okuyordu.

Ben –artık çok alıştığım sanık sandalyesinde oturmuş– düşünüyordum. Karşımızdaki yüksekçe kürsüde oturan yargıçlar gerçekte ne düşünüyorlardı? Bu yargıçlar ağır ceza mahkemesinin sivil yargıçlarıydı. Bize karşı "şartlanmış nefretleri olmadığını düşünüyordum. Belki de içlerinden "sizin ne işiniz vardı bu konularda muhterem doktorlar?" diye düşünüyorlardı. "Bu konulara bulaşmasaydınız da ne siz burda olsaydınız, ne de biz bu davaya bakmak zorunda kalmasaydık." Gerçekte böyle mi düşünüyorlardı bilmiyorum ama aldığım duygu buydu.

"İnsanın Özgür Düşünce ve Davranışı..."

Duruşmada bu panelin adı geçmemişti ama bütün duruşma sanki bu panelin yenilenmesiydi. Bütün duruşmalar süresince aklımda hep bu panel vardı. Keşke bu panel daha önce aklımıza gelseydi. Keşke her yıl bu paneli yeniden, yeniden yapsaydık. Keşke bu paneli her yerde yineleseydik.

12 Eylül döneminde hep 141.-142. maddelerden yargılandım. On yılım böyle geçti. Bu maddeleri buldum, okudum, bu maddelerin önünü, arkasını araştırdım. Hukukçuların yazılarını okudum. Bu maddelerin psikolojisini anlamaya çalıştım. Bu maddelerin sosyolojisini, ekonomisini anlamaya çalıştım.

Sonunda bu maddelerin, T.C.K. 141.-142. maddelerinin aslında sadece bir eylemi ya da sadece bir düşünceyi suçlamakla kalmadığını anladım. Bu maddeler "insanın insan olması"nı suçluyordu.

Evet, vardığım sonuç budur: T.C.K.'nın 141. ve 142. maddeleri "insanın insan olması"nı suç saymaktadır.

"İnsanın insan olması" suç olabilir mi?

Evet olabilir, belki de en bağışlanmaz suç budur: "İnsan olmak."

"İnsan Olmak Neden Suçtur?"

"Ben insanım. İnsan gibi yaşamak istiyorum. Beni yaşatan emeğimdir ve emeğimden başka bir şeyim yok. Emeğimle insan gibi yaşamak istiyorum. Başkaca hiçbir isteğim ve amacım yoktur."

Bu sadelikte bir istek, bu sadelikte bir amaç suçlanabilir mi?

Evet, suçlanabilip belki de en bağışlanmaz suç budur.

İçinde yaşadığımız düzen bu suçu şöyle tanımlamaktadır:

"Sen insansan ve insan gibi yaşamak istiyorsan, toplumun kurallarına boyun eğeceksin. Seni yaşatan emeğinse, çalışacaksın. Çok çalışacaksın ve sana verilenlere şükredeceksin. Daha iyi yaşamak istiyorsan daha çok çalışacaksın. Ben çalışıyorum, çalışıyorum da neden bir evim olmuyor diye düşünüyorsan kabahati kendinde arayacaksın. Ben kendimi geçindiremiyordum da neden evlendim mi diyeceksin. Durumumuz yoktu da neden çocuk yaptık diyeceksin. Mutlu değil misin? Kabahatli sensin. Sıkıntı mı çekiyorsun, kabahatli sensin. Bir türlü hayatına çekidüzen veremedin. Bak herkes nasıl gül gibi geçiniyor. Aklını kullanamadın. Kendini de çoluk çocuğunu da sefil perişan ettin. İnsanım diyorsun ama insan gibi yaşamayı beceremedin. Kabahatli sensin."

Böyle yaşamak kabahattir ve şöyle suç olabilir:

"Ben insanım. İnsan gibi yaşamak istiyorum. Beni yaşatan emeğimdir ve emeğimden başka bir şeyim yok. Emeğimle insan gibi yaşamak istiyorum. Başkaca hiçbir isteğim ve amacım yoktur."

Düzen şunu der:

"Anladık insansın, biz de sana hayvansın demedik. Sen de insanlığını bil, otur oturduğun yerde. Daha iyi yaşamak istiyorsan daha çok çalışacaksın demedik mi sana? Daha ne istiyorsun? Aklından neler geçiyor senin? Yoksa servet düşmanı mısın? Hayat pahalıysa herkes için pahalı. Biz bu parayı nasıl kazanıyoruz biliyor musun? Senin bildiğin falan yok. Tutturmuşsun bir nakarat gidiyorsun. Gözünü aç gözünü. Uyuşuk herif, sümsük. Başını kaldırıp bir baktın mı, kazanan nasıl kazanıyor, yaşayan nasıl yaşıyor diye. Yok, senin öyle bir tasan yok. Emeğinmiş, emeğinmiş. Emekten bol ne var be. İşsiz sürüsü sokakta geziyor, sen bir iş bulmuşsun, oturup şükredeceğine kafanı dikip homurdanıyorsun. Yıkıcı mısın, bozguncu musun sen?"

Kabahat yavaş yavaş suça dönüşmektedir.

Şöyle bir soru artık suçtur:

"Peki, ben çalışıyorum ve günübirlik yaşıyorum. Hiçbir güvencem yok. Çalışmaktan başka bir şey de yapmıyorum. Siz nasıl oluyor da benim kadar bile çalışmadan bu servetleri yapıyorsunuz?"

İşte bu suçtur. Bunu sormak suçtur, bunu düşünmek suçtur, bunu başkasına söylemek suçtur. Bunu birileriyle konuşup "gelin arkadaşlar bunu birlikte konuşalım" demek suçtur.

Bu "insan olmak suçu"dur.

* * *

"İnsan olmak suçu" düşüncelerde kalmaz, duygular da suçlanır.

"Duygu suçu" belki yasalarda yok ama en yaygın suç değil mi?

Oktay Akbal, "Suçumuz İnsan Olmak" demişti duygu yüklü yapıtında.

Duyguları ayıplayan, küçümseyen, aşağılayan, yasaklayan bir toplumda yaşarken insanlar duygusuz olmayı değil, duygularını gizlemeyi öğrenirler.

Duygularımızı gizlemeyi öğreniriz.

Duygularımızı bastırmayı öğreniriz.

Duygularımızı küçültmeyi öğreniriz.

Böylece, içimizdeki insan da "gizlenir", "bastırılır", "küçülür".

Giderek, hayatın pek de anlamı olmadığını sezeriz, hayattan zevk almadığımızı anlarız, kendimizi böyle yaşamaya alıştırırız.

İçimize dönük bir yaşama biçimine alışmaya çalışırız.

Oysa, duygu dünyamız belki de en zengin yanımızdır.

Sevmek, beğenmek, istemek, şaşmak, hayran olmak, kızmak, kırılmak, öfkelenmek, sonra durulmak, yeniden sevmek, beğenmek, istemek, şaşmak, hayal kurmak, coşmak, dünyayı yeniden yaratmak istemek...

Duyguların zengin dünyası.

Bu dünyayı kendimize kapatarak nasıl insan olacağımızı düşünmeyiz.

Bu dünyanın dışında neleri yitirdiğimizi anlamayız.

İnsan insana duygularını söyleyemez.

Anneler, babalar çocuklarına duygularını söyleyemez. Hep olumsuzlukları söylemeyi onu eğitmek diye öğrenmişlerdir. Çocuklar annelerine, babalarına duygularını söyleyemez. Bunları söylememeyi öğrenmişlerdir.

Erkek kadına duygularını söyleyemez. Bunun ayıp olduğunu "erkeğe yakışmadığı"nı öğrenmiştir. Kadın erkeğe duygularını söyleyemez. Bunun yanlış olduğunu, "kadınlığa yakışmadığı"nı öğrenmiştir.

Birini severiz, söyleyemeyiz. Sevmeyiz, söyleyemeyiz.

Birini beğeniriz, söyleyemeyiz. Beğenmeyiz, söyleyemeyiz.

Birinden bir şey istemek gerekir, söyleyemeyiz.

Söyleyemediğimiz her şeyi davranışlarımıza yansıtırız. Kimi zaman da istediklerimizin tersini yaparak "kendimizi anlatmak" isteriz. "Davranış dili" dediğimiz yöntemi sık kullanışımızın başka nedeni olabilir mi?

Bir de "beni anlasın" diye beklememiz. İlle de "o beni anlasın".

"Beni anlasın" / "Beni anlamalı" / "Neden beni anlamıyor?" / "Öyle anlayışsız ki" / "Zaten beni kimse anlamıyor" / "Tanrım neden anlaşılmıyorum" / "Çevrem anlayışsız" / "Beni hiç anlamadın" / "Beni anladığını sanmıştım..."

DUYGU ÖZGÜRLÜĞÜ, bu kısır döngünün kırılmasıdır.

Duygularımızı tanımalıyız. Duygularımıza değer vermeyi öğrenmeliyiz. Duygularımızı geliştirmeyi öğrenmeliyiz. Duygusal gelişimin önemli bir gelişme yolu olduğunu bilmeliyiz. Kendimizden başkalarının duygularının da değerli olduğunu anlamalıyız. Duyguları küçümsemenin yanlış olduğunu bilmeliyiz. Duyguları görmezden gelmenin büyük bir yanlış olduğunu anlamalıyız.

DUYGU EĞİTİMİ, bunun için gerekiyor. Belki de insan eğitiminin en bilinmeyen yanı. Herkesin kendi başına, el yordamıyla anlamaya çalıştığı, bunun için de ne çok acıyı, sıkıntıyı, mutsuzluğu yaşamak zorunda kaldığı bilinmeyen dünya.

* * *

"Duygulanma"yı hüzünlenmekle eşanlamlı sayan bir toplumda duyguların zengin dünyasını kurmak kolay değil.

"Duygulanma"yı hüngür hüngür ağladığı zaman yaşadığını sanan bir toplumda, "duygulanma"nın zayıflık kabul edildiği bir toplumda "duygular"ın nasıl bir güç olduğunu anlatmak kolay değil.

Duygularımız zayıflığımız değil gücümüzdür.

Umutlarımız aptallıklarımız değil, gücümüzdür.

Sevgimiz gevşememiz değil, gücümüzdür.

Duygularımıza korkmadan bakabilmeyi öğrenmeliyiz.

Duygularımızı tıkıldıkları hapisane hücrelerinden çıkarmayı öğrenmeliyiz.

Duygularımıza saygı duymayı öğrenmeliyiz.

Duygularımıza saygı duyurmayı öğrenmeliyiz.

Duygularımızı özgürleştirmeliyiz. Onları özgürleştirirken, içimizdeki insanın da özgür olacağını bilmeliyiz.

Bunu bilememek, özgür olamamamızın asıl nedenlerinden birisidir.

Duyguları özgür olmayan insan, özgür değildir.

* * *

İnsanın özgürlüğü bir bütün.

Duygu ve düşünce özgürlüğü bir bütün.

Duygularınız özgür değilse, düşünceleriniz de özgür olamaz.

"Düşünce özgürlüğü", toplumda yasaklanmış düşüncelere sahip olma hakkı, bu düşünceleri açıklama hakkını kapsar ama ondan daha geniş bir kavramdır.

Düşünceyi yasaklamak, bozuk bir düzenin çıkarlarını sürdürmeyi amaçlayan bir zorbalık. Bu zorbalık –kimsenin kuş-

kusu olmasın– aşılacaktır. Her tür düşünceyi benimsemek, açıklamak hakkı sağlanacaktır.

Ama "düşünce özgürlüğü" tek boyutlu bir edim değildir.

Düşünce özgürlüğü, her şeyi düşünebilme hakkıdır.

"Düşünce özgürlüğü", başkalarının "yanlış" dediği, "saçma" dediği, "böyle şey olur mu?" dediği şeyleri de düşünme gücünü gösterebilmektir. Toplumun düşünce özgürlüğü de, topluma aykırı görünen düşünceleri de benimseyebilme, açıklayabilme hakkının var olması demektir.

"Düşünce özgürlüğü", insanların zorla susturulmasının akla gelmediği bir toplumsal düzen demektir.

"Düşünce özgürlüğü" isterken, sadece kendi düşüncelerimizin açıklanmasını isteyip istemediğimizi kendimize sormalıyız. Bize aykırı gelen düşüncelerin de açıklanması hakkını isteyip istemediğimizi kendimize sormalıyız.

Gerçek "düşünce özgürlüğü", benimsemediği düşüncelerin de özgürce benimsenip açıklanmasına hak veren insanların yaşadığı bir toplumda gerçekleşir.

T.C.K. 141.-142. ve 163. maddelerinin kalkmasıyla özgür düşünceye sahip olacağımızı sanmayalım. Bu sadece, bu maddeleri başka yollarla var etmekten kaynaklanmayacaktır. Bunun nedeni daha geniş anlamlara sahiptir.

Yasa maddeleri ne bir toplumun özgürlüğünü engelleyebilir, ne de onların kalkması bir toplumu özgür kılabilir.

Aldanmamak gerekiyor.

Duygu ve düşünce özgürlüğünü içinde var eden insanlar için hiçbir yasa maddesi engel olamaz. Bunun tersi de doğrudur. Duygu ve düşünce özgürlüğünü içinde var edemeyen insanlar için hiçbir yasa özgürlük veremez.

Bir toplumun özgürlüğü de, o toplumu oluşturan bireylerin "duygu ve düşünce özgürlüğü"ne sahip olup olmamasıyla ölçülmelidir.

Ama insan toplumunun dışında bir gelişme gücüne sahip değildir.

Pek az insan, toplumun zincirlerini kırabilir, toplumuna karşın gelişebilir, bu yüzden de acılar çeker.

İnsanların çoğu, toplumunun değer yargılarını benimseyerek rahat eder, toplumunun yasaklarını kabul eder, böylece düzenle uyuşur. Hayatı boyunca da "başka duyguları", "başka düşünceleri" tanımayı reddeder. Toplum yasaklarının gücü ve önemi budur.

Onun için de öncelikle T.C.K. 141.-142. maddeleri ve 163. maddesi kalkmalıdır.

Öncelikle bu yasaklar kalkmalıdır. Bu yasaklar ülkemiz pratiğinde "komünizm yasağı" ve "din esaslı parti kurma yasağı" olarak biliniyor.

141.-142. maddelerin gerçeği aslında bu değildir. Bu konuda gerçekleri öğrenmek isteyenler, değerli hukuk insanı Halit Çelenk'in kitaplarını okumalıdır. Halit Çelenk, İlhan Selçuk, Uğur Mumcu ve düşünce özgürlüğünden yana birçok yazar bu konuları yazmışlardır. Bu derinliklere inmek istemiyorum.

İşin gerçeği "ülkeyi komünizmden korumak" değildir. İşin gerçeği, ülkedeki çıkar düzeninin sürmesini sağlamaktır. Bu maddeler kalkınca herkes komünist olacak da değildir. Bunu, bu yasağı sürdürenler de bilmektedir. Ama, insanların aklındaki "bazı düşünceler yasaktır" ambargosu kalkacaktır. İnsanlar her şeyi düşünmenin olanaklı olduğunu bileceklerdir. Düşüncelerini kendilerinin seçebileceğini bileceklerdir. İnsanları ille de birilerinin yönetmesi gerektiği önyargısı yavaş yavaş silinecektir. İnsanlar kendilerini birilerinin kulu olarak görmekten vazgeçecek, giderek daha insan olacaklardır. Daha insan olan "özgür insan" olanağına kavuşacaklardır.

Ama özgür olmak için "duygularda ve düşüncelerde özgürleşme" yeterli midir? Sorunun bu yanına da bakmak gerekiyor.

Yaşama Özgürlüğü...

"Yaşama özgürlüğü"nü insanların tek bir anlama biçimi vardır: Kimseye bir şey söylememek, kimseye hesap vermek zorunda kalmadan canının istediği gibi yaşamak.

Belki de insanın üzerinde yoğunlaşan baskılar, insana "yaşama özgürlüğü"nün ancak böyle olabileceğini düşündürmüştür, bilmiyorum.

Ama, "yaşama özgürlüğü" sanırım ki, "sorumsuz yaşama" değildir. Hiç kimseye, hiçbir şeye, hiçbir belirliliğe bağlı olmaksızın yaşamak, kanımca, özgür yaşamak değil "boşlukta yaşamak"tır. "Özgür yaşamak"la "boşlukta yaşamak" aynı şeyler değil.

"Özgür yaşamak", insanın kişiliğini geliştiren, kendine ilişkin değer yargılarını oluşturan, pekiştiren, içinde yaşadığı toplumla, çevreyle, grupla değer yüceltici, geliştirici bağlantılarını kuran bir yaşama biçimidir.

İnsanın sorumluluktan kaçmak istediğini sanmakla özünde bir yanlış yapıyoruz. İnsanın kaçtığı, sorumluluklar değildir, sorumluluk biçiminde ona dayatılan baskılardır. Tersine, insan sorumluluk almak ister, sorumlulukla birlikte gelişmek ister, büyümek ister, yaşamına anlam katmak ister. Ama, bu sorumluluğu kendisinin seçmesine fırsat verilmelidir. Almak istediği sorumluluğa ilişkin yetileri, birikimi, donanımı yeterli olmalıdır. Sorumluluk onu bunaltmamalı, yormamalı, bıktırmamalıdır. Kendine uygun bir sorumluluğu almanın insan kişiliğinin gelişmesinde önemi büyük.

İnsan, kendine uygun sorumluluklarla özgürleşir.

Ağır bir baskı döneminden geçmiş toplumların insanları,

bu baskının etkisiyle bunalıp da artık hiçbir sorumluluk almak istemediği zaman, umutsuzluğa düşeriz: İşte, insanlar artık hiçbir şeyle uğraşmak istemiyor, kendi köşelerine çekilip, sadece kendi hayatlarını yaşamak istiyor, deriz. Oysa bu bir yanılgıdır. Bunun anlamı insanların "sorumluluktan kaçması" değil, "kendini yeniden gözden geçirmek" istemesidir.

Gençlerimize nasıl davrandığımıza bakalım. Onlara hayatımız içinde "yaşama özgürlüğü" verebiliyor muyuz?

– Gençlerin "aile ortamı" paylaştıkları bir sorumluluk mudur?

Genç kızlarımıza, genç erkeklerimize aile içindeki hayatın sorumluluklarını veriyor muyuz? Yaşadığımız aile içinde genç insanların söz hakkı, bir konuda görüşlerini belirtmek hakkı, hayatın düzenlenmesinde onların katkıda bulunmalarını sağlayacak bir sorumlulukları var mıdır?

Yoksa, onların sadece "yükümlülükleri" mi var? Onlar, ancak belirli saatlerde gelip gitmekle, derslerine çalışıp sınıf geçmekle mi yükümlüler? Ders dışındaki hayatları erişkinler için hep "aman bir yanlış yapmasınlar" kaygısıyla mı karşılanıyor?

Geleceğe ilişkin düşüncelerimizde onları sadece "yükümlüyor muyuz", yoksa onların gelecekteki kişilik gelişmeleri bizleri ilgilendiriyor mu? Onların geleceği, bizleri "ilerde kazanacakları para", "onların durumundan bize ne yarar olacağı" açısından mı ilgilendiriyor, yoksa "onların gelecekte kendi açılarından nasıl bir gelişme göstereceklerini" mi ilgilendiriyor?

Bu soruların doğru yanıtlarını açık yüreklilikle verebilirsek, gençlerimizin "yaşama özgürlüğü"ne sahip olup olmadıklarını da anlayabiliriz.

Kanımca, biz, gençlerimize "kendi sorumluluklarıyla öz-

gür yaşama" olanağını değil, "sürekli artan yükümlülükleriyle baskı altında yaşama" sıkıntısını veriyoruz. Bu durumdaki genç bir insanın da "hiç kimseye bağlı olmadan kendi dilediği gibi yaşama isteği"nden başka bir şansı kalıyor mu?

– Gençlerin "eğitim ortamı", paylaştıkları bir sorumluluk mudur?

Soruyu açıklıkla koyup içtenlikle düşünelim.

Gençlerimiz ortaokulda, lisede, fakülte ve yüksekokullarda "öğrenci" olarak "eğitilirken" onlara uygun gördüğümüz "toplumsal rol" nedir?

Onları "bilgileri yüklenmesi gereken" canlı depolar olarak mı görüyoruz? Yoksa, verdiğimiz bilgileri düşünme isteği olan, yorumlama gücü olan, bize söylemek istediklerine olanak sağlamamız gereken "genç insanlar" olarak mı görüyoruz?

Onlara sevgimiz, bize itaat ettikleri ölçüde mi artıyor? Yoksa, bizim söylediklerimize gösterdikleri dinamik ilgiye –sırasında karşı çıkmalarını da dikkate alarak– geliştirdikleri kişilikleriyle mi seviyoruz onları?

Eğitim ortamımız, gençlerimizin kişiliklerini geliştiren bir paylaşımı sağlıyor mu, yoksa sadece onları yükümlemeye yönelik bir "tek yönlü yol" mu oluyor?

Peki, gençlerimize "aile ortamı"nda yaşama özgürlüğünü veremezsek, "eğitim ortamı"nda yaşama özgürlüğünü veremezsek, genç insanlar "yaşama özgürlüğü"nü nerede arayacaklardır, nerede bulacaklardır?

Bunun yanıtı, erişkinler için "biz nerede buluyorduk ki?" olmamalıdır.

"Biz onlardan daha güç yaşadık. Bizim çektiğimiz sıkıntıları onlar çekmiyorlar, bunları bilmiyorlar bile. Biz, onları kendimizden daha iyi yaşatıyoruz, onların bizlerden daha iyi olmaları için elimizden geleni yapıyoruz, gençlerin de bu-

nu anlaması lazım."

Erişkinler böyle düşünüyor. Kendi açılarından haklı bir düşüncedir bu. Ama, gençler için sandıkları kadar haklı değildir. Onlar geçmişte yaşananları düşünerek kendilerini mutlu sayamazlar. Onlardan bunu istemek hakkımız da yok. Bize düşen, geçmişin tortularını kendi içimizde eriterek, genç insanlara geleceğin ufuklarını açmaktır.

Yaşama özgürlüğü de genç insanlarımıza (kuşkusuz bütün insanlarımıza da) kendi değerlerini oluşturan, kendilerine gelişme sağlayan, isteklerine, yetilerine uygun yaşama sorumluluğunu vermek, bu alandaki haklarını tanımakla olacaktır.

Yaratma Özgürlüğü...

"Yaratma özgürlüğü", özgürlüklerin en güç elde edileni. Bir bakıma, özgürlükler zincirinin son halkası.

Duygu özgürlüğü-düşünce özgürlüğü-yaşama özgürlüğü... Bunlar yaşandıkça, bunlar özümlendikçe, bunlar geliştikçe kazanılacak bir özgürlüktür "yaratma özgürlüğü".

Yaratma özgürlüğünü sanatçılara özgü bir yeti sanıyoruz. Oysa, kanımca, her insanın içinde "yaratıcılık" var. Her insan, içinde bir "yaratıcı" taşıyor.

Ama bizim insana yaptığımız en büyük kötülük, işte budur, insanın gelişmesine bir türlü fırsat vermeyerek onun yaratıcılığını sindiriyor, bastırıyor, küçültüyoruz. Belki de öldürüyoruz.

"Yaratıcılık" tek yönlü bir yol değil, tekdüze bir iş değil, tek çizgi tek renk değil. "Yaratıcılık" bir coşku, bir fışkırış, bir kaynayış, değişeni aramak, farklıyı bulmak, olmayanı oldurmak.

"Yaratıcılık" bir meydan okumadır. Gördüğünü kabul etmemeyi gerektirir, bulduğunu yeterli saymamayı gerektirir.

Cesarettir, tehlikeye atılmaktır, mücadeleyi göze almaktır, yaralanmayı göze almaktır.

"Yaratıcılık" hayatı keşfetmek isteğidir. Bilinmezi bilmek, yapılmazı yapmak, yaşanmazı yaşamak tutkusu.

Belki de insanın "en insanca özgürlüğü".

İnsanın yaşama serüveninin en uç noktasında "kendini bulması".

Her insanın hakkının olduğu bir özgürlüktür "yaratma özgürlüğü".

Ama, duyguları özgür olmayan, düşünceleri özgür olmayan, yaşamı özgür olmayan insan, "yaratma özgürlüğü"nü nasıl bilebilir, nasıl bulabilir, nasıl yaşayabilir?

Kendisine söylenenden başkasını düşünmek, kendisine yakıştırılandan başka duygulara uzanmak, kendisinden beklenenden başka yaşamak olmadan "yaratma özgürlüğü" olabilir mi?

İnsanımızın "yaratma özgürlüğü" bundan mı yok, bilmiyorum ve düşünüyorum. Bu konuda daha boyutlu bir düşünme süreci gerektiğini düşünüyorum.

"Yaratıcı sanatçılarımız" nasıl bir süreçten geçmişler, hangi acıları yaşamışlar? Düşünüyorum.

Hapislere atılan şairlerimiz, yurtdışına kaçmak zorunda kalan ressamlarımız, yurdumuzdan sürgün ettiğimiz sanatçılarımız hep "yaratma özgürlüğü"nün çilelerini çekmediler mi?

Onlar bugün bile okul kitaplarının, dinlediğimiz radyonun, izlediğimiz televizyonun sürgünleri değil midir?

Aslında neyi sürgün ettiğimizi düşünmemiz gerekiyor.

Nazım Hikmet'lerle, Abidin Dino'larla, Pertev Naili'lerle sürgün ettiğimiz belki de "yaratma özgürlüğümüz"dür.

Belki de onun için, bir türlü yaratıcı bir toplum olmayı başaramıyoruz. Belki de onun için, içimizden sürgün ettiğimiz

"yaratıcı özgürlüğün" acısını unutamıyoruz. Belki de onun için, giderek küçülttüğümüz benliğimizin yoksunluğunu çekiyoruz. Belki de onun için, en küçük bir uluslararası başarıyı abartıyoruz. Kendi ellerimizle yarattığımız aşağılık kompleksinden kurtuluş yolunu reddettiğimizden, bu kompleksi unutmanın hazin çabalarıyla çırpınıyoruz.

Özgür bir toplum olmayı başaramadığımız sürece kurtulamayacağımız bir çukurda debelenmek.

Özgür İnsan Olmak...

"Özgür insan olmak" ne sadece duygusal özgürlüktür, ne düşünsel özgürlük... "Özgür insan" olmak, bir varoluş biçimidir.

Duyguları da, düşünceleri de kapsayan, yaşamı güçlendiren, yaratmayı yeşerten bir varoluş biçimi. Duygu özgürlüğünü bilmedikçe, düşünce özgürlüğünü anlamadıkça, hep bir yanı eksik kalacak bir "insanlık".

Özgür insan olmak, gerçekte belki de sadece insan olmak.

Ve insan olmak da, uğrunda mücadele etmeyi gerektiriyor.

KUŞAKLARARASI İLİŞKİLER...

"Kuşaklararası ilişkiler" dediğimiz zaman ana babalarla çocuklar arasındaki ilişkileri mi anlıyoruz? Yoksa, daha geniş bir anlamla eskiler-yeniler, yaşlılar-gençler arasındaki ilişkiden mi söz ediyoruz?

"Kuşaklararası ilişkiler" çoğunlukla "çatışma" sözcüğüyle nitelenir. Çoğu kez de bu konuyla ilgili toplantılarda bir "orta yol" aranır.

"Kuşaklararası ilişkiler"de çatışma kaçınılmaz mıdır, yoksa kimi özelliklerin bilinmemesinden, dikkate alınmamasından mı doğmaktadır?

Bütün bunları anlayabilmek için "İpek Ongun araştırması"na bakmakta yarar görüyorum.

(Nilgün Himmetoğlu'na, kendisinin de katkısı bulunan yayımlanmamış bu araştırmayı bana ilettiği için, İpek Ongun'a da bu araştırmadan yararlanma olanağını verdiği için ayrı ayrı teşekkür ediyorum.)

Gençler Ne Diyor?

"İpek Ongun araştırması"nda gençlerle yapılmış konuşmalar var. Bu konuşmalar bant kayıtlarından alındığı için doğrudan gençlerin düşüncelerini yansıtıyor. (Araştırma Mersin ilinde Tarsus Koleji ve Dumlupınar Lisesi öğrenci grubuyla yapılmıştır.)

Gençlere sorulan soru şudur:

"Aile içi iletişim nasıl? Yani annenle mi daha rahatsın, babanla mı, yoksa annen aracı mı? Neden?

Aile içinde fikirlerini, sorunlarını rahatça tartışabilir misin?

Senden itaat mi beklenir, yoksa sorunlarını bir de kendin düşünmen ve çözüm getirmen mi beklenir? Karar hakkı verilir mi?

TOLGA: "İnsanın anne babasıyla ilişkisi aslında onların kendi anne babalarıyla olan ilişkisine dayanıyor. Mesela babam tutucu bir çevre tarafından yetiştirilmiş, kendi sorunlarını rahat konuşamamış, onun için benimle olan ilişkisinde benimle konuşurken zorluk çekiyor. Oysa annemle öyle değil, annem daha demokratik bir aileden gelmiş. Anneannem ve dedem çok daha anlayışlılar, onun için de benim annemle ilişkim çok daha rahat. Benim evde bir sorunum, dersler. Fazlasıyla ilgileniyorlar, mesela en azından 'Tolga derslerini hazırladın mı?' diye bir soruyorlar. Bana güvenmiyorlar, oysa ben kendime güveniyorum, derslerimi ayarlayabilirim. Benim bir de tiyatro çalışmalarım var. Buna da çok karışıyorlar, gerçi karşı çıkmıyorlar ama derslerime yeterince vakit ayırmayıp, sonra da arayı kapatabilmek için kendimi zorlayıp hastalanmamdan korkuyorlar.

Annemle daha rahatım, izin almam gerektiğinde annemi aracı olarak kullanırım. Hep annem izin alır. Her yıl tiyatro yarışmaları için İzmir'e gitmek için hep annem izin alır."

(Soru: Neden?)

"Aslında alabilirim de çekiniyorum. Babam sert tepki gösterir mi acaba diye çekiniyorum. Bu yıl şaşırtıcı bir şey oldu, kendim gittim, izin istedim ve izin verdi. Demek ki gidip isteyince olabiliyormuş."

MURAT: "Ben de annemle yakınım, babam ya ters cevap verirse, diye çekiniyorum, onun için ona sormam. Babam çoğu zaman evde yok, oysa annemle hep birlikteyim, beni daha iyi tanıyor, onun için annemle daha rahat tartışabilirim,

annem aracı olur, sorunlarımı o iletir. Mesela televizyon seyrederken babam fikrini söyler, ben de artık büyüdüğüme, kendi fikrim olduğuna inandığımdan ben de fikrimi söylerim. Tartışma başlar, büyüklüğün ona verdiği avantajla beni susturabilir, nitekim susturuyor da. Annem aramızı buluyor, bu nedenle babamla tartışmam."

TOLGA: "Öyle oluyor bence. Baba evin reisidir tıpkı müdürü gibi, son söz müdüründür, tartışılmaz. Ama annenin durumu başka, yaşam ortaktır, annem onunla tartışabilir, haklılığımı kabul ettirebilir. Fakat ben gidip aynı konuyu tartışamam."

(Soru: Tartışabilmek ister miydiniz, yoksa bu da böyle diye mi düşünüyorsunuz?)

TOLGA: "Gerçi fikirlerime saygı gösterirler de genelde şöyle düşünürler: Bizler daha tecrübeliyiz onun için doğrusunu biliriz, öyledir de belki ama işte bu nedenle de tartışmalarda daima onlar haklı çıkarlar."

CEM: "Ben çok şanslı görüyorum kendimi. Cidden çok şanslıyım. İkisi de öğretmen. Genç yaştan beri hep hayatın, öğretimin içinde yoğrulmuşlar, onun için çok anlayışlılar. Ben tek çocuğum, ben de onları anlıyorum. İletişimimiz çok iyi, her konuyu rahatça konuşabiliyoruz, mesela ortaya bir fikir atıyorum, rahatça tartışıyoruz. Bazen belki ben gençliğimin verdiği acemilikle aşırıya kaçıyorum ama onlar hep anlayışlı davranıyorlar. Fikirlerimi söyleyince beni terslemiyorlar. Diyorlar ki, 'Kafanda tart, düşün, eğer doğru buluyorsan yap' ve böylece beni rahat bırakmakla beni olgunlaştırıyorlar sanırım. Mesela diyorum ki, 'Baba bu akşam sinemaya gidebilir miyim?' O zaman bana soruyor, 'Dersin var mı, şuyun var mı, buyun var mı? Sen doğru buluyorsan git' diyor.

CÜNEYT: "Benim savım şöyle: Eğer normal lisede okusay-

dım, ben gelecek yıl üniversitede, büyük bir olasılıkla bir büyük kentte olacaktım. Öyleyse Adana'dan Mersin'e gitmek gibi basit bir şeye nasıl izin vermezsin? Bize sorumluluk vermezlerse, ilerde başımız belaya girer. Mesela bana İskenderun'dan Adana'ya gitmek için izin verdiler ama bazı arkadaşlara vermiyorlar. Oysa yarın üniversiteye gittiklerinde daha yolculuk etmesini bile bilemeyecekler. Şimdiden yavaş yavaş öğrenirlerse ilerde sorun olmaz."

TOLGA: "Bizim toplumumuzda erkeklik gururu diye bir şey var, erkekler ağlamaz gibi düşünceler sonucu erkekler dışarıya karşı sert, otoriter, güçlü olmak, o görüntüyü vermek zorunluluğunu hissediyorlar. İşte bu nedenle babalarımız böyle bir imaj yaratıyor herhalde, biz de bu yüzden onlardan korkuyoruz."

BANU: "Her konuyu konuşamıyorum. Yaşımızla ilgili konuları açmak istiyorum ama çekiniyorum. Bilmiyorum, belki ben çok cesaretsizim ama ya ters bir davranışla karşılaşırsam diye korkuyorum."

BERK: "Bir de o cesareti onların vermesi lazım. Biraz daha cesaret verici ve daha açık olmalarını isterdim."

DEFNE: "Babam gel konuşalım der, oysa ben ters tepki olacağından korkuyorum. Yani anlayışlı olmaya karar veriliyor ama bazen gerçekleşiyor, bazen olamıyor. Bir de izin alırken korkuyorum, izin isterken olur veya olmaz, daha rahat, korkusuz olmayı istiyorum. Hoş o da yavaş yavaş geçiyor, çünkü daha anlayışlı olmaya başladı. Ailemden istediğim, anlayışlı olacağım deyip sözde kalmaması, gerçekten uygulanması. Arkadaşça başlayıp, arkadaşça götürmek."

* * *

(Dumlupınar Lisesi öğrencileriyle aynı soruna ilişkin bant kayıtları)

YUSUF: (Mersin'in Yalınayak köyünden, babası şoför, annesi ilkokul mezunu, kendisi 19 yaşında, lise III.)

"Daha çok annemle rahatım, babamı zaten pek göremiyorum. Fikirlerimi ne annemle, ne de babamla tartışabiliyorum."

(Soru: Acaba buna neden onların kökeni mi?)

"Ben de öyle düşünüyorum, ama yine de kabul edemiyorum. İnsanın kökeni ne olursa olsun anlayış gösterebilmeli. Yani onlar fikirlerini söylesinler, ben de söyleyeyim ama birbirimizi anlamaya da çalışalım. Çaba harcamıyorlar gibi geliyor bana."

(Soru: Onlarla konuşmayı, durumu açıklamayı düşündün mü? Öneri getirdin mi?)

"Getirdim, hatta bir sürü örnekler vererek anlatmaya çalıştım. Önce kabul eder görünüyorlar, yani konuşurken, sonra her şey yine eski haline dönüyor, hele hele sinirli olunca, hiçbir değişiklik olmuyor, aynı anlayışsızlık sürüp gidiyor."

(Soru: Bize biraz kendinden söz eder misin?)

"Yalınayak köyünde doğdum. Ben iki yaşındayken annemle babam Almanya'ya gittiler. Bize ilkokulu bitirene dek babaannemgil baktı. İlkokulu bitirince Almanya'ya gittim, ama babam beni hiçbir yere bırakmadı. Bir sokak vardı sadece orada dolaşabilirdim, oysa Almanya'da her imkânımız vardı, orada olumlu pek çok şey görebilir, öğrenebilirdim ama babam beni hiçbir yere bırakmadı, hep yanında taşıdı. Öylece gittiğim gibi döndüm, hiçbir şey edinemeden. Sonra buraya geldim, bir yıl babaannemgilde kaldım. Arkadaş çevresi edindim, çok mutluydum, çünkü ben arkadaşlığa, çevre edinmeye çok değer veririm. Sonra babamgil geldiler, onlarla uyuşmayan yanlarımız vardı. Çok asabidir, asabi tavırlıdır. Hep sakin yanını bekleyeceksin, keyifli anını bekleyeceksin, yani benim onu anlamam bekleniyordu oysa ben de o büyük-

tür, asıl onun beni anlayıp yönetmesi gerekir diye düşünüyorum. İşte böylece evde bazı tatsızlıklar olmaya başladı, ben öyle şeyleri istemiyordum, babamdan oturup konuşmasını beklerdim, yanlış yapılmışsa ondan bizimle gerekli konuşmaları yapmasını beklerdim ama o asabi tavırlarla evden çıkıp gidiyordu. Kızgınlığından, akşama dek eve uğramıyordu. O zaman ben de tavır almak zorunda kaldım. Konuşmuyordum mesela aramızda uzun mesafeler olmaya başladı, daha kötü durumlar olmasın diye o sırada Almanya'dan gelenlerle konuştum. O sırada lise ikideydim, lise üçten hiç umutlu değildim, hiçbir şey yapamıyordum, çalışamıyordum. Çıkıp açılmam lazımdı. Ben de Afrika'ya gittim."

(İyi, baban izin verdi.)

"Vermedi. Onlardan izinsiz çıktım. Nasıl olsa izin vermezdi, hele kaçacağımı bilse kesin bırakmazdı. Benim de uğraşacak halim yoktu. Zaten konuşmuyordum, çok bunalmıştım. Önce arkadaşlarla İtalya'ya gittik. Onlar çok kızmışlar, nereye gitti diye. En yakınıma bile söylemedim. İki hafta İtalya'da gezdik sonra Afrika'ya geçtik. Önce Habeşistan'a gittik, iki gün kaldık, çok kötüydü orası, sonra Kenya'ya gittim. Bir yıl kaldım, orada çok güzel günlerim oldu, çok güzel, çok modern bir memleket. Sonra geri döndüm çünkü liseyi bitirmek istiyordum."

(Geri döndüğünde rahatlamış mıydın?)

"Evet, deşarj olmuştum. Gerçi tutumum yanlıştı ama beni bu yanlışlığa iten onların davranışlarıydı. Olmayabilirdi ama başka çarem yoktu. Kendimi kurtardım. Ruh sağlığımı kurtardım."

(Dönünce nasıl oldu durumlar?)

"Gelince iyi karşıladılar, zaten oraya gittikten iki ay sonra haberdar olmuşlardı ve hep döneyim diye telefon ediyor, mektup yazıyorlardı. Şu anda ilişkilerimiz iyi."

(Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun?)

"Okumayı düşünüyorum. Rahatım artık. Sınavlara girmeyi ve okumayı, meslek sahibi olmayı düşünüyorum."

* * *

BAKİ - (Mersinli. Anne babası Sarıibrahimgil köyünden. Babası öğretmen, halen bir devlet lisesinde müdür. Annesi Pratik Kız Sanat okulu mezunu. Yaşı 17, lise son sınıf.)

"Ben annemle daha yakınım. Babamla konuşamam, nedenini bilemiyorum. Bence ailede ilişkiler karşılıklı olmalıdır. Gencin de görüşleri alınmalı. İletişim karşılıklı olmalı, mesela bizim ailede karşılıklı iletişim yok. Babamın çoğu fikrine katılmam ama bunu da tartışamam, çünkü alışmamışım. Ben baba olsam çocuğumun doğduğu günden diyebilirim karşılıklı iletişime, karşılıklı tartışmaya alıştırırdım. Böyle sonradan söylemeyle olmuyor."

FİGEN - (Mersinli. Babası şoförddü, geçen yıl öldü. Annesi ilkokul mezunu. Yaşı 19. Lise son.)

"Genelde annemle anlaşırım. Babam zaten geçen yıl öldü. Ama annemle de aramızda büyük anlaşmazlıklar var, kendi düşündüklerine göre değil, çevreye göre ayarlıyor kendini. Yani, biraz geciksem, ben nedenini anlatıyorum, tamam diyor ama çevre ne der, diye çıkışıyor. Üzüyor bu beni, neden kendini çevreye göre ayarlıyorsun? Kız çocuğu olmak büsbütün baskı getiriyor. Mesela bir doğum günü partisine gideceksin, doğum gününe diye izin almıyorum, çalışmaya, okula, diye çıkıyorum, arkadaşıma gidiyorum. Gerçekler böyle."

(Soru: Hiç annenle konuşmayı denedin mi? Arkadaşlarını tanıştırıp, ailesi şu, telefonları bu diye bir girişimde bulundun mu?)

"Çok denedim ama mutlaka bir şeyler buluyor. Evleri çok

uzak, gitmesen olmaz mı? diye nedenler buluyor."

(Soru: Sen anne olsan nasıl bir anne olmayı düşünürsün?)

"Birçok konuda kızımı serbest bırakırdım. En azından bir yere gideceği zaman bana doğru söyleme cesaretini verirdim. Beğenmediğim tarafları bizi anlamak için hiçbir yaklaşımda bulunmuyorlar.

X - (Tunceli doğumlu. Elazığ'da büyüdü, Elazığ'ın Karakocan Lisesi'nden, orta II. sınıfındayken Mersin'e göçtü. Babası Almanya'da çalışıyor, annesi ev hanımı, yaş 17. Lise son.)

"Bir dakika bir şey söyleyebilir miyim? Arkadaş bizi anlamak diyor, anlamak karşılıklı olur. Bizim de onları anlamamız lazım."

FİGEN: "Ama onlar kendilerini çevreye göre ayarlıyorlar."

X: "Çevre sosyal bir mekanizmadır, çevreye karşı çıkamazsın, toplumun dışına çıkan kimse toplum tarafından dışlanır. Toplum dışı kalır."

FİGEN: "O kadar da uzun boylu değil. Kendine doğru gelen şeyi sırf çevreye ters gelecek diye beni kısıtlıyor. Önemli olan kişinin kendi fikirleridir."

X: "Şimdi kendin düşün. Çevreye ters gelecek bir hareket yapıyorsun fakat annene doğru göründü. Sen bu hareketi yapınca, bizim toplumumuzda dedikodu var, annen o toplumda giremeyecektir, girememesinin nedeni de sen olacaksın. Sen hem kendini düşüneceksin, hem anneni, hem çevreni düşüneceksin."

FİGEN: "Zaten onları düşündüğümüz için bu kadar kendimizi kısıtlıyoruz ya..."

Y - (Muş ilinin Varto ilçesinden geldi Mersin'e. Babası muhasebe memuru, annesi ev hanımı. 15 yaşında. Lise I.)

"Bence kız çocuklarına da aynı muamele edilmeli ama on-

lar da saygılı olmalı, yalan atmamalıdır. Arkadaşlarını bildirmeli, babasının, annesinin gözetimi altında görüşmeli."

FİGEN: "Arkadaşlarımı annem tanıyor ama bazen izin veriyor, bazen vermiyor yani tutarsızlık var. Öyle olunca da ben çok gitmek istediğim bir arkadaş konu olunca en iyisi sağlama bağlayayım diyorum ve kütüphaneye gidiyorum diyorum. Aslında kötü bir şey yapmıyoruz. Bunun bilincindeyiz. Ne bileyim, bir kız arkadaşa gidip saat beşe kadar oturmak, ders çalışmasak da kötü bir şey değil bence."

YUSUF: "Ben de bir şey eklemek istiyorum. Tutarsızlık dedi de arkadaş, mesela izin veriyorlar ama siz eve dönünce öyle bir tavır takınıyorlar ki, gittiğinize gideceğinize pişman oluyorsunuz. Ya da izin verirlerken öyle bir izin veriyorlar ki, isteksiz, madem öyle izin verme. Niye bu tutarsızlık?"

FİGEN: "İsteksiz isteksiz izin veriyorlar, gelince de öyle davranıyorlar ki, pişman ediyorlar gideceğimize."

Gençlerin Söylediklerini Anlamak...

"İpek Ongun araştırması"nda gençlerin "oldukça rahat konuşarak açıkladıkları düşünceler"i dinlediğimiz zaman (benimkisi okumaktı) neleri görmemiz gerektiğini –yeniden yeniden– düşündüm.

Çeşitli düzeyde, çeşitli koşullarda yaşayan ailelerin gençlerinde ortak olanlar neydi?

Dikkatimi çeken bir nokta, gençler için "büyükler" diye bir kavram olmasıydı. BÜYÜKLER... Kimlerdi bu "büyükler"? BABALAR, ANNELER, onların da BABALARI, ANNELERİ, aile çevresinin BÜYÜKLERİ...

BÜYÜKLER... Evde büyükler, okulda büyükler, her yerde büyükler...

"Büyüklerin dünyası" bu kadar mı ayrıydı? Büyüklerin söyledikleri, yaptıkları, yapmadıkları bu kadar mı önemliydi?

Gençlerin söyledikleri, her iki sorunun yanıtını da "evet" diye veriyordu. BÜYÜKLER, ayrı bir dünyanın insanlarıydı. Yaptıkları, yapmadıkları her şey de bu kadar önemliydi.

"Büyükler"in doğru tutumuyla gençler için dünya "iyi, rahat, yaşanır" oluyor, yanlış tutumuyla da "kötü, rahatsız, yaşanmaz" oluyordu.

Gene, gençlerin konuşmalarıyla önem verilen davranışlara bakarsak:

KONUŞMAMAK-KONUŞMAK:

Büyüklerin gençlerle "konuşmaması" önemli bir konu olarak ortaya çıkıyor. "Konuşmayan baba" çok önemli bir olgu. Konuşmamak, ciddi bir iletişim kopmasının belki de ilk basamağı.

Konuşmamak, sadece bir şey anlatmamak değil, bundan fazla bir şey. Konuşmamak, karşısındakine değer vermemek, onu konuşmaya değer bulmamak gibi öğeleri de içeriyor. Kuşkusuz, "konuşmamak edimi" bunlar düşünülerek, bunlar amaçlanarak yapılmıyor. Evde babanın "konuşmaması" belki de sadece konuşmaya alışkın olmamasındandır. Belki kendisinin konuşkan olmamasından ya da kendi babasının "konuşmayan baba" olmasından. Ama, evde babanın konuşmaması, genç üzerinde sadece "babam pek konuşmaz" diye bir etki yapmıyor, aynı zamanda –belki daha da önce–"babam benimle konuşmaz" diye değerlendiriliyor.

"Babam BENİMLE konuşmuyor."

Bu biçimi alan bir değerlendirme "babanın konuşmaması" olmaktan çıkıyor, genç insanın değer kaybı biçimini alıyor.

Dikkati çeken bir nokta da "konuşmamak" ediminin genç insanı durdurması. Kendisiyle konuşulmayan genç, konuşmak cesaretini kendinde bulamıyor. Konuştuğu zaman, her-

halde yanıt alacaktır ama gencin buna cesareti kalmıyor. Kendisiyle konuşulmadığı zaman o da bir şey söylemekten kaçınıyor. Böylece, yerleşen artık "karşılıklı konuşmamak"tır.

İletişimin kesilmesinde önemli bir nokta budur.

SERT DAVRANMAK-YUMUŞAK DAVRANMAK:

Gençlerin çekingenliğinin önemli bir nedeni de büyüklerin "sert davranması" olarak ortaya çıkıyor. Çoğu kez, bu durumun bir "olasılık" olması da sonucu değiştirmiyor. Büyükler, burada da çoğunlukla "babalar" söz konusudur, "sert davrandığı" ya da "sert davranacağı izlenimi verdiği" zaman, gençlerin bir şey söyleme, bir şey anlatma cesareti kırılıyor.

"Sert davranış" bir anlamda önyargıyı ve öncezayı temsil ediyor. Böylece de, salt "büyükler"e ya da "baba"ya ilişkin bir davranış olmaktan çıkıyor, gencin yargılanması ve cezalandırılması anlamlarını taşıyor.

Böyle bir anlamın bilinmesi de genç için durdurucu, gerileyici, kendini gizleyici bir karşıt-davranışa yol açıyor.

Genç insanın buradaki suskunluğu, içine kapanışı durma, gerileme, gizlenme edimlerini temsil ediyor ki, davranışın anlamı "kaçma"dır.

Genç insan buradaki "suskun tutum"la gerçekte "kaçıyor".

Bilinmeyen bir suçun, kestirilemeyen cezasından "kaçmak", gerçekte dengeli ve tutarlı bir davranış oluyor.

GENCE GÜVENMEMEK-GÜVENMEK:

Gençlerin çok önem verdikleri bir davranış da "kendilerine güvenilememesi". Gerçekte de, şu ya da bu nedenle, şu ya da bu ölçüde "güvensizlik" pek çok genç için gündelik olay-

larla ortaya çıkan bir davranış.

Derslerine çalışıp çalışamayacağından başlayıp, arkadaş seçimine kadar uzanan çok geniş bir hayat alanında "gençlerin doğru hareket edeceğine güvenilmiyor".

İlgi çeken bir nokta da, aslında "büyüklerin" belki de "büyük yanlışlar" düşünerek "küçük yanlışlar" konusunda güvensizlik göstermeleridir. Oysa, bu temelde "koruma amaçlı" çekingenlik sonuçta genç için "güvensizlik" olup çıkıyor.

Kendisine güvenilmeyen genç için çok kritik bir durum vardır: Gencin kendine nerede güvenebileceğine ilişkin özgüven duygusunun oluşmaması. Oysa, özgüven duygusunun oluşmaması, aslında genç insan için "doğru-yanlış" karşısında kendisine ne kadar güvenebileceğini de bilememek demektir.

Genç insanın gelişmesi ise, büyük ölçüde kendine duyabileceği güven duygusuyla oluşuyor ve bundan yoksun kalmak, gencin gelişmesini önemli biçimde olumsuz etkiliyor.

Gencin kendine güvenme gereksinmesiyle, büyüklerin ona güvenmemesi arasındaki çelişki, iletişimin kopmasıyla sonuçlanıyor.

Genç insan kendine güven duygusunu, bu iletişimi koparark sağlama yoluna gidiyor ve kendi başına yapacağı işlerle özgüvenini kazanmaya çalışıyor.

Böylece, büyükler tarafından düşünülenin tam tersi oluyor; doğru ve yanlışı ayırabilmesi için kendine güvenilmeyen genç, doğru ve yanlışı kendisi deneyerek öğrenmek zorunda kalıyor.

TUTARSIZLIK-TUTARLILIK:

Büyüklerin davranışlarına güvenmeyi büyük ölçüde zedeleyen davranışlardan birisi de "tutarsızlık".

Kimi zaman öyle, kimi zaman böyle verilen kararlar, aynı

durumlar için yapılan farklı değerlendirmeler, benzer olgular için varılan birbirinden farklı yargılar, genç insanda karşısındaki insanların "tutarsız hareket ettikleri" kanısını uyandırıyor ki, bu da etkili bir iletişimin kopmasının önemli nedenleri arasında.

"Tutarsız davranışlar", kardeşler arasındaki farklı davranışları da kapsar. Aynı hareketin bir kardeşte farklı, başka bir kardeşte farklı davranışa yol açması sık rastlanan tutarsızlık örneklerinden.

Erkek çocuğa gösterilen hoşgörünün kız çocuklardan esirgenmesi de sık görülen tutarsızlıklardan.

AŞAĞILAMAK-YÜCELTMEK:

Günlük hayatımız içinde birini "aşağılamak" ya da "yüceltmek" pek de farkında olmadan sık yaptığımız davranışlar değil midir? Ama söz konusu olan genç bir insansa, burada daha da dikkat edilmesi gerekir.

İnsanlar birini "aşağılamak" için ne çok yol bulurlar. Her zaman bir şeylerin söylenmesi bile gerekmez. Belli belirsiz bir küçümseme, söylenenlerin kulak ucuyla dinlenmesi, bir sözün bir an önce bitmesini isteyen küçük bir hareket, buna benzer neredeyse sayısız davranış, bir insanın aşağılanmasını belirtebilir.

Neden "aşağılamak?"

Eğer insanlar birbirleriyle doğru dürüst konuşabilselerdi hiç de "aşağılamak" gibi temelde yanlış bir tutum olmazdı. "Aşağılamak", bir anlamda üstü kapalı reddetmektir. Eğer bu red olayı, önemsizleştirmeyi de içeriyorsa, burada tutum "aşağılama" biçiminde olacaktır.

Unutmamak gerekiyor, "aşağılanma"nın karşıt-tepkisi "aşağılamak"tır.

Ama "aşağılanan" bir genç, doğrudan karşısındakini

"aşağılayamaz" ve o da kendi davranışıyla "reddeder".

"Aşağılama"nın hiç fark edilmeyen sık biçimlerinden birisi de, "başkasını yüceltmek", "başkasını örnek göstermek" değil mi? "Büyükler", bunu genci kendi ölçülerinde "teşvik etmek" için yaparlar, oysa sonuç hiç de beklendiği gibi olmayacaktır. Bir gence, kendisine örnek olarak gösterilen arkadaş, kardeş artık kolay kolay ona yakın olamaz. Böyle bir örneğin bilinmesi, ondan uzaklaşmak için yeterli bir neden olabilir.

Genç bir insanı "başkalarının yanında aşağılamak" gibi bir davranışın yanlışlık ölçüsünü söylemek bile gerekmez.

"Yüceltmek" de, eğer nesnel bir nedeni yoksa, kolayca elde edilmiş bir başarıdır ve şaşırtıcı bir etki yapar. Yerinde olmayan bir "yüceltme" hem genç tarafından kabul edilmez, hem de kullanıma hazır bir kredi yerine geçer.

Genel olarak, bizim hayatımız içinde, karşılıklı "aşağılama-yüceltme" ikilemi "anne baba" arasındaki karşıtlıktan doğar. Eğer "baba" çocuğa kızıp da aşağılamaya kalkarsa, "anne" de buna karşıt olarak "yüceltme" tepkisiyle karşılık verir. Bu olayda gencin yararlanabileceği pek bir şey yoktur, tersine yaralanır ve aile içi değer yargılarının "güvenilmez" oluşu yolunda yeni bir kanıtla karşılaşır.

Aile İçi İletişimin Bozulması...

Aile içi iletişimin bozulması, ailenin bütün bireyleri için çok önemlidir. Genç bir insan için daha da önemlidir.

İncelediğimiz araştırmaların günlük hayatın gözlemleriyle değerlendirilmesi sonucunda karşılaştığımız "aile içi davranışlar" ve "bu davranışların kimlerce benimsendiği" konusunda genelleme yapma olanağı azdır. Buna karşın, görülen odur ki, bazı davranışlar aile içinde daha çok şöyle temsil edilmektedir.

KONUŞMAMAK: Daha çok "baba"ların tutumu olarak görülmektedir. Bunda, babanın gündelik hayatta dışarda olmasının, evde de konuşmaya zaman bulamamasının da rolü var. Evin daha çok dinlenme yeri olarak görülmesi, akşamların genellikle televizyon izlenen bir zaman dilimi olarak görülmesi aile içinde babanın konuşma olanağını daraltmaktadır.

Ancak, burada temel neden, "baba" olan erkeklerin yetişme biçimine dayalı, kendi gördükleri "baba" imgesinin böyle davranan kişiler olmasıdır. İlle de otoriteyi temsil etmeleri gerektiği konusundaki önyargı aslında sadece genç insanlarla değil, evdeki "eşlerarası iletişimi"de bozan bir davranıştır.

SERT DAVRANMAK: Bu davranış da daha çok gene "baba"larda görülen bir tutum. Bu da, yeterince "baba olmayı bilememek"ten kaynaklanan bir davranış.

Erkeklere yönelik "toplumsal öğreti", erkeklerin şefkatlerini gizlemeleri, eşlerine ve çocuklarına zayıflıkla eşdeğer kabul edilen şefkatli davranış yerine "mesafeli, sert, otoriter" bir tutum göstermeleri doğrultusunda olduğundan, yanlış daha erkek çocuğun ilk yetiştirilişinden başlamaktadır.

Buna karşılık, "anneler" hem çocuklarıyla konuşan, hem de onlara yumuşak davranan aile içi "büyüğü" temsil etmektedir.

Burada bir ölçüde "aile içi denge"den söz edilebilir. Böyle olmasaydı sorunlar kuşkusuz daha da artardı.

Bu davranış farkı, çocukları aile içinde kendi konularını aktarmada belirgin bir seçme yapmaya itmektedir. "Anne" çocuklarına daha yakın, onlara karşı daha hoşgörülü, gerektiğinde yanlışlarını saklayan, onları babaya karşı koruyan "büyük" olmaktadır.

Kuşkusuz, bu farklı davranışın temelinde de aile içindeki eşlerin kendi aralarında –belki de söylenmeyen– anlaşmazlığı bulunmaktadır.

GÜVENSİZLİK: Burada genelde hem "baba" hem de "anne" davranışı güvensizlikten yanadır. Zaman zaman "anne" güven konusunda daha telaşlı bile olabilir. Çocuğun yanlışlarından hem kendisi, hem de evin babası tarafından "daha çok sorumlu" tutulan "anne", çocuk adına da, kendi adına da, baba adına da güven duymakta bocalar.

TUTARSIZLIK: Bu konuda her iki "büyük" de değişik örnekler sergileyebilir. Burada önemli olan, olaylar karşısında takınılan tavır olduğu için, "baba"da "anne"de tutarsız davranışlarda bulunabilir.

Birbirlerinin hareketlerini "tutarsız" bulmaksa, aslında eşlerarası çatışmayı simgelemekte, çocuklar burada sadece bu çatışmanın aracı olmaktadır.

AŞAĞILAMAK-YÜCELTMEK: Burada da roller değişebilir. Ancak, daha çok "baba" tarafından aşağılanma, "anne" tarafından yüceltme günlük pratiğin sık görülen örneklerindendir.

Yanlış Davranışların Sonuçları...

Önemli olan, bu yanlışların sonuçlarını görebilmek.

Çocuklar büyüyor genç insanlar oluyor, gençler gelişiyor ve toplumun erişkinleri oluyor.

Hepimiz, günlük hayatımız içinde sadece erişkinleri görüyoruz, onların kişiliklerini, davranışlarını, toplum içindeki etkilerini değerlendiriyoruz. Oysa, bu erişkinlerin arkasında, onları bugünlere getiren çocukları var, gençlikleri var. Bunları yeterince görüyoruz, yanlışımız da bu oluyor.

İpek Ongun "araştırması"nın değerlendirme bölümünde, şunları yazıyor:

"Bu çalışmaların sonucunda ortaya çıkan gerçek, gençlerimizin büyük, hem de büyük bir çoğunluğunun ortak sorununun aile içindeki baskı olduğuydu. Derece derece değişen bir baskıydı bu. Kimini isyan ettiriyor, kiminin de kişiliğini ezip sindiriyordu. Baskının nedenlerini deşince, karşımıza geleneksel aile terbiyesi çıkıyordu. O terbiye sistemi ki, hepimiz bu eğitim sistemiyle yetiştirildik ve ufak tefek değişikliklerle kendi çocuklarımızı da aynı sistemle yetiştirmekteyiz.

Yaptığım bir dizi röportaj, geleneksel eğitim sistemimizin bazı yanlarının özellikle günümüzde ne kadar yanlış olduğunu gözler önüne seriyordu. Gençlerimizi mutsuz eden olaylar, ebeveynin aldığı tavır ve düşünce biçiminden kaynaklanıyor, bunun sonucu ortaya çıkan çatışmalar hep dönüp dolaşıp baskılı geleneksel aile eğitimine dayanıyordu."

Şu bölümü de çok önemli buluyorum:

"Belirtmek istediğim ikinci nokta, *gençlerimizin bu konularda ebeveynlerinden daha bilinçli ve olgun kişiler olarak karşımıza çıkmalarıydı. Şöyle ki, ana babalarının davranışlarını tahlil edebiliyor, ana babaları onlara anlayışlı davranacakken, gençler onları anlamaya çalışıyordu. Görüştüğüm kesimde öyle şımarık haller, kapı çarpmalar, öfkeli davranışlar yoktu ama pek çok şeyi de eleştiriyor ve yanlış bulduklarını kabullenemiyorlardı. Anlamaya çalışıyor ama 'bu da böyledir' diye boyun eğip kabullenmek istemiyorlardı.*" (Altını ben çizdim.)

Bu davranışlarla karşılaşan "genç insan" nasıl etkileniyor, bu etkilere ne ölçüde "tepki duyuyor", ne ölçüde "uyum sağlıyor", sonuçta "kişilik oluşumu" nasıl biçimleniyor?

Kuşkusuz, bu sorulara her insanı tek tek ele alıp yanıt vermek doğrusu. Ama bu olanağı hiçbir toplum kendi ölçeğin-

de bulamadığına göre, genel olarak üç seçenekli bir sonuç düşünebiliriz:

1. Bu davranışları irdeleyen, nedenlerini bir ölçüde anlayabilen, kendi tepkilerini olumlu bir gelişmeye dönüştüren, tepkisel davranışlar yerine "bilinçli bir gelişim" gösterebilen gençler.
2. Bu davranışları irdeleyebilen, nedenlerini bir ölçüde anlayabilen, ama kendi tepkilerini koruyarak "tepkili genç" olarak kalan, bilinçli bir gelişmeye varamayan gençler.
3. Bu davranışları irdelemeden kabul eden, davranış kalıplarını benimseyen, "doğrusu budur" diyerek kendini rahat ettirdiğini düşündüğü kalıba uyan gençler.

Böylesi bir sınıflama, kuşkusuz, yapaydır. Her genç insan, bu etki-tepki biçimlenmesini değişik ölçülerde yaşayacak, değişik ölçülerde kabul ya da reddedecek, kendi kimliğini oluşturacaktır.

Ama, günümüzde ve kendi toplumumuzda yaşayan insanı anlamak için, bir ölçüde bu belirlemeyi yapmak zorundayız.

Yola çıktığımız üç seçeneğe göre, üç ayrı kimlik çizebiliriz.

1. Kendisine öğretilenlerle yetinmeyen, insanlara ve olaylara eleştirel bir gözle bakabilen, "konuşmak, tartışmak, düşüncelerini söylemek, bu konuda konulan sınırları tanımamak, karşısındakine saygılı ama boyun eğmeyen, araştırıcı, gelişmelere açık" gençler.
2. Kendisine öğretilenlerin yetersiz olduğunu anlayabilen, nedenlerini bir ölçüde kavrayan, bunlara tepki duyan, ama bu tepkilerini bir yere ulaştıramayarak "kendine dönen, kendi değerine (ya da çıkarına) yönelen, toplumdan umudunu

kesmiş, kurtuluşunu birey ölçeğinde aramaya yönelen, tepkisini kuşku, güvensizlik, aşağılamayla belirtmeyi seçen" gençler.

3. Kendisine öğretilenleri irdelemeyen, özgür düşünme yerine öğretileni kabul etmeyi benimseyen, konuşmak ve tartışmak yerine gerek aile içinde, gerekse aile dışında benimsediği düşünceleri "tartışmadan kabul eden, hiçbir tartışmaya hoşgörüsü olmayan, kendi benimsedikleri dışındakilere kapalı, her şeye güvensiz, katı davranışlı" gençler.

Şimdi düşünelim.

Ama açık yürekle, kendimize karşı dürüst olarak düşünelim.

Hangi kişiliğin sahibi olan genci daha çok seviyoruz, daha çok beğeniyoruz? Hangi kişiliğin sahibi olan genci "iyi yetişmiş, olumlu, geleceği iyi" diye değerlendiriyoruz?

Daha da önemlisi, gençler kendilerini nasıl görüyor?

Bugün nasıl bir gençliği görüyoruz?

"Hande"ye aslında bunları sormuştum.

Hande...

"Hande" genç bir kızdı.

Beni telefonla arayıp görüşüp görüşemeyeceğimizi sormuştu. Kendisine görüşebileceğimizi söyledim, verdiğim saatte geldi.

Üniversite öğrencisiydi. Görüşmek isteğinin nedenini şöyle açıklıyordu: "Sizin kitaplarınızı okudum, bir söyleşinizde de bulunmuştum. Beni anlayacağınızı düşündüm, sizinle konuşmak istedim."

Gençlerin bu tür isteklerini biliyordum. Kitap okuyorlar, dergileri izliyorlar, kendilerine katkısı olacağını düşündükleri toplantılara gidiyorlardı. Onlarla kimi zaman imza günlerinde karşılaşıyordum. "Aslında sizinle konuşmak ister-

dik" diyorlardı. Ama imza günlerinde çok fazla konuşma olanağı yoktu. Belki birkaç söz, karşılıklı sevecen bakışlar ve hepsi o kadardı.

Toplum bu denli suskundu, bu denli kapalıydı.

(Ah, toplumsal kötülükler. Suskunlukla, kapanmakla, insanı fark etmemekle yapılan toplumsal kötülükler. Yapayalnız bıraktığımız genç insanlar. Bizim bile ulaşamadığımız gençler. Sesimizin, yüreğimizin ulaşamadığı genç insanlar. Belki de bu kitap sadece bu duygular için yazılıyor.)

Hande'ye sorular sordum. Onu anlamaya çalıştım. Aile hayatı nasıldı, hayattan ne bekliyordu, politik görüşleri neydi? Bunun gibi sorular.

Annesiyle babası ayrılmıştı. Hayattan olumlu beklentileri vardı. Ne çok şeyi merak ediyordu. Dersleri iyiydi. Şiir yazıyordu.

Üniversite gençliğinin onun tarafından nasıl görüldüğünü sordum.

"Üniversite gençliği diye tek bir tanım yapmanın olanağı yoktu. Belki ayrı ayrı gruplar diye anlatılabilirdi. Çoğunluk, belki de, kendinin içinde bulunduğu gruptu. Bu grup, gazete okuyan, dergi izleyen, kitap okuyan, sinemaya, tiyatroya, konserlere giden gruptu. Ama üniversite içindeki olaylara karışmaktan uzak duruyorlardı. Görüşlerini açıklamaya –belki de– korkuyorlardı. Hiçbir konuda açık görüşlerini söylemiyorlardı. Bunda, yaygın olan kuşkunun da etkisi vardı. Derslerini çalışıyorlar, en çok dersleriyle uğraşır görünüyorlardı. Zaten başka bir şey yapmaya zamanları da kalmıyordu. Derslerin izlenmesi, vizeler, sınavlar hemen bütün zamanlarını alıyordu. Gelecekle ilgili belirgin düşünceleri ve umutları yoktu. İleride ne yapmaları gerektiğini de pek bilmiyorlar, sadece derslerini çalışıyorlardı. Belirgin bir politik görüşleri de yoktu. Sadece, bugünkü durumu beğenmiyor-

lar, değişmesi gerektiğini düşünüyorlardı ama nasıl değişmesi gerektiği konusundan emin değillerdi. Değişebileceği konusundaki umutları da zayıftı.

Öğrenci dernekleri de kendilerine katılma isteği vermiyordu. Dernekte önayak olanlar katıydılar, kendi grupları vardı ve onlara katılma olanağı yoktu.

Başka bir grup, dinci gençlerdi. Onları davranışlarından, bir arada oluşlarından tanıyorlardı. Kendi içinde dayanışmalı, kendi dışındakilere kapalı bir gruptu onlar. Genellikle suskun, yalnız derslerde tartışma açarak görüşlerini belirtiyorlardı. Onlarla hiçbir ilişkileri yoktu. Solcu gençler de katıydılar. Onlar da kendi grupları içindeydiler ve onlara katılmak için de onlar gibi olmak gerekliydi. Bu da giyimden, gidilen yerlere kadar olanlara uymayı gerekli kılıyordu. Onlar da kapalı bir grup gibi davranıyorlardı.

Üniversite gençliğinin çoğunluğu bu grupların dışındaydı."

Hande'ye üniversite içindeki çeşitli olaylara neden katılmadığını sordum.

"Aslında bu olayların çoğunda öğrenciler haklıydı. Biz de onların haklı olduklarını düşünüyorduk ama katılmadık. Neden çekindik bilmiyorum ama çekindik. Uzak kaldık."

Kendini politik olarak nerede gördüğünü sordum.

"Ben kendimi sola açık görüyorum. Genç bir insanın kendini solda görmesinin doğal olduğunu düşünüyorum. Dinci kesime tamamen karşıyım. Onları çağdışı görüyorum. Ama kendi içlerinde çok dayanışmalı ve çok katılar. Ürkütücü bir tutumları var. Ortam uygun olursa düşündüklerini zorla da uygulayabilirler, bunu görüyorum. Ortam da onların daha gelişmesine çok uygun.

Solcu grup da çok katı. Bilmiyorum ama onlar da bana kapalı geliyor. Onlara katılırsanız giysilerinizi bile onlara göre

ayarlamanız gerekli. Bunu da istemiyorum. Çok eleştiriciler, kendilerininkinin dışında hiçbir davranışa hoşgörülü bakmıyorlar. Onlara katılmayı düşünmüyorum."

Hande'ye kendisini üniversite içinde en çok üzen davranışın ne olduğunu soruyorum.

"Girişte yapılan polis araması. Her gün üniversite kapısından girerken polisin araması bana çok ağır geliyor."

Bu aramanın her gün yapılıp yapılmadığını soruyorum.

"Ne demek? Elbette her gün. Hem de ne arama. Kimlik soruluyor, çantalarımız açılıp bakılıyor. Bir gün arama yapan polis bir sinema bileti buldu, 'ne filmiydi bu?' diye sordu. Ne filmiymiş? Ona ne? Söylesem ne anlayacaksın. Hiçbir şey söylemedim. Size ilginç bir şey anlatayım. Bir gün, çantamda sizin kitabınız vardı. *Kışkırtılmış Erkeklik-Bastırılmış Kadınlık*. Onu aldı, karıştırdı, bir iki yerini okudu, ben de merak ediyordum ne diyecek diye ama hiçbir şey demedi, kitabı geri verdi. İşte böyle, her gün arama. Ben artık tepki gösteriyorum, kimlik göstermiyorum, 'her gün geliyorum, beni tanıyorsunuz, neden soruyorsunuz?' diyorum, onlar da beni tanıyorlar gerçekten, aldırmıyorlar. En çok sinir olduğum bu arama."

Hande'ye konuşma için teşekkür ediyorum. O, asıl teşekkür edenin kendisi olduğunu söylüyor, ayrılıyor.

12 EYLÜL'ÜN GENÇLERE YAPTIĞI...

"12 Eylül Rejimi" gençlere yaptıklarıyla çok övündü.

Gençler artık okullarına korkmadan gidebiliyorlardı. Okullarda, fakültelerde anarşi önlenmişti. Eğitim normal düzenine kavuşmuştu. Ana babalar da çocuklarını korkmadan okullarına gönderebiliyorlardı. Gençlerin yurtlarda kalma olanakları artırılmıştı, spor yapmaları sağlanmıştı. Daha da bütün sorunlar çözümlenmemişti ama yapılanlar geçmişin kötülüklerini ortadan kaldırmıştı, bu da yeter de artardı bile.

("12 Eylül Rejimi", sadece "Milli Güvenlik Konseyi"ni oluşturan beş generalin rejimi değildir. Onu izleyen ANAP da bu rejimin ısrarlı ve dikkatli bir ortağıdır. Onları bir bütün olarak görmek, izledikleri yolun toplumsal temellerini görmek önemlidir.)

Okullarda, fakültelerde anarşinin önlendiği doğruydu.

"12 Eylül Rejimi" bunu yapmıştı. (Neden bunca olaydan sonra yapmıştı ve nasıl yapmıştı? Bu tartışma bitmemiştir, daha doğrusu bir tartışma bile olmamıştır, sadece bazı kuşkular belirtilmiş ve orada kalmıştır. Bu konu ileride tartışılacak ve açıklığa kavuşacaktır.) Okullarda ve fakültelerde anarşinin önlenmiş olması 1982 Anayasası'nın kabulü sırasında da, ANAP iktidarının işbaşına gelmesi, işbaşında kalması sırasında da hep kullanılacaktır.

Ama bu huzurun bedeli ne olmuştur?

Huzurun bedeli özgürlükler olmuştur.

Karışık bir mekanizma (bu karışık mekanizmanın açıkla-

namaması, bilinememesi, bulunamaması, konuşulmaması, tartışılmaması hep toplumsal demokrasinin birincil sorunu olmuştur) toplumsal huzurla toplumsal özgürlükleri hep birbirinin karşıtı kılmıştır: Ya özgürlükler ya da huzur.

Topluma hep aynı reçete verilmiştir: "Ya özgürlükler ya huzur."

Bu reçete de seçme hakkıyla değil, dayatmayla verilmiştir.

Önce "huzursuzluk" verilmiştir. Anarşi, terör, saldırı, ölümle somutlanan "huzursuzluk". Sonra da, "huzurun bedeli olarak özgürlüklerin yok edilmesi" yöntemi uygulanmıştır.

Sonra da, topluma dönülüp sorulmuştur: "Hangisini istiyorsun?"

"Özgürlükler mi kısıtlansın, yoksa anarşi ve terör mü gelsin?"

Bu oluşumun gençler üzerindeki etkileri ne olmuştur? Buna bakalım.

* * *

"12 Eylül Rejimi"nin gençlere bakışı, gençlere davranışı, "anlayışsız bir baba" gibi oldu: Konuşmayan, sert tavırlı, güvenmeyen, tutarsız, ne zaman aşağılayacağı ne zaman yücelteceği belli olmayan bir baba.

Konuşmadı: Hep kendisi bildirdi, yanıt beklemedi. Konuştu ve kendisinin dinlenmesini istedi. Konuştu ve konuştuklarına uyulmasını istedi. Konuştu ve sürekli yükümlülükler verdi. "12 Eylül Rejimi" hiçbir zaman gençlerle konuşmayı düşünmedi. Sadece buyruk verdi ve itaat edilmesini istedi.

Sert davrandı: Sertlik yapısında da vardı ama sert olmaya zorunluydu da. Sadece emir veren ve tartışma istemeyen birisi, sert olmak, sert görünmek zorundadır. Bu tavırla tartış-

ma önlenecektir. Bu tavır, karşısındakini susturmak, duraklatmak, sindirmek için gereklidir.

Güvenmedi: Gençlerin her zaman kandırılabileceğini, onun için de hep denetim altında tutulmaları gerektiğini söyledi. Bunu bir yöntem olarak geliştirdi ve kurumlaştırdı. Bugün, 12 Eylül Rejimi'nin egemen olduğu her kurumda gençler sıkı bir denetim ve gözetim altındadır.

Üniversiteler, öğrenci yurtları, öğrencilerin her türlü istemleri, hareketleri, dergileri, toplantıları her şey ama her şey denetim ve gözetim altındadır. Toplumun bütün kesimlerine sürekli olarak "gençlere güvenilmemesi" mesajı verilmiştir. Yöneticilere, güvenlik güçlerine, öğretmenlere, hatta anne babalara hep aynı mesaj verilmiştir: Gençlere güvenmeyiniz, onları sürekli denetim altında tutunuz, yaptıklarından sizler de sorumlu olacaksınız. Toplum da gençlere güvenmemeyi öğrendi: Her gencin içinde saklanmış bir anarşist-terörist olabileceğini hiç unutmadı. Ev tutmak isteyen gençler bu güvensizlikle karşılaştılar. İş arayan gençler bu güvensizlikle karşılaştılar. Düşünmek isteyen gençler bu güvensizlikle karşılaştılar.

Bu güvensizlik bugün de sürmektedir.

Tutarsız davrandı: "12 Eylül Rejimi" gençlere tutarsız davranmaktan da hiç rahatsız olmadı. Böylesine güvenmediğini açıkladığı gençlerin, ülkenin geleceği olduğunu söyleyebildi. Bir yandan gençlerin geleceğini düşündüğünü belirten mesajlar verirken, diğer yandan da işe girecek herkesin "güvenlik soruşturması" adı altında saptanmış suçların dışındaki hayatını incelemek kuralı konuyordu.

Aslında bu davranışlara "tutarsızlık" demek yanlıştır. Bu davranışlar tutarsızlık gibi görünen ama son derece tutarlı olan bir baskı politikasının gerekleridir.

Aşağılama-yüceltme mekanizmasını baskı aracı olarak

kullandı: Düşünen, tartışan, özgürlük isteyen, gelişme isteyen gençler aşağılandı, suçlandı, cezalandırıldı. Oysa, söylenenlere itaat eden, asıl duygularını gizleyerek yöneticilerin istediği gibi davranan gençler ise yüceltildi. Bu tutum her konu araç kılınarak sürdürüldü, toplumdaki herkesin bilmesi ve buna göre davranması sağlanmak istendi.

* * *

İşte, "12 Eylül Rejimi"nin gençlere yaptığı budur.

Bu satırları yazdığım Aralık/1989'da, 12 Eylül 1980'in üzerinden dokuz yıldan fazla zaman geçti. Bu etkileri her gün daha belirgin gördük.

Binlerce ve binlerce gence, yapılan işkenceleri, tutuklulukları, zulmü gördük, okuduk, öğrendik. Çekilen bu acılardan yeniden söz etmeyeceğiz ama göze görünmeyen, toplumun anlamasına fırsat verilmeyen acılardan, psikolojik baskılardan ne zaman söz edeceğiz? Daha önemlisi, bunların hesabını ne zaman soracağız?

"12 Eylül Rejimi" ülkede en büyük kötülüklerin birini gençlere karşı yapmıştır. Bunu bilmek zorundayız.

Onlar da Bir Zamanlar Gençti...
(Belki Bugün de Gençtirler)

İletişimin öbür yanından söz ediyoruz: Annelerden, babalardan, öğretmenlerden. Onlar da bir zamanlar gençti. Kimileri bugün de genç.

Onların ne dediklerini de bilmemiz gerekmiyor mu?

MERAL K.: (İki kızı var, ara vererek çalışmış, büro işi yapıyor, yaş 43.)

"Gençlerin haklı oldukları yerler de var, haksız oldukları yerler de. Bizim de öyle, yani annelerin, babaların.

Şimdi, galiba iki tarafın da yanlışı şurda, gençler de anla-

şılmayı bekliyor, bizler de. İki taraf diyorum, aslında öyle taraf falan değil elbette. Ben içimden diyorum ki, onlar için çalışıyorum, didiniyorum, evde yoruluyorum, işte yoruluyorum, artık beni anlasınlar. Ben de kızlarımı kendi yetiştiğim gibi yetiştirmeyeyim istedim. Yok ev işleriydi, yemek pişirmekti onları öğretmeyi hedeflemedim. Ama doğrusu beni anlamalarını istedim. Buna hakkım olduğunu düşündüm. Anlamadıklarını görünce de herhalde biraz kırıldım. Şimdi düşünüyorum da, sanırım yanlış yaptım. Belki de benim onları anlamam gerekiyordu. Hep onların beni anlamalarını beklerken, onların da anlaşılmak istediklerini unuttum sanıyorum.

İletişimimiz nasıl? Bana var gibi geliyor. Arkadaşlarıyla daha rahatlar, kendi aralarında çok daha rahatlar. Ama öyle olur, biz de o yaşlarda kendi arkadaşlarımızla daha rahattık. Düşünüyorum da, küçükken onları daha iyi tanırdım gibi geliyor. Doğrusu büyüdükçe dikkatim mi azaldı bilmiyorum, belki kendi işlerini daha iyi yaparlar diye düşündüm.

Babalarıyla araları daha iyi. Zaten kız çocukları babalarla daha yakın oluyor. Dediğim gibi, iki tarafın da yanlışları var. Bence, en önemlisi anlaşılmayı beklemeden anlamaya çalışmak. Ama bu sadece büyükler için değil, gençler için de geçerli."

AHMET M.: (Oğlu ve iki küçük kızı var. Ticaret yapıyor, yaş 46.)

"Çocuklarımızla iletişimimiz nasıl? Şimdi böyle sorunca düşünmek gerekiyor. İnsan çocuklarıyla bildiği gibi konuşuyor işte, şunu şöyle yapayım, bunu böyle diye bir şey yok. Bunlar önceden tasarlanmaz ki, içimizden geldiği gibi davranıyoruz, onlar da öyle.

Ben çocukların daha değişik olmalarını normal karşılıyorum. Bizim çocukluğumuz onların yaşadıklarından çok fark-

lı. Bizim bir sinemaya gitmemiz olay olurdu. Zaten çocukluğumuzun büyük bölümü taşrada geçti. Ne sinema gördük ne bir şey. Televizyon falan yok, radyo bile yeniydi. Şimdi nasıl, biliyorsunuz. Çocuklar kendine göre programlar yapıyorlar, arkadaşları oluyor falan.

Valla ben aile bağlarının zayıfladığını görüyorum. Öyle, baba ne dermiş, ana ne dermiş, pek umurları değil. Bunu doğru bulmuyorum. Biz mi öğretemedik, devir mi böyle bilmiyorum ama herkes biraz başına buyruk gidiyor. Hep gençler, gençler. Analar, babalar ne diyor diye dönüp bakan da yok. Televizyonda sürekli "gençlik programları". İyi olsun da neden bir kere de "ana baba programı" düşünülmüyor? Onların ne dediğini merak eden yok mu? Hep eleştiri, hep eleştiri. Analar şöyle yapsın, babalar şöyle yapsın, iyi de gençler de şunlara dikkat etsin denmeyecek mi?

Ben gençleri sorumsuz görüyorum. Ben geri kafalı biri değilim, zamanların değiştiğini anlıyorum ama insanın sorumlulukları diye bir şey yok mu? Gençler ne zaman öğrenecekler sorumluluklarını? Bunu da düşünmek gerekiyor.

EKREM A.: (İki erkek, bir kız çocuğu var. Lise öğretmeni, yaş 54.)

"Kuşaklararası iletişim bozuk efendim, hem de çok bozuk. Aslında bozuk olan insanlararası iletişim. İnsanlar birbirini anlamıyor. Yalnız bizim sorunumuz da değil. Bizim derken bizim toplumu kastediyorum. Dünyanın durumu da böyle ama onlar ne yapmak gerekir diye araştırıyor, düşünüyor, biz farkında bile değiliz, bakın ben bunları bildiğim halde çocuklarımla istediğim iletişimi kurduğumu sanmıyorum. Neden? Çevre faktöründen. Çevre her şeyi bozuyor. Gençleri anlayabilmek, onlara kendinizi anlatabilmek için bireysel çabalar yeterli değil ki, çevrenin de buna yardımcı olması gerekli. Çevre derken okulları, gençlerin yaşayabile-

cekleri çevreleri kastediyorum. Nerede gençlerin kültür evleri? Nerede onların toplumla tanışabilecekleri lokaller, geziler, konuşabilecekleri, tartışabilecekleri yerler? Hiçbiri yok. Gençlere toplum olarak ne veriyoruz? Genci bireyciliğe yönelten, çıkarcılığı öğütleyen bir sistem, artı bozuk bir eğitim, artı sinemalar hepsi bu. Genç ne yapacak, neyi dinleyecek, neyi kendisi bulacak? Bütün bunları bırakıp da beni mi dinleyecek? Dinlese ne kadar etkisi olacak? Televizyon, müzik, bilgisayar, bütün bunlar gençlere ne veriyor, hangi yolları gösteriyor, buna bakmak gerek.

Kuşaklararası iletişim, toplum ideolojisinin bir parçasıdır, kişilerin davranışlarıyla olup bitiyor sanılması yanlış. Bence konunun bu yanının işlenmesi daha doğru olur. Oysa, bu konuda yazılanları, konuşulanları izliyorum da tanınmış uzmanlar bile bu sorunu "kişilerarası davranışlar" olarak yorumluyor ki bence yanlış. İletişim bozukluğundan anneleri, babaları sorumlu tutmak ya da gençlere öğütler vermek konunun özünü kavramamaktan ileri geliyor bence.

Her türlü iletişimi bozuk bir toplumda gençlerle iletişim de bozuk olacaktır. Sorun bir aile sorunu değil, toplum sorunu. Böyle bakmak gerekiyor. Ama derseniz ki, öyleyse yapılacak bir şey yok mu, ben elbette var derim. Sorunu doğru koyarsınız, sonra yapılacakları tartışırsınız, bakın bu doğru. Anneye babaya düşen görev, bu bozuk iletişimi düzeltebilmek için bilinçle hareket etmektir ama gencin bilinçlenmesinin de önemi var. Her şey bilinçlenme sorunudur. Bence böyle."

AYTEN K.: (İki oğlu var. Ev kadını, yaş 40.)

"Valla bizim ilişkilerimiz gayet iyi. Oğullarım çok şükür iyi çocuklardır. Büyüğü biraz ağırdır, düşüncelidir, ama çok iyi yüreklidir. Küçüğüm neşelidir, yüreği açıktır, içinden geldiği gibi konuşur. Ben ikisini de severim, öyle ayrım yap-

mam. Çocuklarını ayıran ana babalara da kızarım. Ne demekmiş çocuk ayırmak. Ama yapıyorlar. İnanmazsınız, çocuklarını benimki, seninki diye ayıran ana babalar gördüm. Çocuklarımı ayırmam ama onların mizaçlarına göre davranırım. Şimdi misal, büyüğüm içine atar, ona çok dikkat ederim, bir şey söylenecekse bir kere söylemek yeter, bunu bilirim. O da söyleneni anlar. Küçüğü biraz daha çekelemek gerekiyor.

Bu iş öyle tahsille terbiyeyle olmuyor beyefendi, insanın içinde olmalı biraz. Ben ortadan terkim, yani ilki bitirdim ama okurum, elime geçeni okurum. Radyo dinlerim, televizyonda ne diyorlar bakarım. Öyle geldiğin gibi gitmek yok. Dünyada ne oluyor ne bitiyor, bileceksin.

Çocuklarıma güvenir miyim? Evet güvenirim, hem de çok güvenirim. İkisi de ne yapacaklarını bilen çocuklardır. Ama şehre güvenmem. Bakın benim dikkatim onlara güvenmediğimden değil, bu şehre güvenmememdendir. Bu şehrin nesine güvenmem? Hiçbir şeyine güvenmem. Bunun iti var, uğursuzu var, affedersiniz orospusu var, uyuşturucusu var. Güvenmem. Genç çocuklardır, bir şeye kapılırlar, hem onlar üzülür hem ben üzülürüm.

Babamız mı? İyidir, o da çok iyidir. O da gençliğinde çok çekmiş, şimdi şimdi rahat etmeye çalışıyor. Çocuklarıma vurmaz, hiç vurmaz, hem neden vursun? Ben ne onlara vurdururum, ne de kendime. Bizimki vurmaz ya, vuran babaya da bırakmazdım. Ne demekmiş insana vurmak, dayakla kim terbiye olmuş. Geçti bunlar, geçti. Artık kafaların değişmesi lazım."

RIZA G.: (İki oğlu, bir kızı var. İşçi. 1402'yle güvenlik nedeniyle işinden atılmış. Şimdi pazarlamacı, yaş 44.)

"Çok zor doktor bey, çok zor. Biliyorsunuz, ben işimden neden atıldım. Düşüncelerim yüzünden atıldım. Bir örgüte

sokabilselerdi, yıllarca hapiste yatacaktım. Sokamadılar, işimden attılar. Uzun süre işsiz kaldım. Çoluğum çocuğum sefil oldu. Eve bir ekmek getiremediğim günler oldu. Çektiğim acıları ben bilirim. Yok, karım da bilir, aslan gibi kadındır o, arkadaşım, yoldaşım. Hep omuz verdi bana, üzülme Rıza, senin suçun değil, bunları da aşarız biz, dedi.

Çocuklarımız. Onlar karmakarışık oldu. Onlara ne diyebilirdim, ne konuşabilirdim? Bu olup bitenlerden onların ne suçu vardı? Ben zaman zaman kendimi suçladım. Keşke evlenmeseydim, keşke çocuklarımızı dünyaya getirmeseydik, dedim. Evet yanlış, ben de biliyordum ama çaresizlik işte, düşündüm bunları.

Çocuklarımızı yetiştirmek? Bu toplumda nasıl çocuk yetiştirirsiniz, sorarım size? Çocuklarımızı biz mi yetiştiriyoruz bu toplum mu? Ben çocuklarımız böyle bir düzende yetişmesin istedim. Onlar özgür bir toplumda yetişsinler istedim. Güçlükleri de paylaşan bir toplum olmalıydı. Daha mutlu bir toplum, daha hakça bir düzen olmalıydı. Herkes emeğini katmalıydı topluma, avanta, soygun, sömürü olmamalıydı. Ben hayatımda piyango bileti almadım, öyle açıktan gelen refaha hiç inanmadım. İnsanlar çalışmalı, her şey öyle olmalı diye düşündüm. Ama ne oldu?

Gençlerle iletişim diyorsunuz. Ben çocuklarıma "benim gibi olun, benim yaptığım iyidir" diyebilir miyim? Diyebiliyor muyum? Çok acı geliyor bana bunu söylemek ama diyemiyorum. İçimden, onların benim gibi olmamasını istiyorum. Bunu da söyleyemiyorum onlara. Bunu söylemek de bütün hayatımı inkâr etmek olur, bütün inandıklarımı inkâr etmek olur. Ama, benim çocuklarım bu toplumda nasıl yetişecek, nasıl büyüyecek, nasıl kazanacak, bunları düşünmem gerekmiyor mu?

Ben çocuklarımla konuşmuyorum, konuşamıyorum. On-

lara söylemek istediklerim yaşadıklarımla uyuşmuyor. Bundan konuşmuyorum. Onların da her şeyi anladıklarını biliyorum. Onlar da konuşmuyorlar ama susmanın da dili vardır. Onlar da benim gibi olmak istemiyorlar. Bugüne bile çok zor geldik, onu da bozmak istemiyorum, bunun için konuşmuyorum.

Ben çocuklarımla iletişim kuramadım, toplumun bozuk düzeni buna izin vermedi. Şimdi bakıyorum, toplum kendi iletişimini kursun diye. Bu namussuz düzen çocuklarımı benden uzaklaştırdı. Her gün çocuklarımızdan nasıl uzaklaştığımı, adım adım nasıl uzaklaştığımızı görüyorum. (Susuyor)

Uzun mu konuştum? Değil mi, peki. Belki de on yıldır çektiklerimi ilk defa size anlatıyorum.

Dahasını da söyleyeyim öyleyse. Kendime bile söylemek istemediklerimi. Çocuklarım beni sevmiyor, yok yanlış seviyorlar, hem de çok seviyorlar da beğenmiyorlar. Beni neden beğenmiyorlar? Aptal mı buluyorlar, sana mı kaldı diyorlar, bilmiyorum. Ama beğenmiyorlar, onu biliyorum. Biliyorum dediğim, aramızda geçen bir konuşma falan yok ama seziyorum. Karıma da söyledim bunu. 'Bizi beğenmiyorlar, doğru' dedi. Onlara zaman zaman kızıyorum. Kendi kendime 'Rıza, al şu çocukları karşına, olanları bir bir anlat, onlar da bilsinler çekilenleri, böyle olup bitene ot gibi bakmasınlar' diyorum, diyorum ya yapacağımdan değil, öyle içimden geçiriyorum? Çocukların ne suçu var? Onlar az mı yaralandı? İşsiz bir babanın, evine para getiremeyen bir babanın çocukları olmayı onlar mı istemişti? Yok, onlara haksızlık etmemeliyim. Olanlar benim yüzümdendi diye düşünmem de yanlış biliyorum, ama elimde değil, zaman zaman böyle düşünüyorum.

Benim çocuklarımla iletişimim bozuk, hem de çok bozuk.

Bu namussuz düzen bozdu çocuklarımla aramı. Ne ben suçluyum, ne de o masum çocuklar. Suçlu olan bu düzendir. Bunu biliyorum.

Yok. Konuşmak istediğim başka bir şey yok."

* * *

Binlerce ana babadan birkaç örnek.

Binlerce ana baba, binlerce genç.

Bu düzende yaşayan, bu düzende çırpınan binlerce kişi.

Hepimiz...

Bir yanda geleneklerin tortulanmış baskıları, bir yanda çocuklarını daha iyi yetiştirme isteği, hepsinin üstüne eklenmiş toplumsal, ekonomik, siyasal kaygılar. Anneler de, babalar da, çocuklar da, gençler de kendi açılarından bu kargaşadan çıkma yolları arıyorlar. Kime haksız diyebiliriz? Kime yanlış diyebiliriz? Görmemiz gereken, toplumda herkesi bunaltan bozuk düzen değil mi?

Gençlerin "medeni cesaret" konusundaki tartışmalarını görelim ve yorumları kendi içimizde yapalım.

(İpek Ongun araştırması. Gençlerle yapılan röportajların bant kayıtları.)

(Soru: Medeni cesaretiniz var mı?)

MERAL: "Eğer babam yoksa, amcalarım yoksa kalkar konuşurum. Bizim yaşlarımızda zaten siyaset, ekonomi gibi konuşmalar olmaz, yaşdaşlarımın yanında rahat konuşurum."

FİGEN: "Ben söylerim ve fikrimi de kabul ettirmeye çalışırım."

ESİN: "Ben söyleyemem, hele de büyükler varsa, tam bilgim de yoksa konuşamam."

(Soru: Ya bilgin varsa?)

ESİN: "Yine de çekinirim, ya tepki gösterirlerse."

(Soru: Neden?)

ESİN: "Herhalde onlar bana hep çocuk muamelesi yapıyorlar, 'sen daha bilemezsin küçüksün' diye, onun için ben de kendimi çocuk gibi görüyorum. Onların etkisindeyim, beğendiklerime, temel fikirlerime bakıyorum hep onların fikirlerini benimsemişim. Buna gelişememiş kişilik de diyebilirsiniz belki. Yeni yeni kendi fikirlerim oluşuyor, bazen zıt fikir oluşuyor."

AYLA: (Mersinli. Babası esnaf, annesinin hiç tahsili yok. Onu babası eğitmiş, "kişiliğe değer verir babam", "bana mantığımı kullanmasını, düşünmesini öğretti" diyor. Annesiyle hiç geçinemiyor, babasına hayran.)

"Ben de şunu eklemek istiyorum: Aslında doğrular eğriler zıt fikirlerin tartışmasıyla ortaya çıkar. Bana gelince arkadaşlarımın tam tersi. Ben büyüklerin yanında daha rahatım, yaşdaşlarımın yanında o kadar değilim. Büyüklerle diyaloğum çok iyi."

(Soru: İkinizde de aile tutumu görüyoruz. Bir aile "sen büyüksün" diyor ve ona erişkin muamelesi yapıyor, tabi o da olgun yetişiyor, ötekine "sen daha çocuksun, seni korumak gerek" diyor, o da buna şartlanıyor.)

X: "Ben kendi çevreme göre daha üstünüm, tahsil ve kültür bakımından, onun için fikirlerimi söylediğimde tepki almam, böyle olunca da cesaretim kırılmıyor ve fikirlerimi söylemeye devam ediyorum. Bir gazete okuduğumda, bir şey izlediğimde yorumlar yapılır, eğer bu yorumlar bana uygunsa sesimi çıkarmam ama eğer aynı fikirde değilsem, o zaman fikirlerimin doğrultusunda karşı çıkarım. Arkadaşlarım bilirler, ben politika, yönetim, yaşam koşulları hakkında gerektiğinde öğretmenlerimle de tartışmaktan çekinmem. Kendime güvenim var."

Y: "Bence tartışabilmek için önce bilgi gerek. Bilgili konu-

şunca büyüklerimiz arasındayken bile çıkıp konuşabiliyorsun. Mesela akşamları bizim eve misafir gelir, ben onlarla oturup güncel konuşları tartışmayı, kendi fikirlerimi öne sürmeyi çok severim. Dersim de olsa, televizyonda güzel bir program varsa bile bırakır, babamın arkadaşlarıyla tartışırım. Günümüz gençliğinin en noksan tarafı bilgisizliği, her şeyi araştırmamak, soruşturmamak, öğrenmemek. Arkadaşlar yakınıyorlar, bizi çocuk gibi görüyorlar diye, biz de bilgi edinmiyor, bilgili konuşmuyoruz. Bilgili olsak susturulacağımızı sanmıyorum."

(Soru: Benim merak ettiğim, aileler çocuklarına tartışma cesaretini vermiş mi, vermemiş mi?)

X: "Cesareti kaybetmeyelim, yine deneyelim."

ESİN: "Ama cesaret verilmemişse olmuyor. Yani cesaret daha oluşmadan yok ediliyor bazı ailelerde."

ELAZIĞLI: "Ben şu noktadan alacağım. Büyükler sokakta bazı yanlış davranışlarda bulunuyorlar. Mesela yere tükürüyor, minibüste sigara içiyor, izmariti yere atıyorlar. Geçen gün komşumuz balkondan çöp döküyordu, ona ihtar ettim. Her yanlış davranış gördüğümde içimden ihtar etmek geliyor ama kötü tepki gelir diye yapmıyorum, hele de onlar büyük olunca."

X: "Bu önerileri yaparken şu noktaya da işaret etmek istiyorum. Fikrimizi söyleme medeni cesaretini gösterirken, tavrımız da önemli. Mesela babamızla tartışırken diyelim, eğer fikrimiz doğru olsa bile eğer tavrımız kötüyse onu kızdırırız. Yani tavrımız kırıcı olmamalı, saygıyla konuşmalıyız. O zaman ters tepki gelmez, cesaretlenir ve fikrimizi her zaman söyleyebiliriz."

(Soru: Toplumumuzda bazı geleneksel kavramlar var. Sizler bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Mesela "hayırlı evlat", mesela "saygı", mesela "âlem ne der"...)

Bir kız: "Bizim toplumumuzda "hayırlı evlat" hanım hanımcık davranan, onların her dediğini kesinkes yapan bir insan. İşte bu nedenle ben onların gözünde hayırlı bir evlat değilim. Ama ben elimden geleni yapıyorum, görevlerimi yapıyor ve aslında içimden saygı duyuyorum ama şekilci değilim. Onlarsa şekilci saygıya önem veriyorlar, aslına değil. İşte o zaman içten duyduğum asıl saygıyı da kaybediyorum yavaş yavaş. Yağcılık istiyorlar, bu da benim kişiliğimle bağdaşmıyor. 'Âlem ne der'e gelince, mesela babam bana 'ben biliyorum seni, sana güveniyorum' diyor, 'ama âlem ne der?' diyor, sonra kendi benim arkadaşlarım hakkında âlemin dediğini iddia ettiği gibi konuşuyor. Eh, bu da pek dürüst bir tutum olmuyor, neden 'kızım, şu yaptığının ben kötü olmadığını biliyorum ama âlem ne der?' diyor da dönüp bir arkadaşım benim yaptığımı yapınca o da bana gösterdiği dürüstlüğü arkadaşıma göstermiyor, aynı âlem şöyle konuşuyor dediği gibi kendi benim arkadaşlarım hakkında konuşuyor? Aile için âlem ne der lafı gerçek bir fikir değil, bir kaçma, arkasına saklanılacak bir bahane oluyor."

AYLA: "Onlar her dediklerine itaat istiyorlar. Saygı anlayışları bu. Oysa öyle değil asla."

ESİN: "Her şeye evet demek saygı değil ki."

AYLA: "İyi ya, kavram kargaşası da bu zaten. Onun anne babası hayırlı evlatla kesin itaati karıştırıyor."

ESİN: "O zaman arkadaşımızın ailesiyle arasında sevgi bağı oluşmamış. Eğer otoriteyle gelmişse, bence o saygı olmaz, sevgiyle gelirse olur, öyle Hitler otoritesiyle saygı getirilmeye çalışılırsa zaten gerçek saygı olmaz."

AYLA: "Geleneklerimize bağlı kalalım deniyor ama geleneklerimizi zaman içinde gözden geçirmemiz ve değiştirmemiz gerekir. Gelenekler de zamanla değişime uğrar, yaşam şartlarına göre değişmek zorundadırlar, şartlara uymayanlar

toplum tarafından dışlanırlar. Bu kesin kuraldır. Gelenekleri illa olduğu gibi korumak için direnmek aslında çok saçma bir tutum. Gelenekleri toplum belirliyor, yaşam şartları belirliyor. Yaşam şartları değişince geleneklerin de değişmesi gerekli. Bizler de bunu değiştirmek zorundayız. Mesela bana göre saygı, insanın fikirlerine saygıdır, karşısında konuşan insanın fikirlerine saygıdır. Karşımda oturan kişinin fikirlerine saygı duyuyorsam ben ona saygı duyuyorum demektir ama siz benim anneme sorun, saygı büyüğünün karşısında ayak ayak üstüne atmamaktır. Benim saygı ölçütüm bu değil, mantığıma vurunca, böyle bir ölçüt çok saçma geliyor bana."

ESİN: "Ben geleneklerimizi seviyorum. Mesela Batı toplumlarına baktığımızda, onlarda aile hayatı yok gibi."

AVUSTRALYA'DAN GELEN: "Kaç tane Avrupalı aile tanıyorsun?"

ESİN: "Evden ayrılıp ayrı yaşamıyorlar mı?"

AVUSTRALYALI: "Tamam ama onlar öylesini daha doğru buluyorlar, gencin kişilik ve sorumluluğu açısından."

Y: "Ben Almanya'da dört yıl bulundum, arkadaş haklı, aile ilişkileri hiç de iyi değil."

AVUSTRALYALI: "Ben de Avustralya'da 20 yıl bulundum. Aile düzenlerini çok beğendim, çoğu birbirine bağlı aileler."

AYLA: "Toplumdan topluma değişir. Bir Almanya'yla bir Avustralya'yı kıyaslayamazsın."

NECLA: "Benim babam hastaydı, çalışamıyordu ve bize bakamıyordu. Annem çalışıp evi ayakta tutmayı teklif etti, oysa babam 'âlem ne der?' diye izin vermedi. Bunun üzerine biz de ailece oturup karar aldık boşanmalarına. Ayrıldılar ve annem çalışmaya başladı. Bizi de yanına aldı. Sık sık babamı ziyarete gideriz. O zaman beşinci sınıftaydım. Babamın yok-

luğunu sanki ben üstlendim. Anneme destek oldum, sanki baba oldum, ayrıca annem çalıştığı için ev işlerine de ben bakıyordum, kardeşime de. Annem aslında cahil bir kadın, yani okumamış, onu aşmış olduğumu hissediyorum ama o kadar mükemmel fikirleri var ki, cahil ama akıllı. Okuması yazması olmadığı halde, mesela eniştem onu hep kınadı, kadın kısmı erkeklerin arasında çalışır mı diye, oysa kendi iflasın eşiğinde. Annemi çok takdir ediyorum ama bazı çok cahil halleri var, tabi okumamış olduğundan."

(Soru: Ne iş yapar?)

NECLA: "Küçük bir bahçemiz var, çiftçilik yapar. Arkadaşlarımın konuştuklarını dinledim de, saçma demiyeyim ama bana o kadar yüzeysel geldi ki sorunları. Bizim evde nereye gidip gitmeyeceğime ben karar veririm. Benim sorunum izin almak değil, benimki tartışmak istediğim konuları tartışabilecek insan bulamamam çevremde. Medeni cesaret konusuna gelince, ben aslında inatçı bir insanım, mesela çevrem tutucu, inanç din konusunda tartışmalarımız oluyor. Ben başımı örtmedim, bence din Allah'la kul arasında bir şeydir ve bu tutumumu etrafıma kabul ettirdim. Annem başını örter ama bana hiç baskı yapmadı. Kız erkek ilişkilerinde lise çağlarında aşırılıkları doğru bulmuyorum. Geleceğim için düşündüğüm, ekonomik bağımsızlığımı elde etmek ve çevremden uzaklaşmak istiyorum. Bir aşama kaydedebilmek için o çevreden uzaklaşmak, kendi kendine kalmak lazım, yoksa etkileniyor insan. İdealim aslında kitaplar, müzik, sanat. Gerçi yaratıcılığım yok ama kültürel, entelektüel bir hayatım olsun istiyorum. Üniversite hayatını yaşamak istiyorum ama gözlemlerime bakınca, üniversite hayatının birçoğuna pek bir şey vermediği kanaatindeyim. Eğer bilgisayar mühendisi olacaksam ve sonra evde oturacaksam, hiç okumayayım daha iyi. O zaman küçük bir işim olsun, eko-

nomik bağımsızlığım olsun, dış çevreyle güzel bir ilişkilerim olsun, o zaman üniversiteyi istemem. Ama üniversite hayatını da yaşamak isterdim. Bazen düşünüyorum, ilerde iyi bir ebeveyn olmak istiyorum ama bazen de etrafıma bakıyorum, basit geliyor ilişkiler. Eğer ilerde de böyle olacaksa, bir aşama olmayacaksa o zaman düzen kurmamak daha iyi diye düşünüyorum. Annem tarafı çok kalabalıklar, hepsi görücü usulüyle evlenmiş, yani geleneksel, bir kız şu yaşa gelince evlenir fikriyle evlenmişler ama bakıyorum, her şey eksik, tam değil, hep eksik. Böyle ikisinin ortası daha kötü. Ya tam olmalı ya da olmamalı. Bütün düşündüğüm geleceğe yönelik idealler yani şu andaki yaşantımı geleceğe yönelik ideallerimi düşünerek geçiriyorum. Ankara'da Orta Doğu Halkla İlişkiler Bölümü'nde okumak istiyorum. Yazmak da istiyorum, şimdilik günceler tutuyorum. Arkadaşım Selda'yla ben meslek seçiminde olsun, ideallerimizde olsun biz insanlar mutlu olunca mutlu oluyoruz. Onları tanımak, onları keşfetmek istiyoruz. İnsancıl, toplumla iç içe bir iş olsun istiyoruz. Hareketli, günlerimiz dolu dolu, yaşanmış günlerle dolu bir hayatımız olsun istiyoruz..."

"TAŞRALI GENÇLİK"...

"Taşralı genç" diye bir deyimimiz var.

Bizler "taşralı gençler" olarak yetiştik, büyüdük, sonra büyük kentlere geldik. Zorlu bir gençliktir bu.

Büyük kentlerde doğup büyümüş çocuklar için "gençlik" bir dünya değiştirmek değildir. Çocukluğun aynı koşullarda devamı olan bir gelişimdir. Oysa taşrada doğup büyümüş birisi için, büyük kentlere gelmek, dünya değiştirmektir. "Taşralı genç" büyük kentte her şeyin yabancısıdır.

Büyük kentin geniş caddeleri, vızır vızır geçen arabaları, büyük mağazaları, sandviç büfeleri, birahaneleri, geceleri yanıp sönen reklam ışıkları... Hele de insanları. Onlar başka dünyaların insanlarıdır. Çekinmeden gezip dolaşan, çekinmeden konuşan, her yere babasının yeri gibi girip çıkan insanlar. "Taşralı genç" kendi yaşıtlarına daha da çekingendir. Onlarla nasıl konuşulur, nasıl arkadaş olunur, onların gruplarına nasıl girilir, bilemez. Onların yanında ezilmeden, aşağılanmadan, küçük düşmeden nasıl yaşanır, bilemez. Korumak istediği gururu onu büsbütün çekingen, büsbütün acemi, büsbütün yabancı yapar. Bütün bunlardan kaynaklanan kırgınlığını, zaman zaman kabaran öfkesini ne yapacağını bilemez.

Bizler "taşralı gençler"dik. Kendimize dünyada bir yer bulmaya çalışıyorduk. Yaşamaya, umut etmeye, sevmeye, âşık olmaya hakkımız vardı. Ama bütün bunları nasıl yapacağımızı bilemiyorduk. En büyük korkumuz da küçümsenmekti. Korkumuz gururumuzu daha büyütüyor, bizi kendi

içimize daha çok kapatıyordu. Bütün bunları nasıl aştık, gerçekte aştık mı, yoksa hep biraz "taşralı"mı kaldık, bilmiyorum. Kendimi hep biraz "taşralı" bulurum, ama bunu da içimizde yaşayan saflığın, bir türlü büyük kent gıllığışına ayak uydurmamanın simgesi görürüm, beğenirim de. Büyük kentin loş köşelerine, cıvık yakınlıklarına, insanı gizleyen yapay sıyrıklığına yakın olmamayı da hep sevdim.

Bugünün "taşralı gençleri" bizim gibi değil. Gazeteler, dergiler, kitaplar, radyolar, televizyon, belki video kentler arasındaki farkları "dünyalar arası farklar" olmaktan çıkardı. Kültür şenliğine katıldığımız bir ilçede, resim yapan bir gençle konuşurken bunları bir daha düşündüm.

"Taşralı genç" resim yapıyordu, o şenlikte de resimlerini sergilemişti. Çevrede resim yapan başka gençlerle tanışmışlar, buluşmuşlar, çalışmalarını birleştirmişlerdi. Akşam yemeğinde konuşmuştuk, aklımda kalanlar nelerdi?

"Taşradaki kültür ortamı zayıftı. Sinema yoktu, tiyatro gelmiyordu. Bunlar için yakın illere gitmek gerekiyordu. En önemlisi sürekli buluşup konuşacakları bir ortamın olmamasıydı. Oradaki hayat mı? Değişiyordu elbette ama gelişme çok yavaştı. Değer yargılarının değişmesi zaman alıyordu. Almanya'ya giden işçiler belki de değişmeye en çok etki yapanlardı. Sadece gidiş gelişleriyle değil, böyle bir şey olabileceğini kanıtlayarak da değişmeyi hızlandırıyorlardı. Politik gelişmeler de son yıllarda hızlanmıştı (1989 ilkyazı). Belediyelerin SHP tarafından kazanılması, uzun yılların durağanlığını kırmıştı, Belediye Başkanları gençti, ileriye dönüktü, çıkarcı eskilerden farklıydı. Bu kültür-sanat şenliklerinin Belediyeler tarafından düzenlenmesi bile önemli bir adımdı. (Orada yapılan kültür-sanat şenliği, ilk kez yapılıyordu, nasıl olacağını bile önceden kestiremiyorlardı, ancak sonradan çok başarılı geçtiği kabul edildi. Politik yönetimin değişimi

küçük kentler için çok önemliydi. Gençler böylece bir soluk alma olanağı buluyordu. Ama gene her şeyi ekonomi belirliyordu. Paranın kazanılma biçimi insanların duygularını da düşüncelerini de etkiliyordu. Hayatlarında büyük bir değişim olmayan insanlar geleneksel değer yargılarını değiştirme gereğini de duymuyorlardı. Pek çok şeyin değişmesi gerekiyordu, hem de hızla değişmesi gerekiyordu. Oysa pek az şey değişiyordu hem de çok yavaş değişiyordu. Burada sıkıntıyı çekenler her şeye az çok akıl erdirenlerdi. Onlar neyin ne olduğunu biliyor ama kendilerinde bir şey yapma gücünü bulamıyorlardı. "Taşralı genç" için kurtuluş, bir yolunu bulup büyük kentlere gitmekti. Yol da kimi zaman bulunan bir iş ya da kazanılan üniversite sınavı oluyordu. Hayatı değiştirmenin yolları bunlardı."

Gelişen ülkelerde "taşralı gençler"in çevreyle anlaşmazlıkları daha çok mu artıyordu, bilmiyorum. Ama, kentlerin gelişmesi artık pek çok yeri "taşra" olmaktan çıkardı. Belki de büyük kentler içlerinde birçok "taşra"yı barındırır duruma geldiler.

"Taşralı Aydın" Olmak...

Bir taşra ilindeyiz. Yıl, 1970 öncesi, 1966 ya da 1967 olabilir. Buraya geçici görevle gelmiştim. O zaman doktorlara, bir aylık geçici görevler veriliyor. Taşranın doktor eksikliği böyle kapatılmak isteniyor. Bunun hizmet falan olmadığını söylemişiz, anlatamamışız. Ben de geçici görevle buradayım.

Bir fabrikanın "Sosyal İşler Müdürü"yle tanışıyorum. Fabrikanın kitaplığına da bakıyor. Kitap okuyan, kültüre meraklı, hoşsohbet biri Zeki Bey.

– Doktor, diyor, önümüzdeki ay için bana bir rapor ver.

– Neden? diye soruyorum.

– Ah doktor, buraları bilmezsiniz. Önümüzdeki ay rama-

zan. Buralarda ramazan nasıl olur, bir bilseniz. Ne bir yerde yemek yiyebilirsiniz, ne de bir kadeh rakı. Gündüz hayat durur. Ben oruç tutmam, rakımı da bırakmam. Bunları nerde yapacaksın? Kapanacaksın eve, yemeğini gizli yiyeceksin, rakını gizli içeceksin. Buraları gördünüz, cennet gibi yerler. Neden bu güzellikleri bırakıp da eve kapanıyorum? Neden yemeğimi gizli gizli yiyorum, neden rakımı suçmuş gibi içiyorum? Memleket bizim, hayat bizim, yemek bizim, rakı bizim. Gel gör ki, hiçbiri bizim değil. Ramazan gelir, yobazlık kol gezer. Nasıl sıkılırım bilemezsiniz. Onun için diyorum ki, siz ramazan ayında bana bir rapor verin, artık deli mi dersiniz, siroz mu dersiniz, ne derseniz deyin de beni buralardan uzaklaştırın. Yoksa, sahiden kaçıracağım günün birinde.

Birlikte gülüşüyoruz.

Sonra, Zeki Bey'in arkadaşlarıyla da tanışıyoruz. Biri öğretmen, biri bankada müdür, bir başkası mühendis. Taşradaki hayatı yıllar sonra yeniden tanıyorum. Yeniden ve başka bir yerden. Ben artık "taşralı genç" değilim, onlar öyle sayıyor, beni "büyük kentten gelen bir doktor" olarak görüyorlar. Buraya bir ay için katlanacak, sonra da büyük kentine, rahatlarına, özgürlüklerine kavuşacak biri.

Mühendis Rahmi Bey:

– Buraları bilmezsiniz doktor bey, diyor. Burada hayat sizin yaşadığınızdan çok başka. Bizim bütün sosyal hayatımız işte şu gördüğünüz arkadaşlarla kurduğumuz grup. Akşamları ya kulüpteyizdir (Şehir Kulübü) ya da şimdi oturduğumuz lokantada. Taşrada herkesin gittiği yer farklıdır. Buluşur, konuşuruz. Gündelik olaylar, politika, dünyanın gidişi, gazetedeki bir yazı. Burada her şey çok önemlidir. Gazetede sevdiğiniz bir yazarın yazısını siz belki de her gün okumazsınız, biz burada her gün okur, üzerinde düşünür, konuşuruz. Bizim için bunlar çok önemlidir.

Ama taşrada olmayan şey gelecek umududur. İşte hayatınız böyle geçecektir, bunu bilirsiniz. Amaçlarımız da küçülür, bir ev almayı istersiniz, yeni yeni bir araba almak olay oldu. Hoş arabayı alacaksınız da ne olacak? Pazar günleri çevredeki yerlerin birine gitmek, olacağı bu.

Biliyor musunuz, umudu olmamak insanı yıkan bir şey. Öyle birdenbire yıkmıyor da yavaş yavaş aşındırıyor, törpülüyor. Sanki küçülüyorsunuz, öyle bir aşınma. Buralarda kendinizi korumanız çok zor. Kendinizi derken ideallerinizi, hayallerinizi, umutlarınızı demek istiyorum. Bunları yavaş yavaş unutursunuz. İçkiyi sevmeye başlarsınız. Meyiliniz varsa oyunu da. Memursanız, başlarda tayin beklersiniz, sonra çevreye alışır, onu da beklemezsiniz. Belki ufak bir yer almayı hedeflersiniz, o kadar. Esnaf da palazlanıp tüccar olmanın peşindedir. Tüccar olacak, büyük şehirlere kapağı atacaktır.

Ben asıl buralarda yetişen gençlere üzülüyorum. Onların tek çıkış yolu üniversiteye girip buralardan kurtulmaktır. Ama yerlilerin pek şansı olmaz. Onlar da babalarının toprağında ya da babalarının işinde çalışır, gene burada kalırlar. Maddi durumu iyi olanlardan bazılarının çocukları tahsilini sürdürür, başka mesleklere geçerler, hepsi de bu. Gelişmemiş yörelerde doğmanın kaderi budur.

Öğretmen Kemal Bey'in, taşralı gençler için söyledikleri de aklımda kalıyor:

– Bu gençler için asıl sorun, kapalı bir kültür çevresinde yetişmektir. Aile de bu kapalı çevrenin merkezini oluşturuyor. Evde kimseyle fazla konuşmayan, kimseye de fazla değer vermeyen baba, bütün varlığını babaya hizmete bağlamış bir ana, çocuğun yetiştiği çevredir. Çoğunun evine gazete bile girmiyor. Sinema, tiyatro günah. Çoğunun evinde günah. Akıllarındaki değer kavramları hep babadan gördükle-

ri. Kız dedin mi namuslu, hamarat; oğlan desen denileni yapan, babanın yolundan giden, anladıkları bu. Ekonomiden bildikleri, toprak, altın, halı. Pek pek ticaretini genişletmek. İş ticarete geldi mi, din kardeşi falan bakmazlar ha. Sıkı durmayanın ocağına incir ağacı dikiverirler. Ticarete akılları erer. Zaten ermeyen de barınamaz.

Şimdi bu çevrede yetişen gençlerin geniş ufku olabilir mi? Olamaz tabi. Bu çocuk için düşünülen hayat biçimi, bir an önce askerliğini yapıp baba işine girmesi, askere gitmeden önce de bildik, tanıdık bir kızla evlendirilmesidir. Sonrası bitti gitti. O da bu hayatın bir parçası olur.

Şimdi bu çocuk okur da üniversiteye girerse, işler bir parça değişir. Aslında aileler bundan çok sevinmezler. Çocukları yanlarından ayrılınca ne olacağını bilemezler, bilemedikleri her şeyden de kuşkulanırlar.

Ama asıl sıkıntıyı büyük kente giden genç çeker. Aklındaki değer yargılarının hepsi de büyük kentte ya yanlıştır ya da küçük. Kendini bir yere oturtamaz. Kolay değil. Kültür çevresinin hızla değişmesi. Ya çevreye kapanıp aklındaki değerleri koruyacaksın ya da bildiklerinden vazgeçip çevreye uyacaksın. Doğrusu, bunların ikisi de tam olmaz. Hep biraz burdan, biraz ordan olur. Artık gencin yapısı, eğilimleri, aile özellikleri falan da rol oynar, genç güç bela kendini bir yere oturtur.

Çoğunun büyük kentlerde hemşeri araması bundandır. Hemşerilerle rahat eder, yabancılık çekmez. Böyle küçük yerlerden büyük kentlere gitmek bir şişedeki suyun yere dökülmesi gibidir. Su şişede düzgün durur ama dökülünce eğri büğrü bir yol çizer. Gencin durumu da öyle. Birden genişlemenin sıkıntıları. Çekilmeden olmaz.

Bence iki konu da daha önemli. Biri cinsel sorunlar, öbürü politik akımlar. Cinsel sorunlar sıkıntılı bir konudur. Genç-

sin, kimseye açılamazsın, utanırsın, sıkılırsın. Bir iki arkadaş bulursun, korka çekine genelevin yolunu tutarsın. Bu bence çok ciddi bir sorun. İlk cinselliği genelevde tanıyan insan sonraki hayatında da bu olayın pis bir iş olduğu duygusunu kolay kolay atamaz. Bir kızla tanışıp arkadaşlık yapması da zordur. Güç bir iş kısacası.

Politik akımlar da önemli bir sorun. Dar bir ufuktan yepyeni bir dünyaya açılmak. Her şeyi farklı bir gözle görmeye başlamak. Orada yeni bir kimlik kazanmak. Çok çekici olmaz mı? Artık kimlerle tanışırsa, kimlerle görüşürse ya da bir arkadaşı, bir hemşerisi hangi politik akımın içindeyse ona yaklaşır. Sonrasını yavaş yavaş görmüyor muyuz?

Bunların içinden çıkan da olur, çıkamayan da. Kolay değil.

Bizim durumumuz da kolay değil. Bunları bilip de bir şey yapamamak, görüp de kimselere anlatamamak. İşte biz de kendi aramızda bunları konuşup duruyoruz. Bu çemberin içinde bizim yapacağımız başka şey de yok.

* * *

Uzun yıllar sonra, taşradaki aydın insanları tanımıştım. Sonraki yıllarda onlarla daha sık görüştüm. Politik hareketliliğin artmasıyla taşrada yaşayan aydınların durumu da değişmişti. Çok partili hayat, seçimlere katılma, milletvekili olma ya da aralarından milletvekili çıkarma olanakları oraları farklı biçimde değiştiriyordu. İnsanın duygularını, düşüncelerini yönetime aktarma umudu çok önemli.

Sonraki yıllarda gördüğüm, onların artık "taşralı aydın" değil de "taşrada yaşayan aydın" olduklarıydı. Arada fark vardır.

Ama gençlerin durumunda nasıl değişmeler olmuştu? Değişmeler olmuşsa –olmaması kaçınılmazdı ama– genç bir

insanın sorunu açısından ne yönde olmuştu? Bunları tam bilemiyordum. Kuşkusuz, geleneksel değer yargıları, çevreden çevreye, yöreden yöreye farklı olarak değişiyordu. Ekonomik değer sistemi değişiyor, yeni dünya görüşleri kazanılıyordu. Ama bütün bunlar ne ölçüde oluyordu, ne doğrultuda oluyordu?

Taşrada kazanılan ekonomik değerler büyük kente taşınırken, geleneksel alışkanlıklar, önyargılar, davranışlar da taşınmıyor muydu? Büyük kentler, eski büyük kentler olmaktan çıkmıyor muydu? Eskiden "uygarlığın kavşakları" olarak bilinen büyük kentler, giderek "taşralar federasyonu" görünümü almıyor muydu? Birçok değişik kültürün, değişik yöre alışkanlıklarının, değişik yöre davranışlarının bir arada yaşadığı bir "taşralar federasyonu".

12 Eylül'le gelen "insanların politikadan uzaklaştırılması", "sol düşüncenin ezilmesi", "hayatın gözaltına alınması" olguları, yeterince gelişmemiş kent kültürünü büsbütün duraklatıp insanları geleneksel çemberlerine kapatmıyor muydu?

Arabesk müzikle simgelenen "kadercilik", "Tanrım beni baştan yarat" felsefesi, çaresizliğine çözüm bulamayan insanların teslimiyeti değil miydi?

Çemberlerini kırıp kendine yeni bir dünya yaratmak isteyen genç insan, var olan sorunların çözümünü beklerken, yeniden kapanan çemberlerin içine sıkıştırılmamış mıydı?

"E TİPİ GENÇLİK" böyle yaratılmamış mıydı?

"E TİPİ GENÇLİK"...

"E TİPİ GENÇLİK" yeni bir kavramdır.

12 Eylül Rejimi, politik suçlu gördüğü insanları cezalandırmak için yeni bir hapisane tipi yarattı: E TİPİ HAPİSANE. Bu yeni hapisaneler "özel"di. Bu hapisanelerde her uygulama cezanın bir parçasıydı. Burada yatanlara her şey, insanlara işledikleri suçun niteliğini anlatmalıydı. Görevliler özeldi, kurallar özeldi, uygulamalar özeldi. Bu hapisaneleri kurup yönetmenin amacı "burada yatan insanların kişiliklerini değiştirmek"ti. Görevliler bu amaca göre eğitiliyor, kurallar bu amaca göre düzenleniyor, uygulamalar bu amaca uygun yürütülüyordu.

Bu "E TİPİ" olgusunun sadece hapisane tipi olmadığını düşünüyorum.

"E TİPİ" bundan çok daha geniş, bundan çok daha önemli bir kavram.

Asıl amacın "E TİPİ İNSAN" olduğunu düşünüyorum. Bu özel hapisaneler "E TİPİ HAYAT"ın simgesi olarak yapılmışlardır. Bu kavramla topluma bir mesaj verilmektedir: "Bu düzenle uyuşmadığı zaman başına gelecekler budur. Bu düzene karşı çıktığın zaman, öyle eylemmiş, düşünceymiş ayrımı yapılmaksızın soluğu burda alırsın. Olanları gör, aklını başına topla. Kendi işine bak, üstüne vazife olmayan işlere karışma, yoksa sonun burasıdır."

Topluma bu mesaj verilmiştir ama "gençlik" için sadece mesaj yeterli görülmemiştir. Gençliğe "E TİPİ UYGULAMA" yapılmıştır. YÖK, bu uygulamanın bir parçasıdır. Milli Eği-

tim bu uygulamanın bir parçasıdır. Gençlik üzerindeki her baskı bu uygulamanın bir parçasıdır.

"E TİPİ GENÇLİK", 12 Eylül döneminin gençliğidir. Bu uygulamaların hedefidir. Yapılan baskıların, çekilen acıların simgesi olan bir kavramdır.

Bu kavramın her yönüyle incelenmesi için geç kalınmadı mı?

Genç İşportacı...

Geçen günlerin birinde Kadıköy çarşısından geçiyordum. Bir işporta arabasının yanından geçerken gözüme bir şey ilişti. Durup baktım, almadan yürümeye başlamıştım ki, arkamdan işportacının seslendiğini duydum:

– Bir şey mi istemiştiniz?

Bu soruyu hayretle karşıladım. Çünkü işportalara bakmak serbesttir, bir şey almadan yürüdüğünüz zaman da size bir şey sorulmaz.

Arkama döndüm. İşportacı genç biri.

– Sadece baktım, dedim.

İşportacı, genç:

– Bir şey lazım olursa size bulurum, dedi. Ben sizi tanıyorum. Bazı konuşmalarınızı dinlemiştim. Onun için sordum. İstediğiniz bir şey olursa haberim olsun, size bulurum.

Durum değişmişti. Ben de yakınlıkla teşekkür ettim. Yürüdüm.

Kimdi bu işportacı genç? Bir eğitim gördüğü belli, kültürel çalışmalara katılan işportacı nasıl biriydi? Böyle biri neden başka bir iş yapmıyordu da bir işporta arabasında ufak tefek şeyler satarak hayatını kazanıyordu?

Birden aklıma geldi ve duraladım. Bu işportacı, hiç kuşku yok, "E Tipi Genç"lerden biriydi. Eğitimi yarıda kalmıştı, belki tutuklanmıştı, belki yıllarca hapiste yatmıştı, çıktıktan

sonra hiçbir yerde iş bulamamıştı, bulduğu işleri de güvenlik soruşturması nedeniyle vermemişlerdi, o da başka çare bulamadığından işportacılık yaparak hayatını kazanıyordu.

Bu, benim aklımda kurduğum bir senaryo muydu? Olmadığını biliyordum. Tanıdığım nice genç, yıllar süren hapislikten sonra çıktıkları zaman daha büyük bir hapisaneye çıktıklarını anlamışlardı. İşsizdiler, parasızdılar, yardımsızdılar. Hayatlarını nasıl sürdürecekleri belli değildi. Ne iş bulduklarsa girmişler, ne iş buldularsa yapmışlardı. Geleceğe ilişkin nasıl bir umut duyabilirlerdi? Gelecekten ne bekleyebilirlerdi?

İşte, "E Tipi Genç"lerin durumu buydu? Bu nasıl bir gençlik anlayışıydı, bu nasıl bir insanlık anlayışıydı? Bir yandan ülkenin kalkındığından söz ediliyordu, insan haklarının yıldönümleri kutlanıyordu, uluslararası anlaşmalara imza konulmakla övünülüyordu, diğer yandan gençlere uygulanan davranışlar insanın en temel güvencelerini çiğniyordu. Günlük hayatımız bu çelişkileri görerek, yaşayarak sürüyor.

Sonra düşündüm. Bir işportacı işinden sorusuz nedensiz atılan bir işçi de olabilirdi, bir öğretmen de olabilirdi, bir memur da olabilirdi, ben de olabilirdim.

İşlerinden "1402 sayılı Yasaya göre ilişkileri kesilen" işçiler ne yapıyorlardı? Onların da bakmakla yükümlü oldukları evleri yok muydu? Onların da büyümekte olan çocukları yok muydu? Onlar da çalışmak, para kazanmak zorunda değiller miydi? Her gün artan hayat pahalılığına yetmeyen ücretlerini de kaybettikten sonra ne yapacaklardı da doğrudan aç kalmakla mücadele edebileceklerdi?

Tanıdığım öğretmenleri düşünüyordum. Geçmişteki bir soruşturma bile haklarında işlem yapılmasına yeterli oluyordu. Beraatle sonuçlanmış bir dava başlarına iş açmaya yeterliydi. Hiçbir neden belirtilmeden uygulanan kısa süreli gö-

zaltı, sonradan başlarına bela ediliyordu. Kaçının bu nedenlerle "görevine son verilmişti". Bu öğretmenlerin suçu neydi, yanlışı neydi? Ülkesinin daha iyi olmasını istemek, insanların biraz daha mutlu olmalarını düşünmek. Suçları buydu. Suçları kendi çıkarlarına bakmamaktı. Suçları duyarlı olmak, düşünmek, istemekti. İşinden böyle belirli hiçbir nedene dayanmadan atılan öğretmenler ne yapıyorlardı? Nerede iş bulsalar karşılarına aynı sistem çıkmıyor muydu? Şimdi neredeydi onlar? Ne yapıyorlardı? Neyle geçiniyorlar, nasıl para kazanıyorlardı? Yaşamak için neler yapıyorlardı?

Hepsi de "E Tipi Genç"lerdi. Bu ülkede boyunlarına bir etiket alıp açlığa mahkûm edilen insanlar.

"E Tipi Genç"ler arasında üniversitelerden atılan öğretim üyeleri de vardı. Kamuoyunda "1402'likler" denince akla gelen öğretim üyeleri.

E Tipi Yaşamak...

"E Tipi" bir hapisane tipi olmaktan çıkıp da bir yaşama biçimini anlatınca deyim daha doğru bir yere oturuyordu.

"E Tipi Yaşamak", hiçbir güvencesi olmadan yaşamaktı. Böyle yaşamak zorunda kalanlar için ne evinde oturmak güvenceliydi, ne bir yerde çalışmak. "E Tipi Yaşayanlar" her zaman gözaltına alınabilir, işlerinden her zaman atılabilir, haklarında her zaman bir soruşturma başlatılabilirdi. Bunların hiçbiri olmayabilirdi de. Asıl "güvensiz yaşamaktı", bütün bunların olabileceğini bilmek, bunu hiç unutmamaktı.

Yaşanan uygulamalara göre, birisi hiçbir şey söylemeden gözaltına alınabilirdi. Gelirler ve alırlardı. Sonrası? Sonrasını kimse bilemezdi. Bilse de soramazdı. Sorsa da yanıt alamazdı. Ortada tek sözcük kalırdı "gözaltında". Gözaltından sonra ne olacağı da belirsizdi. En iyi olasılık hiçbir şey söylenmeden salıverilmekti. Bu durumda kimseye bir şey sorula-

mazdı, "ben neden buraya getirildim?", "ne oldu da ben burada günlerce kaldım?" diye acemi sorulara verilecek en iyi yanıt "hadi şimdi git de Allah'ına şükret" olurdu. Gözaltında sıkıştırılmak vardı, işkence vardı, sorgu vardı, bir yere atılıp bırakılmak vardı, sonunda tutuklanmak vardı. Tutuklanıp günlerce, haftalarca, aylarca yattıktan sonra yargıç karşısına ilk çıkışta salıverilmek olabilirdi. Bu durumda da kimseye sorulacak bir şey olmazdı, "ben bu kadar süre neden içerde yattım, kim verecek bunun hesabını?" diye sormak hiç anlamı olmayan bir soru sormak olurdu. Bu durumda çıkanın "aman bu kadarla kurtuldum, bir daha olmasın" demesi, her şeyden elini eteğini çekmesi beklenirdi. Gözaltına alınıp, sonra tutuklanıp, aylarca yıllarca yargılanıp beraat edenler de olurdu. Bunların da "sonunda beraat ettiğime göre işte suçsuzmuşum, şimdi ben bunca yatışımın hesabını kimden isteyeceğim?" demesi de yararsızdı. Bu hesap kimseden istenmez, başa gelenin çekilmesi kuralınca "bundan sonrasına bakılır"dı. Geçen geçmiş olurdu.

"E Tipi Yaşamak"tı bu, kolay değildi. Her şeye hazırlıklı olmak, her şeyin olabileceğini bilmek gerekirdi.

"E Tipi Yaşayanlar" öğrenci olabilirdi, sanatçı olabilirdi, yazar olabilirdi, çevirmen, tiyatro sanatçısı, sinema sanatçısı, gazeteci, işçi, memur, öğretim üyesi, öğretmen, işsiz, doktor, avukat... olabilirdi. Şu olabilirdi, bu olabilirdi, öteki olabilirdi, beriki olabilirdi, sen olabilirdin, ben olabilirdim, o olabilirdi.

Asıl olan güvensizlikti.

Kuşku Sözcükleri...
("Senin Bildiğin Gibi Değil...")

Her toplumun kendine özgü "kuşku sözcükleri" vardır.

"Kuşku sözcükleri", pek üzerinde durulmadan söyleniveren, ama toplumun yıllar boyunca edindiği birikimin belki de bilinçdışına yansımış izlerini taşıyan sözcüklerdir.

Açık toplumlarda bu sözcükler azalır, kapalı toplumlarda çoğalır.

Konuşmaya, tartışmaya, açıklamaya alışkın olmayan toplumlar "kuşku sözcükleri" üretir, bunları kullanmayı öğrenir. Burada bir önkabul mekanizması vardır, neredeyse otomatik olarak işler ve olayı merak eden insanı durdurmaya yeter.

Zaman zaman bunları düşünmüşümdür.

"Senin bildiğin gibi değil."

"Yukarsı böyle istiyor."

"Bu işte bir iş vardır."

"Sen bu işe karışmasan iyi olur."

"Bu iş karışık."

"İşin içinde iş var."

Bunların hepsi de kapalı toplumun "kuşku sözcükleri"dir.

Dikkat etmişimdir, bu sözler söylendikten sonra kimse bir şey söylemeye cesaret edememiş, dinleyenler susmuş ve artık soru sormamışlardır.

Oysa açık bir toplumda bu sözlerin hiçbirisi orada bırakılmaz, şu haklı sorular sorulur:

"Neymiş o benim bilmediğim?"

"Yukarsı kimlermiş, neden böyle istiyormuş?"

"Bu işte ne iş varmış bakalım?"

"Ben bu işe neden karışmayacakmışım?"

"Bu işin karışıklığı neredeymiş?"

"İşin içinde ne iş varsa biz de bilelim."

Bu sözcükler, bu sözcüklere karşı davranışlar bir toplumun "açık mı, kapalı mı" olduğunun testleridir.

Kapalı toplum, kuşku sözcüklerinin bulunduğu, kullanıl-

dığı, buna karşı kişilerin suskun kaldığı, duraksadığı toplumlardır.

Açık toplum, kuşku sözcüklerinin bulunmadığı, bulunsa bile kullanılmadığı, kullanıldığı zaman da karşı çıkıldığı, kişilerin buna karşı harekete geçtiği toplumlardır.

Bu testi kullanarak, bizim hangi tür toplum olduğumuzu anlamamız olanaklı değil mi?

E Tipi Olmamak...

"Kuşku toplumları"nda ve baskı dönemlerinde birçok insan, kendisini "E Tipi olmadığı"nı ileri sürerek savunur.

"Kendisinin hiçbir şey yapmadığını" söyler. "Hiçbir işe karışmadığını" yineler. "Suçsuz olduğunu" yerli yersiz anlatır. Bu davranışlar bir yandan da "bir şey yapanları", "bir işe karışanları", "suçlananları" dolaylı yoldan suçlamaktır.

Joseph Lenz, *Suçsuzluk Çağı* adındaki tiyatro oyununda, "suçsuzluk-suçluluk" temasını işler. Baskı ve terör dönemlerinde "ben suçsuzum" diyerek kendilerini kurtarmak isteyenlerin baskı ve teröre nasıl destekçi olduklarını anlatır. Lenz, "suçsuzluk suçu" diye tanımladığı bu davranışla, insanların asıl karşı çıkmaları gereken baskı ve teröre boyun eğerek, buna karşı çıkanları suçladıklarını, asıl suçun da bu olduğunu anlatır.

"E Tipi Olmamak", belirgin nitelikler taşır:

Hiçbir şeye karışmamak.
Hiçbir şeye katılmamak.
Hiçbir kuralı tartışmamak.
Hiçbir şeyi sormamak.
Hiçbir şeyi konuşmamak.
Hiçbir şeyi düşünmemek.
Hiçbir şey olmamak ya da hiç olmak.

İnsanın kendini insan yapan özelliklerden vazgeçerek ya-

şaması, elbette, insanın kişilik açısından gerilemesidir.

İnsanı bitkilerden, hayvanlardan ayıran özellikler "bilişsel-cognitif" davranışlar değil mi? İnsanın bu tür davranışları reddederek yaşaması, kendini güvensiz ortamda korumak amacına yöneliktir. Ama bu korunma davranışı öyle yerleşir, giderek insana egemen olur ki, artık insan hiçbir şey düşünmemeyi benimser. Böyle bir duruma gelen insan da "düşünmeden, okumadan, konuşmadan, tartışmadan, karşı çıkmadan" yaşamayı öğrenir, böyle yaşamaya şartlanır. Burada asıl suçlu insan değildir, insanı böyle yaşamaya iten baskılardır. İnsanın da kuşkusuz baskılara karşı çıkmamak suçu vardır ama, asıl suçlu olan "baskı ortamı"nı görmemek, önemli bir haksızlık yapmak, insanı anlamamak olur.

"E Tipi Olmamak" insanı kurtarmaz, tersine insanı insan olmaktan çıkarır, onu oksijen kullanan, karbondioksit çıkaran, beslenen, dışkılayan, yürüyen, oturan, uyuyan bir canlı durumuna indirger.

"Kuşku toplumu" insanı insan olmaktan çıkarır.

M.Ç. Olayı...

"M.Ç. Olayı" diye bilinen olay, ülkemizde gençlerin ne denli baskılara nasıl acımasızca uğratıldığının kanımca artık simgeleşmiş örneği.

Olay basında çok işlendiği için bugünlerde iyi bilinmektedir ama, gelecekte de anımsanması için özetleyelim: 13 yaşında bir öğrenci olan M.Ç., okulunda komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle gözaltına alınır. Okul müdürü kendi okulunun öğrencisini ihbar etmiştir. Olay basın tarafından ele alınır, ayrıntılarıyla işlenir. M.Ç. Almanya'da yetişmiş bir Türk çocuğudur, orada kazandığı özgür davranışların burada geçerli olmadığını henüz öğrenmemiştir. Aslında komünizmi bildiği, inandığı da yoktur ama kızdığı okul müdürü-

nün çok kızacağını bildiği bir iş yapmış, okulun bir duvarına orak-çekiç resmi çizmiştir. Okul müdürü gerçekten de çok kızmış, öğrencisini de "komünizm propagandası yapıyor" diye ihbar etmiştir. Bundan sonrası öğrenci M.Ç. için büyük bir karabasan olarak yaşanmıştır. Tutukluluk günleri, duruşmalar, soruşturma tutanakları, iddianameler, suçlanmalar, istenen cezalarla dolu günler yaşanmıştır. Bu arada M.Ç. adli tıbba gönderilmiş, ceza ehliyetine sahip olup olmadığı araştırılmıştır. Olay günlerce izlenmiş, konu üzerine yazılar yazılmıştır. Bu arada tahliye edilen M.Ç.'nin okulunda öğrenime devam edemeyeceği, başka bir okula gitmesi bildirilmiştir. Resmi tutumun böyle belirmesi yeni bir darbe daha olmuştur. Sonuçta M.Ç. beraat etmiştir ama bunun gerekçesi de "çocuktur, daha aklı böyle şeylere ermez, şimdi ceza vermeyelim, aklını kullanmayı da öğrensin" biçiminde olmuştur.

Öğrencilerin komünizme karşı sıkıca korunmasının örnekleri daha önce de vardı, sonra da olmuştur, belki daha da olacaktır. Ancak, M.Ç. olayı öyle bir simge olmuştur ki, sonradan Denizli'de üç öğrencinin suçlanmasına ilişkin haber "Denizlili M.Ç.'ler" diye basında yer alacaktır.

Bence de "M.Ç. Olayı", bir öğrencinin başına gelmiş bir iş değil, bütün öğrencilerin karşı karşıya olduğu bir tehdittir. Öğrencinin adı da artık çok önemli değildir. M.Ç.'nin asıl adı Melih'tir ama bu pekâlâ Mehmet de, Metin de, Muammer de, Mesut da olabilir, hatta Ahmet, Ali, Celal, Rıfkı, Zekeriya da olabilir. Bu olayda bütün topluma yönelmiş bir tehdit vardır, görülmesi gereken de budur.

Olay pedagojik (eğitbilimsel) açıdan da, psikolojik (ruhbilimsel) açıdan da cinayetle eşdeğerdir. Burada işlenen cinayette, bir gencin hayatı değil kişiliği öldürülmektedir. Aslında "kişilik cinayetleri" diyeceğimiz bir konunun ayrıca işlen-

mesi gereklidir.

"Kişilik cinayetleri", yetişmekte olan bir gence karşı işlendiği zaman daha da dikkat çeken, hiçbir iz bırakmayan, faili bilinmeyen, merak edilmeyen, bulunmayan bir cinayet türüdür. İşin ilginç yanı, "kişilik cinayetleri"nin iyiniyet adına, sevgi adına, onu koruma adına, onun geleceğini düşünme adına yurtseverlik adına yapılmasıdır. "Kişilik cinayetleri" toplumda saygın, yetkili kişiler tarafından işlenir, çoğu zaman da övgüyle, destekle karşılanır.

"Kişilik cinayeti", eğer tam bir başarı elde edilirse, kişinin kişiliğini öldürmekle sonuçlanır. Kişinin ölen kişiliği yeni bir kişilikle değiştirilir ve operasyon tamamlanır. Eğer, kişinin kişiliği öldürülemezse, hiç değilse, yaralanması, berelenmesi sağlanır, böylece "sakatlanmış kişilik" denilen bir sonuç elde edilir ki, bu da önemli bir şeydir.

"Kişilik cinayeti"yle elde edilen sonuçlar dikkatle izlenmelidir. Bu saldırıya uğramış ve kişiliğini yitirmiş kişi, bundan sonra yapacaklarına başlangıç olarak şu soruyla başlar: "Yapabileceğim ne yanlış değildir?"

İşte bu, "Ne yanlış değildir?" sorusu, insana doğru yerine yanlışı aramayı öğretir. Önce yanlış bulunacaktır, sonra bu yanlışlar akla iyice yerleştirilecektir, sonra bu yanlışı anımsatan, ona benzeyen, ona benzetilebilecek, hatta ona benzetilmek olasılığı bulunan her şeyden uzak kalınacaktır. Yanlışlar sürekli kötülenecek, onu yapanlar ya da yapma olasılığı bulunanlar, hatta yapma niyetini taşıdığından kuşku duyulanlar kötülenecek, onlara şiddetle karşı çıkılacak, böyleleri düşman kabul edilecektir. Giderek, yanlış yapma korkusu iyice yerleşecek, doğrunun ne olduğu unutulacaktır. Doğruyu aramanın hiçbir yarar getirmeyeceği anlaşıldığı zaman, doğrunun ne olabileceğini düşünmek bile zararlı bir eylem sayılacaktır. Doğru diye bir şeyi düşünmenin yanlış olduğu

iyice öğrenilince belki de doğru diye bir şeyin hiç olmadığı akılda tutulacaktır. Böylece, kişinin doğruyu araması, doğru diye bir şeyin var olacağını düşünmesinin bile ne kadar yanlış olduğu bilinecektir. Bu başarı aşamasına gelenler, artık doğruların kendilerine büyükler, yetkililer tarafından söyleneceğini kabul edecekler, kendilerinin yanlışlara karşı korunmasının tek yolunun bu olduğunu öğreneceklerdir.

"M.Ç. Olayı"nın önemi burdadır. M.Ç. hem çocuk olduğu hem de Almanya'da yetiştiği için bu gerçekleri zamanında öğrenememiş, kendisi ve burası için zararlı biçimde özgür olarak yetişmiş, düşündüğü –ya da düşünmediği– şeyleri söyleyebileceğini sanmış, cezasını da görmüştür. Bu durumun bütün öğrencilere, bütün gençlere ibret olması beklenmektedir. Böylece onlar da M.Ç. örneğine bakmalılar, "neme lazım, başıma ne geleceği belli olmaz, iyisi mi hiçbir şeye karışmayayım" diyerek konuşmamayı, hatta düşünmemeyi öğrenmelidirler. Büyükler onlara "bu konuda sen ne düşünüyorsun?" diye sorsalar bile, "ne olur ne olmaz" diyerek susmaları en doğru yoldur. Eğer bir şey söylemek zorunda kalırlarsa "siz zaten doğrusunu söylediniz" demeleri de olanaklıdır.

"ÖNCE YANLIŞ YAPMAMAYI ÖĞREN" özdeyişi de, gerçekçi bir slogan olarak bütün okulların girişlerine asılmalı, sınıfların duvarlarına konulmalıdır.

"YANLIŞ OLMAYAN DOĞRU OLABİLİR" özdeyişi de, öncelikle yanlışın belletilmesi açısından iyi bir pedagojik (eğitbilimsel) yöntem sayılmalıdır.

Böylece "özgür düşünen insanlar" yetişmez ama "yanlış yapmayan vatandaşlar" yetişir ki, eğitimin temel -ama bir türlü söylenmeyen- amacı da budur.

"SÖYLENMEYENLER SÖYLENENLERDEN DAHA ÖNEMLİDİR". Bu da, ülkemizde yaşadıkça daha iyi anlaşılan yararlı bir özdeyiş olarak öğrencilere iyice anlatılmalıdır.

İleride nasıl olsa, söylenenlere önem verilmemesi öğrenilecek, söylenmeyenlerin asıl uygulananlar olduğu anlaşılacaktır, ama gençlik yıllarında yanlış yapıp da ezilmemek için daha öğrenimin başında bunların belletilmesinde çok yararlar vardır.

Ülkemizde yaşayan hukukun temel ilkelerini de, öğrenci gençlere zamanında öğretmenin büyük yararlarını gözardı etmemek gerekir. Böylece:

"SÖYLENMEYEN SÖZ SUÇ OLMAZ" ilkesini iyice belletmek gerekir.

"DÜŞÜNÜLMEYEN DÜŞÜNCE SUÇ DEĞİLDİR" özdeyişi de, yaşayan hukukumuzun önemli bir ilkesi olduğu için, onu da gençlerimize hayat boyu yararlanacakları bir öğreti olarak anlatmakta yarar vardır.

Aslında M.Ç. olayı bütün bunları anlatmaktadır ama, gene de bu örneği açık biçimde algılamayanlar için özel bir *"düşünmeme, konuşmama, karışmama eğitimi"* yapılması gerekli sayılmalıdır.

Hele de "aile suçluluğu" açısından kuşkulu durumda olan kişi adları taşıyan gençlerin bu eğitimden daha dikkatle geçirilmesi yararlı olabilir. Devrim, Eylem, Özgür, Barış gibi "ailenin suç niyetini belirten adları taşıyan gençlerin biraz daha dikkatli olmaları yararlıdır. Belki onlara özel bir "uyum eğitimi" verilmesi bile düşünülebilir.

Aslında bu adları taşımakta olan çocukların da günahı yoktu ama, nice dönemler geçti de bu adları koyan aileler sorguya çekilmedi. Oysa bu aileler sorguya çekilmeli, nice güzel adlar dururken neden tutup da bunları çocuklarına verdikleri anlaşılmalıydı. Bu suçun da nasıl olsa birkaç madde bulunup cezası kesilirdi. Neyse, olmadı, belki başka sefere.

"E Tipi Gençlik" demiştik değil mi? "E Tipi Aile" de var işte...

EĞİTİM, AMA NİÇİN?..

Yıllarca okullara gideriz, sınavlara gireriz, bir sınıf biter, yeni bir sınıf başlar. Okul dönemi hayatımızda ne denli önemli bir yer tutar. Sık sık eğitim seferberlikleri yapılır, eğitim toplantıları düzenlenir, daha anlı şanlı olması istenirse "şuralar" toplanır, tartışılır, konuşulur, beğenilir, beğenilmez. Ama bir günden bir güne kimsenin aklına şu soru gelmez: İyi de "niçin?" Doğrusu benim de aklıma böyle bir soru gelmemişti. Bir gün, 15 yaşında bir çocuk bu soruyu bana sorana kadar.

Erkin öyle demişti:

– Neden hepimiz yıllarca bu okullarda okuyoruz?

Şaşalamış, hemen bir yanıt bulamamıştım:

– Neden mi? Neden olacak, okumak gerekir de ondan. Okullarda okuyup dünyayı öğreniriz. Öyle ya, okumasaydık tarihi nerden bilecektik, ya coğrafyayı? Okumak, kültürlü insanlar olmak için gerekli. Sonra meslek edinmenin gereğidir okumak. Meslek sahibi olmazsak nasıl para kazanırız? Okumak her şey için şart. Nerden geldi aklına bu soru?

Doğrusu verdiğim yanıttan pek memnun olmamıştım ama ne söyleyebilirdim ki? Bir yandan da şaşkınlığım sürüyor, nasıl olup da böyle bir sorunun aklıma bile gelmemiş olduğunu anlamaya çalışıyordum.

Ama Erkin işin ucunu bırakmamıştı:

– Demek ki para kazanmak için okumak şart, öyle mi?

– Evet, öyle. Neden soruyorsun? Para kazanmak mı istiyorsun?

Doğrusu sorum biraz saçma olmuştu ama bir kere sormuş

bulunmuştum.

Erkin güldü:

– Evet, para kazanmak istiyorum, hem de çok para kazanmak istiyorum. Bunun için nerde okumam gerekiyor?

– Çok para kazanmak mı istiyorsun? Onun pek okulu yok.

– Neden okulu yok? Çok parayı nasıl kazanabilirim?

– Çok para kazanmak istiyorsan iş biraz değişir de ondan. Bunun için en iyi yol ticaret.

– İyi ya, ben de ticaret okuluna giderim.

– Şey, ticaret okullarında ticaretin nasıl yapıldığı pek öğretilmez sanırım, ticaretin işlemleri öğretilir. Yani, ticaret yapmak istiyorsan, ticaret okuluna gitmek yetmez, para gerekir, bir de ticaret zekâsı derler, ben de pek bilmem ya.

– Peki, ticaret yapmak için okullarda okumak gerekli mi?

– Sanmıyorum, isteyen herkes ticaret yapabilir, ama okumanın da herhalde yararı vardır.

– Çok para kazanmak için okumak pek gerekli değil galiba.

Sanırım doğrusu buydu. Eğitimin erdemlerini sayıp dökeyim derken, kendimi çıkmaza sokmuştum ama ne yapabilirdim ki? Çok para kazanmak için okumak gereksizdi bile. Bunca yıl okuduktan sonra bunu görmek bana çok acı geliyordu. Gözucuyla baktım, Erkin hafifçe gülümsüyordu. Ah bu yeniyetmeler. Erkin gülümsüyordu ya, dayanamadı:

– Meslek sahibi olmak için okumak gerekiyor, değil mi?

– Evet. Bak, para kazanmak için değil ama meslek sahibi olmak için mutlaka okumak gerekiyor. Mimar olacaksan, doktor olacaksan, avukat olacaksan mutlaka okuman gerekiyor, doğru.

– Ama olamıyorsun ki.

– Nasıl olamıyorsun? Liseyi bitireceksin, sonra üniversite sınavlarına gireceksin, fakülteyi kazanacaksın, istediğin

mesleği elde edeceksin.

– Olamıyorsun, ben de bunu anlatmaya çalışıyorum. Liseyi bitiriyorsun, tamam. Üniversite sınavını kazanma şansın kaç? Onda bir. Liseyi bitiren on kişiden bir kişi üniversiteye giriyor. İstediğin fakülteyi kazanma şansın da gene onda bir diyelim, kazanma şansın oldu mu yüzde bir. Kazandın diyelim, senin istediğin meslek bakalım yapacağın en iyi meslek mi? İnsan mesleğini kendi yeteneğine göre mi seçiyor?

– Bir ölçüde öyle olması gerekir. Neye göre seçiyor, sen biliyor musun?

– Hayır, ben bilmiyorum, siz bilirsiniz diye sordum.

– Ben de bilmiyorum.

Doğruydu, ben de bilmiyordum. Siz biliyor musunuz?

– Erkin, bu soru nerden geldi aklına?

– Sonradan mesleğini yapmayan çok insan gördüm de. Mühendis var spor yapıyor, hukuku okumuş var ticaret yapıyor, mimar var gazetecilik yapıyor. Bunlar neden istedikleri mesleklerin eğitimini yapmamış diye düşündüm de.

– Meslek seçiminde rehberlik yapılmıyor da ondan. Gene de insanın bir meslek sahibi olması gerekir, öyle değil mi?

– Bilmiyorum, dedi Erkin.

Ben de pek bilmediğimi sonradan düşündüm. Ama eğitimi savunmayı bırakamazdım doğrusu:

– Eğitim kültür için şarttır, dedim.

Dedim ve hemen de pişman oldum. Öyle ya, eğitimi savunacağım derken Erkin'e yalan yanlış şeyler söylemeye ne hakkım vardı?

Bugün kültür diyebileceğim ne varsa hepsini de okulun dışından öğrenmemiş miydim? Telaşla söylediklerimi düzeltmek istedim:

– Eğitim kültür için şarttır dedim ama aslında eğitim kültür için bir anahtardır. Sen bu anahtarı kullanmayı öğrene-

ceksin, kültürünü zenginleştireceksin. Matematik öğreneceksin, tarih öğreneceksin, coğrafya, felsefe...

– Bunları öğrenmek ne işime yarayacak?

– Hepsi de mutlaka işine yaramayacak ama düşüncelerini genişletecek. Sana her şeyi düşünme yeteneğini kazandıracak.

– Düşüncelerim genişleyince ne olacak?

Yavaştan kızmaya başladığımı anlıyordum. Ne söylesem Erkin'in karşı çıkması canımı sıkmaya başlamıştı. Kendimi biraz denetlemem gerekiyordu:

– Bak Erkin, düşüncelerin genişlemesi insanın hayatı anlaması için temel şartlardan biridir. Düşüneceksin, tartışacaksın, herşeyi anlamaya çalışacaksın. İnsan böyle gelişir.

– Siz böyle söylüyorsunuz ama kimse bana düşüncelerimi sormuyor ki.

Bu konuşmanın böyle biteceğini nerden bilebilirdim ki?

Aslında konuşma burada bitmişti. Ama insan bir şeyin bittiğini kolay anlayamıyor. Belki de eğitimin yararlı olduğuna öylesine şartlanmıştım ki bir türlü pes etmeye yanaşmıyordum.

– Nasıl? Düşünceni sormuyorlar mı?

– Evet sormuyorlar. Kimse benim düşüncemi sormuyor.

– Sen şimdi öğrenme çağındasın da ondan sormuyorlardır. Önce öğreneceksin, sonra da düşüncelerini söyleyecek, onları tartışacaksın. Her şeyin bir zamanı vardır.

– Peki, ne zaman soracaklar?

Buyrun bakalım. Kendi başıma iş açmıştım. Şöyle bir düşündüm, Erkin'in düşüncesini ne zaman soracaklardı?

Aklımda buna bir yanıt bulamadım. Eğitimi kurtaramamıştım ama belki Erkin'i kurtarabilirdim.

– Erkin, sen bu soruları okulda da soruyor musun?

– Hayır, sormuyorum. Okulda hep anlatıyorlar, soru sor-

muyorlar ki, dedi.

Derin bir soluk aldım. Erkin'in okulda soru sormaması onun için iyi olurdu. Çocuğun başının derde girmesini istemiyordum. Gene de dayanamadım:

– Peki Erkin, okulda neden soru sormuyorsun?

Yanıt verdi:

– Soru sormuyorum. Öğretmen zaten sormuyor. Annemle babam da okulda pek soru sormamamı söylüyorlar. Ben de sormuyorum.

Erkin'in annesiyle babası?

Anneler Babalar...

Bakırköy'de Karya Kültür Merkezi'ndeydik. Bir imza-söyleşi gününde, toplumumuzda kültür konusunu konuşuyorduk. Söyleşideki anne babalardan birisi (konuşan anneydi) şunları söylemişti:

– Çocuğumuz ortaokulda. Biz ona okulda düşüncelerini söylememesini öğütlüyoruz. Bizim için bunu söylemek çok acı ama çocuğumuzu korumak zorundayız. Okulda din dersinde öğretilenlerle biyoloji dersinde öğretilenler birbiriyle çelişiyor. Çocuğumuz bu konuda doğrunun ne olduğunu öğrenmek istiyor ve bize soruyor. Ona ne söyleyeceğimizi bilemiyoruz. Bildiğimiz doğruları söylüyoruz, sonra da onun bunları bilmesini ama okulda söylememesini anlatıyoruz. Ne yapacağımızı şaşırdık. Bir çocuğa bildiklerini söylememesini nasıl anlatabilirsiniz? Bildiklerini söylese okulda durumunun güçleşmesinden korkuyoruz. Ne yapmamız, nasıl davranmamız gerekiyor?

Bu annenin, bu babanın ne yapması, nasıl davranması gerekiyordu?

Böyle ne çok örnek biliyordum. Okullardaki eğitimin çağdışı bir çizgiye kaydığını biliyorduk. Öğrencilerin nasıl çeliş-

kiler içinde kaldığını görüyorduk. Yanıt vermenin çok güç olduğu bir soruydu bu:

– Sorunuz hepimizin içinde yaşadığı güçlükleri ortaya koyuyor. Gerçekten de eğitimin güçlükleri her gün daha da artıyor. Ama hiçbir zaman bugünkü kadar büyük sorunlar yaşamamıştık. Kendi ilkokul dönemime, ortaokul dönemime, lise dönemime bakıyorum da biz talihli öğrencilermişiz diyorum. Bugünkü eğitim sistemimizde öğrenciler de talihsiz, ana babalar da talihsiz, öğretmenler de talihsiz. Burada talih sözcüğünü kullanmak yanlış elbette. Bu durumun talihle talihsizlikle ilgisi yok. Sorun temelde "eğitimin niçin yapıldığı"yla ilgili.

Eğitimin amacının hep "düşüncesi özgür, vicdanı özgür, kişilikli insan yetiştirmek" olduğu söylenir. Ben, eğitimin amacının bu olduğuna inanmıyorum. Belki de eğitimin genel ilkeleri böyledir ama bu ilkeler bizim ülkemizde, bizim eğitim sistemimizde geçerli değil. Eğitim sistemine baktığımız zaman, uygulamalara baktığımız zaman bizde başka amaçların varlığını görüyoruz.

Bana sorarsanız, biz çocuklarımızı "düşünceleri baskı altında, vicdanı bugünkü düzene şartlanmış, kişiliksiz insan" olmaları için yetiştiriyoruz. Bugün yapılan eğitimin temelinde yatan ideoloji bu. Her eğitimin bir ideolojisi var. İdeolojik eğitim deyip dururlar ya, işte bu da bir ideolojik eğitimdir.

Yetişen insanların "düşünmeyen, konuşmayan, tartışmayan, sormayan, eleştirmeyen, sadece kendisine söylenenlere inanan, öğretilere inanan kişiler" olmasını isteyen bir eğitim ideolojisidir bu. Ancak böyle yetişenlere "iyi yetişmiş, kendisine-ailesine, yurduna faydalı vatandaşlar" diyen bir eğitim ideolojisi.

Bu eğitim düşüncesinin temelinde de siyasal ideoloji var. Bugünkü siyasal ideoloji, özgür düşünceli insanlar istemiyor,

hiçbir şeyi düşünmeyen, sadece geçerli endüstri-ticaret dünyasına yararlı olacak tekniklerle yetişmiş insanlar istiyor. Bunlara bir tür "insan robot" diyebiliriz. Yetişen gençlerin iyi İngilizce bilmeleri isteniyor, bilgisayar kullanmayı bilmeleri isteniyor, böylece daha çok para kazanacakları anlatılıyor, hepsi bu. Bütün parlak görüntünün arka planı budur. Onlara şu mesaj dikkatle, ısrarla veriliyor: "Genç insan; sen kendi hayatını en iyi biçimde yaşamalısın. En iyi evler, en lüks arabalar, en şık giyim, dünyanın en kaliteli nimetleri senin içindir. Bunlara sahip olmak senin hakkındır. Sen de aklını kullan. En iyi yetişmenin yolunu bul. En iyi yetişmek, en çok para kazanmak içindir. Senden daha önemli kimse yoktur. Bunu elde etmek için de, düzenin istediği insan olman gerekir. Bunun için çok iyi İngilizce öğren. İkinci bir dili de öğrenmen gerekir. Bilgisayar kullanmayı bilmelisin. İngilizce eğitim yapan okullara girmeye bak. Gelecek onların. Sana ne yararlıysa onu öğren, onunla uğraş. ÖĞREN, KAZAN, SAHİP OL, YAŞA."

Siyasal ideoloji kendi eğitim ideolojisini topluma egemen kılıyor. Burada düşünce özgürlüğünün, konuşma özgürlüğünün yeri yok, gereği de yok. Bunlar ayrıca zararlı. Temel öğretiye aykırı.

Durum budur, bu sıkıntıyı hepimiz yaşadık, çocuklarımız da yaşıyor.

O anne babaya özetle bunları söylemiştim. Gerçekte onlara içinde bulundukları çıkmazdan kurtulacakları bir şey söyleyememiştim.

Sonradan bu konuyu çok düşündüm.

Gerçekten de bizim eğitimimizin –belki de hiçbir zaman söylenmeyen– amaçları vardı. Biz sadece çelişkileri görüyorduk, bunları çelişki sanıyorduk, ama aslında çelişki yoktu. Bizim çelişki gibi gördüğümüz, uygulanan eğitimle bizim düşüncelerimizdi. Evet, çelişki buydu.

Hep "niçin" diye sormalıydık. "Niçin?" ya da "ne için?", "neler için?", "kimler için?", "nasıl bir dünya için?", "nasıl bir insan için?"

Ezberci Eğitim, Ama Niçin?

Yıllardır ne zaman eğitim tartışılsa, katılanların hepsi de sözbirliği etmiş gibi "eğitimin ezbercilikten kurtarılması" gerektiğini anlatır. Ben de herkesin bu denli karşı olduğu bir eğitim yöntemi neden kaldırılamıyor diye merak ederdim. Meğer işin aslı öyle değilmiş. Bu konuları merak etmeye başladıktan sonra gördüm ki, "ezberci eğitim" öyle bir kalemde silinip atılacak yöntem değil. Hele bize çok uygun bir eğitim yöntemi ama bu yöntemin yandaşları bile öyle ortaya çıkıp açık açık bunu söyleyemedikleri için, iş konuşmaya gelince "ezberci eğitim olmamalı" diyorlar, uygulamada ise şaşmaz bir dikkatle sürdürüyorlar.

Evet, "ezberci eğitim" bize çok uygun bir eğitim yöntemidir.

"Bize çok uygun olması", bizde uygulanan eğitim ideolojisine çok uygun olmasındandır. "Düşünceleri baskı altında, vicdanı bugünkü düzene şartlanmış, kişiliksiz insan" modeli için "ezberci eğitim" çok gerekli, hatta zorunludur.

Ezberci eğitim "kalıp bilgi" verir. Verdiği bilgiyi yerleştirir. İstendiği zaman da bu kalıp bilgiyi geri alır. Bu sistemin başarılı olması için bilgilerin iyice kalıplanmış olması gereklidir. Buna bir anlamda "konserve bilgi" de diyebilirsiniz.

Bu "konserve bilgi" tıpkı konserve besinler gibi pek çok kolaylığa sahiptir: Nakli kolaydır, biçimi bozulmaz, uzun süre dayanır.

Konserve bilgilerin verildiği kafalar da zaman içinde konserve kutusu biçimini alır. Böylece "konserve bilgi"ler vere vere "konserve kafa"lar yetiştirilir ki, insanların düşünmesi-

nin istenmediği, insanların değişmesinin istenmediği toplumlar için bundan iyi eğitim yöntemi düşünülemez.

"Konserve bilgi" değişmediği için "konserve kafa"nın da düşünmesi gerekmez, giderek düşünmemesi gerekir. Zaten düşünmeye alışmadığı için düşünmek zorunda kalmak onu yorar, sıkar ve bıktırır. "Konserve kafa" düşünceden kaçar, hep hazır bilgiler ister. Öğrenmek istediği her şey ona belirli kalıpların içinde verilmelidir. Onun için de "konserve kafa" hep bu tür bilgileri kendisine verecek bir "buyurgan" arar. Bunu bulamayıp da kendisi bir şeyi düşünmek zorunda kalırsa çok rahatsız olur, her şeyin karmakarışık olduğunu düşünür, bocalar. Eğer bir "buyurgan"ın şu ya da bu nedenle kendisine iyi buyuramadığını anlarsa, yeni bir "buyurgan" arar. Düşünmek adına bildiği tek şey, kendisine uygun "buyurgan"ın kim olabileceğidir. En kısa zamanda onu bularak rahatlar, kendisini çok yoran düşünme ediminden de kurtulur.

İngilizcede bizde "muhafazakâr" diye bilinen niteliğin karşılığı da "konservatif"dir ki, bu da bildiğimiz "konserve" sözcüğüyle aynı kökten gelir. Konserve sözcüğüyle anlatılan "bozulmadan saklama" işi "bilgiler" konusunda istendiği gibi işlemediği için başka bir çözüm aranmıştır. Çünkü, "bilgiler" ne denli saklanmak istense de bilimsel-teknolojik gelişmeyle değişmeleri önlenemez. Galile'nin bu yüzden başına gelenler bilinmektedir. Ortaçağ bu tür örneklerle doludur. Bilginin değişmesi önlenemeyince, "konserveleme" işlemi "düşünceler"e uygulanmıştır. Böylece ortaya "konserve düşünceler" çıkmış, insanların böyle bilgilendirilmeleri amaçlanmıştır.

Bir insanı "konserve düşüncelerde doldurmayı başarırsanız artık o insan bir "konserve kafa" taşımaktan kolay kolay kurtulamaz. Böylece de hem kendisi için güç olan, hem de

toplum için zararlı olan "düşünce" ediminden kurtulur.

İşte o insanı çok kolay yönetebilirsiniz. Çünkü artık o, hiçbir zaman düşünmek istemeyecek, kendisine söylenecek sözlerle hareket etmeye alışacaktır. Sadece kendisi buna alışmakla kalmayacak, başkalarının da böyle hareket etmesini isteyecektir. Çocuklarını da böyle yetiştirecek, onların da "buyurgan"ların buyruklarına göre hareket etmelerini isteyecektir.

Böylece düşünmenin düşmanı olan kişilerin çok bulunduğu bir toplum yaratılınca o toplumu yönetmenin de çok kolay olacağı açıktır. Yeter ki, bu işi iyi bilen, konserve bilgi vermekte ustalaşmış "buyurgan"lar bulunsun. Bunlar da eksik olmaz. Çünkü böyle bir toplumda insanların nasıl yönetileceğini iyi bilen "buyurgan-yönetici"ler vardır. Bu eğitim sistemi onları da yetiştirmektedir. Bu sistemde yönetici olanlar da aynı sistemle yetiştiklerinden, buna ekledikleri içgüdüleri, sezgileri, yetenekleriyle hem kedi bağımlılıklarını pekiştirirler, hem de kendilerine bağımlı çevreler yaratırlar.

Bu toplumlarda "demokrasi" denilen sistemin bir türlü yerleşememesinin temel nedenlerinden birisi de budur. Çünkü demokrasi" denilen sistem, konserve kafalı insanlarla gelişemez. Demokraside insanların "kendilerinin" düşünmesi, "kendilerinin" karar vermesi, gerektiği zaman "kendilerinin" düşüncelerini değiştirmeleri gerekir. Buna alışık olmayan insanlar, böyle bir durumla karşılaştıkları zaman rahatsız olurlar, sıkılır, her şeyin karmakarışık olduğunu, ortalığın bozulduğunu söyler, bir an önce "birinin" gelip işleri düzeltmesini bekler, bunu isterler. Her zaman da bu işi yapacak "birisi" ortaya çıkar, konserve kafaları düşünme zahmetinden kurtarır, onlara alışık oldukları buyrukları verir, insanlar da rahat eder.

Konserve kafaların alışık oldukları yönetim sistemi,

"otokrasi"dir. "Otokrasi", yönetim gücünün bir "otorite"nin elinde olduğu yönetim biçimidir.

İşte, "ezberci eğitim" yönteminin nasıl olup da toplumda sürdüğünün kısa açıklaması budur.

Gerçekte "demokrasi" isteyen toplumlar ezberci eğitim yönteminden kesinlikle vazgeçmek, onun yerine "düşünmeyi öğreten eğitim" yöntemini uygulamak zorundadırlar. Yok bunu yapmayıp da "ezberci eğitim" yöntemini uygulamayı sürdürüyorlarsa, sonuçta "otokrasi"yle yönetilmek isteyen insanlar yetiştirdiklerini bilmek zorundadırlar.

Tek Yönlü İletişim, Ama Neden?

"Tepkisiz toplum" sözcüğü 80'li yıllardan sonra çok kullanıldı.

İnsanlar gördükleri pek çok yanlışa tepki göstermiyordu.

İnsanlar uğradıkları haksızlıklara bile tepki göstermiyordu.

İnsanlar kendi güçlerini çok aşan hayat pahalılığına tepki göstermiyordu.

"Tepkisiz toplum" sözcüğü topluma yönelik eleştiri olarak kullanıldı.

Peki ama neden böyleydi? Toplum neden tepkisizdi?

Neden olarak toplumun karşılaştığı baskı gösterildi. Topluma yönelik baskılar vardı, bu baskılar nedeniyle insanlar tepki gösteremiyordu. Gerçekten de bu konudaki gözlemler doğruydu. Ama açıklama yeterli değildi, "insanlar baskıya neden tepki göstermiyordu?". Asıl yanıt bulması gereken soru buydu.

İnsanlarımız baskıya neden tepki göstermiyor?

Bu konuyu anlayabilmek için toplumumuzdaki iletişim modeline bakmak zorundayız: İletişim, adından da bellidir ki, "karşılıklı iletim"dir. "İleti" olarak söz, davranış, hareket

bir insandan başka bir insana gittiği zaman, o iletiye gerekli karşılık verilmelidir. "İletişim" kurulmasının ana kuralı budur.

İki insan arasındaki ilişkide bir taraf, sadece "ileti" göndermekle yetinir, karşı tarafın da sadece bu "iletiyi alması"nı isterse buna iletişim denmez, "tek yönlü ileti" demek gerekir.

"Ezberci eğitim" de bir "tek yönlü ileti" mekanizmasıdır. Ama toplumumuzda geleneksel insan ilişkilerine bakarsak "tek yönlü ileti"nin ne denli yaygın olduğunu görebiliriz.

Geleneksel ailede "erkek-kadın" ilişkisi "tek yönlü ileti"dir. Anne baba ile çocuk arasındaki ilişki "tek yönlü ileti"dir.

Bu modelde "erkek söyler", "kadın dinler ve yapar".

"Anne baba söyler", "çocuk dinler ve yapar".

Geleneksel okulda da "Öğretmen-öğrenci" ilişkisi "tek yönlü ileti"dir.

"Öğretmen söyler", "öğrenci dinler ve yapar".

Toplumumuzda gerçek anlamda bir iletişimin olmaması, yerleşmemesi buralardan başlıyor. Aileden ve okuldan başlayan "tek yönlü ileti" hayatın sonraki dönemlerinde de sürer gider.

İş hayatında da amir "söyler", memur "dinler ve yapar".

Toplum hayatında "devlet söyler", "vatandaş dinler ve yapar".

İşte, tepki göstermeyen toplum da böyle oluşur.

İnsan davranışlarının sosyal damarlarını göremediğimiz zaman bunları anlamakta güçlük çekeriz. Bu "tepkisiz toplum"a karşı içimizde eleştiriler kabarır. "Bu nasıl bir toplumdur?" "Bu nasıl bir tepkisizlik, nasıl bir suskunluktur?" "Her toplum layık olduğu yönetime kavuşacaktır." "Yoksa bu toplum geri zekâlılardan mı oluşmuştur?" Öfkemizi, kırgınlığı-

mızı bu düşüncelerle belirtmeye çalışırız. Oysa temeldeki neden, toplumumuzu oluşturan insanların "tek yönlü ileti"ye şartlandırılmış olmasıdır. Bu yetişme koşullarında yaşayan herkes hem kurbandır hem de suçlu. Zaman zaman her iki duygu da insana gelir gider. Kimi zaman kendimizi kurban edilmiş duyarız, zaman zaman da suçlu buluruz. Aslında her ikisi de doğrudur.

Bir gün yabancı dillerdi kitap satan bir kitabevini geziyordum. Gözüme ilişen bir kitap önünde durdum. Kitabın kapağında bir "koyun sürüsü"nün fotoğrafı vardı, üzerinde de adı: This Sheep Nation. İçimden "eyvah" dedim, "gene Amerikalının biri bizi yazmış." Çok canım sıkıldı. Biz kendimizi eleştiririz de başkasının bizi eleştirmesi hoşumuza gitmez ya, öyle bir duygusal tepki duydum. Öyle ya "Bu Koyun Millet" hangisi olabilirdi ki? Kitabı öfkeyle, kırgınlıkla aldım baktım, hayır yanılmıştım. Yazar Amerika'yı ve Amerikalıları anlatıyordu. "Bu Koyun Millet" dediği, Amerikan toplumuydu. Lederer adındaki yazar, Amerikan toplumunu incelemişti. Amerikalıların gazetelerle, televizyon yayınlarıyla, iş hayatının, eğitimin şartlandırmasıyla nasıl "koyunlaştırıldığını" anlatıyordu. Bizim "özgür insanlar ülkesi" diye bildiğimiz Amerika, yazarın kalemiyle bir "koyun sürüsü" olarak niteleniyordu. Kitabevinde kendi kendime gülümsediğimi anımsıyorum. Doğrusu ferahlamıştım. Bizim söz konusu olmayışımız, buna karşın Amerikalıların koyun diye nitelenmesi içimdeki ulusal gururu okşamıştı.

Sonra düşündüm, bizde böyle bir kitap yazılabilir miydi? Bir Türk yazarı kendi toplumunu inceleyip de "Bu Koyun Millet" diye bir kitap yazabilir miydi? Hayır. Kesinlikle yazamazdı. Böyle düşünebilirdi ama yazamazdı. Bir masada böyle konuşabilirdi ama yazamazdı. "İşte", diye düşündüm, "o toplumla bizim aramızdaki fark bu". O toplum bir koyun

sürüsü de olabilirdi ama bir yazarı çıkıp bunu düşünebiliyor, bunu söyleyebiliyor, bunu yazabiliyorsa "özgürdü". Bizse, bunu düşünmekten bile korkuyorsak, hadi diyelim ki düşündük konuşmaktan korkuyorsak, hadi konuştuk, yazmaktan korkuyorsak, biz özgür değildik. Yazarımız da özgür değildi, tiyatrocumuz da, sinemacımız da özgür değildi. Bu özgür olmayışın tek nedeni de dıştan gelen baskılar değildi. Özgür olmayışımızın temel nedeni, "tek yönlü ileti"ye şartlandırılmış olmamızdı. Bu şartlanma sonucunda, olan, başka türlü düşünmekten rahatsız olmak, başka türlü hareket etmekten suçluluk duymaktı.

Dar milliyetçilik anlayışının temelinde yatan da budur. Yabancı hayranlığı, yabancı düşmanlığı, yabancı korkusu da bu temelde gelişmiyor muydu?

Yabancı Dil, Ama Neden?

"Yabancı dil bilmek" hep içimizde bir özlem, içimizde bir eksiklik, içimizde bir korkuyla birlikte yaşamıştır. Belki de kapalı bir toplumun kapalı insanları için "yabancı dil" gizemli bir ilişkinin simgesi olmaktadır.

"Yabancı dil bilmek", değişik kültürlerin anahtarına sahip olmak değil midir? Sonuçta bir araç değil midir? Oysa bizde hiç de böyle olmadı.

"Yabancı dil bilmek", bizim için, hep geriliklerden kurtulmanın, ileriye dönük olmanın simgesini oluşturdu. Bu simgesel yanıyla da "sosyal prestij kriteri" oldu. "Yabancı dil bilirlik" kendi başına nitelik demekti, kendi başına kültür demekti, kendi başına değer demekti. Sosyal prestij konusu olan her şey gibi "yabancı dil bilirlik" de bilene üstünlük duygusu, bilmeyene aşağılık duygusu vermiştir.

Bir şey sosyal prestij nesnesi olduğu zaman onun ne işe yaradığı sorulmaz, bir işe yarayıp yaramadığı da önem taşı-

maz. Sadece onun varlığı, değer demektir, kişinin toplumdaki yerini yükseltir. Yabancı dil bilirlik de toplumumuzda öyle oldu. Bildiği yabancı dille kimin ne yaptığı hiçbir önem taşımaz.

Yabancı dil bilir ama o dilde tek bir kitap okumaz.

Yabancı dil bilir ama o dilde hiçbir dergiyi izlemez.

Yabancı dili –eğer varsa– kendi mesleğinde kullanmaz.

Ama "yabancı dil bilir" ve bu biliş onu değerli kılmaya yeterlidir.

Bir kültür anahtarının özdeki işlevini yitirip de bir prestij nesnesine dönüşmesinin temel nedeni de toplumumuzdaki "ezberci eğitimi", "tek yönlü ileti"yi yaratan eğitim ideolojisidir, bunun kaynağı olan siyasal ideolojidir, bunlarla oluşan toplumsal değer yargılarıdır.

Dışa bağımlı burjuva kültürünün bağımlılığıyla değişen "yabancı dil ideolojisi"nde değişik dillerin parlak dönemleri olmuştur. Tanzimat dönemiyle ülkemizde "Fransızca"nın altın çağı yaşanmıştır. Fransızca, kültürün, edebiyatın, bilimin, felsefenin, dış politikanın dilidir. Fransızca dilinde eğitim yapan Galatasaray Lisesi kendi başına bir kurumdur. Yeni açılan Tıp Fakültesi Fransızca eğitim yapmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sıralarında Almanca dilinin parlak çağı yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte İngilizcenin altın çağı parlamış, bu dilin egemenliği günümüze dek genişleyerek sürmüştür.

Bugün "İngilizce bilmek" öylesine bir amaç durumuna gelmiştir ki, çocuğun iyi yetişmesini isteyen anne babalar için İngilizce eğitim yapan bir okula çocuğunu sokmak "mutlak bir hedef sayılmaktadır. Toplumumuzda filmler İngilizcedir, pop müziği İngilizcedir, şirketler, bankalar İngilizce bilen kişiler aramaktadır, alanlardaki politik gösterilerde İngilizce sözcükler kullanılmaktadır. Devleti yönetenler

sırası geldiğinde –gelmediğinde de– İngilizce sözler söylemeyi bu prestije ortak olmak saymakta, İngilizce bilmeyen yöneticiler küçümsenmektedir.

Özgür bir düşünce ortamı yaratamayan toplumlar, yabancı dile "araç" değil de "prestij nesnesi" olarak baktıklarından, yabancı dilden yararlanmayı da bu anlamda "kişinin kullanım değerini arttıran" bir işlev olarak görmektedir.

Yabancı dil bilmek kuşkusuz önemli bir araçtır. İnsana başka kültürlerin dünyasını açan, o kültürlerin değerleriyle daha yakından tanışmak olanağı veren, insan özgürlüğüne yeni boyutlar katan bir araç.

Yabancı dilin neye yaradığını bilerek, o işe yaraması için öğrenerek yabancı dil bilenler, duygusal bir üstünlük için değil, işlevi için yabancı dili kullanabilirler. Bu da tıpkı parayı kullanmak, evindeki eşyayı kullanmak, satın aldığı arabayı kullanmak gibidir.

Ulusal kimlik sorununu çözememiş toplumlarda yaşayan, kendi kimlik sorununu çözememiş kişiler içinse "yabancı dil bilmek" hiçbir zaman işlevini yapamayacak olan bir eklenti olur.

Önemli olanın gene özgür düşünebilme, bağımsız olabilme, kendi yerini bulabilme sorunu olduğunun çarpıcı bir örneğidir "yabancı dil sorunu".

Belgrad'da İngilizce mi, Türkçe mi?

Yugoslavya'nın yüzüncü yıl şenliklerine biz de çağrılmıştık. Biz dediğim Türk Tabipleri Birliği. Serbian Medical Association'un çağrısı, uzun yıllardır hiç ilişkimizin kurulmadığı bir ülkenin toplantısına katılmak isteğimizi uyandırdı. Bizim Birliğin Başkanı olarak toplantıya katıldım.

Bu arada Yugoslavya'nın "özyönetim" sistemini merak ediyorum, onu da incelemek istiyorum. Yugoslavya Tabiple-

ri Birliği'nin yetkilileriyle tanıştık. Toplantıda resmi bir dil olup olmadığını sordum, "İngilizce" diye yanıt verdiler. Hastane ve dispanserlerden bazılarını incelemek istediğimi söyledim, yardımcı olacaklarını belirttiler. İyi.

O sırada Belgrad Büyükelçimiz Oktay İşcen. Kendisini daha önce tanımıştım. Büyükelçiliğe gittim, geliş nedenini anlattım, yapmak istediğim incelemelerden söz ettim. Büyükelçi sayın İşcen de çok iyi olacağını belirterek, Sırpça da bilen bir görevlinin bana yardımcı olabileceğini söyledi. Ertesi sabah toplantıya katıldık.

İngilizce bir konuşma metni hazırlamıştım. Konuşma sırası gelinceye kadar diğer katılan ülke Tabipler Birliği temsilcisi konukları dinledik. Baktım, her ülkenin temsilcisi kendi dilinde konuşuyor. Batı Alman temsilcisi Almanca, Belçika'dan gelen Fransızca konuşuyor. İtalyan İtalyanca konuştu, İngiltere'den gelen de doğallıkla İngilizce. Birden kararımı değiştirdim. Ortada resmi bir toplantı dili yoktu. Bana öyle söylenmesini de ciddiye almam gerekmiyordu. Konuşma sırası bana geldiğinde kürsüye çıktım, konuşmamı kendi dilimde, Türkçe olarak yaptım. Salonda hafif bir şaşkınlık olduğunu fark ettimse de hiç aldırmadım. Konuşmam bitince uzun uzun alkışlandı.

Sonra, Yugoslav Tabipler Birliği temsilcileriyle sıcak dostluklarımız oldu. Yemekte, bana neden "Türkçe" konuştuğumu sordular, "İngilizce" konuşsaydım daha çok kişi ne söylediğimi anlayabilirmiş. Ben de böyle bir soru bekliyordum. Geldiğim zaman bana toplantının resmi dilinin İngilizce olduğunun söylendiğini anlattım. Sonra da her ülkenin kendi diliyle konuştuğunu gördüğümü, bu nedenle de toplantının resmi bir dili olmadığını anladığımı söyledim. Bu nedenle de Türkiye'den geldiğim ve Türk olduğum için "Türkçe" konuşmamın çok doğru olduğunu, herhalde kendilerinin de

"Türkçe" diye bir dil olduğunu bildiklerini söyledim. Sözlerimdeki hafif alaycılık gözlerinden kaçmadı, birisi, "Herhalde Dr. Atabek Türkçe konuşarak bize Türklerin uzun yıllar burada olduğunu hatırlatmak istedi" dedi. Ben de Yugoslavya'da konuşulan Sırpça dilinde ne çok Türkçe sözcük bulunduğunu, gördüğüm örnekleriyle anlattım. Türkçe yaptığım konuşmanın İngilizceye göre belki daha çok anlaşıldığını ekledim. Birlikte gülüştük, toplantı dostça bitti.

Sonra büyükelçiliğe geldiğimizde sayın Oktay İşcen, olayı yanıma verdiği yardımcıdan öğrendiğini söyleyerek beni kutladı. Böyle bir karar vermemin doğru olduğunu söyledi.

İnsan kendi ülkesinin dışına çıktığı zaman daha değişik duygular içine giriyor. Bir yandan, buradayken çok farkında olmadığımız "kendi ulusuna, kendi toplumuna bağlılık" duyguları daha güçlü olarak ortaya çıkıyor, diğer yandan oradaki durumuna, oradaki konumuna "doğru" bir yer bulmak sorununu çözmesi gerekiyor. Bu "doğru" yer, aslında ne hayranlıkla ezilmek olmalıdır ne de düşmanlıkla kabarmak. "Hayranlık" da, "düşmanlık" da bir toplumun ya da kişinin kendi kimliğini bulamamış olmasından kaynaklanıyor. Her ülke kendi tarihini yaşamıştır. Değişik çizgilerden geçerek bugünlere gelmiştir. Bugün çok iyi ya da kötü durumda olabilirler. Bizden daha iyi durumda da, daha kötü durumda da olabilirler. Önemli olan, bizim içinde bulunduğumuz durumu doğru kavrayabilmemiz, geçmişten ders alarak geleceğe doğru bakmayı başarabilmemizdir. Geleceğin dünyası, ülkelerin birbiriyle düşmanlığı üstüne değil, birbiriyle dostluğu üstüne kurulacaktır.

Futbol takımlarımızın yabancı takımlarla karşılaşmalarındaki duygusal tepkilerimiz de çok şey anlatmıyor mu? Başka ülkenin bir takımıyla yapılan futbol karşılaşmasını bir ölüm-kalım savaşı saymak hangi duygulardan kaynaklanı-

yor? Bu duyguları oynanan futbolun kalitesiyle hiçbir ilgisi bulunmayan bir "yenme hırsı"nın ya da "yenilme ezikliği"nin yönlendirmesi toplumumuzdaki birikimin ipuçları değil mi? Yabancılara karşı içimizde birikmiş "gizli hayranlık" onları yendiğimiz zaman ortaya çıkan aşırı sevincimizin kaynağı değil mi? Böyle bir karşılaşmanın öncesinde "biz onları yenemeyiz" diye içimize yerleştirdiğimiz eziklik, bu alanda yaşadığımız "aşağılık kompleksi"nin ürünü değil mi? Bir türlü kendimize yakıştıramadığımız "dış ülkede başarı kazanmak" aynı duygulardan kaynaklanmıyor mu? Sonra da başarı kazandığımızda gösterdiğimiz abartılı tepkiler, bu hayranlığın nasıl içimizde "sinsi bir düşmanlık"la yan yana yaşadığını göstermiyor mu?

Dış ülkelerde de "yabancı düşmanlığı" denen olayın kimi çevrelerde, nasıl yaşadığını bilmiyor muyuz? Almanya'da yaşayan insanlarımızın bu davranıştan çektiklerini bilmiyor muyuz, kınamıyor muyuz?

"Yabancı hayranlığı" da "yabancı düşmanlığı" da yan yana yaşayan duygular. İkisinden de kurtulmak gerekiyor. Bunun için de hem ulusal kimlik sorunlarının çözülmesi gerekli hem de bireysel kimlik sorununun.

Sonuçta bunları çözememiş olmanın zararlarını gene biz çekiyoruz.

Yasak-Baskı-Şiddet-Korku-Yalan Zinciri, Ama Neden?

– Atacaksın ağzına iki tokat, bak nasıl yola geliyor? (Konuşma)

– Beş on kişiyi sallandıracaksın, işler kendiliğinden düzelir. (Konuşma)

– Nush ile yola gelmeyeni etmeli tekdir.

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir. (Atasözü)

(Nasihatla yola gelmeyeni azarlamalı, onunla da uslanmayanı dövmeli.)

– Kızını dövmeyen dizini döver. (Atasözü)

– YASAKTIR. GİRİLMEZ. (Uyarı levhası)

– Evet, çocuğumu dövüyorum, dövmeyeyim diyorum ama bir şeye sinirlenince kendimi tutamıyorum, gene dövüyorum. (Bir anne)

Gündelik hayatımızın konuşmaları, atasözlerimiz, uyarı levhalarımız, içimizden geliveren davranışlar...

* * *

Bir resmi dairenin bekleme salonu. Duvarda bir uyarı levhası: "Lütfen Sigara İçmeyiniz. Teşekkür Ederiz." Bakıyorum, herkes püfür püfür sigara içiyor, neden? Uyarı pek mi kibar olmuş? Toplumumuz kibar uyarıları pek yumuşak, pek zayıf buluyor da kulak asmıyor mu? Gerçekten de kimsenin bu nazik uyarıya aldırış ettiği yok. Ama ben yadırgamıyorum. Toplumumuzdaki bu basit insan davranışını tanıyorum. Gerçekten de böyle düşünüyorlardır. Nazik davranışları küçümseme, kulak asmama karşılığı. Ama davranış sert olursa, kendisini küçümserse, ona kulak verme, itaat etme, dediğini yapma karşılığı. Aynı daireye bir süre sonra –işim bitmemiş olmalı– yeniden gidiyorum. Bakıyorum, uyarı levhası değişmiş: "Sigara İçmek Yasaktır." Kibar uyarının yerine sert bir emir koymuşlar. Ama sigara içen kimse yok. Demek, onlar da fark etmişler durumu da toplumun diline uygun davranmışlar.

Gündelik hayatımızdan da biliyorum. Emreden, sert bir ses tonu, kısa ve kesin emir verir gibi konuşma, bizim insanımızı hemen etkiliyor. "Neden etkiliyor?" diye çok düşünmüşümdür. İnsanca davranışı algılayamayan insan, kendisini adam yerine koymayan davranış karşısında neden hemen

itaat ediyor? Bu nasıl bir şartlanma, nasıl bir şartlandırma?

Aklıma askerlik geliyor. Askerlikte uygulanan emir-komuta kalıpları böyle. Acaba oradan kaynaklanan bir şartlanma mı? Düşünmek gerekiyor. Yoksa askerlikte bu kalıpların kullanılışı da toplumun genel eğiliminden mi gelip yerleşmiş? Belki her ikisi de karşılıklı olarak doğru. Askerlikteki iki anımı düşünüyorum.

Askerliğimi yedek subay tabip olarak yapmıştım. Bir sınır taburunda, yetkili tek tabip olarak görev yapıyordum. Hem taburun tabibi, hem de sıhhiye takımının komutanıyım. Biz de aynı emir-komuta kalıplarını kullanıyoruz. Bir süre sonra bizler kıdemli yedek subaylar olduk, yeni yedek subaylar geldi. Değişik tutumları var, kimisi yumuşak davranıyor, kimisi sert. Bir gün, erlere hangi teğmenin daha iyi subay olduğunu soruyorum. Aldığım yanıtlar "A teğmenin çok iyi subay olduğunu" açıklıyor. "A teğmen" kısa sürede sertliğiyle kendini tanıtan bir yedek subay. Kendi içine kapalı, kompleksleri olduğunu düşündüğümüz, sert disiplin uygulayan, erleri sık sık döven biri. "Neden A teğmen?" diye soruyorum, "B teğmen de sizi düşünüyor". Aldığım yanıt çok düşündürücü: "Teğmenim A teğmen öyle sıkı tokat atıyor ki, çok yavuz." Attığı tokadın şiddetiyle otorite sağlayan A teğmen, erlerden çok iyi subay olduğu kanısını kazanıyor.

İkinci anım, askerlik yaptığım yerdeki Orduevinde. Akşamları Orduevine gidiyoruz. Biz iki tabip teğmen orada oturup satranç oynuyoruz. Yemek yiyenler var, oyun oynayanlar var. Doğuda bir il merkezindeyiz. Kuralları belli, temiz, rahat ettiğimiz bir yer. Akşam saatlerinde –levazım sınıfından olduğuna dikkat ettiğim– bir albay geliyor. Her akşam aynı saatlerde geldiği için onu tanıyorum. Orduevinin oldukça tenha saatleri. Masasına oturuyor, garson erlerin kendisine bakmasını bekliyor. O saatlerde kendi rütbesinde

gelen olmuyor. Artık biliyorum, bir bira içecek ve gidecek. Bir yorgunluk birası içiyor ve herhalde evine gidiyor. Fakat garson erlerde –artık dikkatimi çeken– bir kayıtsızlık var. Gidiyorlar, geliyorlar, o masanın uzağından geçiyorlar, yakınından geçiyorlar, fakat bir türlü albaya bakıp siparişini almıyorlar. Epey bekledikten sonra garson erlerin biriyle göz göze gelmeyi başaran albay, bir bira istiyor, bira geldiğinde kibarca alıyor, birasını içiyor, biraz sonra da kalkıp gidiyor. Sessiz, saygılı insan davranışı. Garson erlerin bu kayıtsız davranışına kızıyorum. Kızıyorum, çünkü herkese böyle değiller. Aslında arı gibi çalışan çocuklar. Dikkatli, çevik, saygılı davranıyorlar. Ama, kimi subaya çok dikkatli davranıp kimine kayıtsız kalmaları dikkatimi çekiyor. Çok dikkatli davrandıkları birisi, hastane başhekimi olan tabip albay. Onu biz de tanıyoruz, seviyoruz. Başhekim tabip albay, Orduevine yemek saatinden önce geliyor. Oyun oynanan masaya gidiyor ama kendisi oynamıyor, sadece seyrediyor. Her akşam aynı saatlerde aynı davranışları görüyoruz. Doktor albay kapıdan girer girmez garson erlerde bir kaynaşma olduğunu görüyorum. O kimseye bakmıyor, kimseye bir şey söylemiyor, bir sandalye çekip oyun oynayan arkadaşlarının yanına oturuyor. Garson erler koşuşuyorlar, hemen onun sandalyesinin yanına bir sandalye daha koyuyorlar, bir kadeh rakı, bir bardak su, bir tabak leblebi koyuyorlar. Doktor albay bütün bunlardan habersiz gibi sadece oyunu seyrediyor. Bir süre sonra elini yanına uzatıyor, rakısından bir yudum alıyor, arkasından bir yudum da su, birkaç leblebi. Sonra, boşalan kadehine bir kadeh rakı daha koyuyorlar, doktor albay onu da içiyor ve kalkıyor. Kimseye ne bir söz, ne bir bakış.

Bir gün dayanamadım, garson erlerin ikisini çağırdım. Bizim doktor olduğumuzu biliyorlardı, doktorluk da her yerde

işe yarardı. Hemen geldiler. Çakılıp, "Buyrun," dediler. "Bakın," dedim, "Buraya iki albay geliyor. Birisi, sizden bir bira istiyor, ona neredeyse bir bardak birayı vermemek için gayret gösteriyorsunuz. Oysa o albay sizi azarlamıyor, kızmıyor, istese bunları yapabilir. Ama doktor albay gelince hepiniz ne yapacağınızı şaşırıyorsunuz, o istemeden rakısını, suyunu getiriyorsunuz. Neden böyle yapıyorsunuz?" Önce hık mık ettiler, "böyle bir şeyin olmadığını" söylediler. "Bakın," dedim. "Ben ne yaptığınızı görüyorum, yarın öbür gün bana işiniz düşer, ben de doğru söyleyenleri severim, ona göre." Üstü örtülü sözlerim etkisini gösterdi, açıldılar. Birisi, "Biz de bilmiyoruz teğmenim" dedi. "Doktor albayım kapıdan girince Allah girmiş gibi oluyoruz. Nedendir biz de bilmiyoruz ama öyle."

İşte, davranış farkının toplumda algılanışı buydu. Bu algı biçimini sonraları ne çok yerde görecektim.

İnsanımız baskıya, şiddete neden bu kadar açıktı?

Baskı ve şiddet kendi başına anlam mı taşıyordu, yoksa bir davranış zincirinin halkaları mıydı? Bunları düşünmek gerekiyordu.

Kocaların eşlerine dayak atmaları salt bir "dayak" olayı mıydı?

Annelerin çocuklarını dövmeleri salt "sinirlilik" miydi?

Şiddet kaynağını nerden alıyordu?

Şiddet bir baskı biçimiydi. Baskının belki de frenlerini koparmış bir yoğunluğuydu. Şiddete başvurmak, cezalandırmak isteğini yansıtmıyor muydu?

Ceza biçimi olarak şiddete alışık bir toplum muyduk?

Bu ceza biçiminde "baskıya karşı koyuş" etkili olmuyor muydu?

Öyleyse, şiddetin toplumumuzdaki yerini anlayabilmek için, baskının kaynağını araştırmak zorundaydık.

Baskının kaynağı yasaklardı. Her şey önce yasaklarla başlıyordu.

Ne Çok Yasak Var...

Hayatımızda ne çok yasak olduğunu aslında bilemiyoruz. Bu "yasak"ların çoğu açıkça yasak biçiminde anılmıyor da ondan.

"Yaptıkların uygun işler değil."

"Ayıp diye bir şey vardır canım, bu kadar da olmaz ki."

"Hareketlerine dikkat etmelisin, artık büyüdün."

"Kızım eteklerini ört, bacakların görünüyor."

"Büyüklerin yanında lafa karışma diye sana kaç kere söyledim."

"Hava karardıktan sonra dışarda kalma dedim, gene aldırmıyorsun, bak bu işin sonu kötü olacak."

"Bak şeker verdiklerinde bir taneden fazla almayacaksın."

"Bir türlü yaşına uygun giyinmesini bilemedi."

Her yaşın yasakları. Her yerin yasakları. Her zamanın yasakları.

Eski yasaklar. Yeni yasaklar. Köylerin yasakları. Kentlerin yasakları.

Duygu yasakları. Düşünce yasakları. Davranış yasakları.

Yasaklarla büyüyen çocuklar. Yasaklarla kuşatılan gençler. Yasaklarla yaşayan toplum.

Yasaklar buzdağına benziyor. Çok küçük bir dilimi açıkta, büyük bölümü gizlenmiş.

Yasaklarla karşılaşan insan ne yapıyor?

Ya alışıyor, uyum sağlıyor, yasak yasak olmaktan çıkıp onun kendi davranışı oluyor. (O artık yasak olanı algılamıyor.) Uyumlu insan.

Ya alışmıyor ama boyun eğiyor. Yasakların yasak olduğu-

nu biliyor, ama karşı çıkmanın yararsız olduğunu kabul ediyor. Uyumlu-mutsuz insan.

Ya da alışmıyor ve boyun eğmiyor. Yasakları biliyor, tartışıyor, kabul etmiyor. Yasaklara uyumu biçimsel, özünde uyumsuz.

Belki de her insanda biraz "kabul" biraz "red" olayı yaşıyor. Kimde nasıl yaşadığını tam bilemediğimiz bir "uyum-uyumsuzluk mozaiği".

"Mutlu değilim" diyen biri karşısında hep aynı düşünce gelir aklıma ve duralarım: Toplumuyla yaşanmayan bir mutluluk, gerçek mutluluk olabilir mi?

Mutsuz bir toplumda yaşarken mutsuz olmaya mahkûm mu oluyoruz?

Mutsuz bir toplumda kişisel mutluluk olmuyor mu?

Sanırım olsa da çok zor.

Çünkü "yasaklar" orada kalmıyor.

Yasaklar İçin Baskı...

Yasak olan yerde baskı vardır. Tersi de doğru. Baskı olan yerde yasak vardır. Ama öncelik yasakta.

Baskıyı hep çatık kaşlı, asık yüzlü, azarcı sesli düşünmeyelim.

Güler yüzlü, tatlı dilli, sevgi biçimli baskılar da vardır.

Baskının bin bir yüzü var. Düşman yüzlüsü, dost yüzlüsü, şeytan yüzlüsü, melek yüzlüsü, güler yüzlüsü, gülmez yüzlüsü, yüzsüzü var.

– Hadi canikom, bir lokma daha ye, bunu da yersen sonra sana çikolata vereceğim.

– Hava kararmadan evde ol canım, aklım sende kalıyor. Biliyorum hava erken kararıyor ama elimde değil, merak ediyorum.

– Beni sevseydin bunları giymezdin. Biliyorsun böyle gi-

yinmeni istemiyorum, neden böyle yapıyorsun anlamıyorum.

– Benim oğlum beni sever. Dediklerimden dışarı çıkmaz. Annesinin onu sevdiğini bilir. Hep onun iyiliği için söylüyorum bunları.

– Beni gene aramadın. Beni üzmekten zevk mi alıyorsun? Neden böyle yapıyorsun? Seni sevdiğim için eziyet etmekten hoşlanıyorsun sanki.

Bunlar "sevgi baskıları"dır.

Diğer baskı türlerinden daha sevimlidir. Artı daha da etkilidir. Bu baskının karşılığında sevgi sunulmaktadır. İstenenin yapılmamasının cezası da sevgiden yoksun bırakmak.

Ama baskıların çoğu sevimsizdir. Baskıların çoğu tehditle biter. Aslında her baskının bir tehdidi vardır da kimisinde üstü örtülüdür, kimisinde belirsizdir, kimisinde de açıktır, belirgindir.

Hayatımız boyunca baskılardan kurtulamayız.

Hepsinin adı da "iyi yetiştirmek"tir, "iyiliğini düşünmek"tir, "ileride rahat etmesini istemek"tir, "onunla ilgilenmektir", "ona doğru yolu öğretmek"tir.

Çocukluk baskıları "onu yapma"lardır, "bunu elleme"lerdir, "buraya girme"lerdir, "söze karışma"lardır. Tehdit "sevgisizliktir."

Çocuk büyüdükçe baskılar da artar. Gençler üzerindeki baskılar daha da artmıştır. "Gidilecek yerler", "okunacak kitaplar", "seçilecek arkadaşlar", "dışarıda kalınacak saatler", "görüleçek filmler" hep dolaylı dolaysız baskı altındadır. Bu dönemin tehditleri "sevgisizlik", "ileride adam olacağına inanmamak", "ona harcanan paraların boşa gideceği"dir. Daha da kimbilir neler?

İleride de baskılar olacaktır. İşe girecektir, çalışacaktır, baskılar biçim değiştirip sürecektir.

"Hiç Baskı Olmazsa Doğruları Nasıl Öğrenecekler?"

Aklı başında bir anne bunu sormuştu:

– Tamam ben de baskıya karşıyım. Ama yaptığımız her şeyi baskı olarak görürsek çocuklarımızı nasıl yetiştireceğiz? Gençlere nasıl yön vereceğiz? Onlar doğruları bizden öğrenmeyecekler mi? Anlayışlı davranmaya evet diyorum da baskı yapmayalım derken onların yanlışlara düşmesini de seyredecek miyiz? Bu da başka bir yanlış olmaz mı? Hatta daha büyük bir yanlış olmaz mı? Bizim sorumluluğumuz ne olacak?

Doğru bir kaygıydı bu.

Çocuklarını eğitmek isteyen, gençlere yardımcı olmak isteyen ama baskı yapmayı da sevmeyen anneler babalar nasıl davranmalılardı? Bunu nasıl ayarlamak gerekirdi?

– Gerçekten önemli bir soru bu. Soru da önemli, sorun da önemli. Ama yetiştirmekle, yönlendirmekle baskı yapmayı birbirinden ayırmak gerekiyor.

Bakın, birkaç gözlemimi söyleyeceğim. Öncelikle gördüğüm, çocuklara da gençlere de hep olumsuz davrandığımızdır. Bilmem katılır mısınız, biz çocuklarımıza hep "yapmamaları gereken" şeyleri söyleriz. Neden böyle bilmiyorum, belki biz de böyle yetiştirildik de ondandır ama hep onların yapmaması gereken şeyleri söyleriz. Ne dersiniz?

Aklı başında anne duralamıştı:

– Bilmem, öyle mi davranıyoruz? Galiba haklısınız. Ama yapılması gereken şeyleri söylemek gerekmiyor ki. Onların yapılması doğrudur, iyidir bunun için de o konularda bir şey söylemek gerekmiyor. Belki de biz böyle düşünüyoruz. Peki bu tutumumuz yanlış mı?

– Ben yanlış olduğunu düşünüyorum. Bir şeyin "doğru"

olduğunu, "iyi" olduğunu düşünüyorsak onları neden söylemiyoruz. Çocuklarımızın onları yapmasını neden desteklemiyoruz? Neden gençlerimize bu alanda destek vermiyoruz? Neden onların "yapmaları gerekenler" diye düşündüklerinde desteklemeyi bilmiyoruz? Neden onların yaşamalarını "olumluyla" başlatmıyoruz?

Aklı başında anne:

– Sanırım haklısınız, dedi. Düşünüyorum da bize öylesi doğru geliyor da ondan galiba. Çocukken hep kırmasın dökmesin diye titizleniyoruz. Yaptıklarını fark etmiyor, yapmadıklarını aşırı görüyoruz. Bu tutum gençlerde daha da belirginleşiyor, daha da artıyor. Ama herkes böyle yapıyor sanırım.

– Bence de herkes böyle yapıyor, doğrunun da böyle yapmak olduğunu sanıyor. Hep çocukların, gençlerin yanlış yapmasını önlemek kaygısı öne çıkıyor. Onların yaptıklarında olumlu olanları görmek, olumlu olanları bulmak, oralarda desteklemek kaygısı yok gibi. Yanlış olan da bu. Ötesini de söyleyeyim mi? Biz çocuklarımızın da, gençlerimizin de pek farkında olmuyoruz. Bizi pek uğraştırmadan, bizim pek zamanımızı almadan büyüsünler istiyoruz. Kendimizi sadece yanlışları öğretmekle yükümlü sayıyoruz. Oysa, onların yetişmesinde asıl önemli olan, onları kendi doğrularında destekleyebilmek.

Anne:

– Kendime hayret ediyorum, hiç bu açıdan bakmamışım, dedi.

Konuşmamız burada bitmişti ama sorunlar bu kadar değildi.

"Olumluyu" öne çıkarmayı bilmiyorduk.

"Sen bu konuda nasıl düşünüyorsun?" demeyi bilmiyorduk.

"Bu davranışın konusunda sen ne düşünüyorsun?" deme-

yi bilmiyorduk.

Aklımızı kurcalayan bir konuda "açık yürekli konuşmayı" bilmiyorduk.

Dahası da vardı.

Çocuklarımızdan, gençlerimizden istediklerimizin "onların istediği mi?", yoksa "kendi özlemlerimiz mi?" olduğunu bilmiyorduk.

Kendi sinirliliklerimizi "onlara yansıttığımızı" bilmiyorduk.

Bilmediğimiz ne çok şey vardı.

Bütün bu bilmediklerimiz "onları yetiştirmek" yerine "onlara baskı yapmak" olgusunun nedenlerini açıklıyor muydu?

Baskı Biçimi Olarak: Şiddet...

– Dayak cennetten çıkmadır. (Atasözü)

– Çok dövme arsız olur, aç bırakma hırsız olur. (Atasözü)

– Çocuğun başına vurmak doğru değil, aptal olur, kıçına kıçına vuracaksın. (Bir anne)

– Asker dayağını yemeden adam olamazsın. (Bir baba)

– Dayağın eğitimde yeri yoktur. (Bir psikolog)

– Eti senin kemiği benim. (Eskiden çocuğunu okula başlatan babanın öğretmene söylediği)

Gündelik hayatın içinde şiddet olağanlaşır. Öylesine olağanlaşır ki, artık onu "şiddet" olarak görmek bile gerekmez, sıradan davranış, günlük uygulama olur. Çocuğun kulağını çekivermek, yerinde bir iki tokat atıvermek sıradan işlerdendir. İleride adam olması için bunları yapmak anaların babaların görevidir: "Kızını dövmeyen dizini döver."

Çocuklar dayakla terbiye edilir. Çocuğunu döven analar babalar elbette bunu onların iyiliği için yapmaktadır. Amaçları çocuklarına eziyet etmek değildir. Dayak hep "kötü şey-

leri yapmasınlar" diye atılır. Çocuklar da muzur şeylere pek meraklıdır. Böylece de çocuklukları boyunca dayak yiyip dururlar.

Stockholm'de rastladığım kafeterya işçisi Ali orada hiç de mutlu değildi. "Central Cafe"ye bir şey içmek için girmiştim. Çalışanlardan birinin Türkçe konuştuğunu duyunca ilgilendim, kendimi tanıtıp Türk olduğumu söyledim. Ali çok sevinmişti. İşini birkaç dakika için arkadaşına bırakıp yanıma geldi. İstediğim birayı da ısrarla kendi ikramı olarak getirdi. Ordan burdan konuştuk. Orada mutlu olup olmadığını sordum. "Değildim" demişti, "burası başka bir yer, mutlu olamazsın. Çocuğunu bile dövemiyorsun. Komşumuz bir Türk, kendi çocuğunu dövmüş, komşuları şikâyet etmişler, polis geldi çocuğunu aldı, yurda verdiler. Düşünün, insan kendi çocuğunu dövemiyor. Hepimiz araya girdik 'çocuk onun, sever de döver de' dedik, yok, anlatamadık. Çocuğu aldılar. Böyle bir yerde insan nasıl mutlu olur?" Ali elbette çocuğunu döverek mutlu olmuyordu ama insanın çocuğunu dövmek hakkı vardı, bu hakkın elinden alınışı onu mutsuz ediyordu. Aradaki kültür farkını düşünmüştüm.

Sonradan ülkemde dayak yiyen kadınların "kocam değil mi? Sever de döver de" dediğini duyacaktım, artık şaşmayacaktım. Kocalar karılarını dövecekti, analar babalar çocuklarını dövecekti. Polisler vatandaşı karakolda dövecekti. Subaylar askerde erleri dövecekti. Gücü yeten gücü yetmeyeni dövecekti. İşin tuhafı da bunu duyanların tepkisiydi. Duyanlar dayak atanın değil de dayak yiyenin suçunu araştıracaktı: "O da kimbilir ne yapmıştır?"

"O da Kimbilir Ne Yapmıştır?"

Bu tepki, gündelik hayatında şiddeti olağanlaştırmış top-

lumun bireylerinin tepkisidir.

– Kabahat ölende mi, öldürende mi?

– İnsan durup dururken karısını dövmez, o da kimbilir ne yapmıştır?

– Sen olsan ne yapardın? Dövmez miydin?

Burada sadece şiddeti olağan sayan bir kültürü değil, şiddetten yana bir toplumun davranışları var. Haklıdan değil de güçlüden yana olan bir toplumsal davranışın gündelik hayata izdüşümleri. Haksız da olsa yeneni için için kutsayan bir toplumsal davranış. Haklı da olsa yenileni bir türlü içine sindiremeyen bir davranış.

Köprüyü geçene kadar ayıya dayı demek.

Bükemediğin eli öpmek.

Mücadeleyi göğüslemek yerine, kazanma koşulları yoksa boyun eğmek.

Şiddetten yana bir tutumun nedenlere değil de sonuçlara bakması.

Her türlü ikiyüzlülüğü, her türlü yüzegülücülüğü hoş gören sinsi bir davranışın ipuçları.

Şiddetten yana olmak. "Bana zararı dokunmasın" diye ses çıkarmamak. "Bana bulaşmasın" diye görmezden gelmek. Kimi zaman korkudan, kimi zaman içinde kabaran şiddet dürtüsünden hep güçlüden yana olmak. Güçlüden yana olmak için bahaneler aramak.

– Canım durup dururken insana bir şey yapmazlar ki.

– Neden hep onların başına geliyor?

– Adamın yüzüne böyle şey denir mi?

– O da kaşınmıştır.

– Senin üstüne vazife miydi birader?

– Bir sen mi kaldın bunları düşünecek?

Şiddetten yana bir toplumdaki bireylerin kenara çekilmeleri gibi görünüyor değil mi? Aslında, bu davranışlar da "ke-

nara çekilmek" değil, şiddetten yana olmak.

Birden "yılgın horozuma" kızışımı anımsadım.

Yılgın Horoz...

Beş altı yaşlarındaydım. Sapanca'da.

Babam ilkokulun başöğretmeniydi. Bahçeli bir evde oturuyorduk. Genişçe bahçede çiçekler, diktiğimiz meyve fideleri, tavukların kümesi vardı.

O yılların, o yörenin, o yaşların birlikte oluşturduğu merakları yaşıyoruz (1935-36 yılları demek ki). Çocuk kavgaları, çocuk oyunları, çocuk cinselliği. Hepsini çocuklar arasında öğreniyoruz. Dondurmacının peşinden gidiyoruz, macuncunun çevresinde toplanıyoruz.

Bir ara horoz dövüşlerine merak sarıyorum. Karşımızdaki mescidin müezzini horoz dövüşleri yaptırıyor, dövüş horozları yetiştiriyor, ondan merak etmiş olmalıyım. Ben de horoz yetiştirmek istiyorum. Horozlar alınıyor. Üç genç yerli horoz. Aslında dövüş horozlarının ünlüleri Hint horozları. O kadarına uzanmıyoruz, yerli horoz yetiştirmeye başlıyorum.

(Şimdi düşünüyorum da. Babam yumuşak bir kişiliğe sahipti. Evde yumuşak, dışarıda sert belki. Annem de kararlı, anlayışlı, insanca bir kişilik. Neden küçücük oğullarının horoz dövüşüne merak sarmasına engel olmamışlardı, bilmiyorum. Belki de istediklerimi engellememek içindi. Bütünüyle o yörenin çocuğu gibiydim, hiçbir ayrımım yoktu. İstediğimi yapma özgürlüğüm de olduğunu şimdi anlıyorum. Sınırlarım da olmalıydı ama aklımda kalan bir şey yok. Çocukluğum için anneme babama sonsuz şükranlar sunuyorum.)

Üç horoz alınıyor. Onları yetiştirmeye başlıyorum. Dövüş horozu yetiştirmenin yöntemlerini öğrenmişim, uyguluyorum. Çıkıntılı bir ağaç gövdesine bir horoz ibiği asıyorum, horozlar bu ibiğe saldırıyor. Hem ibik görünce saldırmayı öğreniyorlar hem de göğüsleri ağacın çıkıntısına çarpıyor,

sertleşiyor. Sürekli yinelemelerle horozların gagaları sivriliyor, göğüsleri gerçekten de tahta gibi oluyor. Üç horozu birlikte çalıştırıyorum. Garip bir biçimde birbirleriyle dövüşmüyorlar. Böyle eğilimleri de hemen önlüyorum. Tavuklar yüzünden de kavga çıkmıyor. Ama yabancı bir horozun yaklaşması bile olanaksız.

Yetiştiklerine aklım yattığı zaman onları dövüşlere sokuyorum. İyi yetişmiş bir horozum, müezzinin ünlü Hint horozuyla dövüştü ve berabere kaldı. Müezzin bile horoz yetiştirmede ustalaştığımı kabul etti. Müezzin bu işlerde yetkisini kabul ettiğimiz kişi.

Bir gün, horozum dövüşü kaybetti.

Dövüşün daha ortalarıydı. Horozum birden rakibine sırtını döndü ve kaçtı. Böyle durumlarda galip gelen horoz rakibini kovalar. Kovalanan horozum kanatlarını çırptı ve sırtına çekti. Bu davranış, horozun yenilgiyi kabul etmesidir. Rakibi olan horoz durdu, kanatlarını yere indirerek çalımla öttü. Bu da horozun yengisinin ilanı.

Hem üzülmüş hem utanmıştım.

Sonra o horozla çok uğraştım. Yenilgiyi üstünden atması için bildiğim her şeyi yapmıştım. Olmadı. Dövüş kaybeden horozum ne zaman başka bir horoz görse kanatlarını çırpıp sırtında topluyor, yenilmiş olduğunu baştan kabul ediyordu. Artık kendi arkadaşlarından bile korkuyordu. Tavuklara yaklaşmıyor, kümeste yatmıyordu. Odunların yığıldığı bir sundurmaya gidiyor, orada yatıyordu. Kendisine yalnız bir dünya yarattığını çok sonraları anlayacaktım.

Horozun durumu içime dokunuyordu. Ona hem acıyor hem de kızıyordum. Bir yandan da yetişmiş horozlarımı dövüşlere sokuyor, yeni horozlar yetiştiriyordum.

Neden sonra bu olayı horozların huyunu bilen birine sorduğumu anımsıyorum. O da bana dövüş kaybeden horozun yılgınlaştığını anlatmıştı. Yılgın horoz artık bir daha dövüş-

mezmiş.

"Yılgın horoz"... Onu hiç unutmadım, hiç unutmamışım. İçime dokunan halleri beni hep düşündürtmüş. Belki sonradan şiddeti sevmeyişimde rolü olmuştur. Şiddeti hiç sevmedim. Kendimi korumanın dışında da hiç kullanmadım. Hele birini "ezen" ötekini "ezilen" yapan şiddeti hiç bağışlamadım.

Bugün şiddetin kol gezdiği bir dünyada yaşıyoruz. Çıkarlar adına uygulanan şiddetin her türünü yaşıyorum. Egemen olmak adına uygulanan şiddetin her türünü görüyoruz.

"Yılgın horoz" benim çocukluğumun ayıbıydı ama "yılgın insan" insanlığın ayıbıdır. Horozumdan özür dilemekte çok geç kalmışım.

Şiddetin Çocuğu: Korku...

Şiddet korkuyu doğurur, korku da şiddeti.

Sürekli korkuyu bir horozdan öğrenmiştim, sonra hayatını boyunca insanlarda da gördüm.

Korku öğretilir. İnsan korku duygusuyla doğmaz. Korku insana sonradan öğretilir. Önemli özelliği bu.

İnsan doğadan korkmuş, kendini korumayı öğrenmiştir. İnsan yabanıl hayvanlardan korkmuş, kendini korumayı öğrenmiştir. İnsan ateşten korkmuş, kendini korumayı öğrenmiştir. Korkunun elbette koruyucu bir yanı var. Belki de korkuyu öğrenemeseydik kendimizi koruyamazdık, belki türümüz tükenirdi.

İnsanın en büyük başarılarından birisi de korktuğu şeyi incelemesi, ondan korunmayı öğrenmesi, onu denetlemeyi bilmesidir.

Sonra insan insandan korkmayı öğrenmiştir. İnsanın insandan korkması çok başka bir şey. İnsan devletten korkmayı öğrenmiştir. İnsanın devletten korkması başka bir şey. On-

lardan korunmanın yolları başka, onları denetlemek büsbütün başka bir şey. Nereden geldiği bile artık bilinmeyen, karşısında ne yapılacağı bilinmeyen, nasıl başa çıkılacağı bilinmeyen bir korku.

Bu korkuyla disiplin sağlanmıştır, itaat sağlanmıştır. Bu korkuyla suskunluk sağlanmıştır, hareketsizlik sağlanmıştır. Adına "huzur" denerek sağlanan şey budur. İnsanı "huzursuz" ederek sağlanan "toplumsal huzur".

Sürekli korkuyla "yılgın insan" yaratılmıştır. İnsana yılgınlık öğretilmiştir. Yılgınlığın koruyucu yanı yoktur, yılgınlığın yararlı yanı yoktur. Yılgınlık insanın değil, onu bu duruma getiren toplumun ayıbıdır.

Yılgın insanlar topluluğu gerçekte "toplum" da değildir. O topluluk, artık birbiriyle ilgilenmeyen, birbirinden sorumluluk duymayan, birbirine umar olamayan insanlar topluluğudur.

Böyle bir topluluk yaratıldığı zaman orada "korkunun kaynağını" aramaya da gerek yoktur. Belki korkunun kaynağı bile yoktur. Korkunun kaynağı korkudur. Bu "kendini üreten korku"dur. Korkunun kısır döngüsü.

Korku öğretilir. Korkudan korkmak da öğretilir..

Çocuk Korkuları...

Anne yaramazlık yapan çocuğuna döndü:

– Ben öleyim de annesiz kal, dedi.

Çocuk korkuyla duraladı. Annesiz kalmak aklına hiç gelmemişti. Birden bunun ne korkunç bir şey olduğunu sezinledi, ağlamaya başladı. Bir daha yaramazlık yapmayacağını söylüyor, ağlıyor, annesinin ölmemesini istiyordu. Anne bir süre sonra "peki peki, sen yaramazlık yapmazsan ben de ölmem" dedi ve konuyu unuttu. Ama çocuk bunu hiç unutmadı. Annesinin kendi yaramazlığı yüzünden ölmesi dehşet ve-

rici bir şeydi. Korktu ve suçluluk duydu. Artık yaramazlık yaparken hep korkacak ve suçluluk duyacaktı.

Şiddet hep dayakla uygulanmaz, sözlerle uygulanan şiddet de vardır. "Sözlü şiddet" hayatımızın içinde ne ölçüde yaygındır, tam olarak bilemeyiz bile.

Erkek çocuklarını "pipini keserim" diye tehdit etmek üzerinde çok durulmuş bir konudur. Çocuk psikologları bu konunun önemini vurgularlar, sonradan çocuğun davranışlarını etkileyeceğini kabul ederler.

Günlük hayatımızın sıradan davranışları böyle pek çok örnekle doludur. İstediklerimizin yapılması için bir yol olarak görülen bu davranışların hepsi de "korku yaratmaya" yönelik "şiddet uygulamaları"dır.

Doktorun iğnesiyle korkutulan çocuklar, sonradan doktora götürüldükleri zaman –elbette haklı olarak– çok korkarlar.

Kapının dışındaki öcüyle korkutulan çocuklar kapalı kapılardan korkarlar.

Böyle korkularla büyüyen çocuğun ileride artık nelerden korkacağını kestirmek bile olanaksızdır.

Korku öğretilmiştir, artık unutulmayacaktır. Her şey bir korku nedeni olabilir.

"Neden çocuklar?" diye düşünmek gerekiyor. "Çocuklar güçsüzdür" diye düşünmek gerekiyor. "Çocuklar bizden öğrenir" diye düşünmek gerekiyor. "Çocuklara gücümüz yetiyor" diye düşünmek gerekiyor.

Gücü yetenin gücünü yettiğini korkutan bir toplumu biz yaratmıyor muyuz?

Yalanlar...

Korku da yalanı yaratır.

İnsan neden yalan söylesin? İnsan neden yalan söyler? İn-

san neden yalan söylemeye alışır?

Yalan bir kaçıştır. Kendisine verilecek cezadan kaçış. Şiddet uygulanmasından kaçış. İncinmekten kaçış.

Yasakla başlayan bir zincirin ucundadır yalan.

YASAK-BASKI-ŞİDDET-KORKU-YALAN...

Yalan da öğretilir, öğrenilir.

Çocuklara yalanı büyükler öğretir. Anneler, babalar, amcalar, teyzeler, dayılar, halalar, kardeşler. Bütün yalanlar da "çocuk üzülmesin" diye söylenir. Gece gezmeye giden anne baba çocuğa "doktora gittiklerini" söylerler. Çocuk buna hiç de inanmaz ama inanmış görünür. Böylece ilk "yalan dersi"ni alacaktır. Yalanın "söylenir olduğunu" öğrenecektir, yalana "inanır görünmenin gerekli" olduğunu öğrenecektir. Hayatı boyunca da bu dersten yararlanacaktır. Sonra, zamansız gelmiş konuklara anne babacının isteğiyle "annesinin babasının evde olmadıklarını" söyleyecektir. Ev içi yalanlarıyla yetişerek topluma gerekli birikimi sağlayacaktır.

Yalan eğitiminin ilk dönemlerinde çocukların "yanlışlıkla söyledikleri doğrular" aileyi sıkıntıya sokacak, çocuk bundan ötürü azarlanacaktır. Gene de "çocuktan al haberi" deyimine kaynaklık edecek derecede bu konuda acemi davranacaktır.

Yalanın hayatımızdaki yeri öylesine büyüktür ki, belki de bu konuyu kendi başına ele almak gerekir. Bu konudaki toplumsal yargı, doğruları sadece çocuklarla delilerin söylediği yolundadır. Geri kalanlar için "yalan söylemek", "beceri, ustalık, durumu idare etmek, işin içinden sıyrılmak" olarak görülecek, başarı derecesi de yalan söyleyenin zekâ ölçütü olacaktır.

Sonra, yalanın verdiği rahatsızlık suskun kalmaya yol açacaktır. Yalan söylemek zorunda bırakılan, bundan ötürü rahatsız olan insan susacak, hiç değilse bu rahatsızlıktan uzak

kalmaya çalışacaktır.

Bu arada yalanın renkleri de öğrenilecektir. Bir insanı kırmamak, bir durumu düzeltmek, çevreyi kırmamak için "beyaz yalanlar" söylendiği anlaşılacak, doğruyu söylemenin yol açabileceği üzüntüler göze alınmadığı için de bu yalanlar söylemek incelik sayılacaktır.

İnsanlar ilerideki hayatlarında bu yalanların "söylenir" olduğunu, "söylenmesi gerektiğini" öğrenecekler, bu yalanlarla karşılaştıkları zaman da pek tepki göstermeyeceklerdir.

Giderek "ustalıklı yalan söylemek" pek beğenilen bir beceri olacağından, aslında "yönetim bilgeliği" olan "politika"da yalanla özdeş sayılacak, söylediğine pek inanılmayan birine "politika yapma" denecektir. Bu özdeşleşmeyle aslında toplumun demokratik yönetiminin ne denli zedelendiği de pek anlaşılmayacaktır.

Toplumun Yaygın Eğitimi...

Toplumun adı konmayan yaygın eğitimi budur: Yasak-Baskı-Şiddet-Korku-Yalan eğitimi.

Evde, okulda, iş hayatında, günlük yaşama pratiğinde yaygın olan eğitim budur. Çağdaş dediğimiz toplumların bu hastalıklı davranış kalıplarının bizim toplumumuzda daha etkili, daha yoğun yaşanmasının nedenleri hep yasaklarla ilgilidir. Yasakların toplum hayatındaki rolleri azaldıkça bu davranış kalıpları da değişecektir. Ama, toplum içindeki "çıkarlar" başkalarının zararına sürdükçe bu davranış kalıpları "birilerinin" işine yaramayı sürdürecek, bundan dolayı da kalkmayacaktır. Kalkmayacak, belki biçim değiştirerek gene sürecektir.

Peki "doğru" nedir? "Doğru davranış" nedir? Neden bütün toplumlar görünüşte ahlak adına bütün bunları kınarken, bu davranışlar böyle yaygın yaşayabilmektedir?

Doğrunun temelinde "sömürünün kazandığı toplum" olmaktan çıkabilmek geliyor. Ancak böyle bir toplumda "yasakçılık" kimseye bir şey sağlamayacaktır. İnsanın gelişmesi "üretici-yaratıcı emek"le birlikte olacak, insanın kişiliğini ezen yanlış biçimlenme (deformasyon) işlevsiz kalacaktır. Böyle bir toplumda baskının, şiddetin, korkunun, yalanın işlevi olmayacaktır. Toplumlar bu yaşama biçimini buluncaya kadar, ne yazık ki, bu davranışların işlevi olacak ve yaşayacaktır.

Bireysel ölçekte "toplumsal ikiyüzlülüğü" görmezden gelmek, bir yana itmek, karşı çıkmak güçtür ama göze alınmalıdır. Kişisel gözlemlerim, gençlerin bu doğrultuda önemli adımlar attığı yolundadır. Gençlerin kendi yaşama ölçeklerinde daha dürüst, daha açık yürekli, daha cesaretli olduklarını görüyorum. Onların "toplumsal ikiyüzlülüğe" karşı çıkmaları umut vericidir. Gelecekte daha iyi bir toplumda yaşamak istiyorsak bu çabalar desteklenmeli, yüreklendirilmelidir. Yaşanan yanlışları "değişmez" kabul etmek yerine onları kendi ölçeklerimizde değiştirmeyi denemeliyiz. Bu yanlışlar ancak insanların cesaretiyle değişebilir.

Yasakları kabul etmek yerine neden yasak olduklarını sorgulamak.

Baskıyı kabul etmek yerine karşı çıkmak.

Şiddete boyun eğmek yerine direnmek.

Korkuyu benimsemek yerine üstüne gitmek.

Yalanın yerine doğruyu koyabilmek.

Daha iyi bir toplumda yaşamak istiyorsak bunları yapmamız gerekir.

Bunları yapmakta birbirimizi güçlendirmemiz gerekir.

"Doğru yaşama bilinci"ni kazanmamız, buna sahip çıkmamız, bunu uygulamamız gerekir.

Kişi ölçeğinde, aile ölçeğinde, kadın-erkek ölçeğinde, ar-

kadaşlık ölçeğinde, sonuçta toplum ölçeğinde "doğru yaşama bilincini yaratmalı, sahiplenmeli, uygulamalıyız.

Bizi "yanlış yaşamak" zorunda bırakan her şeye karşı çıkmalıyız.

Aklımızla karşı çıkmalıyız.

Davranışımızla karşı çıkmalıyız.

Bilincimizle karşı çıkmalıyız.

Bu, hayata, geleceğe, dünyaya sahip çıkmak demektir.

GENÇLİKTE CİNSELLİK...

"Gençlerin cinsel sorunları" bizim toplumumuzda pek meraklı bir konu olmuştur. Kimi kesimlerin görmezden gelip uzaktan bile bakmaya yanaşmadığı, kimi kesimlerinse sadece gençlerin cinsel sorunları varmış gibi davranıp asıl sorunu görmeye yanaşmadığı bir konudur "cinsel sorunlar".

"Gençlerin cinsel sorunları", bütün toplumun içinde bunaldığı, bir türlü doğru yerine oturtamadığı, ne yapacağını, nasıl davranması gerektiğini bilemediği "toplumsal cinsel sorunlar"ın gençlik kesimine yansımasıdır.

İşin doğrusu "herkesin cinsel sorunları"dır. İnsan sorunlarına içtenlikle, gerçekçilikle, sadelikle bakmayı öğrenememiş, bu yüzden de her alanda bocalayan bir toplumda "cinsellik" konusunun da bocalamalarla dolu olacağı açıktır. Bu yüzden genci de, orta yaşlısı da, yaşlısı da bir türlü "cinsel sorular"dan kurtulamaz. Bekârı, evlisi, kadını, erkeğiyle bütün toplumun belki de en bocaladığı alandır "cinsellik".

Cinselliği insanın başına bela eden de bu çarpıklık değil mi?

Yasakların en katısı bu alanda yaşar, baskının en koyusu bu alanda gelişir, baskıdan sonra şiddetin, şiddetle birlikte korkunun, onun arkasından yalanların geldiği en dikenli alandır "cinsellik".

Onun için de "bizim cinselliğimiz" daha baştan "suç" ilan edilmiştir. Böyle bir önkabulden sonra kim bu konuda doğru bir yol izleyebilir?

Bu "suçlu cinsellik" diğer yandan doğal bir dürtü olduğundan insanın daha baştan kendini "suçlu" hissetmesi de

kaçınılmaz olmaktadır.

Doğanın insana verdiği en büyük haz kaynağının toplum tarafından suç kabul edilmesi, insanımızın yaşadığı en büyük çelişki.

Doğal bir olguyla toplumsal bir olgunun bu denli çatışması, her insanın içine yerleştirilen en büyük çatışmadır. En büyük, sürekli, bitmeyen bir çatışma. Konunun en önemli yanı bu.

Ne çare ki "cinsellik" doğal bir dürtü olduğundan, bu nedenle de bir türlü yok edilemediğinden, insan da "bu suçu işlemeye mahkûm" olduğundan, toplumda buna uygun davranışlar geliştirilmiştir.

Bu davranışların başında *"sorunu görmezden gelmek"* vardır.

Sorunu görmezden gelmek, insanın bir soruyla karşılaştığı zaman ne yapacağını bilemediği zaman başvurduğu bir davranış biçimi. Böyle davranan biri hem kendini suçtan kurtarır, hem de başkalarını suçtan korur. Cinsellik mi? Böyle bir şey yoktur. Hem ne varmış büyütecek, herkes zamanı geldiğinde bir şeyler öğrenecektir. Şimdi durup dururken bu da nerden çıkmaktadır? Bunları ortaya atıp da gençlerin akılları neden bulandırılmaktadır? Ayıptır ayıp. Ayıp diye bir şey vardır, insanlar bunu bilmek zorundadır. İnsanlar bunları evlenince öğrenir. Bunları ortaya atıp da öğretmeye çalışmak, tertemiz gençleri zararlı şeylere itmekten başka nedir ki? İnsanların öğrenmesi gereken başka şeyler vardır. Gençler derslerine çalışır, büyüklerine saygılı olmayı öğrenir, daha ne bileyim erkekse spor yapar, kızsa yemek yapmayı, dikişi falan öğrenir. Yok okuyorlarsa okusunlar işte. Akılları havayi işlerde olmasın. Ortalık bozuldu da ondan. Sinemalar her türlü filmi gösteriyor, gazeteler, dergiler ahlaksızlığın her çeşidini yayıyor. Asıl bunları yasaklamalı. Bu gibi şeyle-

ri biz nasıl öğrendikse onlar da öyle öğrenecek. Zamanı gelince elbette. Evlendikleri zaman. Bilmiyorum çocuklarımızı nasıl koruyacağız. Neyse ki bizimkilerin o taraklarda bezi yok. Doğrusu tertemiz çocuklar. Ama etraftan korkuyorum.

Sorunu görmezden gelmek budur.

Arkadan *"gizlilik"* gelir.

Suçlu cinsellik "gizlenir". Her şey gizlidir, artık hep gizli kalacaktır. Duygular gizlenecektir, istekler gizlenecektir, niyetler gizlenecektir, edimler gizlenecektir. Bu "gizliliği" herkes bilecektir ama onaylayacaktır, böyle olmasını doğru bulacaktır, böyle olmasını isteyecektir, böyle olursa ses çıkarmayacaktır. "Gizlilik" öylesine kabul edilmiş bir kalıp olacaktır ki, bu işi "açıkça" yapmaya kalkışan hayvanlara bile katlanılmayacaktır.

Köpekler hayvan olduklarından ve ahlaktan haberleri olmadığından bu işin gizli yapılması gerektiğini bilmezler. Böylece "ahlaksız köpekler" açıkça çiftleştikleri zaman bunu gören insanlar koşarlar, sopalarla birbirine bitişik duran köpekleri ayırmaya çalışırlar. Çocukluğumda ne çok gördüğüm bir sahneydi bu. İnsanlar birbirine bitişik duran iki köpeğin başına sopalarla üşüşürdü. Köpeklerin birbirine bitişik olduğu arkalarına sopalarla vururlardı. Hayvanlar bağırır, kıvrılır, ne yapacaklarını bilemezler, inlerlerdi. Sopayla vurma işi hayvanlar zorla ayrılana kadar sürerdi. Canları yanmış köpekler birbirinden ayrılınca bir tarafa kaçışırlardı. Onları sopalarla ayıranlar sonunda bu ahlaksızlığı önlemenin rahatlığıyla başlarını iki yana sallar, çocukları oradan kovarlar, işlerine dönerlerdi. Biz taşrada yaşayan çocuklardık. Cinsellikle ilgili çok bilgimiz vardı. Yapılanlar bize de çok doğal gelirdi. Büyüklerin yaptığı doğruydu. Cinsellik suçtu ve gizliydi. Hayvanlar –elbette hayvan olduklarından– bunu bilmiyor, açıkta "bu işi" yapıyorlardı. Öyleyse sopa yemele-

ri de doğruydu. Artık akıllansınlar, bu pis işlerini gizli yerlerde yapsınlardı. İnleye inleye kaçışan köpeklerin arkasından bakar, toplumun ilk cinsel derslerini alırdık.

Sonraları, evimizin dişi kedisinden ne çok utanacaktım. Kedimizin kızışma zamanı gelince davranışları değişirdi. O çok sevdiğimiz kedimize bir haller olurdu. Vıyıklardı, zıyıklardı, yerlere sürünürdü, dışarı çıkmak isterdi. Biz çıkmamasına çalışırdık, kapıları kapatır, evde kalmasına çok dikkat ederdik. Ama o gene bir fırsatını bulur, dışarı kaçardı. Başına üşüşen erkek kedilerin arasında o masum, o tertemiz kedimizi görmek bana ne büyük acı verirdi:

Hemen fırlar, bir sopayla erkek kedileri kovalar, üstü başı kirlenmiş masum yavrumuzu alır, içeride kıza söylene yıkardık. Kedimiz de pek masum değildi anlaşılan; biraz dinlenip rahat ettikten sonra gene gözünü kapılara dikerdi. Annem bize engel olmaya çalışır, hayvanların böyle zamanları olduğunu, onu serbest bırakmamızı söylerdi ama annemi de dinlemezdik.

Toplum ahlakının insanlarla hayvanlar arasındaki ilişkiye yansıması, şimdi düşünüyorum da ne çok şey anlatıyor.

Ama gizliliğin sonu nedir? Merak değil mi?

Toplumsal bir davranışımızda *"merak"*.

Cinsel konularda bu denli "meraklı" bir toplum olmamızın kökenlerinde "görmezden gelme"nin, "gizliliğin" payı büyük değil mi? Görmezden gelip de gizliliğe ittiğimiz "cinsellik" bu kez de "aşırı merakla kendini dışa vurur. Kim kimleymiş? Yok yahu, dur dur, şunu bi daha anlat hele. Bir keresinde birisini tanımıştım, inanmazsın, ben bile inanamıyorum. Şu anlattığın şey var ya, bir kere benim de başımdan geçmişti. Nasıl mı, dur anlatayım.

Küçük grupların alçak sesle, fısıltılı konuşmaları. Fıkırdaşmalar, kıkırdaşmalar, ara sıra yükselen kısık kahkahalar.

Neyin konuşulduğunu hemen açıklayan ortak davranışlar. Küçük erkek gruplarının, küçük kadın gruplarının ortak konusu, cinsellik.

"Aşırı merak"la kendini dışavuran "gizli" cinsellik.

Başkasında ayıplanıp, kendisinde doğal bulunan "aşırı merak".

İnsanı "sinsileştiren", insanı "gizlilikle kışkırtan", insanı biraz "dikizci" biraz "fetişist" yapan aşırı merak.

Küçük çocukta "seninki nasıl?" diye başlayan doğal merak bir türlü açıklığa kavuşmadığı için artacak, çeşitlenecektir. Kendilerine göre gizlice bir köşe bulup birbirlerinin cinsel organına bakan küçük masum yavruları "yakalayan" büyüklerse dehşet içinde kalarak birbirlerine sorarlar: Bu çocuklar ileride azgın olmaya mı adaydır? Oysa onlar sadece bilinmeyeni öğrenmeye çalışmaktadır.

Bu doğal merak ileride zengin malzemeli bir "sosyal merak"a dönüşecek, gizlilikte yeşeren hayalgücünün eşsiz katkılarıyla genişleyecektir. Böyle kazanılan alışkanlıklarla herkesin en çok merak ettiği şey "kişilerin cinsel hayatı, yatak odası öyküleri, insanların cinsel davranışları" olacaktır.

Diğer yandan "suçlu cinsellik" yargısı hiç azalmadan süreceği için, bu merakı örtmeye yardım eden bir "aşağılama" davranışı da gelişecektir. Bu konular hem konuşulacak hem de insanlar birbirini "belden aşağıyla çok uğraşmakla" suçlayacak, kendisini konunun dışında gösterme çabalarını elden bırakmayacaktır. Görünüşte kimse "bu gibi şeylerle ilgilenmeyecek, bu ilginin açıkça gösterilişi kınanacak, aslında ise kimse aklında kıpır kıpır eden konunun dışında kalamayacaktır. Bir toplulukta başlayan samimiyet, keyifle içilen içki konuyu cinsellik alanına kaydırınca görülecektir ki, herkes kendi meşrebine göre "bu iş"le ilgilidir.

Böylece, "görmezden gelme"yle başlayıp "gizlilikle süren

davranışlar, "aşırı merakla "aşağılama" arasında bocalarken, cinselliğin bir "cezalandırma" biçimine dönüşmesiyle kişiyi rahatlatacaktır.

"Suç"la başlayan bir olgu "ceza"ya dönüşmekte, böylece yanlış yerden başlayan bir serüven yanlış biterek, kısır döngü tamamlanmaktadır.

Kişi, içinde yaşayan "suç"u, başkasına aktararak ona "ceza" vermekte, kendisi bu ağır suçtan kurtulmaktadır. Belki de cinsellik olgusunda en çok ilgimizi çekmesi gereken yan, onun nasıl olup da cezaya dönüştüğüdür.

Ama, cinselliğin cezaya dönüştüğü de kesindir.

Toplumumuzda yaşayan küfürlere bakmak bile bu oluşumu anlamaya yeterlidir. Belki de geç kalmış bir araştırmadır ama, gene de "toplumumuzda yaşayan küfürler"in nitelikleri incelenmelidir.

Küfürlerimizin büyük çoğunluğu, üstelik de en etkilisi "cinsel eylem"le ilgilidir. Kafası kızan kişi "cinsel eylemi yapan"dır, kızılan kişi de "cinsel eylemin yapıldığı" kişidir. Çoğu kere, kızılan kişinin yakınları da bu küfürlerin hedefi olur. En başta anne, karı, bacı gibi yakınlar küfrün alanına girer. Küfürlerde geçen "cinsel eylem"in hedefi olmak için canlı olmak da gerekmez, kimi zaman "dini, imanı, kitabı" gibi manevi konular bile bu cezanın dışında kalamaz. Sunturlu denilen küfürlerde, birinin bütün ailesi bu cezanın kapsamına alınmakta, "eşikteki, beşikteki....." diye bütün sülale sayılmaktadır. Kimi zaman da birinin ya da bir olayın "geçmişi" cezanın hedefi olmaktadır.

Bir toplumun beslenme kültürünü çöp tenekelerinden, sosyal kültürünü küfürlerinden öğrenebilirsiniz.

Bizim sosyal kültürümüzü de küfürlerimize bakarak öğrenmek isteyen bir araştırmacı, "cinsel temalı küfürler"in bolluğu, zengin çeşitleri, kullanış sıklığını görünce şaşırabi-

lir. Beş yaşındaki çocuklar bile birbirlerine kızdıkları zaman, "analarını cinsel hedef" olarak gördüklerini bağırmakta, daha nasıl yapacaklarını bile bilmedikleri bir eylemi ceza olarak görmektedirler.

Suçla başlayıp cezayla biten bir "cinsellik" nasıl olur da insanların mutlu olacağı bir "doğal davranış" olabilir? Sorun budur.

Sorunu görmemek de sorunun bir parçası değil mi?

"Cinsel Konular Beni İğrendiriyor..."

Prof. Dr. Aysel Ekşi "gençlik"le ilgili önemli araştırmaların sahibi bir bilim insanımız. Üniversite öğrencisi gençlerle ilgilenen Mediko-Sosyal Merkezlerinde yaptığı çalışmaları açıkladığı yayınları, sadece cinsellikle değil birçok konudaki sorunları ortaya koymaktadır. Bir çalışmasında "cinsellikle" ilgili bölümde şunları yazmaktadır:

"Üniversiteli kızların cinsel sorunları ile ilgili bütün bu gözlemlerimizi, daha somut örneklerle toplamaya çalışalım. Ankara Üniversitesi Mediko-Sosyal Merkezi Psikolojik Danışma Bölümü'ne 1968-1973 yıllarında çeşitli sorunları ile gelen gençlere, ilk başvurdukları zaman doldurmaları için "Beş Cümle Tamamlama Testleri" verilmişti. Bu testte çeşitli tamamlanmamış cümleler veya kelimeler vardır. Bireylerden bu cümleleri, o an hemen içlerinden geldiği gibi tamamlamaları istenmektedir. Bu beş yıl içinde çeşitli psikolojik sorunları ile başvurmuş 242 genç kızın "cinsel....." kelimesini tamamladıkları cümlelerden birkaç örnek, kızlarımızın yukarıda belirtilen cinsel sorunlarını aksettirdiği düşüncesi ile topluca aşağıda verilmiştir.

"Cinsel konular beni iğrendiriyor. Evlendiğim insanın bana yalnızca manevi destek olmasını isterim."

"Bu konuyu düşünmekten bile nefret ederim. Herhalde sadece mecburi bir vazifedir diye düşünürüm."

"Cinsel konuları insan evleneceği zaman öğrenmelidir, şimdi buna vaktim yok."

"Cinsel münasebet şart değildir ve bence sevgiden çok ayrı bir şeydir."

"Erkekler beni iğrendiriyor."

"Erkekle kadını bir arada görünce tiksinirim ve onlara acırım."

"Cinsel birleşme bana çok iğrenç geliyor, onu düşündüğüm an kediler köpekler geliyor aklıma."

"Normal çerçeve içinde düşünmeye çalışmama rağmen, cinsi hayat beni korkutur. Bunu insanlar için zayıf yön sayarım ve üzülürüm."

"Böyle konuları sevmem."

"Bu ana kadar böyle konular hakkında hiç düşünmüş değilim."

"Cinsel konuların iğrenç ve saçma bir şey olduğunu sanıyorum. Böyle bir ihtiyacı Tanrı vermemiş, olsaydı, aşklar ve evlilikler platonik ve kutsal olurdu."

"Acaba insanlar başka türlü üreseler olmaz mıydı?"

"Ne yazık ki ben erkek değilim."

"Kadınlar daima çile çekmek için yaratılmıştır."

"Kadınlar dünyanın en bahtsız kişileridir."

"Kadın dünyanın esiridir."

"Kadınlara acıyorum."

"Kız olmaktan nefret ediyorum."

Görüldüğü gibi yukarıdaki cümleler büyük ölçüde genç kızların cinsel konuları isyan, korku, iğrenme duyguları ile karşıladıklarını, cinsel yaşamın şart olmadığını kabul edip platonik evlenme isteğini ve son yedi cümle de kendi cinsi-

yetlerine karşı olumsuz duyguları belirtmektedir.

Bu kızların yakından incelenmeleri ise açıkça ortaya koymaktadır ki, büyük çoğunluğunun temelde yatan gerçek sorunu, cinsel kimliklerini kazanmada geçirdikleri bocalamadır. Samimi ve inanarak olduğu gibi yazdıkları duyguları gerçekte bu bocalamada kendilerinin de farkında olmadıkları çeşitli bilinçdışı savunmalarının işaretleridir.

Gene aynı yıllarda psikolojik danışmaya başvurmuş genç kızların erkek-kız arkadaşlığıyla veya erkeklerle ilgili duyguları ise birkaç örnekle aşağıda verilmiştir: Bu cümlelerin daha somut bazı tecrübeleri veya hayal kırıklıklarını ya da özlemleri yansıttığı açıkça görülmektedir.

"Erkekler güvenilmeyecek yaratıklar. Hepsi de eğlenmek düşüncesi olan basit insanlar."

"Erkekler benim için çok yabancı mahluklardır."

"Karşı cinsle arkadaş olmak benim için güç bir mesele. Bu yönden kendime güvenemiyorum."

"Her genç kızın bir erkek arkadaşa ihtiyacı vardır. Ancak bu arkadaşlıkta kız kendini düşürmemelidir."

"Erkeklerin aldatıcı olduğunu arkadaşlardan görüyorum. Kendim için ebedi bekârlık düşünüyorum."

"Cinsel hayatım hayallerimdedir."

"Beier Cümle Tamamlama Testi"nde 'cinsel.....' kelimesinin çağrışım yaptırdığı ve erkek öğrencilerin yazdıkları bazı cümlelerden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Dini inanışlarıma bağlı kalarak daima zinadan (genelev) kaçınmaya çalışıyorum. Güzel gördüğüme bakmaktan da müthiş haz duyuyorum."

"Ahlak anlayışım ile çelişkili olduğundan cinsel hayat beni bunaltıyor."

"Flörtten hoşlanmam ve hiç flörtüm olmadı. O bakımdan

mutaassıbım. Esasen kızlarla normal arkadaşlık yapamıyorum. Çok çekingenim."

"Doğru dürüst hiçbir arkadaşlık yapamadım. Kızların yanına gelince ellerim, dizlerim titrer. Cinsel arzularım bütün benliğimi etkisi altına alır."

"İnsan büyük şehre gelince, kendini Avrupa'nın sosyetik bir şehrinde sanıyor. Kızlar çok açık, bizi tahrik ediyorlar. Biz ise terbiyemizden bir şey yapamıyoruz."

"Cinsel tatminsizlik bunaltıyor."

"Kontrolsuz heyecan duyuyorum."

"Kızların tahrik edici kıyafetleri beni çileden çıkarıyor."

"Tecavüz etmemek için irademe çok zor sahip çıkıyorum."

"Tatmin edilmeyen cinsi arzularım şuuraltında beni rahatsız ediyor."

"Yalnız yaşamanın cinsel ve psikolojik baskıları yüzünden yorgunum."

"Erkeğin her yaşta tatmin olması yani cinsel hayatının bu kadar kısıtlanmamış olması gerekir."

"Kızlar erkeklere karşı daha nazik olmalı. Teklifi reddedecekse daha nazikane reddetmeli."

"Her flörtün evlilikle sonuçlanmasını düşünen kız arkadaşları çok sıkıcı buluyorum."

"Türkiye bu bakımdan kuşkusuz bir cendere."

"Beğendiğim kız veya kadın olsun, yanında hemen heyecanlanırım. Bugüne kadar hiç cinsel denemem olmadı. Burada kız arkadaşlarımla konuşmak bana vicdan azabı veriyor."

Yukarıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi, erkek öğrencilerimizin cinsel sorunları, büyük ölçüde cinsel yaşamın kısıtlı olması çevresinde yoğunlaşmaktadır.

"Özellikle küçük yerlerden gelen gençler yalnızlık duygu-

sundan kurtulabilmek, büyük şehir yaşamına uyum sağlayabilmek, çevre tarafından kabul edildiği duygusunu yaşayabilmek için, kız arkadaşa büyük bir gereksinim duyarlar. 'Bir kız arkadaşım olsa, bütün problemlerimden kurtulurdum' duygusunu yaşayan gençler pek çoktur. Gerçekte, başkalarına dayanma gereksinimini çözememiş bağımlı gençler, farkında olmadan bu dayanmayı sağlamak amacıyla, mutlaka karşı cinsten bir arkadaş aramaktadırlar. Kendini bulamamış genç bunu karşı cinsten beklemektedir. Bir anlamda kendini bulmayı ümit ederek başkasını aramaktadır."

Kız Arkadaş-Erkek Arkadaş Kolay mı, Zor mu?

Genç bir erkeğin "kız arkadaş" bulması.

Genç bir kızın "erkek arkadaşı" olması.

Çok önemli bir sorun mu? Evet, çok önemli bir sorun. Bir gencin topluma katılmasında çok önemli bir dönemeç. Kişilik gelişmesinde önemli bir aşama. Bu arkadaşlığın toplumsal bir doğallık içinde olabilmesi de toplumun bu olaya bakışıyla yakından ilgili.

Cumhuriyet gazetesi Veri Araştırma grubunca yapılan "Gençlerin Cinsellik ve Evlilik Üzerine Düşünceleri" araştırması, bu önemli konuda sorunlar olduğunu saptıyor. (Değerli Şahin Alpay'a bu araştırma için teşekkür ediyorum.)

"Karşı cinsle arkadaşlık kurmada sorunla karşılaşmıyorum" diyen gençler, toplam gençlerin yalnızca üçte biri. Evet, her üç gençten ikisi, karşı cinsle arkadaşlık kurmada sorunlarla karşı karşıya.

Gençlerin yaşları büyüdükçe, eğitim düzeyleri, yükseldikçe karşı cinsle arkadaşlık kurmada sorunları azalıyor. Yaşın büyümesi, eğitim düzeyinin yükselmesiyle karşı cinsle ilişki kurmada sorunlar azalıyor belki ama, sorunların niteliği değişmiyor.

Kızlar için karşı cinsle arkadaşlık kurmada karşılaşılan en önemli sorun "aile baskısı". Karşı cinsle arkadaşlık kurmada "inanç ve düşüncelere ters düşmesi", bir sorun olarak değil bir tavır olarak ele alınmalı. Ancak böyle bir tavrın karşı cinsle arkadaşlık kuramamış kızlar arasında dörtte bir oranına erişmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir nokta olsa gerek. Belki de bu, kızlar açısından aile baskısının kabullenilmiş biçiminin karşı cinsle arkadaşlık kurmaya getirdiği açıklamadır. "Karşı cinse kendini sevdirememe ya da arkadaşlıkta başarılı olamama korkusu", kızlar arasında üçüncü sırada yer alan bir sorun. Kızlar için; parasızlık, bilgisizlik, fiziksel sorunlar ve diğer nedenler, karşı cinsle arkadaşlık kurulmasını engelleyen sorunlar içinde önemli bir yer tutmuyor.

Erkeklerin karşı cinsle arkadaşlık kurma açısından karşılaştığı sorunlara bakıldığında ortaya başka bir görüntü çıkıyor. Erkekler için en önemli iki sorun, "başarısızlık korkusu" ve "parasızlık". Kızlar için en önemli sorun olan aile baskısı, erkekler için ancak beşinci sırada yer alabiliyor. Bu da, ailelerin karşı cinsle arkadaşlık konusunda kız ve erkek çocuklara farklı biçimlerde davrandıklarını gösterir. Ancak bu farklı davranış, bir yanda baskı ile ifadesini bulurken, diğer yanda da başaramama korkusu ve parasızlıkla kız ve erkeklerde benzeşen bir tavır gelişmesine neden olmuyor mu? Çünkü karşı cinsle arkadaşlık kurmada sorunla karşılaşmayan kızlarla (%37.6) erkeklerin (%33.2) oranı birbirine oldukça yakın.

Çocukluktan gençliğe geçiş sürecinde kızların ve erkeklerin aile içinde cinsel konularda bilgilendirilmemeleri, örgün eğitim programları içinde cinsel konulara yer verilmemesi; erkeklere erkek toplumu kavramlaştırmasıyla güvensizliğin aşılanması; kızlara baskıyla korkunun yerleştirilmesi, gençli-

ğin kadın-erkek ilişkilerine ve evliliğe bakışında nasıl bir çerçeve getirir acaba?"

Karşı cinsle arkadaşlık kurmada sorunla karşılaşan gençlerin karşılaştıkları sorunların dağılımı
(Yüzde olarak)

	Toplam Gençler	Kızlar	Erkekler
Aile baskısı	26.4	50.3	7.7
Kendini sevdirememe ya da başaramama korkusu	24.2	13.7	32.4
İnanç ve düşüncelerine ters düşme	23.1	26.7	20.3
Parasızlık	14.9	1.2	25.6
Bilgisizlik	7.6	6.2	8.7
Fiziksel sorunlar ve diğer nedenler	3.8	1.9	5.3
Belirtilen sorunlar toplamı	**100.0**	**100.0**	**100.0**

Ya Duygular? Ya Acılar? Ya İnsan?

Araştırmalar sorulardır, yanıtlardır, rakamlardır, yüzdelerdir. Ya yaşananlar? Kırılan duygular, çekilen acılar, örselenen insan?

Onlar içimizdedir, yanımızdadır, yollardadır, evlerdedir. Büyük kentin ışıkları insanın üstüne çöker. Evlerin pencerelerinde yanan ampuller hep mutlu yuvaları duyumsatır insana. Oralarda birbirini seven insanlar var dersin. Birlikte oturuyorlar, neşeyle yemek yiyorlar, konuşuyorlar, gülüşüyorlar. Sen yalnızsındır. Yapayalnız. Kendini bu kentte, bu

dünyada, bu sonsuzmuş gibi uzanan gökyüzünde tek başına duyarsın. Tek başınasın. Tek başına. Hüzünlü bir gurura sığınırsın. Kimi zaman hüzün ağır basar, kimi zaman gurur. Bu dünyada senden başka kimsenin yalnız olmadığını düşünürsün. Yüreğine taş gibi çöker bu duygu. Kadın aradığını sananlar yerin dibine batsın. Aradığın bir arkadaştır. Sadece konuşmak istersin. Her şeyden konuşmak. Duygularını konuşmak. Düşündüklerini konuşmak. Olan biteni konuşmak. Belki kendini anlatmak istersin. Kim olduğunu, neler yapmak istediğini, daha önce neler yaşadığını. Konuşmak işte. Çok mudur bunu istemek? Çok mu yanlıştır bunu istemek? Sinemaya gidersin, filmlerde kızlarla erkeklerin arkadaş olduğunu görürsün. Arkadaş olurlar, birlikte gezerler, kırlara giderler, piknik yaparlar, dans ederler, öpüşürler. İçin gider. Bir kız arkadaşın olsun istersin. Onun için her şeyi yapmaya hazırsındır. Seni dinlesin yeter. Seninle otursun yeter. Seninle sinemaya gitsin yeter. Sen de onu dinlemek istersin. Neler düşünür, neler ister, bilmek istersin. İstediği her şeyi yapmak istersin. Ama olmaz işte. Kız arkadaşın yoktur. Kızlarla nasıl arkadaş olunur, bilemezsin. Onlara ne denir, ne söylenir, nasıl yaklaşılır da arkadaş olunur. Bilemezsin. Ya istemezlerse, ya terslerlerse? Bunu göze alamazsın. Küçük düşürülmeye dayanamazsın. Reddedilmeye dayanamazsın. Sen de işi umursamazlığa vurursun. Kızlarla arkadaş olmayı sen istemiyorsundur. Hem ne olacakmış kızlarla arkadaş olacakmışsın da? Hepsi birbirinin eşi, boş kafalı kızlar. Onlar ne anlar arkadaşlıktan? Onlar ne bilir dostluğu? Onların gözü yakışıklılardadır, parası olanlarda, arabalılarda. Sen de yakışıklı değilsin işte. Paran da yok araban da. Sen de onlarla arkadaş olmazsın. Hem onlarla arkadaş olacaksın da ne olacak? Hep gezmek isteyecekler, bir yerlere gidip bir şeyler yiyecekler, olur olmaz gülecekler. Seni anlayacak kız nerde?

Sen geçen gün sinemada gördüğün kız gibi birisini istersin. Seni anlayacak, seni dinleyecek bir kız. Gözü paranda değil sende olacak. Öylesini bulsaydın işte o zaman her şey başka olurdu. Ama yoktur, öylesi yoktur. Gece olunca genelevlerin gözleri sana bakmaya başlar. Sen yalnızsındır ve onlar gözlerini diker, sana bakarlar.

"Yapma be oğlum. Sen bu meseleye iyice kafanı takmışsın. Boş versene kızlara mızlara. Hem ne olacak, onlar kız. Kızdan bize ne hayır gelir? Adı üstünde kız. Elini tutsan mızıklanır. Biraz oranı buranı desen huylanır. Kızlar bize yaramaz oğlum. Sen kadınlara bakacaksın. Şöyle görmüş geçirmiş bir kadın bulacaksın, tamam. Ne dur der, ne olmaz der. Ne uğraşıyorsun kızlarla. Arkadaşlıkmış, ne arkadaşlığı be. İşin yoksa konuş dur. Ne olacakmış konuşup da. Şimdi parayı denkleştirelim de tanıdığım bir ev var, oraya gidelim. Bak orada birini tanıştıracağım sana, gör. Gözün açılsın gözün, sığırcık yavrusu."

Ve Geneleve Gidilir...

Kapıların önünde öbek öbek birikmiş erkekler.

Kapının orta yerinde açılmış bir delikten eğilip eğilip bakıyorlar.

Sen de sıranı bekler, yanındakileri de dirseğinle itekleyip gözünü deliğe ayarlar, bakarsın.

Gördüğün küçük bir salonun görebildiğin yeridir bir de yukarı çıkan merdiven. Merdiven basamaklarına oturmuş kadınlar, bacaklarını iki yana ayırmış, sıyrılmış eteklerinin altında parlak renkli donlarıyla müşteri beklemektedir. Salonda bir sedir görünür, orada da birkaç kadın oturmuştur, sutyenleri gözalıcı renklerdedir, ellerinde sigara, sıkıntıyla bir yerlere bakarlar.

Bu kadınlardan birini seçeceksindir. Gözün kadınların donlarında gezinir. Hangisi daha iyidir? "Daha iyi" ne demek, onu bile bilmezsin. Şöyle salona bakarsın, oradakiler nasıldır? Daha dur, karar verme, başka evler de vardır.

Çevrendekiler seni dürterler, "hadi yeterdir, biraz da onlar baksınlardır." Çekilir, yerini başkasına bırakırsın.

Çekilirsin, derin bir soluk alırsın. Altüst olmuşsundur. İstediğin bu değildir, anladığın budur. Onca hayallendiğin donlar, sutyenler bunlar değildir. Böyle düşünmemişsindir, böyle istememişsindir. Şimdi içinden gelen, buradan çıkıp gitmektir. Çıkıp gitmek, temiz bir soluk almak. İstediğin budur. (Ama olmaz.)

"Ne oldu oğlum, karılardan birini beğenmedin mi? Ama bizimki içerdedir, o boş kalmaz. Sen boşta oturan karıları gördün. Onlarda iş yok. Öbür evlere de bakarız ama, asıl karı burda. Gene de sen bilirsin."

Senin bildiğin bir şey yoktur. Onlar da ne kadarını bilir, onu da bilmezsin ama onlar daha tecrübelidir. Tecrübe de bu alanda her şey demek.

"Bana bak, yoksa istemiyor musun? İlkinde öyle olur, sonra alışırsın. Hele bir tadını al da öyle konuşalım. Hadi hadi utanma, milli oluyorsun."

Utanmak değildir bu. Daha karışık duygulardır. Ne olduğunu sen de tam bilemezsin. İsteklenme, acıma, iğrenme, merak, utanma, arsızlık, övünme, korku, cesaret... Hepsi bir aradadır. Karmakarışık duygulardır. Tam bilemezsin. Ne dürter seni, ne çıkıp gitmek istenir, tam bilemezsin.

Ama çıkıp gitmeye de korkarsın. Çok korkarsın. Sonra neler deneceğini bilirsin. Gitti de karıyı becermeye korktu diyeceklerdir. Adın kötüye çıkar. İbne bile derler. Çok korkarsın. Artık çıkıp gidemezsin. Birine girmek zorundasın. Zorundasın. Korku seni zorlar.

Sonrasını anımsamak istemezsin. Çok kötüdür. Çok iyidir. Çok sıkıntılıdır. Çok hoştur. Kadın önden çıkar, sen arkadan. Kendini toparlamaya çalışırsın. Odaya girersin. İlk duygun gene odadan çıkıp gitmek olur. Herkesin yatıp kalktığı odadır işte. Yerin dibine batsın. Parayı veren gelir, bu kadını düzer. Sen de onlardan birisindir işte. Aşağılık bir iştir bu yaptığın. Kadının bir şey söyleyemeyeceğini bilsen gene de parasını verir, çıkar gidersin ama olmaz. Kadın arkadaşlarına "beceremedi" der, rezil olursun. Kadın da biraz yakınlık göstermeye başlamıştır. Elini senin önüne atar, yoklar "sen tam erkek olmuşsun" der, o pisliğin içinde ne kımıldar bilemezsin, sen de bir şey kıpırdar, erkek olmak hoşuna gider, sonra kadın rahat soyunur, senin soyunmana da yardım eder, kadın yatar, sen üstüne abanırsın hadi artık olup bitsindir, felakettir, hiçbir şey olmamaktadır, rezil oluyorsundur, neleri düşünüp kendini uyandırman gerekir, kadın elini uzatır, seninkiyle oynar, şimdi bir şeyler oluyordur, ne oluyordur, oluyor mudur, olmuyor mudur, Tanrım ne olsun, olsundur, dur dur oluyordur, oluyordur, galiba oluyordur. Oluyordur, erkeksindir galiba, galiba mı ne galibası, işte erkeksindir, her şey birbirine karışmıştır, artık kadını bile görmüyorsundur.

"Hadi bakalım, giyin. Sen artık erkek olmuşsun delikanlı."

Şaşkın, giyinirsin. Donun, pantolonun, gerisi zaten üstündedir. Kadına sormaya utanırsın oysa nasıl sormak istersin: Nasıldım, iyi miydim, artık erkek miyim? Soramazsın. Kadın bilir, kendi söyler: Hep bana gel olur mu? Benim kocam ol.

Oradan çıkarsınız. Sorarlar, nasıl olmuştur, karı hoşuna gitmiş midir, sen de iyiydi dersin, kadın çok güzeldi, gene buraya geliriz.

Gider bir bira içersiniz. Artık erkeklerin gittiği yerlere gelebilirsiniz, tabureye kaykılır, yan otursunuz. Erkeksiniz.

Erkeksin erkek. Anladın mı? Erkek.

Evlenilecek Kadın... Yatılacak Kadın...

Artık aklında kadınlar ayrı yerlerde duracaklardır.

"Evlenilecek kadın" ayrı bir yerdedir.

"Yatılacak kadın" ayrı bir yerdedir.

"Kız arkadaş" ayrı bir yerdedir.

Artık kadınları tanıyan bir erkek olacaksın. Bir bakışta kimin ne olduğunu anlayacaksın. Yollu kadını, işvericiyi, malın gözünü, rahat kadını bileceksin. Onlarla gönül eğlendireceksin. Onlarla günü gün edeceksin ama asla kendini kaptırmayacaksın. Onların hepsi de "genelevde gördüğün kadın"dır, bunu unutmayacaksın. Seninle rahat arkadaşlık eden kıza bu gözle bakacaksın, seninle rahat konuşan kıza bu gözle bakacaksın, herkesle rahat arkadaşlık eden kıza bu gözle bakacaksın.

Seninle "yatan" kıza genelevdeki kadın gibi bakacaksın. O orospudur, herkesle yatabilir. O yemin edecek, ilk kez seninle yatsa ne değişir ki? Seninle "evlenmeden" yatan kız herkesle yatabilecek demektir. O senin listende bir yer tutacak, o kadar. Sen ancak bir "kız"la evlenebilirsin. Ağlayarak seni sevdiğini, her şeye onun için razı olduğunu söylemesi yüreğini yumuşatmayacak. Genelevdeki kadını unutmayacaksın. O kadın da sana "benim kocam ol", dememiş miydi? Bunların hepsinin de aynı olduğunu bileceksin. Önce yatacaklar, sonra da kocam ol diyeceklerdir. İnanmayacaksın. Kadınlara inanılmaz. Güvenmeyeceksin. Kadınlara güvenilmez.

"Evlenilecek kadın" başkadır. O kızı bir görüşte anlarsın. Ciddidir. Kimseyle arkadaşlık etmemiştir. Hadi arkadaşlık etsin, elini kimseye değdirmemiştir. Hadi, elini değdirsin ile-

riye gitmemiştir. Ancak ona güvenebilirsin. Kızlığı da sağlamdır. Sen artık kadınları tanıyorsundur.

"Kız arkadaş" diye çektiğin acılar da sona ermiş. Artık kız arkadaşların da vardır ama onlarla sadece arkadaşsınızdır. Onlara şöyle bakıp da içinden gülersin. Onlar daha hiçbir şey bilmiyorlardır. Senin bildiklerini bilseler nasıl bakarlardı sana? Ama hiçbir şey bilemezler. Bilenleri de vardır ya, onlarla da gönül eğlendirilir.

Artık içinde "kadın kutuları" vardır, tanıdığın her kadın o kutuların içinde kendi yerini bulacaktır.

"Kızlık" Sorunu...

– Ben yaşadığımız bir sorundan söz etmek istiyorum. Bu sorun "bekârettir". Bekâret, biz genç kızların başına bela olmuştur. Bekâreti olup olmamak bir genç kızın en büyük değeri sayılmaktadır. Ben buna karşı çıkıyorum. Artık üzerimizdeki bu baskı kalkmalıdır: Bakire olup olmamak bizim tek değerimiz olmamalıdır. Benim tartışmak istediğim konu bu.

Bir imza-söyleşi günüydü. Söyleşinin ortalarıydı. Genç bir kız söz almıştı. Söyledikleri bunlardı: Bakırköy Karya Sanat Merkezi'nde o gün her yaştan, değişik kesimlerden kadınlar, erkekler, gençler vardı. Şöyle çevreye bakmıştım, tartışmaya katılmak isteyen yok gibiydi. Doğrusu cesaretli bir çıkıştı bu. Genç kız toplumumuzda pek de alışık olmadığımız bir açık yüreklilik göstermişti. Tartışmaya açtığı konu uzun yılların tabusuydu. O gün toplantıda bu tabu yıkılıyor muydu? Hayır, yıkılmadığını gördüm. Hiçbir erkek "ben de böyle düşünüyorum, bir kadın için bekâretten daha önemli değerler vardır, ben de bu arkadaşa katılıyorum" demedi. Belki de diyemedi. Oysa, o toplantıda bu genç kız gibi düşünenler olduğunu sanıyorum. Pek çok konu çağdaş biçimde tartışıl-

mıştı. İnsanlar konuşarak birbirine daha yaklaşmıştı. Ama bu konuda tek bir söz söylenmedi. Karşı da çıkılmadı. Sadece susuldu. Biraz uzakta duran bir kadının –orta yaşlı, sevecen yüzlüydü– gülümseyerek başını iki yana salladığını gördüm. Salondaki tek tepki buydu. Kadın da konuşmamıştı ama hareketiyle konuşan kıza "ah yavrum, ne haklısın, biz neler çektik bu konudan" diyordu.

O genç kıza neler söylemiştim? O topluluğa neler söylemiştim? Sonra, yeniden düşündüm neler söylediğimi. Konuyu yeterince ortaya koyabilmiş miydim? Sanmıyorum. Yeterince cesaretli, yeterince açık konuşmamıştım sanıyorum. Belki de topluluğun suskunluğu beni de duraklatmıştı. Belki sadece konuşmayla bu sorunun çözülemeyeceğini düşünmüştüm. Gene de "bekâret konusunun toplumsal değer yargısından kaynaklandığını, bunun da kadınlar üzerinde bir baskı olduğunu, olasılıkla amacının sadece bu olduğunu, değer yargılarının değişmesiyle bu durumun da değişeceğini, bu konunun bir toplantıda konuşulmasının bile ne büyük aşama olduğunu" söylemiştim. Ama sadece konuşmak neye yarardı?

"Kızlık sorunu" bu toplumun, bizim toplumumuzun, bizim dediğimiz toplumun ne acılarına yol açmıştır. Bu acılarda kızların aşağılanması vardır, kızların "bozuk" sayılması vardır, kızların kollarından tutulup baba evlerine götürülüşü vardır, kızların yapılan hakaretlere dayanamayıp intihar etmesi vardır. Bu acılarda erkeklerin korkuları vardır, merakları vardır, sevgilerini reddetmeleri vardır, mutsuzlukları vardır.

"Kızlık sorunu" bir ahlak sorunu sayılır, keşke öyle olsaydı. Burada "ahlak nedir?" tartışmasına girmek niyetinde değilim. Elbette onun da tartışılması gerekir. Ama toplumda "ahlak" denince anlaşılan, dürüstlük, yalan söylememek,

başkasına zarar vermemek gibi kavramlardan doğmamıştır "kızlık sorunu". Bu sorun, "bekâret sorunu" "bir kızın bakire olup olmaması sorunu", "bir kızın daha önce cinsel ilişkide bulunmamış olduğunun işaretini taşıması sorunu", bir mülkiyet sorunudur. "Kızın sahibinin kim olduğu" sorunudur. "Kızın ilk sahibinin kim olduğu sorunudur. Çünkü, geleneksel toplumda evlilik "erkeğin kızın ilk sahibi olması" koşulunu arar.

"Kızlık zarı" işte bu "kızın ilk sahibine vereceği hazinenin nişanı" oluyor, önemi burda. İlk gecenin beklentisi, kanlı çarşafın asılması, arkadan kopan mutlu gürültü, geleneksel toplumun kadın-erkek ilişkisine "sahip-mal" olarak bakışını yansıtır.

Bu konuda geleneksel toplum sıkıntı çekerdi ama bunlar önüne geçilemez dürtülerin kuralları aşan sıkıntılarıydı. Kurallar kesindi, herkes tarafından bilinirdi, uygulanması zorunluydu, dışına çıkan cezalandırılırdı. Bu cezalar hep kadınların çektiği cezalardı. Gene de evlilikle biten ilişkilerde sorun kolay çözülürdü. Ama evliliğe izin verilmeyen ilişkiler büyük acılarla, kanlı olaylarla, ölümlerle biterdi. Evliliğe izin verilip verilmemesi de hep mal mülk konusuna bağlıydı. Geleneksel toplumda "evlilik" kadar, "cinsellik" kadar mal mülk uğruna kullanılan çok az olay olmuştur. Geleneksel toplumun bir "ahlak toplumu" olduğunu düşünen tutucular yanılıyorlar. Geleneksel toplum, gerçekte bir "ahlak toplumu" değil, "mülkiyet tutkusuna dayalı" bir toplumdur, bütün ahlak kuralları da mal-mülk hesabına dayalıdır. Bunu bilmek gerekiyor. Geleneksel toplumun yıkılışına şaşmamak gerekli. Ama toplumsal değer yargıları her zaman geç değişir. Bugün de geleneksel toplumun değer yargıları, ekonomik bakımdan değişen toplumumuzda yaşamaktadır. Kapitalist toplumlarda da, sosyalist toplumlarda da artık gele-

neksel toplumun değer yargıları yaşayamaz.

Ama, toplumumuzda belirgin bir kapitalistleşme süreci yaşandığı halde, geleneksel toplumun değer yargıları yaşamaktadır. Burada sıkıntının temel kaynağı "geçiş süreci"nde yaşamakta oluşumuz. Toplumumuzda kadın eğitiliyor, yüksek eğitim yapabiliyor, meslek sahibi oluyor, kendi emeğiyle para kazanıyor ama "kızlık sorunu" karşısında gene geleneksel toplumun sıkıntılarını yaşamak zorunda.

Bu konuda erkeklerin davranışı da ikiyüzlülükten kurtulamıyor. Gönül eğlendirmek için aradıkları kızlarda "kızlık" bir engeldir ama evlenecekleri kızlarda aradıkları bir "erdem". Kızları böyle kategorilere ayıran bir erkek anlayışı, ne geleneksel topluma uygundur, ne de çağdaş topluma. Böylece, bugünlerin kızlarını, kadınlarını çok rahatsız eden bir değer yargısı ortaya çıkıyor: Gezip tozmak istiyorsan kızlığa boş vereceksin, evlenmek istiyorsan kızlığına sıkı sıkı sarılacaksın.

Bu durum da ortaya başka ikiyüzlülükler, başka sahtekârlıklar çıkarıyor: Bozulan kızlık zarını diktirmek, şu ya da bu biçimde evlenirken durumu "idare etmek".

İşte "ahlakın ahlaksızlığı" denilen şey tam da budur. İnsanları yalana, dolana, ikiyüzlülüğe, sahtekârlığa iten tutum budur.

Toplumsal değer yargılarının değişmesi daha da zaman alacaktır. Ama bugünden bilinmesi gereken şey, insan değerlerinin böyle konulara indirgenmesinin gerçekte "insanın aşağılanması" olduğudur.

Bu "kızlık zarı" sorunu, aslında bir insan hakları konusudur. Bu konuya kadınlar kadar erkeklerin de böyle bakması zorunludur. Bunu bilemediğimiz sürece, bunu anlayamadığımız sürece, bunu yaşayamadığımız sürece, gerçekte ne çağdaş olabiliriz ne de insan hakları kavramını anlayabiliriz.

Gerçek ahlak da sadece bunu bilmektir.

Cinsel Bilgileri Nereden Alıyoruz?

Ünlü Amerikalı fıkra yazarı Art Buchvald, Amerika'da çocukların ilk cinsel bilgilerini edinmede şekerci dükkânlarının çok büyük rolü olduğunu yazmıştı. Küçük çocuklar bir yandan şekerci dükkânlarından şeker alırken, diğer yandan da cinsel konuları konuşur, böylece bilgi edinirlermiş.

Bizim çocuklarımız, bizim gençlerimiz ilk cinsel bilgilerini nerelerden alırlar acaba?

Yapılan araştırmalar da aklımıza gelenleri doğruluyor. Bizde cinsel bilgilerin en büyük kaynağı "arkadaşlar"dır. Son on yıllarda "dergiler, kitaplar, video filmleri" de önemli bir diğer kaynağı oluşturdu. Ya anneler babalar?

Kabul edilmesi gerekir ki, onların da işi zor. Kendi gençliklerinde cinsel bilgileri anne babalarından almamış olmaları, toplumun bu alanda daha baskılı dönemlerinde büyümüş olmaları, çocuklarıyla aralarındaki ilişkinin bu tür konulara izin vermeyecek biçimde düzenlenmiş olması anne babaların karşılaştığı güçlüklerin bir bölümünü oluşturuyor. Bunun yanında pek çok anne baba cinsellik konusunda fazla bir bilgi sahibi de değil. Önemli bir neden de cinsel ahlakın bu konuları "ayıp" saymasının birçok anne babada yaşıyor olması. Bu nedenlerle de kendi gençlik dönemlerinin sıkıntılarını aşamamış anne babalardan çocuklarıyla cinsel konularda konuşmaları beklenemez.

Anne babalara bu konularda çocuklarıyla nasıl konuşmaları gerektiğinin de öğretilmesi gerekiyor. Çünkü bir bölümünün gerçekten bu konuyu bilmediklerini anlamamız gerekli, bir bölümü de "nereye kadar bilgi?" sorusunun yanıtını aramaktadır, bir bölümü ise "ne tür bilgi" vereceğine karar verememektedir.

Bir toplantıda çok aklı başında bir anne de bu soruyu sormuştu:

– Ben çocuklarıma cinsel bilgileri vermeyi istiyorum. Ama bunları konuşmak çocuklarımızla aramızdaki saygı mesafesini zedelemez mi?

Bu duygunun da cinsel bilgilerin iletilmesinde önemli bir rolü var.

Bu anneye ve diğer dinleyicilere söylediğim şu olmuştu:

– Çocuklarımıza onların bilmek istediği konularda vereceğimiz bilgiler, sadece onların bize duydukları (ya da duymadıkları) saygıyı arttırır (ya da yaratır). Bu bilgileri onlara vermekle onlara duyduğumuz yakınlığı belirtiyoruz demektir, ayrıca onlara güveniyoruz demektir. Cinsel bilgilerin anneler babalar tarafından verilmesinin çocuklar için, gençler için çok özel, çok olumlu bir anlamı var. Bu davranış onları artık ergin olarak kabul ettiğimizin işaretidir. Bunları bizden öğrenmemek, başka yerlerden bilgi edinmek düşünülenin tersine bize duydukları saygıyı azaltır.

"Nelerin söylenmesi" konusuna gelince, bir çocuğa da, bir gence de bilmesini yararlı gördüğümüz her şey söylenmelidir. Hiçbir şey saklanmadan, açıkça anlatılmalıdır. Burada önemli ölçü, çocuğun merak ettiği şeyleri anlatmak, yaşına göre merak etmediği konularda merakını gıdıklamamaktır. Bunu da anneler babalar kendi çocuklarının yapısıyla, davranışlarıyla anlayabilirler. Ama verilen bilgiler kesinlikle doğru olmalıdır. Bu nokta çok önemli.

"Ne zaman söylenmeli?" konusunda çocuğun davranışları da yol göstericidir. Çocuklar üç yaşından sonra cinsel konularda soru sormaya başlarlar. Bu sorular o zamandan başlayarak yanıtlanmalıdır. Kuşkusuz, yaşına göre uygun anlatım ölçüleri koyarak yanıtlanmalıdır. Anneler babalar bu konularda yazılmış kitapları da okumalıdırlar. Kesinlikle ya-

pılmaması gereken çocuğu susturmak, çocuğu ayıplamak, çocuğa şiddet kullanmaktır. Bütün bunlar –yanlışlığı bir yana– sadece çocuğun merakını uyandıracak, onu başka bilgi kaynaklarına yöneltecektir.

Buluğ (erinlik) çağına gelen gençlere ise, sormasa bile mutlaka bilgi verilmelidir. Burada anne babaların önemli bir sığınma yolu "bana bir şey sormadı ki" bahanesidir. Çocuk hiçbir şey sormayabilir. Bu onun hiçbir şeyi bilmediği anlamına gelmez. Tersine, belki de her şeyi biliyordur. Ama annelerin babaların çocuklarına bilgi vermesi onlara önem verdiklerini, onlara yakınlık duyduklarını, onlara güvendiklerini gösterir. Anne baba tarafından cinsel bilgiler verilmesinin en önemli yanı da budur.

Yoksa, bizim dönemimizde bile (50 yıl öncesi) on yaşında hemen her şeyin bilindiği düşünülürse, bugünün on yaş çocuklarının günümüz medya araçları içinde pek çok şeyi bildiğini düşünmek akıllıcadır.

Bu konudaki geleneksel tutumun "bilmeyen yapmaz" formülüne dayalı bir görmezden gelme olduğunu biliyoruz. Kuşaklar boyu bu nedenle çekilen bilgisizlik, sonuçta pek çok yanlışa yol açtı, insanlar mutsuz oldu, acı çekti.

Artık hiç değilse bundan sonra bizler bu yanlışı yapmayalım.

Mastürbasyon: Nereden Nereye?...

Playboy dergisinin sahibi Hugh Hefner'in bir görüşünü okumuştum. Hefner, "Biz herkesin sekste özgür olmasını sağladık. Bu alandaki tabuları yıktık" diyordu. Birbirinden güzel kızların fotoğraflarını çekmek, bunları alışılmamış erotik pozlarla yayınlamak, bilinen cüret sınırlarını zorlayan seks öykülerini basmak cinsel dünyada yeni boyutlar açıyordu.

"Cinsel fanteziler" belki de cinsel tabuların tabusuydu. En tutucu cinsel davranış alanında bile cinsel ilişkiden kaçınılamazdı. İnsan türünün sürmesi için zorunlu olan bu eylem sıkı kurallara bağlanarak sürdürülüyor, buna izin vermekten başka çare bulunamıyordu. Gene de "cinsel ilişkiyi" zorunlu bir görev sınırına kapatmanın yolları bulunuyor, "bu iş"in karanlıkta, birbirini görmeden, pek soyunmadan, fazla da uzatmadan, zararlı şeyler düşünmeden yapılıverilmesi uygun bulunuyordu. Ama, insana musallat olan şeytanın baştan çıkarmalarına kapılan günahkâr kullar ne yapıp edip "bu pis iş"ten bilinmez keyifler almayı başarıyordu. Neyse ki "ayıp yorgan altında" kuralınca bu işler gizli kapaklı yapılıyor, orada da kalıyordu.

Cinsel özgürlük akımının en şaşırtıcı sonuçlarından birisi de "mastürbasyon"la ilgili olanıydı. Geçmiş yüzyılların "en büyük günah"ı olan mastürbasyon birden "solo seks" oluyor, övgülere layık görülüyordu. Yeni cinsel söyleme göre, "mastürbasyon" zararlı olmak bir yana, yararlı olan bir işti. Yalnız bekârların yaptığı iş diye bilinen bu "solo seks eylemi"nin hiç de öyle olmadığı, pek çok evli erkek ve kadının zaman zaman bu yolla doyuma ulaştığı, bunun da cinsel özgürlüğün bir parçası olduğu açıklanıyordu.

Oysa bizlere mastürbasyonla ilgili ne çok "zararlı sonuç" anlatılmıştı. Anlatılmıştı dedimse öyle konuşma falan değil. Dolaylı anlatımlardan bizim çıkarlarımız, arkadaşlar arasında geçen konuşmalarımız. Bunlardan öğreniyorduk ki, "bu işi yapanlar"ın hali dumandı.

– Mastürbasyonla akan beynin fosforuydu. (Beynin fosforu da insanın aklıydı, zekâsıydı. Bunu yapanlar aptal, sarsak, deli olurdu.)

– Mastürbasyon yapanlar verem olurdu, zayıflardı, ölürdü.

– Bunu yapanların sonra çocuğu olmazdı. (Çocuğu olmazdı, çünkü böyle böyle insanın erkeklik suyu biterdi. Bu suyun yeniden yapılması yoktu.)

Zaman zaman arkadaşlarla konuşurken, bütün bunların kadınlarla ilişkide neden olmadığını düşünürdük. Herhalde kadınlardan erkeklere geçen bir şeylerin olduğunu, bu yüzden de böyle olmadığını çıkarırdık.

Bütün bunlara gerçekten inanılırdı, gene de kimse bu işi yapmaktan geri kalmazdı. Yetişme çağlarımızın gözde cinsel eylemi elbette "kadınla yapılan"dı ama bu nasıl olacaktı? Biz küçük erkekler bu işe pek hevesleniyorduk ya, hiçbir çıkar yolumuz yoktu. Mahallenin rahat oturup orası burası görünen kadınları, kızları aramızdaki konuşmaların konusu oluyordu ama hedefi bulan yoktu. İş gene dönüp dolaşıp "el işi"ne kalıyordu.

Bir işi hem yapıp hem korkmanın üzerimizdeki etkilerini kim bilebilir? Yapmak, korkmak, pişman olmak, gene yapmak, yakalanmamak için çevreyi kollamak, iz kalmasın diye önlemler almak, zaman zaman kendine yapmama sözü vermek, gene sözünden vazgeçip yapmak...

Bizim cinsel hayatımız ne ağır baskılarla geçmiştir. Düşünüyorum da, en büyük korkuları bu alanda yaşamışız, en büyük baskılarla bu alanda karşılaşmışız, en büyük yalnızlığı bu alanda yaşamışız.

Mastürbasyonun hiçbir zararı olmadığını yıllar sonra öğrendim. Fakat bu tabuyu belki de hiçbir zaman aşamadık. Erkek arkadaşlarla sonraları her şeyi konuşmuşuzdur. Kadınlarla ilişkilerimiz, başarılarımız, başarısızlıklarımız her şeyi konuşmuşuzdur. Ama tek bir sözle bile mastürbasyon aramızda konuşulmamıştır. Mastürbasyon, bugün bile aile içindeki en sıkıntılı konudur. Oysa onun da konuşulması gerekir. Bu tabunun da yıkılması gerekir.

Gençlerle bu konu da rahatça konuşulmalıdır. Sadelikle, açık yüreklilikle, doğal bir davranış olarak konuşulmalıdır.

Bugün düşünüyorum da, ülkemizdeki evliliklerin çoğunda cinsel ilişki, bir başka mastürbasyon olarak yapılıyor. Buna "insanlı mastürbasyon" demek istiyorum. Cinsel ilişkide insanların birbirinden koptuğu, birbiriyle ilişkisiz bir cinsel ilişki biçimi. Eşlerin kimbilir neler düşünerek zevk almaya çalıştığı, insan-insan ilişkisinin kalmadığı bir olgudur "insanlı mastürbasyon". Belki de asıl bu yanlışı düşünmek gerekiyor.

Cinselliğin Toplumsal Önemi...

Cinsellik insan için çok önemli elbette. İnsanın mutluluğunda mutsuzluğunda payı büyük. Genç bir insanın hayat sürecini belirleyen önemli bir etken... Ama "cinsellik olgusu"nun bireyi çok aşan toplumsal bir önemi de var.

Cinsellik olgusu, toplumsal baskıların en büyük aracı yapılmıştır.

Dikkat edelim, toplumumuzda insanlara yönelik en etkili tehditler hep cinsellik aracıyla yapılır. İnsanlara yönelik en büyük aşağılamalar hep cinsel konularla gerçekleştirilir. İnsanlara yönelik en sert baskılar hep cinsel alanda uygulanır.

Yasakların en sert, baskıların en yoğun, şiddetin en koyu, korkuların en çok, yalanların en sık yaşadığı alan "cinsellik"tir. Bunların hepsi de cinsel ahlak adına yapılmaktadır. Her şeyden önce "cinsel ahlak"ın sorgulanması gerektiğine inanıyorum. "Cinsel ahlak" etiketi altında büyütülen yasaklardan, baskılardan, şiddetten, korkulardan, yalanlardan kurtulmadıkça bu toplumda ne doğru dürüst cinsel eğitim yapılabilir, ne de cinsel alandaki davranışlar değişebilir. Bütün bunların insan kişiliğini, ezmek için, insanı baskı altında tutmak için kurulduğunu, uygulandığını, yaşatıldığını gör-

mek zorundayız.

Cinsel alanda açık olmadan, açık yürekli olmadan, doğallaşmadan, gerçekçi olmadan ülkemizdeki insanın bireyleşme aşamasına ulaşamayacağını anlamak zorundayız. Bu alandaki saplantılarımızdan kurtulmadıkça gerçek özgürlük anlayışına varamayacağımızı bilmek zorundayız.

Gerçek özgürlük anlayışına varmadıkça da ülkemizde gerçek demokrasinin kurulması, yaşaması olgusunu yakalayamayız. Cinsellik olgusuna doğru bakabilmekle bir ülkedeki demokrasi arasında doğrudan bağlantı vardır. İçinde her türlü gizliliği barındıran, her türlü korkuyu yaşatan, içindeki baskılardan kurtulamamış insanların birbirlerini anlamaya çalışmaları, birbirlerine hoşgörüyle bakabilmeleri, karşısındaki insanın da haklı olabileceğini kabul edebilmesi olanaklı mıdır? Ülkemizde çekilen demokrasi sancılarında, çağdaşlaşma güçlüklerinde cinsel alanda yaşayan yanlışların büyük payı vardır.

Bakınız, insanları baskı altına almak için yapılan cinsel tehditler ne boyutlardadır? Siyasal suçlama amacıyla yakalanan genç kızların "kızlık muayenesi"ne gönderilmesinin altında toplumun bu baskıcı tutumu yatmıyor mu? Gözaltına alınan genç erkekler "erkekliklerinin yok edilmesi"yle tehdit edilmiyor mu? Bir fakültenin bahçesinde el ele tutuştuğu için "ahlaksızlık"la suçlanan genç insanlara yönelik tehdit nerden kaynaklanıyor?

Gençlerimizi, doğru yetiştirmekle yükümlü olduğumuz insanlarımızı böyle baskıların, böyle tehditlerin altında tutarak yapmakta olduğumuz yanlışları ne zaman göreceğiz?

Bu ülkede demokrasi isteyen herkes, özgürlük isteyen herkes, insan hakları isteyen herkes önce bu soruların yanıtını vermek zorundadır.

"Cinsel ahlak" etiketi altında kurulan, yaşatılan, uygula-

nan yasakları, baskıları, şiddeti, korkuları, yalanları önümüze koymak, düşünmek, sorgulamak, karşısına çıkmak zorundayız.

Anneler, babalar, eğitimciler, ruhbilimciler, düşünürler, yazarlar, hepimiz bunları düşünmek zorundayız. Bunları düşünmek, doğruları önümüze koymak, kendimize doğru bakmak, edimlerimizi doğruya yöneltmek zorundayız.

Söylemek istediğim budur.

SONSÖZ AYDA'NIN...

Ayda Erbal, 1972 doğumlu, Saint-Michel lisesi öğrencisi. Bir paneldeki konuşmasını özetle dinliyoruz.

"Sayın büyüklerim, sevgili arkadaşlar, öncelikle bu önemli konuda bizlere konuşma imkânı sağlayan, bizi bugünkü panel sayesinde buraya toplayan, MEF Dersanesi ilgililerine teşekkür ederim.

Aile-genç iletişimi ya da iletişimsizliği dendi mi akan sular duruyor. Herkes bir şeyler yapmaya çalışıyor, yazılar yazılıyor, dergiler basılıyor, sonuç; katedilen bir arpa yol sonunda artan sorular, açmazlar. Sözün kısası, herkesin çokça düşündüğü fakat nadiren eyleme döktüğü fikirlerin odak noktası genç-aile iletişimi.

Peki kimiz biz? Nasıl bir topluluğuz? Ne düşünürüz, ideallerimiz nedir? Ve ideallerimizden de öte bizden beklenilenler ne ve bizlerin tepkileri neler?

Kimim ben? Aynaya bakıp, her gün bir diğerinden farklı bir kişilik bulmanın paniğini eğer yaşadıysanız bilirsiniz. Kimim ben sorusunu bir insanın hele hele bir gencin kendisine sorması ne kadar zordur.

Öncelikle ailemizin bize sindirmek istediği değerlerin her zaman doğru olmadığını hayretle görüyoruz. Hayretle diyorum, çünkü kendimize sorup da cevaplandıramadığımız o kadar çok nedenli, niçinli, nasıllı soru var ki... "Niye, niye ailem bana böyle öğretti" diye sorguluyoruz kendimizi.

Bu sorgulamayla birlikte senelerdir bir köşede sinsice bekleyen çatışma kıvılcımları atılıyor sahneye. Oyunun düzeni-

ni 180 derece ters döndürüyor. Öyle bir oyun ki bu, söyleyeceğiniz sözü unutuyorsunuz, düşünemiyorsunuz, üstelik size yardım edecek suflör de yok. Biz yine de bir umut, ses tonumuzu yükselterek ve çoğunlukla bilinçsiz doğaçlamalarla perdeyi kapatmaya çalışıyoruz. Farkında olmadan kendimize özgü bir ahlak anlayışı yaratıyoruz. Önce içinde bulunduğumuz en küçük birimi yargılıyoruz. Ailem beni anlamıyor diyoruz. Topluma yöneliyoruz. Toplum bize bir süre yetiyor, avutuyor, sonra her toprakta palmiye yetişmeyeceğini anlıyoruz çoğumuz ve açmazların açmazında boğulup gidiyoruz. Hem boğulmak istiyoruz, hem de can simidi bekliyoruz. Kendimizle barışık yaşayamıyoruz. Bir kişilik çatışması var ki hepimizi kemirip duruyor ve öyle ki kimilerininki 30-35 yaşlarında bile son bulmuyor, çünkü zamanında ailesiyle olan ilişkileri tutarsız. Yargılarımızın, duygularımızın kümesi olan kişiliğimize eleştiri geldikçe hırçınlaşıyoruz. Dışadönük olanların bir şansı, kapıyı çarpıp çıkmak ya da bağırıp çağırmak. İçedönük olanlar sürekli içlerine işletiyorlar bu eleştirileri. Tüm bunlar olurken ana baba da çaresizlik içinde. 'Ne olmuştur bu çocuğa böyle. Eskiden hayli iyi olan ilişkiler neden birden pamuk ipliğine muhtaç duruma düşmüştür. Bu çocuk niye böyle bağırıp çağırıyor, eksiği de yok oysa ki' gibi sorularla kafaları karmakarışık olmuş. İşkence yapmayı seven birileri yan yana iki labirent yaptırmış, birine anneyle babayı, diğerine de genci koymuş ve sanki oturmuş da onların çırpınışlarını seyrediyor. Ana babanın biraz daha fazla şansı var. Tabi dayanışmayı, yardımlaşmayı bilirlerse, çünkü iki kişiler.

Ben bu sorunların sebebini iyi biliyorum. 'Çocukken aileme benzemek bana zevk verirdi. Çünkü çocuk gözümde onlar her şeyin iyisini bilirlerdi. Onlar en sevimli, en akıllı insanlardı. Az mı sokakta çocuk dövdüm, benim babamın on-

larınkinden üstün olduğunu ispatlamak için, az mı çırpındım ağız dolusu sözlerle paramızın çok olduğunu anlatmak için, hem karşımdaki çocuklar da en az benim kadar iyiydiler, ana babalarını savunurken. O tartışmalar yine var ama nitelik ve nicelik bakımından çok farklı. Şimdi ana babamı anlatırken 'Bırak yaa, al birini vur ötekine, kutu kafalı olmak için özel çaba harcıyor hepsi' diyorum. İşte aramızdan birinin tüm cesaretini toplayıp da özeleştiri yapmak gibi bir yüceliğe eriştiği zaman söyleyecekleri. Çocukken ana babamızın kopyası olmakla övünürken, şimdi birçoğumuz ailemizin birçok özelliğinden utanma ve onları kendimize göre cahil bulma eğilimindeyiz. Eskiden ailemizin toplumsal konumu, eğitimi, zenginliği, bizi mutlu ederken, bu özellikler övünç kaynağı olmaktan çıkmıştır. Ama öylesine çatışırız ki kendimizle bir yanda ailemizin sunduğu tüm olanaklardan bol bol yararlanırken, diğer yandan küçümseyici bakışlarımız, sözlerimizi de unutmayız.

Kimse beni anlamıyor, basıp gidicem evden, ama para nerede? İşte bağımlılık zinciri. İşte büyük dram. Hep eziğiz, hep çaresiz, hani elimize 3-5 kuruş geçirecek bir işimiz olsa... Yok olur mu, 'otur dersine çalış' nidalarının yükseldiğini duyar gibiyim. Hayatımız sanki dersten ibaretmiş de, tek ihtiyacımız olan şeyler 1/2 at²lermiş gibi... Yaşamı tanımadan, yaşama atılma. Hani diyorum bazen sevgiyi de formüle etsinler de biz de, ailelerimiz de öğrensek şu kavramı... Ama uzmanlar sevgiyi öyle bir formüle etmeliler ki birtakım aile içi şekilci tutumlar sevginin bir bölümüyle sadeleşsin, ortadan kalksın. Ana babalara dönüp, 'Çocuklarınızı seviyor musunuz?' diye sorsam. Birçoğu, 'Elbette seviyoruz, bu ne biçim soru, sevmesek bu kadar fedakârlığa katlanır mıyız?' diye cevap vereceklerdir. Öyleyse niye gösterilmez sevgi. Sevgi akordeon benzeri bir sözcüktür, körüklerinde anlayış,

güven, tutku, hoşgörü saklambaç oynarlar. Ama öyle iyi oynarlar ki, bizler bir türlü bulamayız. Sevgisizlikte suçu sadece ailelere yüklemek biraz fazla saldırganlık olur. Toplumun genelinde sevgi, utanılacak bir şeymiş gibi yorumlanır. Sanki sevgi güçsüzlüktür. Ana baba sevgi gösterisinde bulunurlarsa, otoritelerine zarar gelecektir sanki. Hangimiz anne babamızla kutlamalar dışında şöyle içten içe sarılıyoruz? 'Çok şey çekiyoruz ama ortada bir yerlerde birleşirsek her şeyi çözeriz' diyoruz? Birimiz mi? İkimiz mi? Hiçbirimiz mi?

Hatalarımız olur, üstelik iki taraf da gayet iyi farkındadır olayın, ama açıklamaya hiçbirisi yeltenmez. Malum çok gururluyuz yaa. Benim anlamadığım ana baba bir olayda hatalıysa ve bunu biliyorsa ya da bizler aynı durumdaysak varlığımızı borçlu olduğumuz bu insanlarla aramıza gururdan oluşma bir aptallık duvarını nasıl çektiğimiz. Öyle ki, olaylar çok kolaydır da, zorlaştırmak zorunda hissederiz kendimizi.

Siz aynı gün hem küçük, hem büyük, hem çocuk, hem erişkin, oldunuz mu? Hayır mı? İşte aramızdaki fark. Biz hep çift yaşamayı bilmeliyiz, hem çocuk, hem erişkin olmalıyız. Kendimizi bilmeliyiz, bizden istenen bu... olur ya bazen gündelik sıkıntılardan, derslerden, rutinlikten biraz zaman buluruz da, ailemizle konuşmaya çalışırız ya, en ilginç deneyimimize doğru yol almaya başlarız, konuşulan konular toplumsal konularsa 'Sen sus, sen küçüksün, aklın ermez'le karşılaşırız. Tamam ben çocukmuşum deriz, tam çocukluğa alışmışken, sorunsuz yaşarken 'kocaman adam oldun, neyi ne zaman konuşacağım bilmiyorsun'larla karşılaşırız. Tipik afallama sendromları gösterirken, insanız ya dalar gideriz. Bu sefer de 'aklı kimbilir nerde, yok yok kafa yok, sorumluluk yok' gibi tümceler yankılanır kulaklarımızda.

Yakındığımız diğer bir konu da baskıcı ve katı tutum. Tabi bunda da aileyi büsbütün suçlamak yersiz. Aileye, tabular

gereklidir düşüncesi yerleştirilmiştir bir kere. Ana babalarımız çoğunlukla çevre ne der? Ele güne karşı nasıl bakarız gibi sıkıntılarla karşı karşıyadır. İlk başkaldırmalar ve tepkiler karşısında ana babaların şaşkınlığı büyüktür. İlk karşılık olan ses yükseltme sonraları azarlama, utandırma, aşağılamaya ve sonunda da dayağa döner. Öyle bir taş plaktır ki bu, gramofondan cızırtılı nağmeleri yükselir ve sürekli tekrar eder: "Nush ile uslanmayanı etmeli tekdir, tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir." Keşke kötek çözüm olsa.

Toplumumuzda erkek çocukları için büyüyüp serpilmek övünç kaynağıdır da, toplumun çoğunluğunda kızlar için aynı şey söylenemez. Kız artık Şeytan olmuştur. Babalar oğullarına çapkınlık hikâyelerini anlatırken, çoğu annenin kızına anlatacak hiçbir şeyi yoktur. Bunun nedenini, niçinini burada tartışmak, parlelin konusunu saptırmak olur kanısındayım. Ama birkaç noktaya değinmeden de geçemeyeceğim. Hemcinslerimin hiç sorunu yokmuş, hayatlarındaki tek önemli şey bedenleriymiş gibi davranılması gerçekten aşağılayıcı ve acı verici. Erkek arkadaşından gelen telefonu, ailesine anlatırken Ayşe'yle konuştum demek zorunda kalan odur. Sinemaya gidiyorum diyeceğine arkadaşıma gidiyorum diye yalan söylemek zorunda bırakılan odur. Arkadaşında olduğu zaman da diskoda bulunup daha sonra karakolda telefonla ailesinden yardım isteyen ve ertesi gün vücudunun her zerresinden mor çiçekler fışkıran yine odur. Hayattaki tek suçu genç kız olmaktır. Aileler yalan söylenmesini sevmezler, istemezler, yalana teşvik eden de onlar değildir aslında, sadece umursamazlar. Baba oğluna 'Getir şu kız arkadaşını bize de tanıştır' derken, bununla gurur duyarken, kızını pencere güzeli olmaya mahkûm eder. Anneyse bir an evvel kızını başgöz etme düşüncesindedir.

Bir de bu üçlünün oynadığı 2-3 temsil daha vardır. Biri

uyuşturucu, diğeri cinsiyet karmaşası. İkisi de bariz ilgisizliğin sonuçları ikisinde de ertelenen, konuşulmayan, ayıpçı tutumlarla kapatılanlar ön planda.

Cinselliğin adı ağza alınmaz, zaten alınsa da birçok ana baba bunu nasıl anlatacağını bilmez. Genç yalan yanlış ne kaparsa kapar. Cinsiyet sapmaları zirveye ulaştığında gazeteler, dergiler manşet yaparlar, aileler okurlar ya da okumazlar. Okuyanlar ah ahlar, vah vahlar çekerler ve konu unutulur. Kendimizde bir hastalık olduğu kanısına vardığımızda da bunu önce ailemize söylemeyiz, önce yakın arkadaşlar bilir. Parasızlık sıkıntıdır da, sadece paralı olmak da sıkıntıdır, hem de öyle az uz değil. Bu tür ailelerde genç suç eğilimi gösterdiğinde ailenin bunu fark etmesi gerekirken, anne konken partilerinde, babaysa bitmek tükenmek bilmeyen toplantılardadır. Klasik zengin aile, uyuşturucu bağımlısı genç panaroması, artık bunlar masal gibi dinleniyor, nereden bakarsanız bakın karanlık bir tablo.

Tüm bunlar bir yana en önemli sorunumuz ne yaptığımızı bilmememiz, ne oranda etkiniz, kültürlüyüz? Kitap, gazete okuyor muyuz? Okuyanın nüfusa oranı ne? Ne biliyoruz? Üniversitelerimizdeki eğitim dünya standartlarının neresinde?

Bu sorunlar nasıl çözülebilir? 'Zaman en iyi ilaçtır' demekle oyunu hepten kaybederiz. Tartışmalarda anlayış en çok bizden bekleniyor, sanki hayat tecrübesi fazla olan bizmişiz gibi.

Öncelikle çağdaş olmayı öğrenmeliyiz. Çünkü çağdaş insan, karşısındakinin değer yargılarını ölçüp biçtikten sonra yargılayan insandır. Bize biraz daha özgürlük verilse bu karabasan misali çağ, güzelliklere dönüşebilir. Ayrıca aşırı uç noktalara sürükleniyorsa çatışmayı gözümüzde büyütmemeliyiz.

Fikir zenginliği olmayan ata öğretisine körü körüne bağımlı toplumlar gelişemezler. Unutmamalı ki çatışma ve zıt fikirler olgunluğun ve düşünsel zenginligin simgesidir.

Saygıdeğer büyüklerimiz, analarımız, babalarımız.

– Bizi seviyorsamz, bunu gösterin,

– Bize güvenin,

– Size layık olmamız için bize yardımcı olun,

– Bizim size benzememizi istemeyin, sizden daha iyi, daha ileri olmamızı isteyin,

– Olumlu davranışlarımızı görün, destekleyin, sadece olumsuzları değil,

– Konuşmamıza fırsat verin, bizi dinleyin.

Daha sağlıklı bir gençlik ve gelecek için eve gittiğinizde kendimize hoşgörü, sevgi, güven, anlayış ve özgürlükten oluşan bir mönü hazırlayalım, özgürlük içkimiz olsun, yemek yerken yudumlamayı unutmayalım.

Beni dinleme sabrını gösterdiğiniz için teşekkürler."

Bir kuşağın değil, bütün kuşakların öyküsü...
Duyguları yasaklanmış, düşünceleri bastırılmış,
yaşamaktan korkutulmuş,
yaşamaktan ürkütülmüş gençlerin öyküsü: Kuşatılmış Gençlik

Toplumsal ikiyüzlülükle Kuşatılmış Gençlik...
Güvensizlikle Kuşatılmış Gençlik...
Sevgisizlikle Kuşatılmış Gençlik...
Umutsuzlukla Kuşatılmış Gençlik

Çözüm nasıl bulunacak? Nasıl ve nerede?
Okuyacaksınız, düşüneceksiniz, karar vereceksiniz.
Cesaretle yaşamaya karar vereceksiniz.
Kitap size adanmıştır...

Erdal Atabek

ISBN 975-992-078-6
9 789759 920784

KİTAPEVİ

alkım